

सं
४ मोरोपंतक
द्रोणपर्व
आर्य

रा.रा.परशुरामबल्लाळगोडबोले

यांच्यासहायाने

शब्दकरून

माधवचंद्रोबा

यांनी

लोककल्याणा

आपल्याछापरवान्यांतछापिल्या.

मुंबई

लोहारचाळ

शके १७८४

१८६३

18 MAY 1954

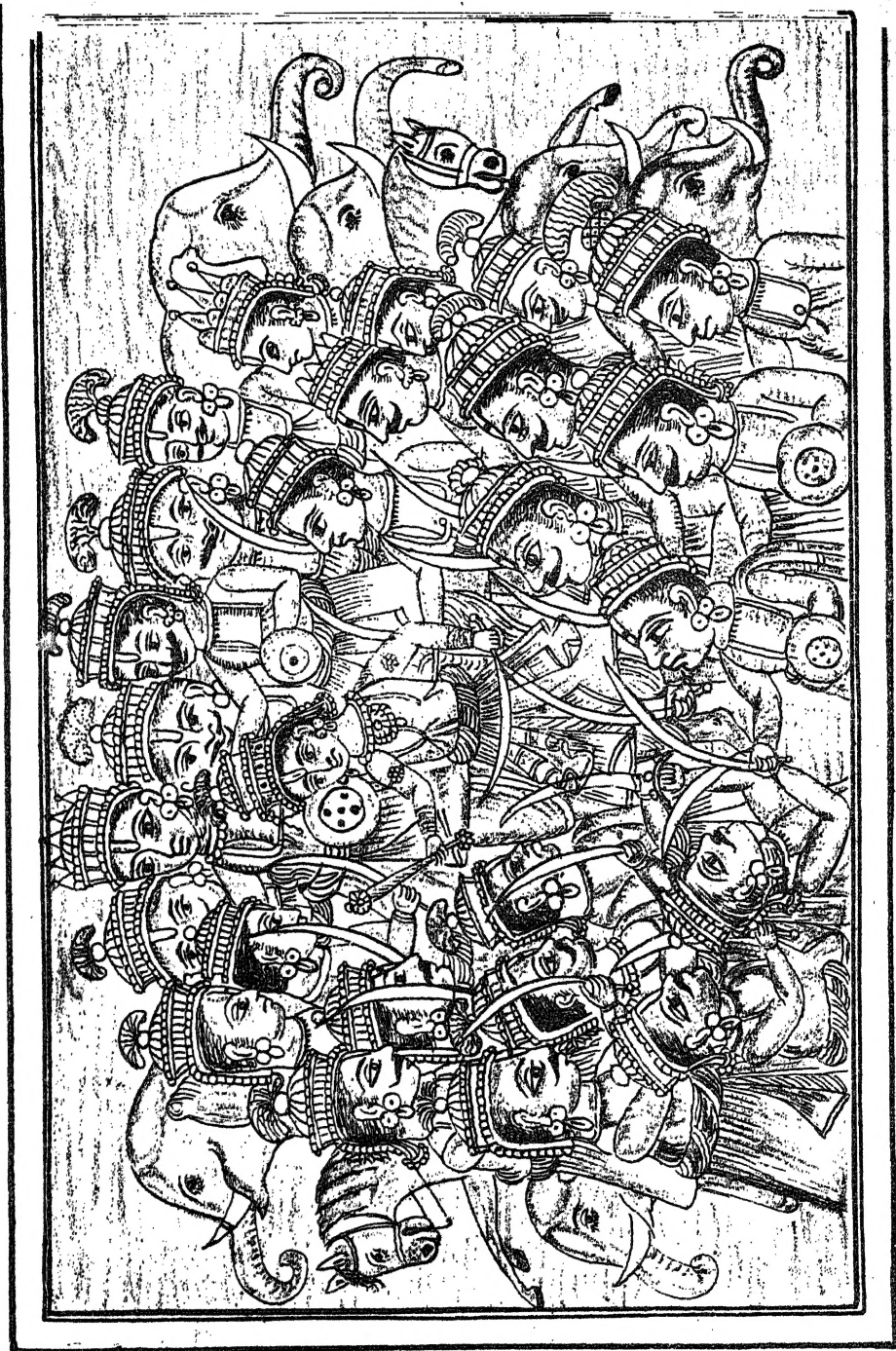
O 155:1L29:1

A2.7

34722°

old no O 155:1L29:1-7

A

मोरोपंतकृतद्रोणपर्वान्यायार्थ.

योर्ध्वस्तात-पतनें अर्जुनि धृतराष्ट्र होय कष्टी, ते
 किति वर्णावे! विजनीं अंध रडे, हारवूनि यष्टीते. १
 याँगीश्वरसा साक्षात्- जो पाहे सर्व संजय-ज्ञानी,
 तो ये पुरासि चिंतित- जें गावें पाद-कंजे यज्ञानी. २
 “शिबिंराहुनि आलों मी.- संजय, -नमितो.” असें वदे, त्यातें
 नृप वृत्त पुसे; सांगे गावलाणि कर्ण-चित्त दंत्यातें. ३
 “भीष्म पडतांचि, गेले सर्वांचेही, पळांत, आवांके.-
 नसतां धुरंधर वृषभ, बाळ वृष भैरं, करुनि आ, वांके. ४
 “कुरुकटका आठवला कर्ण महासंकटी- गजो हरिसा.
 देजनि दर्शन, बदला ती जें, तें सर्व सांगतो, परिसा. ५
 “देवैवतेचि केली सत्य अत्ताधारणा प्रतिज्ञा ती.-
 आहे क्षम भाराच्या कोण असा धोरणा-प्रति ज्ञाती? ६
 “रविचंचि, तीमागे, संपादे स्वल्प काज वातीस.
 विसरविल काय, तेज प्रकट करुनि, अल्प काजक तीस? ७
 “भीष्माच्या पतनाची चित्तांत धरूं नको व्यथा, राधा;
 ह्मणुगुरुपुढें समर्थ न करुगुरु, तोही नको व्य, भाव. ८

१ योर्ध्वस्तात-पतनाने, २ पक्षांती, ३ काटीस, ४ व्यासासारिखा, ५ चरणकमल, -
 ६ संजय, ७ धैर्य, ८ रथानी धूरवाहणारा, ९ बैल, १० भाराने, ११ तोडवास्
 न, १२ गजेंद्रास, १३ भीष्मचे, १४ धरावयास, १५ सूर्यप्रभेचें किंवाकिरणांचें,
 १६ ब्रह्मसति, १७ शत्रू, १८ स्थिरज्ञायास, १९ अत्यही, २० सेनातलमूनि.

'प्रार्थुनि अभिषेकावा; देइल वर, होय सरतरुचि! राज्या
 वरितिल देवी-जाणति सर्व कला विविध सरतरुचिरा ज्या' १
 "कुरुराज म्हणे, 'गुरुजी! सेनापति, शत्रुबलविरामा! व्हा.
 तुमची आर्द्धा पळऊं अहितमदा, जेविं पळवि रामोव्हा.' १०
 "द्रोण म्हणे, 'सेनापति होतो, म्हणतोसि जरि; परि स्पष्ट-
 धृष्टद्युम्नासि न मी वधिन; करीन त्वदर्थ बहु कष्ट. ११
 'मी समर पांडवांसीं करिनि, हरिनि अरि नराधिपति कटकें.-
 भट केविं टिकेल इतर!- गरुड निरखिजेल काय, गा, चढेकें? १२
 'मज गुरुसीं गुरुवत्सल पांडव रण न करितील उत्साहे.
 चेईलवि तच्चितीं कीं, होइल सज्जनांस कुत्सा हे.' १३
 "ऐसें वदोनि, कुरुगुरु विधिनें अभिषेक करुनि ये, राया.-
 त्यासि न शकले पांडव- भट कोरिहि, धैर्य धरुनि, ये! १४
 "गुरु-रथ-वेग असत्यचि साला त्या विष्णु-पन्नरथ-वेगा!
 केला पांच दिवस बहु युद्ध-चमत्कार, तो न कथवे, गा! १५
 "धृष्टद्युम्ने वधिला अन्याये, सकळ सैन्य हळहळतें.
 गुरु-मरण तसें देतें, - जैसें दे मोह, दैन्य, हळीहळ तें." १६
 धृतराष्ट्र विलाप करी बहु.- आपण आपणासि निंदुनि घे.
 स्पृति हरणे, करपेचि! न तन्नयनांतूनि अश्रु बिंदु निघे! १७

१ कलतरुचि, - २ सरतरुचा, - ३ हे शत्रुसैन्यानाशका - ४ नामा - ५ अहितमदा - शत्रुच्या
 शत्रुसि; - ६ रामनामा - ७ युद्ध, - ८ अरि-नराधिपति - कटकें - शत्रुराज्यांची प्रकोष्ठा
 भरणे - ९ वीर्य, - १० विमर्शाने, - ११ अपकीर्ति, - १२ विष्णु-पन्नरथ-वेग-विष्णुनाप
 क्षी गरुड त्याच्या वेगा, - १३ विष

“सूता ! जो बादबिला— स्वपराक्रमसाच—विप्र मत्तातें,
धृष्टद्युम्नें बधिला,—हैं वागे साच विप्रमत्तातें. १८
“भीष्म, द्रोण—रवि, शशी—गिळिलें पांचाळ काळ-राहूनीं !
निवधित होते कीं ते जननयनां सर्वकाळ राहूनीं ! १९
“मरण नये, उर न उले, जहि हैं बहु शोकपर्व पावितें ;—
विधि न धरी भेदाया कां या धृतराष्ट्र-पर्वता पेंवितें ? २०
“कविचंद्र सदुपदेशें तुज शिणवुनि, देवि वाणि ! तळमळलें !
हा कोळसा, कराया शूद्र धुतां व्यर्थ पाणितळ मळलें ! २१
“बहु जन बुडवुनि शोकी, दुष्टा दुर्योधना ! बुडालास !—
मैकरालय लंघाया, मत्ता मर्शका ! कसा उडालास ? २२
“गज गोघेदीं बुडाला !—हा ! देवा ! सिंधु शोबिला मशकें !
न शकें सोसाया हें.—बधिला तो केसरी कसा शशकें ? २३
“आली मूर्च्छा, सूता ! उत्तम होईल जरि न वांचेन !—
कांचेन आधिपाशीं ;—सूत-शोकचि गुण स्रपाक यांचे न. २४
“हा ! भार्गवात्त सव-^{१३} स्रपात्रा ! लढळें हरिप्रति मी
न वचकैलों.—नव्हतों जैय कण कल्पित अर्जुनीं—हरिप्रतिमीं. २५
“हा द्रोणा ! हा द्रोणा ! हा द्रोणा ! मृत्यु तुज कसा घडला ?”
ऐसें रडोनि,—धडडड—धरणीवरि तो धरार्पिती पडला. २६

१ संजया, —२ यत्-तात्-माश्रयिता भीष्मजोखानें, —३ उत्तमास, —४ चंद्र, —५ कजाते, —
६ कविसमुदाय, —७ समुद्र, —८ धुंगुरव्या, —९ गार्वाक्षसुपदेकेत्याजागींच्या पाण्यांत, —
१० सिंह, —११ सरानें, —१२ भार्गव अस्त्र सव-स्त्र-स्रपात्र-परशुरामाच्या अस्त्ररूपी सर्वध-
नाच्या उत्तमपात्रा, १३ प्याळें, —१४ जपलेश, —१५ हरिसदृशीं, —१६ धृतराष्ट्र.

यापरि कुरुगुरुच्या बहु- शोकभरें होय काय कारो ज्या,
 उठविति, वारा घालुनि, शिंपुनि शीतांबु, वायका राज्या. २७
 देवें, आघोषायें, कश्मल-जलधीस तो नरपति तरे.
 करुनि बहु विलाप म्हणे, “निंदिल धर्मासि, तो नर पतित, रे! २८
 “रे, संजया! मृतला, राजर्षि अजातेशत्रु कोपविला.-
 पुण्य-श्लोक, तपोनिधि, - भस्म कटाक्षें करील तो पविला! २९
 “एकेंचि गदा घातें भेदिल भीम-प्रभाव भीम नंगा.-
 भारभास जसें हरिचें, माझे, ऐकोनि त्यास, भी मन, गा. ३०
 “अर्जुन नर; नारायण रुष्ण-प्रभु; - परम-पूत नामा! या,
 बाळपणीहि, न शकली माराया, करुनि पूतना माया. ३१
 “वधिला वत्स, अघ, तृणा- वर्त, कपटि, खलवतंस बक, राहो.
 कालिय-केशि-दमन हरि; - हरि! हरि! हरि! होय कंस बकरा, हो! ३२
 “न सरेल, वानिलें जरि दिव्य सहस्रौद, आव-यामैहि, म्यां!
 लाजोनि, अनंत-च्या ज्ञानें दिधलीच पाठ या महिम्या! ३३
 “जात्यंधासहि मजला देवें निज दिव्य रूप दाखविलें!
 दादुनि दैयोदधीनें दीना-संगेदास-अमृत चारविलें! ३४
 “केला नाहींच नरक निज नामानें, तसाचि चक्रानें.

१ वैदिशाब्बा, - २ शीत-अंबुजशीतोदक, - ३ कश्मल-जलधि-मूर्त्तसागरास, - ४ पडलेला, नी
 च, - ५ मर्यादपरक्रमज्याचा, - ६ पर्वतास, - ७ पुराणांतरीवर्णिलेला आठपाचांचा
 मृगविशेष, जो सिंहासमारितो, - ८ सिंहाचें, - ९ परमपवित्रनावाचा, - १० कपट, - ११ ख
 लनायक, - १२ सहस्र-अब्जहजार वर्षें, - १३ अष्टोमहरही, - १४ शेषाच्या, - १५ दया-उद
 धि, - १६ रोग्यास, - १७ नरकराक्षस भाण्डुर्गति, - १८ धर्मराज. * वपु.

द्रोणपर्व.

५

बल, पारिजात हरितां, दारवविलें यासि काय शकानें ? ३५
 “दुर्वासा भगवान् बहु वर देता जाहला सदैरा ज्या,
 जी जगदीश्वर जपती— निज निधिला . पणसा—सदा राज्या. ३६
 “सरतील जरि कथंचित् रतनय पांडव सख्खा हे, तथापी,
 न भलें, कीं, राज्यपदीं ईश्वरचि, करुनि समस्त हित, थोपी. ३७
 “तो ईश्वर-रुष्णा-करें कवळिल कदना कराल करवाल,
 सांगा तुम्ही, कवि कुशळ ! काय, कसें मग कराल, करवाल ? ३८
 “कोरव मारुनि, देइल निष्कण्टक सर्व राज्य आतेला.—
 त्यजुनि हित, अहित घे तो खल; करितो, वसुनि आज्य, आतेला ! ३९
 “मी-माझे,—हें घातक ! लागो या आजि आग मोहाला !
 न मनांत अहंममता— अश्या लोकांचिया गमो हालें ! ४०
 “सांग रणकथा; काढिल, नसतां मनिं मोह, काय बाप रडें ?
 वांकेल ताजव्याचें मारावांचूनि काय, बा, परडें ?” ४१
 संजय म्हणे, “नृपा ! मन लाऊनि न ईश्वरां सरसीं, न रडें.
 हो सावध, काळानें जीं नाहीं घातलें मुरवीं न रडें ! ४२
 “पुत्रास राज्य-मोहें होय जरि तुज व्यथा; परि सराया
 मोह श्रोत्यांचा, मी कथिन गुरुवरें कथा; परिस, राया. ४३
 “स्वीकारुनि अभिषेक, द्रोण म्हणे, “मज औंभीष्ट वर मागें—
 लोपविलाचि नैतेजना— अस्त्रदुर्क गुरुप्रसाद-चरमागें. ४४

१अत्रिपुत्र, २स्वकीयद्रव्यास, ३स्थापी, ४हस्ताने, ५युद्धास, किंवा, मारायास, ६मयं
 र, ७तलवार, ८घृत, ९अहंममतेइतअधिक, १०मघ, ११अविनाशी, १२रक्षित, १३
 त-जन-अस्त्रदुर्क-अर्क-पराणागवावेशबुरूपसूर्य, १४गुरु-प्रसाद-चरम-अग-गुरुप्रसादरूपप्रस
 नलावे

“दुर्योधन नसुनि म्हणे, ‘धर्म धरुनि मज^१ समीप आणावा.—
 गुरुजी, मज कोटि-वर स्थानीं हा वर अभीष्ट^२ जाणावा.’ ४५
 “द्वीण म्हणे, ‘कुरु राया! या भरतकुलांत धन्य पांडव, गा;—
 तरिच सर म्हणति, नट हो! धर्माचे गुण, करुनि तांडव, गा.’ ४६
 ‘रण्यश्लोक, युधिष्ठिर, अजातकिशु, धर्मराज,— ज्या नांवें,
 वानावें भगवत्सम कविनीं, मानव असें न मानावें. ४७
 ‘बहुधा त्याचा द्वेषा कोढी नाहीच, आजि हें कळलें:—
 मळलें न द्वेषें मन, तरिच प्रेमें रसें असें वळलें. ४८
 ‘प्रथम रणीं जिंकावें, मग घावें काय राज-पद भावा?
 आणा धरुनि, न वधा— म्हणसी, याच्या स्वयेचि वद भावो. ४९
 “त्वत्सुत्र म्हणे, ‘गुरुजी! अर्जुन भीमहि न आवरायाचा;
 पाहुनि तुम्हांसि सन्मुख, समरी, जाईल आंध रायाचा. ५०
 ‘कीं, जन्हि तेजस्वी, तो साधु मृदु शैशी; तुम्ही तपनसे, हो.—
 कुर्तुवें धराळ. त्याच्या पदरांत तुम्हां असें तप नसे, हो. ५१
 ‘कथितों, घृतीं पहिल्या— परि जिं^३ पास, पांडव धराया.
 कां अन्यथा न ~~ह्या~~,— बा! हाण उरांत कांडे, वध राया! ५२
 ‘वधिल्या धर्म नसे जय. भीमार्जुन, परम उग्र अंतकसे,
 कीपें खचलुनि आम्हां सकळांचा न करितील अंत कसे? ५३

१ नृत्य, — २ ज्ञाता, — ३ अभिप्रायास, — ४ धैर्य, — ५ पर्यासारखे, — ६ कौतुकाचे,

७ शर, — ८ ब्रह्मासारखे, — ९ मजकडे, — १० शक्ति, — ११ चंद्र.

द्रोणपर्व.

'मूणउनि दवडावा हौं, घृतीं जिंकुनि, वनास दायोद. —
 जाणे स्पहितघृता मच्चित्त—जसें वना सदा योद' . ५४
 'हृदई बहु हांसोनि, द्रोण म्हणे, 'युक्ति बहु भली रुचली !
 राज-मना जी कांहीं रुचली, तीच प्रजा-मना रुचली . ५५
 'परि, जरि हरिसारथि मज, धर्माला गांठितां, नलक्षील,
 तरि करि न कार्य हें मी:—भीमादि न अन्य शूर रक्षील . ५६
 'याकरितां, सर्व तुम्ही तो कुरुसंतान-नलिनरवि रोधा .
 विजयापुढें जय कवण पावेल करूनि बलि-नर विरोधा? ५७
 'जरि म्या प्रथम पदविला, —बाळपणीं, पुत्रसाच खेळविला,
 तरि मदधिक ! कीं तेणें परमेशास्त्र-प्रसाद मेळविला . ५८
 'वृद्ध ब्राम्हण मी, तो तरुण क्षत्रिय;—मला न आरेल .—
 भार्गव-नैदीज-समर स्मरतां, मद्बचन सत्य वारेल . ५९
 'न्याल उपायें अर्जुन दूर, तरि धरि न रणांत धर्मातें' .—
 'या सांतरे रदानें पावे बालिश-सह-शर्मातें' . ६०
 'परहित म्हणुनि, गुरु करी मंत्रींचा स्वकटकांत वीभाट .
 होय, श्रुत-प्रतिज्ञा-स्थैर्यार्थ, नृप स्वयेंच तो भाट . ६१

१ शत्रु, २ उदका, ३ जलचर, ४ हरि-आहेसारथी ज्याचा असा अर्जुन, ५ कुरु-संतान-नलिन
 रवि-कोरवकुल रूपक मलाना स्वर्य, ६ याश्रुतास्त्र-प्रसाद, ७ परशुराम भीष्मयुद्ध, —
 'अर्जुनाचे दूरकरणे हें अंतर आहे ज्यांत, ८ पूर्वसमुदाय, ९ सरवास, १० गुतागोष्टीची
 मंत्र, 'मूणउनि दवडावा या घृतीं जिंकुनि वनास दायोद.' असाही एक शब्द आहे. परं
 तु एथें या शब्दाचा उपयोग बराबर होत नाही. तो घृताचा दर्शक केला तर घृतविशेष
 दाखविलेले नाही. जर दायोद शब्दाचा दर्शक आहे तर हापस प्रथमांत असून याचा दर्शक
 द्वितीयांत होतो. असें होऊं शकत नाही. "या घृतीं" म्हणजे यापुढे घृती असा संशय नको.

मोरोपंत.

“हे दूतमुखें परिसूनि, धर्म म्हणे, ‘अर्जुना महाबाहो !
 बा ! हो आता ! कोणा, व्यसनीं घेऊनि नाम, हो बौहो ? ६२
 ‘गुरुनें सुयोधनाला— देतो मज धरुनि—हा दिला वर, हो.
 न घडो हे ! समरीं मी मेल्यावरि, तो सखें इला-वर हो. ६३
 ‘अंतर वरांत आहे, वत्सा ! तें कळवितां, बरें परिस.
 ‘धर्म धरिनि जरि विजय न राखिल, गुरुवर वदे असें अरिसे. ६४
 ‘यास्तव समीपचि रहा समरीं, होऊनि अनैलस मदवना ;—
 आश्रयणें लघुहि गुरु होय जनाऽलंघ्य—अनैल समैद-वना ? ६५
 “विजय म्हणे, त्या गुरुचा वध, या गुरुचाहि उचित न त्याग.—
 जरि करिनि भवदुःपेक्षा, तरि मग त्याहनि कोण अर्थांग ? ६६
 ‘सोडीन प्राण ; परि न गुरुवरि, मरणार्थ, बाण सोडीन—
 मोडीन न प्रतिज्ञा ; बोलुनि अनैत न अकीर्ति जोडीन. ६७
 ‘क्षितिवरि स्वर्चोनि, सहसा, सयेंह नक्षत्र-मंडल पडेल,
 पृथिवी विरेल, परि हे दुष्टाची कार्य सिद्धि न घडेल. ६८
 ‘प्रभुजी ! हा मी सेवक जीवत असें ;— तसें कसें होते ?
 पुण्य-प्रताप तुमचा सिंह ! सकळ शत्रु-बल सैंसें, हो, तें ! ६९
 ‘जरि ससरोसर, साक्षात् स्मरैहर होइल मरण पावो, हो.

१ संकरीं, - २ मी धर्मजो हा, - ३ हाक मारो-बोलावो, - ४ पृथ्वीपति, - ५ शत्रूस, -
 ६ आलस्यरहित, - ७ मत्-अवन-मंदक्षणार्थ, - ८ अग्नि, - ९ अ-
 रण्य, - १० भवत्-उपेक्षा-तुमची उपेक्षा, - ११ अति-आग-महापराध अति
 पाप, - १२ असत्य, - १३ देव-दैत्यसहित, - १४ शिब, - १५ पाव्या दुर्गो
 यनास, - १६ होवो, - नवग्रहासहित, - * सप्ता.

द्रोणपर्व.

१

समरीं अदृष्टपूर्वं स्वपरिभवा तो महातपा पाहो. ७०
 'असतां समर्थ सारथि, अरिची आम्हासि काय परवा हो?—
 शोणितपूरीं गृध्र- श्येन-कृत-यास काय पैर वाहो. ७१
 'दुर्लभ अहिचा बाव्य, होय स्पर्शीच कालसाचि, मणी;
 होईल काय हंसी, गतिटाकूनीहि, आलसा चिमणी? ७२
 'त्याला वर कुरुगुरुनीं, अभयवर दिला तुम्हासि गुरुगुरुनीं;—
 सिंह शरणाश्रितांचें करितील अनिष्ट काय गुरुगुरुनीं?'
 "अर्जुन-वीरगवसानीं बहुधा ते वीर गर्जले हरिसे.—
 अरिसेना भी, जाणों— ती सिंह-रवासि गज-घटा परिसे. ७४
 "मग, आम्ही, ते, करिते झालों, स्वजयार्थ, आहंवारंभा.
 भर म्हणती वीररसें, शृंगाररसांत बाहवा रंभा. ७५
 आम्हा अर्जुन पालित- धर्मनृप-बलाकडे पहावेना;
 त्यां पांडवांहि कुरुगुरु रसितकटकप्रभा सहावेना. ७६
 "राया! रोन्हीहि चमू स्तिमित क्षणमात्र राहिल्या होत्या;
 चित्रीं जीवें लिहाव्या, सर्वांहीं तोवें पाहिल्या, हो, त्या. ७७
 "व्यूहांतुनि रुक्मरथ द्रोण-चमू-पति निघे-महाते.।:—
 'घनै पटल-निर्गत, तरुण तरणि-म्हणति निपुणही पहाते ज्या ७८
 "इतर भर किती? पाहों न शकेचि श्वेतवाह वीरा या!

१ पूर्वी पाहिलानाहीं ऐसा, - २ रक्तपूरान्त, ३ गृध्र-श्येन-कृत-यास-काय-गीध ससाण्यानीं
 केला आहं-यास-शरीरानाच्याच्या ४ शत्रू ५ सर्पांचा ६ आळसा ७ श्रीकृष्णानें
 ८ अर्जुन-वाकू-भवसान-अर्जुनाच्या आश्रणांनीं ९ समुदाय १० आहं-भारंभ-युद्धरं
 भास ११ स्थिर १२ अत्र पटलांतून निघालेला बालसूर्य

सोमक, पांचाळ वधुनि, रक्तांचा सिंधु वाहवी, राया ! ७९
 “मद गांठिती भटांतें—अहि अहितें—जेविं पतेग :— ८०
 कीं, हरि हरितें—अत्ये—दुत होय दंडयुद्ध-शत, गा, तें ! ८१
 “सौभद्र पौरवाचें अत्युग्र दंडयुद्ध परिसा, ही,
 तुमचें—निजोपकर्षा, धर्मोत्कर्षासि चित्त, परि, साहो . ८२
 “करितां सारथिमेस्तक—कोदंड-छेद पौरवें अहितें,
 आर्जुनि, असिचर्म धरुनि, गांठी अरितें—जसा गरुडअहितें. ८३
 “खंडुनि सूतशीर-ध्वज, वामकरें केशभास दृढ धरिला;—
 पाडनि रथारवाले, घावीं जों त्या कबंधिता-अरिला, ८४
 “तों खंडुचर्म घेजनि, सिंधुप, टांकुनि उडी रथा-वरुनी,—
 गर्जुनि—हरिपरि, अरिवरि थांवे, तद्वध-मनोरथा वरुनी. ८५
 “त्या पौरवासि सोडुनि, सौभद्र जयद्रथावरि उगारे;
 हांसुनि म्हणे, ‘हरिपुटे. वृकशश-कार्या न थांवरि उगा, रे.’ ८६
 “सेंधव-सेनिक-शस्त्रें, खड्गें, खंडुनि सरोज-नाभोचा
 मोही—वीरजना हर-सा—स्मरसा अंसरोजना-भाचा. ८७
 “असि भंगतां प्रहारें लोकांत, न थापदुनि भुजा-माता,
 ज्या माताप्री, तें करि:—कीं जाय तुझा पळोनि जगाज ! ८८
 “कटकीं जयद्रथाच्या कदन करी, त्यजुनियां दया, दर्वसा—

१समुद्र, - २ पक्षि, - ३अति-भद्रत, - ४अभिमन्यु, - ५ आपला मोठ, - ६ सारथि
 मस्तकाचा आणि घुण्याचा छेद, - ७ शत्रूने, - ८ अभिमन्यु, - ९ दालतलवार १० सर्पसि,
 ११ तारण्याचा शेर आणि ध्वज, - १२ विरहीनता, - १३ सिंधुदेशापति जयद्रथ, - १४ संधारी,
 १५ कपलनामक वृक्षाचा, - १६ अस्त्रांचा अस्त्रांचा स, रायास, - १७ वणव्यापरि.

गमला परां जनैकसा तो, किंवा, दानवांसि यादवसा. — ८८
 “लोक-मुखें-धन्य-असें जो म्हणुनि, रणांगणांत राहुनि, ये,
 सौमद्र-सुधांशवरि चाराया मद्राज-राहु निघे. ८९
 “वारुनि सुतासि भीम, स्पंदन सोडुनि-महाभुज-गदेतें
 घेउनि, शत्रुभटांला दे, प्रेकोला महाभुजग दे, तें. ९०
 “अवकाश सिंह-नादें भरती ते शूर-नभाचा;
 मामासा-नात्यासि न दे वीरस-प्रमत्त मन, भाचा. ९१
 “भीमगदा शल्यातें, शल्यगदा, एकदांनि, भीमातें,
 ताडी, मूर्च्छित पाडी; - कांपविती सांगतांहि भीमातें. ९२
 “कृतवर्मा शल्यातें स्वरथीं वाहोनि शीघ्रतर पळवी;
 होय स्वयेंच सावध भीम; न तो मोह मळवी. ९३
 “उठतांनि तो गदीश्वर भीम, पळे कुरुचसू, न राहे ती;
 अमराहि जी-न सोसे, त्याची सोसेल कसि नरा हेती? ९४
 “कर्णाचा नंदन, वृष-सेन, कुरुबलासि आ-य दे, वारी;
 तेणें केले पांडव वीर-गुहें जेविं सभ-देवांरी. ९५
 “पाहुनियां निजसेन्यें वृषसेन-शरप्रलय-घनाकुलितें,
 जें आश्रितोवनें यश गिरिघर जोडी; - स्वयेंहि नोकुलि तें. ९६
 “चाप, ध्वज खंडुनि, बहु शर सोडी कर्णसूत शतानीकीं; -

१ अस्मिन्पिता अर्जुनसा, - २ अस्मिन्पुरुष अमृतकर-चंद्रजोत्याचे वारि, - ३ मंडुकोला, -
 ४ शरश्रेष्ठ, - ५ भीति, - ६ गदी-ईश्वर-गदाधारणकरणासांचा ईश्वर, - ७ देवांसही, - ८ शत्रु-
 ९ बलानन, - १० देव-अरि-दैत्य, - ११ वृषसेनाचे बाणरूपप्रलयघेघांनीं व्याकुल केलेसीं, -
 १२ आश्रित-अवन-आश्रितांचें रक्षण, - १३ नकुलपुत्र.

बंधु म्हणति, हा केला अहि विकल पिपीलिका शतानीं, कीं ! १७
 “ते द्रौपदेय चवधे वृषसेनीं विशिखे वर्षले शतदा;
 न उरे कुरु-कटक-मनीं युद्ध-जयोत्साह-हर्ष-लेश तदा. १८
 “त्या द्रौपदी-सुतां चरि कर्ण, रूप, द्रौणि, धांचले-हरिसे;
 त्यांचरि पार्षित, सात्यकि, भीमहि, उठले जैवें-मनासरिसे. १९
 “करिते झाले युद्ध-कुड शरभ-सिंह-देव-दानवसे.—
 मानवसे गमले न; स्नेह-कणाहि तन्मनीं, तदा, न वसे. १००
 “उठली युधिष्ठिर-चमू-जसि महिषासुर-बलाचरि भवानी.—
 शोभाते सभद-भुज जिचे असकृत्कृतशत्रु-परिभवानीं. १
 “स्व-बल-क्षय पाहूनि, द्रोण करि क्षत्रियांत-भार्गवसा.
 वीरांसि म्हणे, ‘स्वर्गी जा, मच्छेर दावितील मार्ग, वसा.’ २
 “रविला झांकी गगनीं कुरुगुरु बहु शस्त्रां, तिमिर विखरी;
 लीलेनें नर-केसरी लक्ष चिरी, शरभरीति मिरवी खरी. ३
 “धर्मात्मा गांवाया धांचे तो विप्र, कटके विसकडून
 वाटे तदेकविशिरवाहूनि सिंधुजे-गरल-घट कविस कटु न. ४
 “मदमत्त मतंगजे, कीं मदीं जैसा सैमीर कदलीतें,—
 कुरुगुरु तसें करी; तें परिसा कटके-सकंप-वदलीं तें. ५
 “पक्षिपति, पक्षपचनें उडवुनि जल, सागरीं अहिस धरितो !

१ व्याकुल, २ सुंगणी, ३ बाण, ४ दुपट, ५ वेगाने, ६ कोपलेला, ७ असकृत्-कृत-
 शत्रु-बल-परिभव-वारंवार केले जे शत्रुसे न्याचे पराभव त्यांहीं करून, ८ क्षत्रिय-अंत-क्षत्रिय
 नारा, ९ मद-शत-माझी बाण, १० अंधकार, ११ पसरी, १२ लक्ष्मणसिंह, १३ सैन्य, १४ तत्-शत्रु-वि-
 शिख-तो द्रोणजीच्या व्याकाबाणाहून, १५ सागरीतून विषघट, १६ हस्ती, १७ वायु, १८ गरुड.

करितो तसेचि कुरुगुरु-हा!हा!कृतकृत्य होतसे अरि तो !६
 'हा आला!हा आला! कोंडील युधिष्ठिरासि शरभवेनीं!—
 शिरला समोरचि जसा- सिंहासि वधावयासि शरभवनीं.' ७
 "आम्ही वदलों, केले, जे हृदय निसर्ग-मृदुल, कर्कश ते;
 धरिलाचि धर्म गुरुने-निश्चय केला असाचि तर्कशते.
 "येतां समीप गुरुला पाहुनि आधीं मनांत कर जोडी;
 सोडी श्वास शर तथा धर्म म्हणुनि धर्म संगरीं सोडी. ९
 "धर्माच्या चापातें कुरुगुरु एकेचि मोगणें तोडी;
 सोडी भीमप्रसुरवां बहुतांतें, बहुबछें बलें मोडी. १०
 "भग्नार्तस्वभरोच्च- धनि परिसूनि विजय निज यशोदा त्या-
 'सूता! हूं, हांक, म्हणे- ज्या जपत्या देवकी यशोदा त्या. ११
 "दुस्तर संकट पडतां मारिति शक्रादि हाक वीरा ज्या,
 त्या जगदीशाकरवीं, 'हूं'-म्हणुनि हयांसि हाकवी, राजा. १२
 "द्रोणांनीं कीं केला, शस्त्रेष्टी करुनि, घोळ वीरां;
 लोळविलीं रथेंदें बहु, जैसीं वात लोळवी रानें. १३
 "रक्तनदी वाहविली, राया त्या शत्रुसिंह शरभानें
 केवल कुरुकटकाचीं हरिलीं, विवरुनि अनत शर, भौनें. १४
 "जे विजय-मुक्त सायक मारिती, झांकुनि रविबति, नभा ते-"

१ शस्त्रेष्टी, - २ शरें, - ३ सेन्यें, - ४ भग्न-भारत-स्व-भक्त-उच्च-धनि-उत्तमव्याकुल
 ल-उत्तमव्याकुल-प्रांचा मोग शब्द, - ५ द्रोण-अनीक-द्रोणाच्यासेन्यांत, - ६ शस्त्रेष्टी, -
 ७ बाण, - ८ स्वभावानें मृदु, - ९ कठोर, - १० यशदेवताव्यास, - ११ रथसमुदाय, -
 * पसरुनि, - १२ अर्जुनानें सोडलेले.

सरेतिल, सरेतिल मागे, कधि-तरि, चारिहि अपोंपति, न भाते. १५
 “दाटे बहु निबिड-तिभिरे, राया! त्या विजय-रचित शर-भवनीं.-
 आम्हा दिग्भ्रम झाला, - जैसा सिंहासि होय शर-भवनीं. १६
 “अस्त्र-चमूचा, बहुधा, धीर तसा नृहरिनें नसे नेला;
 म्यां सर्पदंष्ट्रकन्ये- हनि उणे पाहिलें न सेनेला. १७
 “तो रवि गेला जाणों सकल-कटककदन राहवाया:-
 करिजेल कां न अद्भुत शक्राद्यजितें नराहवा यातें. १८
 “आलों शिबिरा वर्णित विजया गुरुहून, अंगपां. १९
 म्यालों अन्योन्याचें पर्णकुसुमवर्ण अंग पाहून. १९
 “परते पार्थ:- गजांच्या शून्य-करुनि जेविं हरि समस्त वना.
 अजितत्वेगुणें होय स्तोत्रांच्या विषय-हरिसम-स्तवना. २०
 “द्रोण म्हणे, कुरुराजा! मद्बचन प्रत्ययासि आलें कीं?
 विजय-निवारण-शक्ति न माझ्या चाणीं, न माझ्या लेकीं. २१
 “बुद्ध कराया हृदकुनि, विजयाला न्याल दूर जरि सारे,
 धरि, न पळतां, थर्मा; कोरवहो, हें यथार्थ परिसा, रे. २२
 “तेलां म्हणे सुशर्मा, जरि न दि भुजहि सहस्रबाहून
 अर्जुन, नेऊं बोदुनि दूर, बळें सगारा बाहून. २३
 “आम्हाला तो, किंवा त्याला आम्ही वधूं, प्रतिज्ञानीं:-

१ संपत्तिल, - २ हृदत्तिल, - ३ सागर, - ४ अर्जुनरचितबाणगृही, - ५ दिक्-भ्रम-दि
 शोविषयीं भ्रांति, - ६ शरभांच्या वनांत, - ७ कर्णाहून, - ८ पलाशपुष्पवर्ण, -
 ९ अजितत्वेगुणें कसल, - १० सहस्रबाहू प्रेक्षागंगा, - ११ बोलावून, - १२ अंधकार,
 - १३ नरसिंहानें, - * सर्पचाकलेल्याकन्येहून.

- बहु रसिति प्रतिज्ञा- प्रति-जैसे कुलवधू प्रति ज्ञानी ? २४
- “बोलुनि ऐसें स्वमतीं, ये तो सक्तबन्धु वीर-वर्गातें
स्वर्गातें साधाया, सखवाया रण-मरवांत भर्गातें. २५
- “सक्तबन्धु वीर-करका सह निश्चितचित्त देवेदेशपथ
अवलंबीया, हो, मुनि- विप्रांला वित्त दे! वदे शपथ. २६
- “जैसें मरण सशर्मा, - तैसें तद्वट अशेष-पथकरिती, -
करितां रणीं पलायन, नरक घडावे; - असे शपथ करिती. २७
- “ते समसप्तकसंज्ञ, प्रबल, सभट सिद्ध जाहले युद्धा ; -
कुद्धाशीविष गरुडा - कीं जिंकाया अशुद्धी शरुडा! २८

प्र० मदिनयुः समाप्त

अध्याय २

द्वितीयदिनयुद्ध

- “दुसरे दिनीं, सशर्मा जेकां रण-मरव करावया बाहे,
अर्जुन धर्मासि म्हणे, ‘दे आज्ञा; शत्रु बाहती, बा, हे.’ १
- “धर्म म्हणे, ‘मागितला मद्धेवर कीं सयोधनें अहितें?
गुरु धरिल मला-धरितो लीलेनें पक्षिर्पति जसा अहितें! २

१ शिवानें, - २ स्वर्गमार्ग, - ३ प्राप्तकरून घ्यावयास, - ४ कुद्ध-आशीविष
कोपलेकासर्प, - ५ रणयुद्ध, - ६ मत्-यह-वर-माला धरणाचावर, - ७ शत्रूनें
८ गरुड, - ९ सर्गस-

“रुष्ण-सख मूणे, देवा! होऊं यावेन भीत चित्तरणीं.—
 होइल गुरुशस्त्रिभिरो- प्रति हा पांचाल्य-सत्यजित्तरणी. ३
 ‘रक्षित आला तुमचा धर्म तुम्हाला, पुढोहि रक्षील.
 गुरु तो करुणाचि-कठिनहि काल न कोपें करून लक्षील! ४
 ‘जरि सत्यजित्, कदाचित्, समरीं पावेल मरण, न रहा, हो;
 स्वस्थमनें आज्ञा या; देव संसप्तकृतुणांत नर हा हो! ५
 ‘वत्सा! विजयी हो. ये, संहारुनि शत्रुसैन्य सत्वर तें.—
 ‘यापरि वदोनि, आज्ञा दिधली सत्त्वनिरतास सत्वरतें. ६
 ‘जे, जे, प्रताप शास्त्रा- स्त्रांचे संसप्तकांकडे होते,
 पांडव-चंडाशै-दे^१ झाले, तत्काळ, कांकडे, हो, ते! ७
 ‘पार्थाच्या प्रलय-घना- अधिक दारुण देवदत्त दूर वाजे;
 दरवाजेसे-डोळे झांकित, आइकित भीतिदरवा जे. ८
 ‘शर्मा, रय, धर्मा, धनु, बाहु, -भाते-सर्प-पांच, धिती
 ज्यां, त्यांसि-पूतनाशी- विजय-विशिरव-दृष्टि पळ न वांचविती. ९
 ‘नर-हर्ष-शर-दृक्-पातें पडला-सहसा-खचोनि सधर्मुंरवी;
 धैर्य परजैनीं अर्जुन, - षड्वर्गांतिलहि^{१०} जेविं बुध नुरवी. - १०
 ‘सर्व भिगर्तबल तें, प्रेक्षनि भैरवा का, द्रवे यश, तें
 किति वर्णुं! विपतिपुढें वकावे काय क^{११} ११

१ अर्जुन, २ अंधकार, - ३ वणवा, - ४ सत्त्वनिष्ठास, - ५ पांडवरूपसूर्यापुढें, -
 ६ शंख, - ७ भीति दंणायाला पास, - ८ सहावर्णपूर्वज्यांच्या, - ९ प्रसवती, -
 १० अर्जुनरूपशिवाच्या शररूपदृष्टिपातें, - ११ सधुवरूपसूर्य, - १२ शत्रुजनीं, - १३ का
 यादिषट्परिणतील, - १४ अर्जुनास, - १५ सर्पशतानीं, - १६ अर्जुनाचीशरदृष्टि

द्रोणपर्व.

१७

“त्याला म्हणे सशर्मा, ‘सरवद न हा वासवाहि लेश पथ.—
परता; मीतां तरि कां?’ दाउनि भावास वाहिले शपथ. १२
“फिरले ते नारायण गोपालहि—बहुजसे धन रविवर.—
विवर न तच्छर देती वाता; लोपे पराहि नरविवर. १३
“शरतिमिरीं कृष्ण म्हणे, ‘मच्चैतौं दुष्टाणां ! कोसि ?—
चित्र, अपक्काहि फल—प्रकरा पाडी, न वात पक्कासि !’ १४
“पार्थ म्हणे, ‘स्वस्थ असें.—होती लक्षितनेंचि नरक रिते.—
नसता आधार तुझा, मज भस्मरणीं कधींचि नर करिते. १५
‘देवा! निजग्रमादा म्हणसिल तूं होय, दास मी रणगा
काळा पळविन! काय न होइन परताचदा समीरण, गा?’ १६
“पेसें वदोनि, योजी लैछानें वोपित्या आहोत;—
जेविं सकवि समतातें, कुतुकें रवंडाचया आहोत. १७
“अर्जुन म्हणे शतशः, क्षणमात्रें प्रकट जाहलीं कटकीं;
मुलले ते संसप्तक; केली बहु आहोत कटकट कीं. १८
“वीर म्हणति, ‘हा अर्जुन!—हा केशव!—काय पाहतां, हाणा!
आणा मनीं, कुलज हो! ज्या अग्निसमीप वाहिल्या आणा. १९
‘वैष्टा धनंजयाला, आत्मयशें सेंट पांड वैष्टाया;
वैष्टा करून घाव्या गोपाला—सत्य पांड’ हा या.’ २०

१ इंद्राला, २ मत्-चेतस्-अर्जुन-नव-आतप-हे माझ्या, ३ मत्-आनूतनसूर्य
प्रकाश अर्जुना, ४ अस्ति-कोठें आहेस, ५ शत्रुरूप मीघास, ६ वायु, ७ विश्वकर्मानें, ८ वश-अस्त्र-वशी-रणारुजात, ९ घेरा, १० सत्य-
प-अड-सत्यलोकपतिब्रम्हात्याचें अड-ब्रम्हांड, ११ पांडव-इष्ट-पांडवप्रिया.

“ह्या पांचाल्याते गुरु राज स्वर्गासि पाठवी, राजा.
 तेहां धर्म पलायन धर्म म्हणे — धर्म पाठ वीरा जा! ३०
 “धर्म न भांडे गुरुसीं— जैसा सखुत्र पाठि दे बडिला;
 त्यासि न म्हणाति नर्मांचे, सोडुनि स्तोत्र पाठ, देव दिला. ३१
 “समराजिरासि, राया, सोडुनि जैसा युधिष्ठिर पाला,
 कुरुरू तसेंचि पळवी त्याच्या स्वनिवारणोद्यत बळाला. ३२
 “भ्याले गुरुसि पर-जसे पंचाक्षरमंत्रजप-परा भूत.—
 हतशेष भट पळाले— जेविं अस्तर विष्णु-बल-पराभूत. ३३
 “कुरुषति कर्णासि म्हणे, ‘आचार्ये पळविले, पहा, पैर ते.
 भ्याले सात्यकि, युष्टयुम्न, वृकोदर; न एकही परते. ३४
 ‘गुरु भ्रातृनि शसगुण अधिक! धनुर्वेद मूर्त हा सत्य!
 हास लक्षावधि ये.— झाला मद्दिगदास ना नृत्य.’ ३५
 “शय्येय म्हणे, राया! जयहर्षे हासतोसि, परिसमज
 परम अनर्थ.— परतला भीम; गमे उग्र मृत्युपरिसंज. ३६
 ‘पांचवार पळाले, गेले, ऐसें तुवां न मानाचे.—
 याचें बल सत्कविनीं हरिहर-बलसें, सदैव, मानावे. ३७
 ‘आतां गुरुवरि धर्म स्वकटक फिरवील; भीम परतल;
 परम प्रदीप्त होइल कीं तो नररूप बहिवर तेल! ३८
 ‘समस्त द्रोण रणीं यत्नें आम्ही, तुम्ही गोपनीं,

१ धर्मराज, - २ धर्मराज, - ३ बडिला, - ४ समराजिरासि- रणांगणाला, - ५ स्व
 निवारणोद्यत, - ६ धर्मराज, - ७ अमर्याद, - ८ मत्-रिपु-गद-भा-ध्यारा-रू
 परांगस, - ९ अश्विनीकुमार, - १० शत्रु, - ११ हास्य.

मूणतिल काय अरक्षित-हरिमथनयशःस्पृहा ससे नाही?
 “ऐसे कर्ण वदे तो, मागे सहसा फिरे कटक, राया—
 प्रलयींचा पांथोनिधि जैसा पृथ्वी, प्रजा, गेट कराया. ४०
 “दंडशतें किति वर्ण! भीम क्रीडे रणीं समुद्ररसा!
 त्या सुदूरसा सेवू लक्ष्मि-सेवी जसी अश्व-रसा. ४१
 “भीमासी युद्ध करी, हिरंदी बैसोनि, पुत्र नरका—
 टिकला भीमचि; टिकता त्यासीं समरांत काय नर काचा?
 “मर्दुनि करि कटकातें, व्याकुळ दुर्योधनासि भीम करी,
 तो, प्रेरिला तयावरि अंगें, म्लेंछाधिपें, स्व-भीम-करी. ४३
 “एकेचि शरें मस्त-भेदुनि, येतांचि नांग लोळविला;
 पर-लोळविला अंगें, छेदुनि मूर्धा, पळांत बोळविला. ४४
 “ज्या ऐरावत-कुलजा अर्जुनि, पूर्वीं महेंद्र सोम करी,
 तो प्रेरिला सकोपें भगदत्तें सप्रतीक-नाम करी.” ४५
 “भीमावरि, न गणुनि शर-चष्टीची झड, कैरी करी लगट—
 वाटे जनासि-काळचि तो, त्याला झडकरी करीळ गट. ४६
 “तो क्रोध-मदांध्य, महा-नागाऽयुत-शक्तिमूळ-पीठ करी
 शंडा-पादाऽघातें साश्व-रथांतें पळांत पीठ करी. ४७
 “भीम गमे मैला, परि त्याच्या पादातळीं दाला, हो—
 तो चित्तांत म्हणे, बहु मदलाभें ताप या जाला हो. ४८

१सागर, २गिळावयास, ३समुद्र-हर-हर्षितामहात्म्य, ४लक्ष्मि-सेवीकर्ण,
 ५अश्व, ६पृथ्वी, ७हृत्तीवर, ८भगदत्त, ९आपलाभयंकरगज, १०गज, ११अं
 गराजा, १२अश्वक, १३सरस्व-संधि, १४मत्त-अलाभ-माझेअप्राप्तीने.

“अमला लाल चक्रा- सम नाग धरावया लपटावया;—
जरी तो प्रवर्तला श्रित- नाशीं, नरमत्त न त्रेपा ल्याल . ४९
“सत्वर निघोनि पळतां, धरुनि कैरें कंठ, दे उरीं गुड ये.—
चीत्कार करी, जाणो, ‘हा तूं बांदावया’ म्हणे-गुड ये. ५०
“बंधापासुनि रत्तला वेगें भीम, अमोनियां उळटा;—
शंडा तसि होय, बघें जसि पडली साधुच्या गळां कुलैटा. ५१
“पोटातळीं पुन्हात्या द्विपतिच्या तो एथा-सुत लुपाल;
वाटे जनासि-म्हणती कवि एक बळी वृथा सुतलपाळा. ५२
“भीम निघे, दृष्टिपुढें येता निज-गज-घटा, शिरे तींत;
अस होय सप्रतीका-जैसा नटां नटासि रेतींत. ५३
“जन म्हणति, नवल, साहुनि वज्रा गतास भीम नग झाला!
कीं या भगदत्त च्या देवगजाचेंहि भीम न गजाला . ५४
“वेष्टिति भगदत्ताला पं. व, होऊनि ए. वट सारे;
तेढां सर म्हणति, ‘अहा! गमतो जलधींत एक वटसा, रे! ५५
“मुनि म्हणति, ‘या वळीं हा गज, त्या सिंधूंत जेविं मंदर तो!—
एवंविधे रण-यज्ञ त्यागुनि, यज्ञांतरांत मंदर तो. ५६
“बहु भग्न, चूर्ण केले बल त्या भगत्त सिंधुरागानें;—
वाटे-जग बुडवितसे प्रलय-समयमत्त-सिंधु रागा. ५७
“भीम रथी बैसनि ये, त्यावरि, फूं करुनि, तो सुकी उडवी-

१ कुंभारा-आचक्राप्रमाणें, २ लज्जा, ३ शंडेनें, ४ गजरप, ५ जारिणी, ६ गजराजा
च्या, ७ सुतलपतीजोबलियाला, ८ सप्रती, ९ गजास, १० एरा-टाचें, ११ वट
सासारिवा, १२ सैन्यांत, १३ याप्रकारचा, १४ भगदत्ताच्या गजस्वजगानें-पर्वतानें.

बुडवी भयांत बाँजी; पळवी, धांबुनि सहाय बहु तुडवी. ५८
 “गज-गर्जितें धनंजय समजे भगदत्त कृत्य चित्तांत; -
 होय बहु विक्कड, कीं बुध लुब्ध यशीं; कृपण जेविं वितांत. ५९
 “कृष्णानुमते भंगुनि, भुलबुनि निज विशिरव-भक्तमी परते
 मोहनि सशर्म्याते अंध-शोकें शरें, विजय परते. ६०
 “कुरु-कटका तप्त करी पार्थ-घीर्षीं जसा पतंग जगा,
 तों प्रेरिला त्यावरि भगदत्तें काळसा मतंगज, गा. ६१
 “देव गजासि म्हणे; रे, गर्व, अय-स्तंभ-समरदा! न ब्रह्मा.
 हा मत्सरव नरसिंहचि-कजधराऽसह्य समर-दानवहा! ६२
 “होय पुढेंचि, न मागे पार्थ-शत्रुहि शतमखसख सरे.
 मुनि म्हणति, अर्जुनीं तव शक्ति, जसी सागरांत खसरखसर, रे! ६३
 “हाणी बज्र-प्रतिम प्राज्ञातिष-वीरराय तोमर तो; -
 भगवत्पसाद सकवच त्याला जो साधु, काय तो मरतो?
 “प्रकट करूं दे समरीं-श्रीदेवी जेविं सैरि पौस-कलौ
 तेविं विजय चापलेता; मग दवडी दूर वैरि-भा सकला. ६४
 “विजय विशिरवाऽर्त होतां, पूर्वीं दुष्करहि आयकोन, करी
 शत्रुचें कथिलें-अधनाचें जेविं बायको-न करी. ६५
 “शस्त्रें सरतां, आला पार्थ-धर्मयनार्य अंकुश मनाला;

१ इज्यांत, - २ आपल्या पाणरूप भव-अज्ञानांत (अंध-कारांत); ३ बंधुशोका
 नें, - ४ सूर्य, - ५ लोह, - ६ ज्याचे दंत अशा, - ७ धरून को, - ८ इंद्रासहि
 असत्य बुद्ध्याचें, - ९ मंदोदरानाहते जाचें ऐशा १ भगदत्त, - १० देशविशेष, - ११ म
 हिषासूत्रास, - १२ सुदकला, - १३ धनुष्यबला, - १४ वैद्याची कांती, - १५ यो
 डा, - १६ विशिरव-आर्त.

विष्णुवस्त्रं अभिमंजुनि, सोडी-हैरि जेविं रंकुंशमनाला. ६७
 “मभुनें, अनिवार्य म्हणुनि, वस्त्रसुख अंकुशास बोदविलें;
 अत्युग्र वैष्णवाऽस्त्रा पासनि निजमित्र रत्न सोडविलें. ६८
 “होऊनि वैजयंती, अवलंबी अस्त्र विष्णुचें उर तें;
 त्या अंकुश-प्रहारें न निमेषहि वस्त्र गिःपुळें उरतें. ६९
 “हें नेणुनि पार्थ म्हणे, ‘ओदविलें अंकुशासि कां उर, गा ?
 सर गाती अनृत मला-गरुड न रवंडील कोणत्या उरेंगा? ७०
 ‘कां भीसी? भय केंचें मज, असतां खलसा-पौविकचच?
 “भक्तः प्रणश्यति न मे-” हें कीं बदलासि तूंचि भविक चच? ७१
 ‘समयीं न आवचूं दे हे वत्सलता गुरुप्रतिज्ञा ते;—
 काय व्यास-पराशर-सुरव म्हणतिल तुज गुरुप्रति ज्ञाते? ७२
 “देव म्हणे, ‘भूतें म्यां दिधलें याच्या पित्यास रक्षाया;
 तें वैष्णवाऽस्त्र झालें- दायें तसें प्राप्त युद्ध-दक्षा या. ७३
 ‘त्या अस्त्रें अभिमंत्रित भगदतां कुश तुला न सोसवता,—
 अथवा तुसेंचि उर हें; भाव, सरया! त्वन्मनीं नसो सैवता. ७४
 ‘अस्त्र-बल-रहित झाला, जय तुज देतो मरोनि भगदर;
 होसिल सकल-रिपु-क्षय-कर. तुजहुनि अधिक काय मग दैत?
 ‘आधीं पट्ट छेदीं, त्या वृद्धाचीं मिळोत, बा, पौतीं.—
 दुर्जय सरासरां रहि! तुजही, जों लागलीं न, बापा, तीं! ७६

१सिंह, २वृगना शार्थ, ३उर, ४पुढेंकेलें, ५सपोस, ६वज्रकचच, ७कुशल.
 वास्य, ८रथीस, ९पितृधनसें, १०भिन्त, ११दत्तात्रेय, १२पक्षें.

* मे भक्तः न प्रणश्यति— माझा भक्त नाशाप्रत पावत नाही.

“मारी मगदत्त; खंडुनि तत्पक्ष्मबंधन, कैरीतें;
 गुरु-वचन-रत्न डोळस मान्य करी; मान्य अंधन करी तें. ७७
 “प्रभुनें-हूं, वध-सूणातां, वधिला पार्थें महेन्द्र-सैख, चुलता;
 उलता शोके, परिगुरु बोधें बाधोंदिली न आकुलता. ७८
 “गांधार-रथ खवळले, पाहुनिया पार्थ-शर-विप्रेक्षास;
 तेही वधिले विजयें-सिंहें गज जेविं तेविं-पक्षास. ७९
 “तेव्हां, तुमचे सालक-वृषक, अचल, फार तापले रागें;-
 नौगें मूषक-ते वधिले एके शरें गजाली गें. ८०
 “झाले सूर्योधना जरि शोकद शर-दलितकाय मातुल ते,
 तरि धन्यचि! देवांसीं सचिरहि वांचोनि कायमा तुलते? ८१
 “यत्न करी शकुनि कपट-शर-दहनीं पार्थ-काय दहारा;
 त्याच्या चालों दे ल भगवत्-रथ, पार्थ, काय, हो, माया? ८२
 “माया-क्षय-प्रीति शकुनि सूतासि म्हणे, रथा वटाळावें.-
 जहिरण मरण हित, अहित-मर्दन कामें तथापि टाळावें. ८३
 “जो नील भूष दावी बल हरिचें मृग-लांत शिर लाचं,
 हट्टाने, तटकरि तोडी भटतिलक द्रोण-पुत्र शिर त्याचें. ८४
 “कणापुटेंचि वधिले त्याचे भीमा-जे तिघे बंधु;-
 सिंधु अगस्त्या-चमना नगुरे, पुरतील काय, मग, अंधुं? ८५
 “दुसरे दिवशीं गुरु-शर-निकरें बहु धर्म-वाहिनी आटे;

१ गजास, - २ भगदत्त, - ३ कृष्णबोधें, - ४ आकुलता, - ५ मृतास, - ६ बाणानेंविदा
 रिलेंदहज्यांचे, - ७ कींकाय, - ८ मालवणाकडील लोकांच्या भाषणांतील फारप्रसि
 द प्रयोग आहे. - ९ कपट-च, - १० विलेला, - ११ वीरश्रेष्ठ, - १२ रूप, - १३ सर्पानें.

कुरु कटकासि किरीटी स्पष्ट कटु-कुठोरपाणिमा-वाटे. ८६
 "गुरुनें कर्णादिजग- दुरुनें धर्मादिरक्षिले पार्थ;-
 विश्वाच्या यश केले, कर्पूर-सचूर्ण, अक्षिले पार्थ. ८७

अध्याय ३

तृतीयदिनयुद्ध

"तिसरे दिवसीं प्रातः- कालीं वंदन करूनियां, राजा
 द्रोणासि म्हणे, 'गुरुजी! कां आशा-भंग करितसां मांजा १
 'प्रात युधिष्ठिर झाला असतां, धरिला तुम्हीं न कां काल?
 झांकाल तपन नयनें, तेजें काळ्यासही न बांकाल! २
 'आत्माहि उपेक्षाचा, नोपेक्षाचाच बोल संतांनीं;
 झाला भक्त मनोरथ न गुरुजनीं, कीं न फोल संतांनीं? ३
 'सगळी तिकडेचि असे तुमची, इकडे नसे कृपा लेश.-
 ऐसें नसतें तरि तो कां मरता शक्र-सरव, उपालेश?' ४
 'द्रोण म्हणे, 'त्यजुनि कुमति, सन्मतिसीं करुनि संग, रम, राया!
 निंदिसि कां, तुजकरितां जहि सजलो, वरुनि संगर मराया? ५
 'विभुवनहि न जिंकिल हरि- सरव रक्षित धर्मनंदना सत्य!
 हे अजित कृष्ण-साक्षा- निजजन-वृद्धो-कंद नासत्य! ६

१ परशुरामा, २ कृष्णाकें, ३ कुंतीपुत्र, ४ माझा, ५ निफल, ६ कल्य
 वृक्षी, ७ भगदत्त, ८ युद्ध, ९ प्रत्यक्ष स्वजनाच्या वृद्धो-कंदावेषयीं अ
 श्विनीकुमार.

जेथें जगदुखादक केशव, तन्मित्र विजय सेनानीं,
 तेथें नरवीरांच्या साधावा विजय काय सेनानीं? ७
 'एक अंबक वर्जुनि, इतर सकल पुरुषजहि बलनेदीप,
 तहि दीन हरिपुढें ते; - दारववितिल रविपुढें बल न दीप. ८
 'पाडीन निश्चये मी कोणा एका महारथा आजी;
 गातील जिला सत्कवि, ऐसी होईल सर्वथा आजी. ९
 'परि हटकुनि दूर तुम्ही त्या पार्था, वारसत्तमा, न्या, हो. -
 योग कथासी प्रबला १० रिलय कथा हेहि दत्तमान्या हो. १०
 'ऐसें वदोनि, चक्र व्यूह, सद्गुर्भेद्य, युक्तिनें रचिला, -
 जो धीर-वीर-हीर- प्रवर-प्रकरें करोनियां रचिला. ११
 'प्रभुला म्हणे भैरार्ता भू-ज्यातें करुनि बोध वळवा, जी,
 संसप्त १२ माराया जाय, हटकितोचि, तो धवलवाजी. १२
 'चक्र व्यूहामध्ये १३ पुरे पुढें द्रोणगुरु-महातेजा; -
 अदक, सदाश्रय, म्हणलनि मेरु असं ह्मणति कवि पहाते ज्या.
 'व्यूहातें तेरा १४ धर्म झटे, करुनि चल सार जनीं;
 परिलोपवि प्रतापा गुरु-तपना जेविं रत्नसानु जनीं. १४
 'धर्म म्हणे, 'सोभेद्रा, दुर्भेद्य व्यूह, चल चाले १५;
 दूर १६ स्थित अस्मत्-गुरु, कुरु कटवे, लेश हालेना. १५
 'गुरुनें सकल पळविले गज, जेविं १७ गोखरे, समन्यून;

१ सेनापती, २ सेनानीं, ३ बलसागर, ४ संग्राम, ५ धीरवारक, ६ तप हेन्याच्या
 समुदायानें, ७ भारपीडित, ८ अर्जुन, ९ भावांस, १० सूर्यांस, ११ मेरु पर्वत,
 १२ हे अभिमन्यू, १३ सक्कोये, १४ बलवाच, १५ चानारा.

पूर्ण पुण्ड्र्या नक्षत्रां, क्वावे कैंसें तयासम न्यूनै? १६
 तत्काल मातुले, कीं भेदावा व्यूह हा तुस्या ताते:-
 पांडित्य जें तयांचें, तुज पाठ असेचि, वा, सज्जाता! तें. १७
 'मृणालि मृणोत पर, परि मृणे न मज ससरेव यदुप हा-साधू
 मृणुनि व्यूह विभेदुनि, वा, स्वयशें तूंचि मंदुपहासा धू. १८
 "आमैमन्यु मृणे, चिंता करितां हे व्यर्थ काय, हो तात?
 या वाक्यें बहु लज्जित कीं हे तुमचेचि पाय जाल्ले? १९
 'तातें कथिला आहे दुर्भेद्य-व्यूह-भेदनोपाय;
 शिरतो, भय काय मनीं? आहेत सहाय, राय, हे पाय. २०
 'व्यूहीं शिरेन वारसा, मार्गे परतेन एक पदही न;
 युध्यत्-प्रसादें होतिल युध्यत्सपत्न मदहीन. २१
 "धर्म मृणे, त्वदचित् द्वारे आम्ही समस्तही मार्गे
 येतो रक्षाया तुज; - यावे स्वस्थैर्य, धैर्य, वीर्ये. २२
 "मार्गानि मृणे, शिरे अहि-रदरचितें, जेविं, तद्विष द्वारे, -
 त्वनिर्मितें शिरेन व्यूहीं; तिकिजेल न द्विषे वारें. २३
 "सौम मृणे, गिरता व्यूहीं-डोहीं जसा मतंगज-वौ,
 हरि-पोत दंते-यूथीं-कीं, दहनीं करुनियां पतंग जवौ. २४
 'जें करिण आजि, होइल पितृ-मातुल-सन्धारता-रूपचि तें;

१ शत्रु, २ मित्रांसहित, ३ कृष्ण, - ४ मत्-उपहास, - ५ दूरकर, - ६ युध्यत्-सपत्न-तुमचे शत्रु, - ७ हेम-अंग-वैरुप-त, - ८ मरुत्सुत्र-जीम,
 ९ त्वत्-निर्मित-त्वांसे, - १० द्विषत्-वार-शत्रुसमुदाये, - ११ अथवा, -
 १२ सिंह-शाव, - १३ गजसमुदायांत, - १४ वेगा.

क्रव्यादांला खाया देइन उधळुनि बळें कुरूपचितें. २५
 “ज्येष्ठपित्याला देउनि अप्रय, म्हणे तो सखीर सूतातें,
 ‘हूं, हांक रथ; म्हणावी माय, सभद्रा, सखीरसू-तातें.’ २६
 “तो सूत, समित्र, म्हणे, ‘भो आयुष्यान्! कुमार आपण कीं?’
 हाकिन हेरि अरिवरि, परि कुरुगुरुशां गांठि करि न हाण कीं?’
 “हासनि सौभद्र म्हणे, ‘हटकी न हटें रणास भीमातें!’
 शक्राऽर्जुन-कृष्णाशीं करितां समर, न शिवेल भीमातें! २८
 ‘द्रोणानीका मानू जन सागर, मजहि सत्वेरा मँकर;—
 ये काय न्याय पर- स्वच्छात्र-नदीज-सत्त्व राम-कर?’ २९
 “तन्निर्बंधें नीटचि चालविला रथ-निःसंशय-सूतें;—
 देती प्रभूक्तितें श्रित-मति-कुलजा जेविं मान सासूतें. ३०
 “भीमादि सबळ सर्वहि तेउठले व्यूह-कोट फाडाया;
 इकडुनि कौरव-कटकहि होय पुढें शत्रुसैन्य मोडाया. ३१
 “रथ थडकले, भडकले हय, शस्त्रजवन्हि धडकले वरते;
 अन्योन्य, द्यंगुलैही, राहों देती न धडकले ते! ३२
 “पावत असतां दोन्ही, करुनि सत्तुमुल^१हवास, वध सेना,
 व्यूहीं शिरे गुरु पुढें, चित्तेंहि जयांत वासैव धसेनो! ३३
 “व्यूहीं गमे सभद्रा-सूत-गज-यूथांत जेविं बाल^२हरी.

१ मांसभक्षकांस, २ वीरपुत्रप्रसवणारी, ३ घोडा, ४ महादेवास, भीमास वा, ५ द्रोण-अनीक-द्रोणसैन्याला, ६ स्वययुक्त, ७ व्याहृ, ८ व्याघ्र निष्ठस्वशिष्यभीष्मजीत्याचें सत्त्व, ९ परशुरामाचा हात, १० तत्-निर्बंध-त्याच्या प्रतिआग्रहानें, ११ व्यूहरूपकिला, १२ दोन अंगुळें मर, १३ सत्तु मुल-आहव-अतितुमुलसु, १४ रं, १५ सरसाजनजाईना, १६ तिहोरी.

त्यावरि पडल्या सेना-त्या मंथौद्विवरि जेविं, बालहरी; ३४
 “बहुताशीं एकाकी सौभद्र कलह करी समुत्सा; ‘हैं’-
 असकृत् सूतासि म्हणे, ‘सत्यशस्कर समर हो, समुत् साहे’ ३५
 “तच्चापलतेसि दुर्जी-दावील श्रीस काय मद नारी ?
 वाटे-करितो कौरव-संहार मनुष्य-काय फड्कारा! ३६
 “मूर्त वसंत गमे तो, गमति रिपु विपेन्न ते करीराग!
 कुरूकटकीं-पशुनिकरीं श्रीरुद्र तसाचि-तो करी राग ३७
 “समरीं बालासि म्हणे रक्तप, गगनींचि, करुनि आ, वर्ते. —
 किंबहुना-हय, रथ, गज, गिलिले शोणित-नदींत आवर्ते ३८
 “तेहां त्वत्पुत्रांचीं वदनें झालीं रणांत शूकरसें;
 शोभे विजयोत्साहें अभिमन्यु-मुख प्रफुल्ल-पुष्करसें. ३९
 “दुर्योधन स्वये मग सौभद्र-वधार्थ धांवला कोपे;—
 कलभ मथन हरिसि तसें-त्याला तें कर्म वाटले सोपे. ४०
 “तें, द्रोण म्हणे, ‘भट हो! रक्षिति सर जेविं तारका सरसा,
 रक्षा, अभिमन्यु न हो गुहसा, कुरूराज तारकासरस. ४१
 “भूरिश्रवा, शकुनि, रूप, कर्ण, शल्य, यांसहित
 धांवे सस्रत गुरु; कसें होऊं देइल सम ४ तो अहित? ४२
 “सोडविला नृप जेहां, होय, नृपा, शस्त्र-मय नभ क्षण, हो!

१ लाटा, - २ हर्षयुक्तसा, - ३ मानवशा रीती, - ४ सदाशिव, ५ धायाळ, - ६ करीरवृक्ष, -
 ७ राक्षस, - ८ भोव्यानें, - ९ विकसित, - १० करिशावक, - ११ जमतातें, - १२ व
 डाननसा, - १३ देवविशेष, - * समुद्र मंथन करावयास येतलेल्या मेरुपर्व
 तावर.

करितेचि त्या स्मरीचें तत्तेजोरुद्र-नयन भक्षण, हो! ४३
 “आठवला जो मारुति- पासूनि सूर्योनि वांचला तरणी;
 बसती कुरुप-शिरीं पर- शर-शानिची तेधवांच लातरणी. ४४
 “सुतोत्थित हरिसा- तो उघडी, होउनि विमोह, दृष्टीतें;
 स्व-विशिरवै-निकर-समीरें उडवी बहु शत्रु-शस्त्र-दृष्टीतें. ४५
 “नृप न दिसतां म्हणो, हा! गेलों खाया, करुनि आ, जवळ,
 तो कवळ पळविला कीं; - पावेलचि आज लाज आजवळ. ४६
 “सोभद्र बहु क्षोभे; गर्जे, पाहूनि कवळ हरित्यातें;—
 जाणो अपराधी गज हटकी, दासूनि, जवळ हरित्यातें.
 “त्यां सिंह-नाद होय- व्याळां पुच्छीं जसा पद-न्यास;
 वेष्टुनि हाणिति सर्वादि, देखवतें ही न तें वद-यत. ४७
 “प्रभुंचा गर्मी हाणी, ~~होउनि~~ हे, तीन तीन शर भांचा.—
 वाटे-बहु तिहांशां समर करी कुपित-पोत शरभाचा. ४८
 “द्रोण-द्रोणि-रूपादि प्रबल बहु भटांसही न तो ओटे;
 फाटे तदृष्टि पुढें बलै; जलेंदीं गुह्यालया वाटे. ४९
 “होय पुढें अश्मक-पति, कीं तत्तेजें न वीर करपोत;
 खंडी तद्वै, सूतें, ध्वज, धनु, भुज, शिर, मंडील नर-पोत.
 “पडतांचि अश्मकेश्वर कर्ण-द्रोणादि करिति शरदृष्टी,
 फुल्ल-पला-श्री तो निववी, भिववी, सैराधिपति-दृष्टी. ५०

१ मरनाचें, २ सूर्य, ३ दुर्बोधन, ४ आपल्याबाणसम, ५ ग्रास, ६ आजो
 क, ७ सर्पोला, ८ पायवेवणें, ९ तत्-इतर-या अस्त्रिन्मूलांचून, १० प्रभुचा
 ना अस्त्रिन्मूलांचून, ११ रणावलेलाबाल, १२ आदोपे, १३ सैन्य, १४ वेष्टा-आढावी, १५ तत्-दृष्ट-
 त्याचे पोडे, १६ सारथी, १७ क्रीडेनें, १८ अर्जुनपुत्र, १९ इंद.

द्रोणपर्व.

३१

“भेदुनि शरें उरस्थळ, चळचळ बल-जलधि कर्ण कंपविला ;
 मूर्च्छित करुनि मद्रप, सौभद्रें तत्प्रताप संपविला . ५३
 “एकें स्रवेण वधिला, बाणें एकेंचि दीर्घ-लोचन, हो ;
 एकेंचि कुंड भेदी, गमले ते घेरू-तो विरोचन, हो ! ५४
 “मानी वीर पळाले, गुरुनें हि निवारितां तडक, राया .
 स्यंदन शीघ्रहि पिरितां, सांगति सूतांसि तांतड करया . ५५
 “झाला पुढें महाबल, शल्यानुज जो, तयासि तो खेपवी .—
 होय जयापरि पावुनि पर्वत-पाटन-जयास तोख पेवी . ५६
 “मदीं मद्रप-कटका-असरबला जेविं तारका-राती ;
 रोधिल काय परचमू त्या ? तो पूर्णावतार ! कौरा ती ! ५७
 “सप्रेम पार्य-पुत्रा-प्रति पाहुनि, तत्पराक्रम डोले ;
 कुरुपति परिसत असतां, द्रोण रुपाशीं रुपाभरें बोले . ५८
 “हर्षवितो मज पुत्रा-हूनि, नक्षे हा तमार सामान्य ;
 धन्या सती सभद्रा ! नंदन जीचा तमारसा मान्य . ५९
 “मारावें सकळहि बल, परि, सज्ञा ! तत्व वद, न कां मारी ?
 वाटे-धृतराज-का ३-च्छादित-बहु-बाहुवदन कौमारी ! ६०
 “कुरुराज म्हणे, ‘कर्णा, कुरुगुरु पळवील अंतःपुराणी .—
 गरुडा दे यमोयहि काय न पावल अंतःपुराणी ? ६१
 ‘परि झाला त्या शिष्य-स्नेहानें मूढ हा तपोव्रती .

१ घुबळ-२ सूर्य-३ मारी, -४ हर्ष, -५ वज्र, -६ तारक-भराति-तारकासरशत्रु-का-
 तिकस्वामी, -७ बंदिशाळा, -८ कार्तिकस्वामी, -९ सत्यवद, -१० शिव, -११ यमासा
 सिवाय, -१२ कालसर्प, -१३ द्रोण.

स्तवितो भाद तसा कीं, वादे जोडील हात पोराशी. ६१
 'बाला दिलें बल जसें, घावें दहनाचिया लवा वाते;—
 हें पाळावें पदरें, दीपहि जेणेंचि मालवाया तें? ६३
 'गुरुनें, करुनि उपेक्षा, केला दुःसह, असाध्य-आम' सा—
 पसरिल न जग गिळ्याया रुद्राप्रियभूत कोण आ मयसा? ६४
 'दुःशासन बोले जड- काय मदन हा निकाल उघोस;—
 मडाहुराहुचा शश' धरसा शिशू हा निकाल, मड यास! ६५
 'आहे ~~मनकरा~~ अचगत पांडित्य, जें अजगरा, तें;
 या असुहृदपत्यानें गिळिल-मासी जसा अज गरते. ६६
 'मरतिल सकुंण भांडण; धीरहि ते सोडिनील ओवास;
 ओवास अंतकाचा प्रिय-शोक-हरिस म्हणेल, आ वास. ६७
 'एक क्षयें ~~समस्त~~ क्षय होय-असें, पहा, कसें करितों;
 सौभद्र-~~मल्लिकार्जुन~~, आतां, निजकटक-संकरा हरितों. ६८
 'ऐसें बोलुनि धांवें- विधेसि ~~निजकासि~~ जेवि राहु निघे.
 कांढी म्हणे, 'ये, देतो' सच ~~सच~~ पलें समोर राहुनिघे.
 'सर्वसहेसही बहु देतो खल-काय-भार ताप सदा.—
 ताता भामिाचें हें नोहे बल काय, भौर ताप सदा? ७०
 'माझे न पावतिल तव हननें साधूंत हीप्रति ज्ञाती.—
 जहि खल म्हणतिल मया, आम्ही साधूंत ही प्रतिज्ञाती. ७१

१कुणमीला, २सोमसा, ३शिवास्त, ४चंद्रासारवा, ५चांगला, ६मद शरान, ७अ-सुहृद-अपत्य, ८शिक, ९विवाते, १०सह अर्जुन, ११धैर्यास, १२स्थाल, १३चंद्रास, १४अभिमन्यु, १५सद-छल-फल-साधु-छलाचेंफल, १६पद्मसर, १७एखास, १८सारत-अपमद-भारतांदुष्टा, १९लज्जेमति.

आत्मा युव अरों हें श्रुतिचें मत भीम तात हा तनय
 श्रुतिकिंकरासि देवा- धर्मासह जोडितात हात नय ७२
 पारसुनि धिक्कार रणीं मानी रथ चाप कां न नीट करी
 गमलें सजलें क्रुद्ध- द्विपं मारायासि काननीं टकरी ७३
 सक्षत नव सुत गमला पुण्यांनीं दाटला पळस साच
 मूर्च्छित मृणुनि पळवितां सूतानें दाटला पळ ससान्व ७४
 धर्मादि सर्व झाले दुःशासनपरिभवें परम हर्षी
 ज्ञानें मोहपराभव होतां जैसे तपःपर महर्षी ७५
 धांवति सहाय व्हाया सौभद्रा द्रोणसेन्य फोडूनी
 सोडूनि विशिख दृष्टिसि सारूं पाहति पसंसि मोडूनी ७६
 मृप म्हणे कर्णा शिखर झटले जरि भट समस्त न निवारे
 स्वभुजांसि म्हणे सुरिंचे आलिंगुनि घटसम स्तन निवा रे ७७
 तूं या धनंजयाच्या शर-वर्षें शमविशील कुणगीतें
 घेशिल चित्तावरि तरि भुलविशील सुर स्वकीर्ति-गुण-गीतें
 शास्त्रास्त्रवृष्टि करितां घन कर्ण गमे सुवर्ण-नग बाळ
 किंबहुना व्यासेंतर- रचित राधिरत्नर सुवर्णन गर्वाळ ७८
 शास्त्रें अस्त्रें छत्र ध्वज धनु खंडुनि वधूनि अनुजातें
 राधेयातें पळवी सौभद्र कुमारे जेविं दनुजातें ७९
 व्यूही शिरतां पांडव- वारण-केलें जयद्रथें बा तें

१ गज, २ टक्करा, ३ तपोनिष्ठ, ४ महाश्रुति, ५ मार्गेंसरे, ६ अर्जुन (हेंच अ
 ग्नीचें नांव आहे मृणुन उपमेकरितां अग्नि.) ७ मेरु, ८ व्यास-इतर-व्यासाहूनरत
 रानेंरचिलेला, ९ रही, १० स्वामिकार्तिक.

हर वरकृत्य जलधितें करिल प्रभु येव जलधि येवातें ८१
 वसुधैणसूत नरजे वधितां झाले रणीं चपळ बाजी
 जाणों परस्पर म्हणति जाऊंघ्या यश धणीच पळवा जी ८२
 वधितां वशात्य राजा तद्दद काळें मुरवांत लपवीले
 शांत्यज रुक्मरथसहित तत्सखशात-राजपुत्र खपवीले ८३
 हरिशिरोवरि यूथ-वध-प्रकुपित-मदमत्त-यूथपाळकसा
 धांवे कुरुप परि पुन्हा त्यासि न पळवील पार्थबाळ कसा
 अंध म्हणे रे संजय हें त्या पोत्रास वर्ष सोळावे
 लौळावे मांडीवरि तेणें द्रोणादिकांसि घोळावे ८४
 न येवे सुनीतिचें पर-मार्थाची वाट लेंकरूं काय
 सत्यचि कथिशी परि हें मज लटिकें वाटलें करूं-काय ८५
 संजय म्हणे म्हण अनृत भीष्माचा एकला पणतु मुलगा
 करिता झाला गुहसा बहुतांनीं चेंदिला रण तुमुल गा ८६
 कुरुसेन्यांत गमे ज्या - परि रंपाकाननांत चारा हो
 त्या विजयथी देउनि परिरंभा कां न नातवा राहो ८७
 समरीं स्मरानि वदलों मी धन्य अधन्य विनयना तूतें
 काय कथूं कुरुगुरुसहि पळवि पळ त्यक्तविनय नातू तें ८८
 लक्ष्मण धांवे जेकां द्रोणाद्यखिलहि सुयोध नावरती
 घननाद दशमुखवावरि जी स्थिति घाली स्रयोधनावरती ९०

१३ अर्जुनपुत्रें, २ सिंहपोतावर, ३ राजपतिसा, ४ नातु अभिमन्युस, ५ नपावेकाय,
 ६ ध्रुवमाता, ७ खोटे, ८ युद्ध, ९ कदलीवनी, १० आलिंगना, ११ चक्रहीना,
 १२ अमर्यादाकरणा, १३ इंद्रजित, + दुयोधन.

हननचि बहुमत झालें पहिलें तुमच्या न नातवा नातें
 वदनें न वानवे तरि शौर्य शिशूचें मनांत घाना तें ११
 कार्णि मृणे ये शोकद हो ताता साधु-गंजन कुशीला
 आलें मौनुमतीच्या मळवाया वंश अर्जुन कुशीला १२
 तूं त्या योग्य स्मिन्ना - सुत धरि खलदुर्मिला सनामा ज्या
 काकी म्हणत्ये तुच्छा करुत यशें उर्मिला सना माज्या १३
 लक्ष्मण हें योग्य मला योग्य तुला मेघनाद हें नाम
 रावणसा बाप तुझा बा माझा शुचियशा जसा राम १४
 धिक् प्रथम मग करुनि रण वधिला लक्ष्मण किरीटितनयानें
 हें पुत्रशोकविषफल दिधलें दुर्योधनासि अनयानें १५
 सुत मरतां मूष म्हणे होईल अधर्म म्हणुनि न चोपापा
 सारे भिळोनि मारा राहोंद्या एक पळहि नच पापा १६
 द्रोण द्रोणि ब्रह्मदूळ कृतवर्मा कर्ण कृप असे सा हे
 वळले घनसे त्यांतें कार्णि महावातसा न तो साहे १७
 कोंडुनि म्हणत-होते विझवूं मारूं दिवा जसा सांजे
 तो त्यांसि पांगुनि जय- श्रीयोगें श्रीनिवाससा साजे १८
 कायसुत मथुनि केला विरथ कृपाचार्य बा तुज्या नातें
 कफं कीर्तिद-वृंदारक वधितां स्मरलें न जातु ज्या नातें १९
 वधितां ब्रह्मलातें म्हणती सर सर्व कांपवीना कीं

१ स्तुती करवे, २ साधुछलका, ३ सुयोधनस्त्रीच्या, ४ काजळ, ५ पोवाला, ६ लक्ष्मणदाशरथि, ७ खलांलाडुआप, ८ अर्जुनपुत्रां, ९ म्या, १० जयदथ, ११ कृष्णासारिखा, १२ नातवानें, १३ कदापि. + साहा-

वज्रशताधिक याचे शर मिरवी गर्व कां पवी नाकीं १००
 कर्णासमक्ष मारी त्याचे निधि यक्षवत् साचिव सा हो
 त्यांसि म्हणे होउनि चिर वीर-सुगति-सुख-वत्सवि वसा हो १
 कर्णाचा पांग करुनि मागधसुत अश्वकेतुला खरेची
 प्रतिकूल विधि तरा तो पस्वळनाशार्थ हेतु लाव रची २
 कालियरा दोंडासनि करिनि म्हणे त्या परास धांदांचा
 प्रभु तन्मर्मी हाणी इयु जैसा तो परा सुधी दांदा ३
 त्यासि म्हणे सुत त्याचा कीं तूं नरकाय पापवनिं रीस
 जो झोबला सर्तीच्या सोडाया सत्क्रियेसह निरीस ४
 मज जिंकाया केंचें बल खलजन्मातुला निरीहाते
 सोडुनि अजितत्व जर्गी एका मन्मातुला निरी हाते ५
 जैसा बाप पळाला तूही तेंसाचि पाप पळशील
 मळशील अपां कीं आतांचि पतंगत्वाचे जळशील ६
 ऐसें बोलुनि सोडी दुःशासुतवधार्थ नाराच
 छेदी शरत्रये कुरु गुरु त्या मित्रा सुदंदा नाराचा ७
 ती शरहाति तथा जशि हरिच्या नाकांत घातली काडी
 द्रोणध्वज सौमद्र छेदुनि तत्काल भूतळीं पाडी ८
 शत्रु पुढे होय तथा तत्काळ उरीं शरत्रये ताडी
 मद्रपशर नव नव नव- नीत-मृदु-कुमारेदारणा धाडी ९

१ साहा, २ मारी, ३ दैव, ४ मृत, ५ श्रीकृष्ण, ६ कालियास, ७ आस्वल, ८ द्रोण
 हीच्या, ९ बाण, १० सुदंदाधारच्या, ११ सिंहाच्या, १२ अभिमन्यु हन-
 मार्य, १३ नर.

शोणपर्व.

३७

विरथ करूनि पळविला शत्रु जसा तारकासुर कुमारें
 शत्रुंजयादि-पंच- प्रवळ-रथी मारिले मग कुमारें १०
 शत्रुनि म्हणे कुरुनाथा हा सर्वोद्दीर्घ मिळोनि मारावा
 ज्योले यास भट जसे भीती गज शिशुमृगोत्तमोरावा ११
 मारिल एकैकानें शर गोचर शर कोण न स्वपविला
 मृदु पूर्व परि न कंपद काय नृहरि-रक्तशोणनख पविला १२
 शोणासि कर्णादि म्हणे गुरुजी मज तों नसेचि आवांका
 आवांका युक्ति म्हणे न तुम्हास हि हा करूनि आवांका १३
 गुरुहि म्हणे कर्णा हा तक्षकचि गरल करूनि-आ वमला
 आहे संकोचें परि सोडुनि गेला मघांचि आव मला १४
 मज भंगुनि हि रुखविता बा हा सामान्य काय गा बाळ
 उतरुनि सांडावा या- करुनी सर्वस्व काय गावाळ १५
 याचा धन्य गुरु जसे धन्य मधुमन् गुह कुशीलवांचे
 न दिसे आज मज रणीं जो सोमदापुटे कुशल वांचे १६
 स्पष्ट अशोच-कवच हा बीमसेकुमार अंगीपा ल्याला
 कीं अग्निवाहि याचें ज्याचें सकुमार अंग पाल्याला १७
 म्यां विजयासि पदविली विजयाने कवचधारणा तनया
 मेदुनि कवच करिल सर- प हि तिल-तुल्य व्यथारणांत न या
 जरि इच्छिसि हतें सुत- कुरु- पति-शोक-प्रशम कार्णिच्या पातें

१ कार्तिकस्वामीने, २ बालसिंहधनीस, ३ दशस आलेला, ४ रक्ताने आरक्तनख, ५ कवाला,
 ६ धीर, ७ बाजा, ८ अग्निमन्, ९ विष, १० देह, ११ रामपुत्रांचे, १२ अर्जुनपुत्र, १३ कर्णा,
 १४ इंद्र, १५ मृतपुत्रजो कुरुपतित्याने, १६ अग्निमन्पुत्र्या.

तरि पाहुं पाड कसा आधीं तोडोनि कार्णिचीपाते १९
 कार्मुक गुण हय सारथि स्वडन इतुकें अशक्य बापा हें
 जें यांत घडेल तुला तें तरि करि करुनि यत्न बा पाहे २०
 अक्षतधनु तोंवरि हें बीरशिरोरत्न नाऽवरायाचें
 यास्तव सर्वांहि रक्षूं आजि करुनि यत्न नांव रायाचें २१
 प्रभु वृत्रशिरासि जसा खंडी पयदायकास नाकाचा
 तैरमानि कर्ण करिता होय तथा सायकौसना काचा २२
 मारी हरीस सहसा कृतवर्मा सारथीस गौतम ही
 परिन गडबडे तो पितृ-मातुल-सम श्रद्धकीर्ति धौतमही
 सौभद्र विरथ होतां धर्मज्ञ हि करिति शस्त्रवृष्टीतें
 नें निष्कृपत्व पाहुनि झांकिति बहु-सदय-साधु दृष्टीतें २४
 म्हणती हाणा मारा पाडा ह्या काय पाहतां तोंडा
 कोंडा प्राण व्यसनीं बाळ बुडो कंदर्मीं जसा धोंडा २५
 तों स्वङ्ग चर्म घेउनि अवेळंबी वीरनायक विहीय
 संकट फडतां सोडुनि धैर्यासि म्हणेल काय कवि हाय २६
 पाहुनि गरुडा गगनीं धैर्य जसें काय कौटुंबेयांचें
 तैसेंचि प्रगवदनुजा-तनुजा कु-नायका दवे यांचें २७
 केवळ हृदयीं भ्याले जे जे त्या पविर्परीस गाढाला
 शिरले रथातळीं मग घेतील शिरीं न काय गा ढाला २८

१ अग्निमन्-आधनुते, २ अक्षत-धनु-धनुष्यभंगन होईतो, ३ शिरांचे शिरोरत्न अग्निमन्,
 ४ दुर्योधनाचें, ५ इंद्र, ६ धनुष्यास, ७ कृप, ८ निर्दयत्व, ९ चिरवली, १० आश्रय करी,
 ११ आकाशा, १२ सर्पानें, १३ प्रगवत्-अनुजा-तनु-ज-समूहदापुढाला, १४ कजापेक्षा

खड्ग क्षितिवरि पाडी द्रोणे छेदूनियां नव स्वरूप
 चितीं मूणे न मज तुज धन्य त्रिभुवन मूणो न वत्स रूपे २९
 कर्ण करी चर्मोचें श्रितविघ्नाचे जसे गणप तुकडे
 तरि पाहों हि न शकले वीर विशस्त्राहि त्या रणपटुकडे ३०
 कार्पि मूणे पळ इकडे पाहुत सज्जन न पत्रिकेतुकडे
 चर्मापरि लिहिले कां वपुचे मज्जननपत्रिकें तुकडे ३१
 शत्रुमुशवींचें क्षितिवरि उतरुनि घेऊनि चक्र पाणि हरी
 भासे साक्षात् शिरला अस्तरसमूहांत चक्रपाणि हरी ३२
 वारिति जसें प्रयत्नें एकमते सर्व संत परचक्र
 कर्ण द्रोणादि तसें खांडेति बहु ते स्वअंत परचक्र ३३
 मग भोकमूषकां जें स्फुटित-क्रोधी-महाभुजग दे ते
 दुःसह पाय आम्हा दे धरुनि करीं तो महाभुज गदेतें ३४
 तेणें हय सूत वधुनि अश्वत्थाम्याप्रति प्रभावाते
 दावुनि हरिली कौरव- दीप्ति जशी दीपकप्रभा वाते ३५
 पाहुनि स्फुरव जेव्हां धावे सौमद्र सिंहसा रागे
 त्यजुनि रथोपस्थ सरे गुरुनंदन तीन पाउले मागे ३६
 रवा माते दीवि गदे धर्माहितमहिषकालिके याते
 ऐसें मूणोनि मारी तो स्फुल्लतनूज कालिकेयातें ३७
 गांधार सारथ्यात बाह्यवसानीय रथ दहा मथिले

१ परज, २ नरूप-रूपनको, ३ ढाल, ४ युद्धकुशलाकडे, ५ लष्णाकडे, ६ शरीराचे, ७ म-
 त-जनन-पत्रिका, ८ खालीउतलूनचक्र घेऊन शत्रूंचे मुरावावरचें पाणिहरण करी, ९ पळवी,
 १० परंतु, ११ अश्वसामा, १२ धर्माचा अहितरूप जो हा महिषास्तरयालाचें कालिकादेवी.

कैकेय वीर सप्त द्विप दश हे मुख्य मुख्य मीं कथिले ३८
 केला चूर्ण सहय-रथ दुःशासन सनुचा गदाघाते
 साहे न परबलाते जेरीं हरिनाममनु गदाघा ते ३९
 बाहुप्रतापचरितें दावी तों पार्यकोयज गंदीशें
 वाटे वर्तविला यम- सा यमकोपार्थ काय जगदीशें ४०
 त्या सोमदायि स्वल- सा गरगरगर गदेस फिरवीत
 दुःशासनसुत धांचे निज गुजगुजगताप फिरवीत ४१
 युद्धचमत्कार रुचिर सुचिर प्रकटुनि महागद घाते
 अन्योन्यक्रुताऽघाते वा मूर्छा पावले अदपेना ते ४२
 आधीं उठोन उठतां सोमद-शिरीं प्रभो गदा घाली
 विवश करी ती दुष्टारि- हार्या जेविं ४३
 पडली जरी कराया प्रेक्षकसुर विरस मस्तकोऽपरिती
 भूवरि सोमदतनुहि ओकुनि सरुधिरसमस्तकोप रिती
 आधीं भ्रम बहु झाला होता तो त्यांतही असावध हो
 केला दोःशासनिनें धर्म नय त्यजुनियां असा वध हो ४४
 प्रेक्षक सुर मुनि सज्जन बहु हळहळले किरीटि तपाते
 रडला पाहुनि सत्य- ४५
 ज्यांचा संकत्य प्रिय- रक्तशोकें जिष्णुचे अरुं स्वपावे
 ते तव पुत्रवि झाले मुदित इतर अहितही असुख पावे ४७

१ मंत्र, २ होगसुपाप, ३ अभिमन्यु, ४ शींकडो, ५ बहुत, ६ परिहार करण्यास अ-
 शक्य, ७ तेजस्वे, ८ पापक पंक्ती, ९ महापारेजे देव त्यांलाविरस करण्यासाठीं,
 १ रक्ति, १० प्राण, ११ शत्रुही, + नारदादितापस, * आनंदित.

धर्म बभटांसि मूणे वृत्ति परमदुर्लभा असी मरणीं
 कां रडतां सोमदेन वत्सें यश जोडिलें असीम रणीं ४८
 चितींच पळांत मूणे शतदा बाहेर न बहुचस हाये
 समजाउनि कटकांतें धैर्यें शिबिरासि जाय सरसहाय ४९
 कवच विकळ होउं न हे धर्मासि जसा तुरंगमा तंग
 स्तशोकाऽवश शिबिरीं जेसा सिंहा कुरंग मातंग ५०

अध्याय ४

चतुर्थदिनयुद्ध.

धर्म मूणे हा हा म्यां मंदें दादुनि कुमार मारविला
 बहुवीरसूत दिसल्या अधिक सुभद्रा उमा रमा रविला १
 अर्जुन-कृष्ण-सुभद्रा-कृष्णा-कुंतीस काय समजावुं
 काळ न भेटे कैसा तद्दहनीं पुत्रकार्यसम जावुं २
 अद्यापि उत्तरेचें मुरव पीत असेल बहुळ हळदीनें
 म्यां जेविं लब्धसन्निध- नाशें करिजेल न हळहळ दीनें ३
 तुज उत्तरे मुलि दिल्हा म्यां कापायास मान विश्वास
 कलिकाल काय बुडविल मज बहु-पापासमान विश्वास ४

१ अपार, २ बहुदा, ३ चित्तामध्ये पळांत शेकडो वेळां हाय हाय मूणे परंतु बाहेर न मूणे,
 ४ डेरा-राचदी, ५ मृग-हरण, ६ वीरमाता, ७ द्रोणदी, ८ पुत्र अभिमन्यूच्या हे हा प्रमाणे,
 ९ पिबळे, १० प्राप्त समीप नाश्याचा अन्नाचा, ११ जगताला, + पुष्कळ.

कथिलें कसें असें मज - धर्मा करवाल काढ कलहाते
 मृत्युमुरबी कुलकर-गुण- शर्मा-कर-बालका दकल हाते
 धर्माच्या सुतशोका शमवाया ये महातपा व्यास
 ज्या जोडिले त्रिभुवनें प्रभुचा जैसे च हात पाव्योस
 तो मुनि म्हणे श्रुतिस्मृति- शास्त्रज्ञा पांडवा नकोचि रडूं
 शोकभरें प्राकृतसा बा कृतसाफल्य तूं नको चिरडूं
 गेला उत्तमगतिला पुरुषोत्तम तो जणीं असामान्य
 शोच्य नव्हे बा धर्मा पुत्र असावा कुलीं असा मान्य
 मृत्यु हरितसे समयीं अमरांसहि कवण मृत्युला चुकवी
 ऐसें जाणुनि तत्त्व व्यसनांत न मोह पावती सुकवी
 धर्म म्हणे हो गुरुजी मजला मृत्युरचरूप कळवा हो
 या तमावरि तुमची सूक्तिगुधा-सिंधु एक पळ वाहो
 व्यास म्हणे मी कथितो इतिहास पवित्र तुज पवित्रास
 बाधों न दे बुधा जो शोक महेंद्रा जसा पवित्रास
 होता कृतीं अकंपन नृप तो हरि गांठिजे जसा हरिनीं
 तन्नंदन हरिसंभवल हरिनामा मारिला रणीं अरिनीं
 शोकार्त तूं जसा मज पुससि अकंपनहि नारदा नमुनी
 मृत्युरचरूप सांगुनि करि त्यातें मोहपार-दान मुनी
 जें तूं मज पुससि पुसे तेंचि अकंपनहि नारदा नमुनी
 मृत्युरचरूप येने त्यासि करी मोहपार दान मुनी

१ तरवार, २ सुरला, ३ सु-उक्ति-सुधा-सुवचनामृत, ४ वज्र, ५ कृतपुणी, ६ सिंह

७ अकंपनाचा पुत्र, ८ इंद्रासारखा बलवान.

पूर्वी बहुभारता ऐसे चतुरानना धरा विनवी
 बाटे भय दाटे नच आटे किति म्यां प्रजा धरावि नवी १५
 न सुचे युक्ति चतुर्विध- भूतग्रामासि संहरायाते
 कोपे ब्रम्हा जाणो त्या भूतांचेंचि अहैराया ते १६
 तेह्नां विधिच्या रोम- छिद्र-वदन-नयन-कर्ण-नामानी
 वमिला वन्हि अशा या आइकतो कोपवर्णना कानी १७
 वनवेन्हि तृणासि तसा भूतग्रामासि वन्हि तो कवळी
 रुद्र जगत्क्षयसमयी धांवुनि ये पद्मयौनिच्या जवळी १८
 रुद्र प्रभुला प्रार्थुनि लोकक्षयकारि तेज आवरवी
 इतर किती विनवाया तेजस्वीही धरी न आवरवी १९
 प्रार्थुनियां आवरवी जेह्नां कोपानलासि मर्दनारी
 प्रकटे रक्ताकृष्णा- पिंगास्तरदृष्टिविभ्रमद नारी २०
 तो प्रभु सांगे देवुनि मृत्यु असें नाम तेंचि काम तिला
 त्या उग्रनामकार्य- श्रवणें होइल न खेद कां मतिला २१
 मृत्यु म्हणे प्रभुजी हें काय बरें तेंचि कार्य करवा जी
 योजावा जन सुपरीं धीरें वीरेंहि कार्यकर बाजी २२
 ऐसें म्हणुनि रडे कीं गुरुहि सखीलासि सोडवी पाणी
 प्रभु अश्रुबिंदु तीचे न गळोंदे क्षिप्र ओढवी पाणी २३
 दुहिणें म्हणे मृत्यो तूं माझ्या होशील मान्य उक्तीतें
 कीं जन्मलीस योजित असतां संहार-हेतुयुक्तीतें २४

१ भारपीडितपृथ्वी, २ पातक, ३ चडवाग्न, ४ ब्रम्हा, ५ शिव, ६ घोंडा, ७ हात,
 ८ ब्रम्हदेव.

लघु गुरु असें न म्हणतां ओढुनि ये सर्व जीव सरसकट
 जैसा गंध गजाचा मोहुनि हरितो अलीस सरस कट २९
 पाझ्या वरें तुला अघ कोणीहि न लावितील अनेघेतें
 ऐसें बहु समजावी परि न तिचें कूरकार्य मन घेतें ३०
 करिते आज्ञा ऐसें स्पष्ट न बदतां हि देवै हर्षविला
 तो पूर्वदग्धजीवां- वरि वरुणामृतपयोद वर्षविला ३१
 एकें चरणोंचि उभी धेनुकनामाऽश्रमी नृपा होती
 तप एकवीस-पद्मे तपली गमली खरी कृपा हो ती ३२
 त्यावरि चवदा वर्षे पुण्याऽरण्यांत ही सती तपली
 मग अयुत पद्म मृगसंह- चर्या करितां पितामहा जपली ३३
 जीचें अतिशीतोदक त्या नंदेमाजि जी उभी हर्षे
 होती निजनियमाते संरक्षुनियां अशीतिशतवर्षे ३४
 तिलुकेंचि कोशिकीच्या तीरांत तरोंचि पंचगंगांत
 बेतसकांतहि तपली जीं ये केवल कृशत्व अंगांत ३५
 तपली तुहिननर्गी सर- यजनस्थानीं हि खर्व-वत्सर ती
 तच्चित्तरति तपीं बहु जशिजननीच्या स्तनीं च वत्सरती ३६
 मंजातट-मेरु-मलय- पुष्कर-गोकर्ण-नैमिष-वनांत
 तपली धरिलें तेजें उग्रत्व हि वादलें प्रिय मनांत ३७
 भेदे प्रसन्न होउनि विधि आचरतां अनंत तप तीस
 स्मित करुनि म्हणे मृत्यो कां दुर्धर नियम धरुनि तपतीस ३८

१ गंड; २ निष्पाद; ३ ब्रम्हदेव; ४ दशसहस्र; ५ मृगासहस्रवर्तमानसंचार; ६ आठ हजार;
 ७ निरवामिनिदी; ८ हिमाचलपर्वत; ९ देवांचीयज्ञश्री; १० वर्षे; ११ तिच्याचिंतान्वीप्तीति.

मृत्यु मृणे कांपवितो प्राणिवधाऽधर्म मृणुनि तप वरिले
जगदीशा आमय मज द्यावे त्यां सर्व विनैतमय हरिले ३५
दुहिणे मृणे न अधर्म स्पर्शाल मृषा नसेचि विधिवाणी
सति सद्गुरुपदेश न बुडवी कोणाहि अमृतनिधिवाणी ३६
मृत्यु मृणे जरि आयह तरि भूतांची अशीच हो हानी
भेदावे प्राणिवपु होहे-ध्या-क्रोध-लोभ-मोहानी ३७
कर्माऽनुरूप दुर्गुण रोग प्राण्यांसि नित्य खातील
तुज काम कोप सोडुनि करितां संहार साधु गातील ३८
तव अश्रुबिंदु धरिले रोगांचा तोचि होय हा निकर
प्राण्याऽयुर्होनिकर ग्रीष्मीं रवि जेविं तोय हा निकर ३९
संहारनिमित्त अशी मृत्यु विधिकृता अकंपना आहे
रडतुोसि पुत्रमरणें कां मृत्युग्रास सर्वही बा हे ४०
करुणानीरद नारद मुनिच्या वर्षोनि उक्ति गारा या
देतो अकंपनाला तापापासूनि मुक्ति गा राया ४१
सांगे शोक शमाया ऐसा इतिहास हा श्रुम व्यास
याच्या श्रवणें श्रोते निवती पावोनि आश्रम सव्यांस ४२
धर्म मृणे पुनरपि मज निववाया कीर्तिसत्सुधा भरिते
चरितें राजर्षींचीं सांगा मज याचि तद्द्वरा वरिते ४३
व्यास मृणे जरि मृणसी श्रवणीं राजर्षिचरितरस ओता
तरि ऐक श्रित्यनृपति - सुत संजय पांडुनेंदना होता ४४

१ रोग, २ तन्माचें भय, ३ ब्रम्हा, ४ मिथ्या, ५ अमृतनिधीसारिखी, ६ ग्रीष्म ऋतुमध्ये जलशोष
परवी करितो तसा, ७ दयामेधनारद, ८ वर्षोपल, ९ तत्काल, १० कल्याण, ११ कीर्तिरूप अमृत, १२ श्रु
णी, १३ हे धर्मा.

सरव्येकरहनि पर्वत नारद आले तथा पहायाला
 सृंजय पूजी प्रेमें प्रार्थी सर्वस्व ही बहायाला ४५
 तो तर्कता तथाप्रति येउनि वंदुनि पदे उभी राहे
 पर्वत म्हणे नृपा रवि- भा कीं श्री कीर्ति कोण हे आहे ४६
 भूप म्हणे आली वरे - वर मागायासि पर्वता तनया
 हे कन्याऽकृतिचिंता- हृदिनीशत तरति सर्व तात नया ४७
 नारद म्हणे नृपा मज योग्य जरि तुझें म्हणेल मन हे हें
 कन्यारत्न न केवळ अर्थिकरीं देति साधु जन हे हें ४८
 भूप म्हणे योग्य सुता- रत्ना तूं जेविं आनना रदन
 कोण सुबुद्धि म्हणेल स्वप्रियकर योग्य आन नारद न ४९
 स्तव्याचि पिशाचसरवा झाली जाणुनि सुपर्वता वरती
 स्तविते न ठेवती जरि मन हरिवरि कीं सुपर्वतावरिती ५०
 पर्वत म्हणें न कोणहा तूं बहुकळिहेतु वांकशी वरिली
 गति तुज नसो मनें म्यां वरिली जी हे तुवां कशी वरिली ५१
 वाह्यादिबिधिविना हृदये वरिली म्हणोनि कशि भार्या
 तुजहि मजविना स्वर्गति न घडो कीं व्यर्थ दूषिरी आर्या ५२
 ऐसे परस्परान्ते जाणुनि सकलारिकाल बा हो ते
 सृंजयसदनीं नारद पर्वत मुनि बहुत काल बा होते ५३
 ज्या ब्राम्हणांसि पूजित होता पुत्रार्थ भूप तो भावे

१सृंजयाचीकन्या, २रविप्रभा, ३लक्ष्मी, ४नामकाय, ५श्रेष्ठ, ६कन्यारूपीचिंतानदीचे
 शत, ७वाचकान्याहाति, ८शरीरें, ९दंत, १०अन्य, ११स्तुतिलायोग्य, १२शि
 वाप्रति, १३सकलअरींचेकालरूपीनारदपर्वत, + वाणनिश्वयादिक्रियेशिवाय.

द्रोणपर्व.

४७

ते मूषति नारदा स्त- दीपे संजयनिशांत शोभावे ५४
 त्याशीं देवर्षि जसा प्रियपुत्राशीं सुरवे वदे तात
 तुज हे सुसंतति जशी सुजनासी जन सुरवेव देतात ५५
 बोल जसा तुज दावा ऋषिवरवचने तसाचि स्त पाहे
 त्या संजयासि बदला होउनि बहुसुप्रसन्न स्तपा हे ५६
 भूय मूषणे विख्यात स्वायुधदहनांत अहित होमुनि हो
 यन्मलमूत्रादि सकल कनक असा पुत्र मैहित हो मुनिहो ५७
 दिधला तसाचि वर सुत- अद्रुत झाला तयासि तो जनक
 वेदी नाम सुवर्ण- ष्ठीवि असे तो हगे मुते कनक ५८
 त्याचे कनकचि सारे मल मूत्र स्वेद लाळ सेंबूड
 कां न मूषेल तशाचे मोही ताताशि बाळसें बूड ५९
 भाग्यभरें बहु भारी भासे संजयपुरी जशी अलंका
 पर ईतचि धन वाढे मूषणुनि दृष्टांत होय हा हलका ६०
 किं-बहुना कोंतेया वा अनुपायज्ञ-लुब्ध-घोरांनीं
 चोरांनीं हरुनि बळे वधिला कर्णकार्य बाळ तो रानी ६१
 नृपति मूषणे हा हा हे होइल मिथ्या शिशो कदा वार्ता
 निवविल मज कवण तुझ्या कुशलसुधेंकरुनि शोकदावार्ता
 नारद त्यासि मूषणे गा तुज उचित नव्हेचि शोक तोकोचा

१. गृह, २. संजयाशीं, ३. क्षेमालिंगन, ४. आयुधाग्नीत, ५. रात्रु, ६. ज्याचे मलमूत्रादि, ७. सुवर्णक्षीविपुत्राचे, ८. बहुतकायसांगावे, ९. उपायनजाणणारे लोभी, १०. कर्ण, ११. शोकदावानलाने पीडित जोपी मला, १२. बालकाचा, १३. कुवेरपुरी, १४. पूज्य, १५. सुवर्णाकरितां.

तो कांचा स्पर्शमणी त्यागुनि जो काय वेंचितो काचा ६३
 पणजाला आजाला न रडसि कृतपोषेयल-बालोही
 श्रेयस्कर ते कीं हा विरहगरद सुगुणरत्न बालोही ६४
 कथितों पुण्यतर तुझ्या पुत्राहुनि पुरुष ऐक त्यास रड
 कवि म्हणति उगोच शिर:- कंफसह हि सूक्तऐकत्या सरड ६५
 होता यज्वा दाता शक्राहुनि लब्धरस मरुत्त रणी
 ज्याची सदुपायनियति इष्ट रूगति तेविं न समरुत्तरणी ६६
 यज्ञ कसया प्रार्थी स्वर्गीत्या स्वकुलगुरुवरा जीवा
 चुंबी शिरें पद-युगा जेविं मुखें तृषितमधुप रंजीवा ६७
 स्तरपति सौदुनि जाणें नृपयज्ञा उचित हें नव्हे मातें
 ऐसें मनांत आणुनि जीव उपेक्षी तथा शक्तितमातें ६८
 भेटे नारद त्याला फिरतां पावोनि फार खेदास
 ऐकुनि वृत्त म्हणे हो लेखावे सर्व सारखे दास ६९
 सांगे स्तरर्षि आहे गुरुबंधु तदीय-वृत्ति पेशांची
 संवर्त नाम त्याचें त्यासि यशाची स्पृहा न पेशाची ७०
 वाराणसी शवीं शिव-धी तो बळखाबयासि हेरवुण गा
 वळखावा बहुयत्ने अतिक्रपणाचा नृपा जसा कुणगा ७१
 वाराणशीपुरीच्या दारी मांडुनि कुंषाप उमगावा
 पुसतां दहनीं शिरलो म्हण कविनीं त्वत्प्रताप धुंम गावा ७२

१ कच्चा, २ तुझ्या पोषणाचा केलायल जाणें, ३ बापालोही, ४ वियोगरूपविषदेणारा,
 ५ बालसर्प, ६ उत्तमभाषणादिरडोलवीत ऐकणाराला, ७ यज्ञकरणारा, ८ मरुत्तनागा,
 ९ वायूसहितनौका, १० बृहस्पतीस, ११ शिरानें, १२ चमर, १३ कमळा, १४ दंडाला, १५ पिशाचतु-
 ल्य, १६ इडा, १७ कल्याणबुद्धि, १८ शिव, १९ तडाक्याने, + परीस.

द्रोणपर्व.

४९

छल सोसितां मरुत्ते^१ गुरुमंत्रबळें विशंकमद नमुनि
 होय परम इष्टवरद शिष्टवर दयाप्रसन्नबदन मुनि ७३
 भक्ता अभयप्रद जो इतरां लोकांस काय संवर्त
 घालील न शरणागत कार्या तो कास काय संवर्त ७४
 करितां मरुत्त मरव ये शतमरव उचलूनि वज्र माराया
 कांहीं चालीं न दिला संवर्ते नदभिमान बा राया ७५
 ज्याच्या मरवीं सभासद सुर सर्व मरुत्तमूढ परिवेष्टा
 म्हणति परस्पर मुक्त- द्विज जरि पद न धरि घोट परिवेष्टा ७६
 शक्रा धनदा देऊ उचलूनि बहु कनक तो त्रयो दास
 म्हणउनि गुरु दे ज्याला कांचनमय तुहिनंगोत्रपादास ७७
 केली सफला ज्याची संवर्ते सर्वपावनसंवेहा
 ज्याच्या राज्यांत म्हणे तस्कर दारिद्र्य दुःख नसंवे हा ७८
 राहे पथींचि भ्रष्टिण विप्रजना बहुत दूशणा विदवी
 त्या सुगुणसागराच्या पावेल न अंत रुकविधी-दिदवी ७९
 कां रुडसि सुताकरितां यज्या दाता असा मरुत्त मरे
 होता बहुप्रकारें स्वत्तनयापरिस परम उत्तम रे ८०
 देवर्षि म्हणे सृजय- राजा दुसरा सुहोत्रनुय होता
 न तसा दुजा प्रतापी अहित-महीपति-महादुती-होता ८१
 त्याच्या राज्यामध्ये वर्धति धन बहुत वारिपरि सौनी^{१३}

^१ शंकामदरहित, ^२ प्रलय, ^३ यज्ञ, ^४ ईश, ^५ वादपी, ^६ लज्जा, ^७ हिमाचलपाद, ^८ यज्ञनिकीर्षी, ^९ चोर, ^{१०} नसावे, ^{११} कवीची बुद्धिरूपदिदवी समुद्रतीरीचा पक्षी, ^{१२} शत्रुरूपी राजांचा आदुतीचा हवनकर्ता, ^{१३} रुक्मण्यो, + नामविशेष, #: यज्ञकर्ता.

चित्तीं मिथ्या न म्हणे हें परमाऽश्चर्यकारि परिसोनी ८२
 ज्या तद्ग्राज्यांत नद्या बापी जे कूप काय कौसारे
 तत्तोय पंक शेंबल कनकचि तें मनुजनायका सारें ८३
 त्यांतील स्वर्णमय पूव दंदुर मकर मीन कांसव हो
 ऐसा सप्ताग्य न करिल होउनि गुरुचरणलीन कां सब हो
 जें हेययाद पडलें मेघां-तुनि तेंहि हेमयादा वी
 अद्भुत दारववित्या अति- अद्भुत नृप-साग्य हें मया दावी ८५
 यज्ञांत सर्व सोनें दे छत्र वित्या न देववे दानें
 त्या यादांचीहि दिलीं यजिले जे उक्त देव वेदानें ८६
 जो हयमेध-सहस्रें संविधि यजी वीर राजसूयशतें
 परवीरसू न जें तिल मिरवि बहु सहोत्रराजसू यश तें ८७
 मेला असा हि कोणि हि जन न मृतिस करुनि पुण्य तरतो कीं
 वद आपणांत अथवा गुण ऐसा कवण पुण्यतर तौकीं ८८
 हयमेधसहस्रांचे जेणें केले सहस्र सन्मत रे
 ऐसाहि अंगें मेला काळाला कोण वरुनि जन्म तरे ८९
 जो शतसहस्र देता- झाला यज्ञांत दक्षिणा कन्या
 मग उत्तरोत्तर अधिक वर्णाव्या दानजाति किति अन्या ९०
 मयादादाराव तें ऐकुनि हि दिलें नृपा सरव न कानें

१ त्याच्या राज्यांत, २ मोठीविहीर ३ तळीं, ४ शेंबाळ, ५ पानकोंबडी ६ य
 ज्ञ, ७ स्वर्णजलजंतु, ८ मयासुरास, ९ बापाला जें न देववे तें दिलें, १० य
 थाविधि यजनकरी, ११ सहोत्ररां जाची माता जें यज्ञांत देववीरसून, १२ वा
 लकाचेंगयीं, १३ अश्वमेधसहस्रांचे सहस्रकेले, १४ श्रेष्ठ, अंगनामक.

दोणपर्व.

५१

अंगें सरवक्रिया मरु- मार्गीं केली कृपा सरवनकानें ९१
तुजहुनि चतुर्गुण बरा खसुआपरिस पुण्यतर अंग
तोही मेला राया का रडसी सोड शोककेरसंग ९२
देवर्षि म्हणे राया श्रवण तुवां तो नसेल शिबि केला
ज्याच्या कीर्तिहुनि उणी म्हणति सुकवि अमृतवर्षिशिबिकेला
युद्धहताऽहितनृपहत- वित्तें विषयादि-सर्वदेव यजी
गो-ब्राम्हण-प्रजाऽवन निजधर्मकरीं च सर्व दे वय जी ९४
श्रीगणपतिजबळ गणक सिद्धांत-रहस्य जो सुधी सिकता
तो त्याबळें न मोजिल कां गंगासिंधुजंतुसह सिकता ९५
मोजील वर्षधारा तारांगण ही सुमेरु पारवाण
शिबिदत्तधेनु वर्णिल जरि वरदेश्वर म्हणेल चारवाण ९६
रथ हयचतुष्टय जसें प्रेरित अस्तो कवि प्रतीदानें
वैपु बोधें प्रेरी बहु सरववी अस्तोक विप्र तो दानें ९७
बहु अश्वमेध केले बहु गो-कन्यादि-दक्षिणा दिधल्या
कवि म्हणति कंठकणीं सन्मुक्तावृंद येंधशोभिध ल्या ९८
ज्या शिव म्हणे शिवेचा धनपत्वे अंपर मित्र देवैरही
अक्षय्य धर्मश्रद्धा रुयश असे बहुत चित्र दे वर ही ९९
धर्मा देवर्षि म्हणे गेला मेला असाहि शिबि राजा

१ सर- खनक-उत्तमप्रतीचा श्रवणणारा, २ शोकप्रदसंग, ३ पालकीला, ४ युद्ध-हत-अहित-
नृप-हत-वित्त-युद्धीमारलेल्या राजाजांपासून हरण केलेल्या द्रव्यानें, ५ गोब्राम्हणप्र-
जांचें पालन हाजी स्वधर्मत्याच्या हातीं च, ६ शिकणारा, ७ गंगा-सिंधुनदीं तील प्रा-
ण्यासहित, ८ बालुका, ९ जलधारा, १० पाषाण, ११ चाबुक, १२ दारि, १३ अनल्य, १४ उत्तम
मौक्तिक घोंस, १५ यत्-यशस्-अभिध-ज्याची कीर्तिनामकमुक्ता, १६ पार्वतीचा, १७ कुबेराप्रमाणे
धनपति आहे म्हणून, १८ दुसरा, १९ दीर - चंद्रयान.

यास्तव नको रडों म्हण या सांश्रु जनांस हि स्वशिबिरो जा १००
 देवर्षि म्हणे होता दशरथनृपपुत्र-रामराजा गा
 जेणें साधूनि दिला लोकां सरसिद्ध-यामरा जागो १०१
 बधिला जेणें राक्षस- वर विश्वविनाशकर दशानन गा
 आली द्याया यत्न- यश देवांच्या हि वरदशा न नंगा १०२
 यच्चरणाच्या घेती मस्तक मळवूनि देव धूलीला
 तीर्थाधिक हे गौतम- मुनिची कळवूनि हे वैधू लीला १०३
 कीं पाहे शापतमीं चिंतुनि चित्तांत जें बिभोत शिळा
 यत्नदयशें स्तधारस विरस सुरसकासि जेविं भात शिळा १०४
 दववुनि अजडा केली यत्नादरजोलवाडनिलें कुशीला
 यज्जननीच्या होउनि दुग्धधिनें लोल वानिलें कुशीला १०५
 यत्नेजें जलनिधिच्या तरले न दगड विशाल-नंगेहि वर
 ज्याच्या स्तयशें आला स्पष्ट दशमुरवासमात्र न गहिवर १०६
 न तुला शतांत पहिल्या मधिल्या अंथा हि तुरगमेधा त्या
 गुरुकुलमुख श्रुतीचे साक्षात् साक्षात् दुर गमे धात्या १०७
 युववृत्त असो चाविति सर्व पिसांच्या हि न वपु देंकुण गा
 राष्ट्र प्रेमें पोषी रूपण जसा नित्य नव पुढें कुणगा १०८
 करिते झाले ज्याच्या कीर्तिसुखें शंभुसेचि कपि लास्य

१ रजःप्राप्त, २ आपुत्यां वदीत जा, ३ स्वर्गवास, ४ कल्पवृक्षास, ५ अहिल्या, ६ चरण, ७ मन्नात, ८ अमृतहिरसिक, ९ ज्याच्या पादजाच्याले शवायून, १० कुसिताशिळा, ११ स्तविलें, १२ कुसव्याला, १३ पर्वत, १४ अयोध्यानगर, १५ ब्रम्हदेवास, १६ वानर, १७ नृत्य.

द्रोणपर्व.

५३

यद्दर्शनेनैव सर्वं हि तत्त्वज्ञ न प्राहतां हि कपिलाउस्य १०९
 रुद्रसहस्राब्द करुनि रंजन दे शोवर्दी सुपद विश्वा
 किं बहुना पावविला जेणें यतिपतिमता सुपदवि श्वा ११०
 गेला ऐसाहि प्रभु वा करिसी शोक काय तोकाचा
 सोनें हगे मुते जो स्वजना दे शोक काय तो काचा १११
 भूप भगीरथ होता जो शत्रुंते हि सुगति दे वधुनी
 ज्यासि म्हणे त्वत्पुत्री मी ऐसें नमुनि सुगति देवधुनी ११२
 उगमापासुनि सागर संगमपर्यंत इष्टकामहिता
 गंगाचयनें रचिली कनकाच्या करुनि इष्टकी महिता ११३
 यज्ञांत दक्षिणा, दे विप्राला भूप भूपसूतकन्या
 अन्या न घडायाचें घडलें हें दान त्याचि अतिधन्या ११४
 विप्रांसि सहस्रांचें कन्याच्या दे सहस्र तो भूप
 आछादिलें जयांचें दिव्यांबररत्नभूषणें रूप ११५
 प्रतिकन्याकनकरथीं जोडियले चार नव चतुर गमनीं
 कैंची कैशा प्रतोर्दहि साहति हूं हेहि न वच तुरग मनीं ११६
 एका एका रत्न — ध्वज-भूषित-कन्यका-रथामार्गे
 शत शत समणि-सुवर्ण स्वंबर-धर गज दिले महाभार्गे ११७
 नागानांगामार्गे नान्दाला सहस्र दे बीजी
 ते हरिहरां म्हणति कवि तुमचें देणें अनंत देवा जी ११८

१कपिल-आस्य-कपिलकृषीचेसुरव; २अकरा; ३कुत्रा; ४तुझीकन्यामी; ५भगीर-
 थी; ६मनोरथहितकर्त्री; ७चाबूक; ८आरी; ९सह-अंबर-धर-विस्ववस्त्रधारण
 करणारा; १०एकागज मार्गेसुवर्णमालायुक्तसहस्रप्रश्व; ११अश्व; +विदा.

वाजीवाजीमाणं शत समवत्सा यथोक्त दे गाई
 विप्रसती मृणति शिवे ऐसोचि सदा कथोक्त देऽगाऽई १११
 गाईगाईमाणं जें वर्णू काय किति अजौविक तें
 हें साधुभाग्य येइल विश्वसृष्ट्या हि त्या अजा विकतें १२०
 ऐसाहि भूरिदक्षिण यज्या राजा मगीरथ न राहे
 राहेल कसा त्वरकृत कवणा न स्पर्शली गति नरा हे १२१
 देवर्षि मृणो होता सत्सालक विष्णुचा दिलीप गडी
 जेणें अप्रणतांच्या न शिरीं शाश्वत उरोदिली पगेडी १२२
 यत्सुपदारीं हरिच्या मैत्री संपादिली पदानें हो
 सुरनिलैय रत्नसानुहि पावे कंया दिलीपदानें हो १२३
 यज्ञांत दक्षिणा वस्तु- पर्णा वस्तुधा दिली पदा नमुनि
 ऐसें हें अत्युद्धत गाती प्रेमें दिलीपदान मुनि १२४
 शतमन्यूपें जौ प्रभु मान्य जसा व्यजनवायु वायूपें
 ज्याच्या लाजविला विधु सद्गंगादृतभुज नवा युवायूपें
 असति कनकमय बेदी मंडप यूपहि परंतु हेमाचे
 यद्यज्ञवाटवाट हि ज्यांत निजुनि नृप हि मृणति हे माचे १२५
 स्मर शिवसें देस्वति ज्या करित्या स्मरवृष्टिच्या दिली पातें
 दूरुनि विलोकित्यां हि स्वर्गति यदृष्टिच्या दिली पातें १२७

१ यथा-उक्त- जशासांगितल्याकपिलादि, २ शोभ्यामेट्याचाकळप, ३ बहुत, ४ उद्ध-
 त, ५ प्रागोटे, ६ देवांचास्थानभूतरत्नशिवरमेरु, ७ इंद्रापेक्षा, ८ महावायूपेक्षा,
 ९ सु-दृक्-आदृत-भुज स्तुलीचनस्त्रियांहीं आदरिलाभुजज्याचाअसाविधु-चंद्र,
 १० यज्ञस्तंभानें, ११ ज्याच्यायज्ञशालेची वाट, + ब्रम्हदेवास.

द्रोणपर्व.

५५

ज्याचें रथचक्र जळीं न बुडे आत्मजमन जसें भवनीं
 रूपण जसा वित्ताच्या सत्याच्या अति निविष्ट जी अवेनीं
 कवि बदले नेत्रांहीं कर्णाहीं लोकहो दिलीपा प्यो
 पुण्यश्लोकें रामें सहति जेणें तसी दिली पाया १२९
 स्वाध्यायज चापगुणज स्वा जेवा प्या असे जसे शब्द
 तैसे उदार ज्याच्या सद्नीं हे पांच न जिरती शब्द १३०
 मेला असाहि ज्याचें अरिला लिहिलेंहि दे वपु-त्रास
 कां आठवूनि शोचिसि रे संजय मनुजदेव पुत्रास १३१
 नारद म्हणे वियोगें पुत्राच्या पावलासि कष्ट महा
 तरि परिस सांगतो तुज शोक सराया समर्थ अष्टम हा १३२
 नृपति युवनाश्व होता गेला मृगयार्थ तो वनीं दूर
 तेणें श्रानें नृधितें ऋषिसत्रींचा विलोकिला धूर १३३
 सर्त्रीं शिरोनि न पुसे देउनि एकाहि हाक विप्राशी
 भाविबळे स्वार्थचि मुनि साधितपृषदाज्य हा कवि प्राशी
 तत्काळ गर्भवान् नृप होउनियां होय समय सत्रेप हा
 पृषदाज्यपानसंकट जाणुनि बदले समस्त सत्रेप ही १३४
 भेटुनि युवनाश्वाला हांसेनि म्हणे सदेव वासव हो
 हें संकट हरितों परि सांगुनि पुत्रासि देववा सर्व हो १३५
 वैद्याकरवीं तदुदर व्हाया गर्भासि वाट तो चिरवी

१. ज्याच्या, २. क्षणीं, ३. प्राशनकरा, ४. वेदभूषे, ५. अनुकोटीपासून झाले
 ला, ६. शत्रुलामेला हा असें जरिलि लिहिलें तरि शरीरास त्रास दे, ७. नरपति, ८. अधिपति
 श्रितप्राज्य, ९. संलज्ज, १०. कृत्विज, ११. हा हाक दे, १२. यज्ञ.

याकर्म बहुकरही द्विकरसुतन्यून वादतोचि रवी १३७
 कादुनि उदरांतुनि शिशु मोहांतुनि नृपहि तूर्ण बाहेर
 शक्रासि दह्य मृणती केला आदेश पूर्ण बा हेर १३८
 शक्र मृणे युवनाश्व करिताहे उवशी हि बा लास्य
 ऊठ सरव्या नेत्रांही प्याया पीयूषपूर बालास्य १३९
 अमर मृणति कंध्यास्यति तो मांधाता असें मृणे शक्र
 घाली अंगुलि वदनी तीहि अमृत जेवि गोपिका तक्र १४०
 मांधाता शक्र मृणे झाले तन्नाम तैचि गा राजा
 तत्कीर्ति सुरवा देती पीतां तप्ता जनासि गारा ज्या १४१
 झाला श्रुतिशास्त्रनिपुण तरुण रुभटहि भरतां दिवस तीस-
 दिवसांतचि हो विजयी जिंकुनि देवाऽसुरादि बसेतीस १४२
 विषयीं प्रथम शिरावे जेसे पावोनि योवना श्वाने
 ऐशी जंतुस्थिति परि वरिले शैचि शील योवनाश्वाने
 गमला मूर्त घटजकर परनृपबल सिंधुपतित मांधाता
 ज्याते निर्मुनि पावे कीर्ति जिगांत अतिर्तमा धाता १४४
 यदाज हर्षमरव शत मृणति अपूर्व अमरही राजा
 अंगा या न शाले परनृपमणि करुनि समर हीरा ज्या १४५
 विश्व हि शतदा पावुनि ज्याचे ते परनृप-पर्व तरे

१ बहुतकिरण-हस्तज्याचे, २ होपाराजोद्विकरपुत्राहूननूतरवी, ३ त्वरित, ४ अश्विनी
 बु.मार, ५ नृत्य, ६ अमृतपूर, ७ शुभसुराव, ८ कंध्यास्यति-कोणातेध्यानकरिती, ९ मां-
 धाता-मातेध्यानकरिती, १० ताक, ११ लाचेनाम, १२ योद्धा, १३ स्थाने, १४ कु
 न्याने, १५ वद, १६ शत्रुसेनासागरामध्येपडलेला, १७ अतिशयित, १८ अश्वमेध,
 १९ हि-याला, २० मातेनावाचीरीति, २१ ब्रम्हा, २२ अगस्तीवाहात.

द्रोणपर्व.

५७

घृत-मधु-दुग्ध-नदीशत ज्यांत बहुत ते सदन्यपर्वतरे ४६
जो जोग्यादि होना समरीं जिंकी पारकमांधा त्या
आलेचि मरण बापा संजराया अशाहि मांधात्या ४७
भाग्यें शौर्यें ज्ञानें जो विश्वा अधिक असाहि तो मेला
ऐकसि-कीं कां शिशुच्या शोकें खनुरवशांकां केमेला ४८
होता असाचि हरिच्या जो सुगणें उतरला ययाति तुकीं
बदले कवि सत्कर्म सुयशें जां तीं वशें जया तितुकीं ४९
वज्रधरासहि बहुपय- दायक यत्प्राणिवार्त-कुश नार्कीं
तो ज्याचा श्वरुह अरुह- पति-वृषपर्वा-समेत उडाना कीं ५०
ज्याच्या प्रसूरा परिरुनि धन्य म्हणे देवरींजसू यश तें
कींतो यजिताशाला हयमेधशते सराजसू यशते ५१
बहुधा घडले नुरवी तिल जें अंध नाजपेयशत गा या
काय असें बहु हरिहर- नामें मर्घवा जपे यश तगाया ५२
अरि येसमरीं हरिच्या जेविं शिरें पुंडरीकद शश तरे
दशशत अतिरात्र करी जो विधिनें पुंडरीक दशशतरे ५३
सत्रें चातुर्मास्यें त्यांची संख्या बरी कथावि किती
स्वल्पचि रसिकमत वदति बहुत लिहूनि काय कवि कथा विकिती
भूमंडल विप्रकरीं करुनि ब्रह्मस्व वेगळें दे हा
आधीं राज्यश्री मग वरुनि तपस्या म्हणे गळें देहा ५४

१३ त्र्यम्बकेश, १४ नामविशेष, १५ पराक्रमयशानेअर्थ, १६ पुण्यपुण्य, १७ कजनी, १८ दंडास, १९ ज्याचा
क्राच्याहानांतीलदर्श, २० स्वर्गी, २१ वृक, २२ देस, २३ परजिमाना, २४ पाप, २५ दंड, २६ ज्याचा
यातीच्यायुदांत, २७ शिरकमलदेणारे, २८ यज्ञविशेष, २९ ब्राह्मणास दिलेले धन.

जें हिम-हेममहीधरिं श्रीदे वैसोनि देव्यानीं तें
 नृपलक्ष्ण रडवी करुनि विरक्तीस देव्यानीतें ५६
 ऐसाहि प्रभु मेला बरवा तुजपरिस जो चतुर्गुण गा
 गुण गासनि पुत्राचे काय रडारि वरुण शंभुचे गुण गा ५७
 नृप अंबरीष होता यक्षितृसंबंधि नाम नाभाग
 जो नित्य म्हणे न विषय- भजनें हरिनेतिविना मना भाग ५८
 क्षितिस प्रजा प्रजेस क्षिति हि म्हणे सगुण-नाभागा
 आम्हांकरितां करितो जो सद्य तयाचि पद नाभा गा ५९
 परियालित्या प्रजा बहु जैशा भगिनी सुता सना भाच्या
 जेणें औशीराशी वरित्या मर्दुनि खल सनाभाच्या ६०
 अरिराजसहस्रांचें जिंकुनि सहस्र जो सद्य न वधी
 शरणागताभयव्रत सोडुनि सकुलज कशी करिल नव धी ६१
 न सुधेर्षी ज्याच्या मरव- विप्रो छिष्टाऽन्न-नव-सुवास वदे
 हां एकहि सर्वातें हयमेधवातीं हि न वरु वीसव दे ६२
 येंजे वदान्य राजे सपरिच्छद लहासरंज्य विप्रकरीं
 दिधले यज्ञांत जसे पशु द्यावे ख्यात हे कवि-प्रकरीं ६३
 येथें सर्वहि पहिला संपन्न गणेश-देव दोंदानें
 वा अन्नदान एकचि ज्याचें दुसरीं न दे वदों दानें ६४

१ हिमालय व मेरु पर्वत, २ ईश्वर नमना शिवाय, ३ करणारा, ४ ब्रम्हदेव, ५ आशीर्वादा
 चाराशी, ६ शरण्यास अभय देणारा, ७ उत्तम कुलोत्पन्न, ८ यज्ञातील ब्राह्मणाच्या उ
 स्थानाचा भूतन सवास, ९ खेदोद्धार, १० इन्द्र, ११ इन्द्र, १२ उद्धार, १३ चापरयुक्त,
 + देवाच्या विमाणी, * यज्ञकरणारे. १३ मंडपायुषकर्ण पद असाही अर्थ निघतो.

सूर्याभिषिक्तदाने तो दे तैशीं सदानगजदाने
 किति सांगी दिधली हय- गोदाने त्यासदानगजदाने ६५
 प्रमुदित विप्र पहाय यज्ञचमत्कार अंबरीष रची
 इतरीं धन नमजनीं निज-अंबर जेविं अंबरीं स्वरची ६६
 हा पुत्रा काय म्हणसि काय रडसि जो असा अरिस्-भारी
 मेला तुजपरिस चतु- गुण गुणवान् लक्ष्मतापरिस भारी ६७
 देवर्षि म्हणे राजा परिसावा नृपजनेंद्र शशबिंदु
 यदृष्टिपुढें अरिभूष- सिंह तयांचा बळाधि शश बिंदु ६८
 त्या शतसहस्र होत्या सुगुणाऽमृतसिंधु बायका राज्या
 लिहिति रतिस्तुति-पूर्वी मात्रा देऊनि बा यकारा ज्या ६९
 पुत्र सहस्र-सहस्र स्वसमगुण दिले स्वदारलक्षातें
 जेणें कथिलें देणें हें धर्माचें स्वसार लक्षा तें ७०
 स्फुरचिर स्फुरील स्फुरित सांक्षर ते सर्वही अयुत-यात्री
 देह प्राणासि तसे जे येतां ब्राम्हणा म्हणति या जी ७१
 तितुके हि अश्वमेधीं दिधले देताहि स्फुट नवे दानां
 कथिला एकहि भावी ऐसा कवि लोकनुत न वेदांनीं ७२
 एकेकस्फुटाभागे शत शत कन्या दिल्या हाभागे

१ पद्माभिषिक्तराजदाने, २ सदानगजदाने, ३ सायया, ४ वस्त्रवान, ५ शत्रुसभेचा शत्रु,
 ६ राजशिरोमणी, ७ नामविशेष, ८ शत्रूंचा, ९ ससा, १० ज्यापुढे शत्रूसिंह ससे आणि त्यांचा
 बल समुद्र, येव असा अर्थ ७१० यथावर्णास. ७२ रतिस्तुतिपूर्वी ये लिहिती म्हणजे ये रतिस्तुति,
 वीरतीचीस्तुतिचेर "निष्कळ ॥" ७११ बायका, ७२ दहालस, ७३ आपल्या लक्षात यांस, ७४ लोक
 स्तुत, + सदा-नगज-द-निरंतरगजदेणाराने, ‡ तपी, * यज्ञकर्ते.

कन्येप्रति शत शत गज बा आइकतां न या महां भोगें ७३
 एकैकगजामागें शत शत रथ दे रथारथामागें
 शत शत हरि दे हरिला अरु परिस वया कथा मागें ७४
 एकैकाहरिमागें दशशत ज्या भरिति घटें सुधेनु तिघें
 ज्यांच्या पर्यें म्हणावें करुनि अबजाचि ते सुधे नुति घे ७५
 एकैकधेनुमागें बहु दे जो दानपति अजावि-हि रे
 ज्यासि नसे विषय जसे क्षीरसमुद्रालया-अजा विहिरे ७६
 हयमेधांतीं उरले कोशोर्नत अन्नराशि तेरा ही
 कांचन पाद्यऽहुत साहित्याचि कथा चि ते राहो ७७
 ऐसा शशबिंदु न जो करितां अरिर्कायहोम घामेला
 तो ही वृद्धसुनि म्हणति बहु पुसतां काय हो मघा मेला ७८
 देवर्षि म्हणे स्रूपा परिस बरे हें सुवर्णन गयाचें
 मनिहयमेधीं धरि मय अधिकाधिक मणि^{१३}याचें ७९
 मेळविळें ^{१४}जुहूद^{१५} न्याया-चरणें अनंतरायें हो
 केले शतवर्षे हुत- शिष्टान्नाऽशन अनंत-रायें हो ८०
 गय सप्रसन्न होतां- अग्नि म्हणे त्यासि पावका मातें
 जरि वर देसी पावसि या पुरवायासि पाव कामातें ८१
 वरदा वरदानादक कांहीं जरि नाऽव्वे दयावेगा
 तरि सहुरुपसादें यमनियमें पाठ वेद यावे गा ८२

१ उत्सवास, २ शिर्षे, ३ सिंह, ४ विश्वास, ५ तीन पागरी, ६ स्तवन, ७ क्षीरसमुद्रालया, ८ विहीर,
 ९ कोसप्रसन्न, १० सुवर्णयत्ततांभारि, ११ शशुदेहाचा होम, १२ मेरु, १३ निर्विघ्नपणें, १४ अ
 हिमा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य, परियह, अज्ञापांचनियकरीच्या नियमानें.

द्रोणपर्व.

६१

मज अक्षय्य मिळावीं धर्मे न करुनि अन्यहानि धनें
या सुवरे धन्य जरि न करिशिल हा दास धन्य हो निधनें ८३
देतां सर्वस्य सदा श्रद्धा दाम्णयदावार असावी
शिवमूर्ते नाशाय सर्व स्मरदुर्ममदा वर असा वी ८४
भार्या भल्या सुवर्णा धोडयाचि बहुत नको बहु कुशीला
पुत्रत्वे साध्वीच्या यावे म्यां द्यावया यश कुशीला ८५
श्रद्धा बहु दे आले असतां अशना वरांक राजे वा
सम विनवावे कीं या सूरदाशयना वरा करा जेवा ८६
बा जेविं पिशूनमन पर- मर्मी धर्मीच मन्मन रमो जी
धर्मरतिविना बानर जन्मांतचि कां न जन्म नर मोजी ८७
माझ्या विहितोऽचरणीं दृक्पांत नसो चि अंथाचा
व्हावा या-निजधर्मा- चरणीं तनुसहित अंत रायाचा ८८
अग्नि म्हणे अग्रतिम- प्रभु सत्तम तूं नृपा इलेवरे हो
जे मागितले ते त्या-^{१३} स्वये जगदीश्वरे दिले वर हो ८९
नित्य प्रातःकाळीं शतवर्षे जो प्रभु मोदानें
अयुत वर तुरगदानें दे निष्कहि लक्ष लक्ष गोदानें ९०
मणि वालुकाऽन्वित कनक- मय करुनि शोणिवलय दे हातें
करि गम्य हयमेध-यश- श्वंदनशतनिलय-मलय देहातें ९१

१ स्मरि, २ मरणे, ३ कल्याणमूर्ते, ४ कल्पद्रुमाच्यागर्वास, ५ सिकारी, ६ स्वयंपाक्यास, ७ बहा
उरवोराचेंमन, ८ धर्मप्रीतिशिवाय, ९ कर्तव्यान्वरणांत, १० दृष्टिपात, ११ विघ्नाचा, १२ स्व
धीपति, १३ अग्निस्वरूपे, १४ मृमंडल, १५ अश्वमेधयशरूप- दनतरुशतसंस्थान
१६ स्वयंपाकी घ्या जेवा निद्राकरा असाभावाचें.

सर्धिसगांवें जीन्ही रुंदी जी लांब तीस-गावें गा
 असि गय-हयमख-वेदी काशीस तसेंच तीस गावें गा १२
 ती विप्रजना गयनूप- वाक् हय-मेधक्रियासरखनि वेदी
 मणिकनकमयी जीस तनु साध्वी व्हाया प्रिया सरख निवेदी
 द्विजदत्तशेष बहु मणि- कांचनमय-यूप इक्ष्मसे वेदी
 ज्यास रुचि अर्थिरतिची जेविं मुमुक्षूस मिर्तुसेवेदी १४
 ने तृप्तिप्रति भूत- ग्रामातें मख हि सिंधुनिलयातें
 गय हय मखीं रणीं ही विशिरेवें मर्मचि विंधुनि लयातें १५
 परमपवित्रान्नाचे पृथ्वीपाताळ-तृप्तिला पुरले
 पुर-लेखांचे धालें परिष्वत पंचवीस कीं उरले १६
 वाहतहोत्या पुष्कळ पूतपयः प्रमुख-सर्व-रसकुल्या
 तैशाचि बहुत उरल्या बन्नालंकराशे गिरितुल्या १७
 वर्णू अस्यकरेण वट कीं ते ब्रम्हसर-हि न गयाचे
 यश वर्णवे कविशता देणें बहु म्हणति अमरनग याचें १८
 वा लागलाचि समयी पुरवावा अंतर्कालकाम गया
 राजा त्वां शास्त्राचें कां हें ऐकोनि बालका मग या १९

१ गयाची अश्वमेधसूची, २ गयाराजाची वाणी, ३ अश्वमेधकर्माची राण, ४ देई, ५ उंसासा
 रितवे, ६ रचवी, ७ द्रव्येच्छी, ८ पि. (सत्यासी) सेवेची, ९ बाणानें, १० दे
 वांचे, ११ पवित्र दुग्ध प्रमुख सर्वसांच्या नद्या, १२ सचिरकरणास, १३ कल्पवृक्ष,
 १४ यमाची इच्छा, + सध्वीसयोजने, # नद्यासदे नराहलेलें शेष, * रत्न आणि
 सुवर्णहानीं वांछित आसायस्तंभ.

नारद पुन्हा म्हणे गा राया सोडुनि रवंति दे वाची-
मंजु हरिहरस्तोत्रां- परि चरितें नित्य रंति देवाचीं १
अपयागता- निथींते ज्याचे सूद द्विलक्ष ओगोरिते
कीं अन्य रंति देवा गमले याहूनि सर्व योग रिते २
ज्याचे स्वयेचिवरिती स्वर्गार्थ ससन्नपशु सज्जनांचें
न धरिति हें वर्णित यथा शत-~~शत~~ शतसंयुक्तसंयुक्त शतसंयुक्तसंयुक्त
पशुचर्मराशिपासुनि झाली चर्मण्वती- नही नांदे
हृषि यत्थानें स्वर्गी जी भलत्या अर्थ तीन दीनां हे ४
सा उष्ट्रशतसंवर्णात्मक निष्क-शत-सहस्रदान ओपावें
जेणें द्विजां म्हणावें अणु वितरणपाणिनें न कोपावें ५
जो एकदिवसमात्र द्विज राहे निष्ककोटि तो लाहे
किति वनद-धनद-कीर्ति प्रभुकीर्तिसबोचि कीर्ति तोला हे ६
हेडुनि कोटि म्हणे हे बाहिलि जोडुनि हात कोळी ७
तंतुपटें काय हरिल दिगिमान्या घनहिमोऽतपा कोळी ८
अपय न देव माझ्या तुमचा बदतां मृषा कुला पाणी
आवडतें मज याचें- दर्शन जेंसें तृषाकुला पाणी ९
प्राणविरह ससह पळ हि बहु दुःसहविप्रपाणिविरह मला

१ नामविशेष, २ वादपि, ३ इन्द्रप्रवरवज्रमुक्त, देव, ४ त्याणदायकहृत्नाथे, ५ कीटक, ६ ज्यान
दीतीलरक्तपानाने, ७ धर्म-अर्थ-काम, असे तीन अर्थ, ८ एकवैआठ, ९ किंति, १० दानशरहाता
नें, ११ हातले, १२ हातले, १३ हातले, १४ हातले, १५ हातले, १६ हातले, १७ हातले, १८ हातले, १९ हातले, २० हातले
ची पाकळी अशी म्हण १४ पाऊस थंडी आणि उष्ण, १५ कीटक विशेष, १६ तृषित.

बमला जो विष वासुकि ऐसा-तापद नसेल तो गमला ९
 मी मीनसाचि माझ्या द्विजचंद्र घरीं जसेचि आपे सैरीं
 पाहुनि मेघांशि जसा चातक मी ब्राम्हणांशि आ पसरीं १०
 जो रंतिदेव ऐसें बोले विप्रांसि कनक दे हाते
 द्विजबहुमानासि जपे साधु जसा वृद्धजनकदेहाते ११
 कांचनमय-गोशत-युत कांचनमय-वृष सहस्रशः पूर्ण
 शतवर्षे नित्य दिलें कीं हें जाणार सर्व ही तूर्ण १२
 श्रीरंतिदेवसदनीं अतिथि द्विज एकरात्रिं जो राहे
 तो एकवीससहस्र प्रातः काळीं च धेनुधन लाहे १३
 जें अग्निहोत्र हयमखे-सुरवयज्ञ-गृहो-यकरण सर्वहि तें
 विप्रांसि दिलें भूषे सर्वजनांचीं करुनि सर्व हितें १४
 कव्यास पितर घेती प्रत्यक्ष तसेचि देव हव्यास
 हव्यास धरुनि करि बहु यज्ञाचा जन सुरवावह व्यास १५
 श्रीस न आली वेंचुनि बहुमणिकार्तस्वरा जरी ज्याच्य
 लाजवि समृद्धिला जो न हरुनि और्तस्य राजराज्याच्या १६
 मेली असाहि करिता जो हयमेधादि सर्व सव स्फुटती
 न रडति अनित्य जाणुनि जानां सुत दार वपु हि सवसु केंती
 नारद म्हणे प्रसवली ज्या कण्वसुता शकुंतला गावा
 परिसावा भरत तुज न सुते-शोक-हुताशकुंत लागी १८

१ द्विजविभोगासारिवातापदेणारा, २ उदक, ३ सरोवरांत, ४ लोकर, ५ अश्वमेधप्रमुखयज्ञगृहंतीत,
 साहित्यें, ६ पितृभाग, ७ देवभाग, ८ विस्मार, ९ रत्नें आणि सुवर्णास, १० दुःखिवाचें धन, ११ कुत्रे
 राच्या, १२ पुण्यशील, १३ सद्गुण, १४ सुत, १५ पुत्रशोकाग्निरूपमात्म, + वृद्धदशाः

म्हणसी शकुंतलासुत रत्नाचा सुमहिमा वदा तरि तें
 पाडी गहन हरुनि हरि- शतमल्लीरुगाहिमाऽवदात रितें १९
 व्याघ्र वराह महिष गज मद नुरवी मूर्ति सुरुचिराशि शुची
 हरिशत दमुनि वनीं जी बहु जी वर्धिष्णु सुरुचिरा शिशुची २०
 सतपोवनानं लावी हरिहरितोकांस दामनीला जो
 तेणें न कण्व हरिसह हरिहरि तो कां सदा मनीं लाजो २१
 सिंहादि सर्व संखें सोडी तो सर्व वीरवर दमुनी
 यज्ञाच सर्व-दमन हें ठेविति भरतासि नाम वरद मुनी २२
 शत यमुनेच्या तीरीं दोनशत सरस्वतीतटीं भरतें
 गंगातटीं चतुःशत केले हयमेध धर्मलाभरतें २३
 पुनरपि हयमख केले दशशत शत राजसूय साधूनी
 सत्तविला रिपुनीहि भरत केवळ वारवाणिला न साधूनी २४
 तैसाचि विश्वजित्साचि अग्निष्टोमाऽतिरात्रसन्मख गा
 इतरां भरतयश गरुड - यश दुर्लभ जेविं नीडें जन्म-रक्का २५
 वा वाजपेय म्हणति ब्राम्हण पुण्यधिच्या अगारा ज्या
 त्या यज्ञसहस्रांचीं तीन सहस्रें करी अगा राजा २६
 हंसतसा आरब्धा- रिवल मख कर्माऽब्धिला भरभर तरे
 शक्तिमचिवशिरीं ठेवी राज्याचा सर्व ही भर भरत रे २७
 अर्पुनि वक्रचि जांबूनंद- पद्मसहस्र कतूत पद नमुनी

१ हिमवत् अवदात् (सख) २ जें शेंकडें सिंहसुजायीचें फुल, ३ तेजःपुंज, ४ सहस्र, ५ अजी, ६ वा
 दणारी, ६ सिंहबाल कांस, ७ दांब्याला, ८ इंद्रासह, ९ खेदो द्वार, १० प्राणि, ११ यज्ञ
 विशेष, १२ घरोठ्यांतल्या पक्षांस, १३ गृहा, १४ आरंभित यज्ञसागर, १५ स्रवर्णकमळे.

जेणें केला कण्वचि न सकल ही सुप्रसन्न-वदन-मुनी २८
 शंभर बावें तीसर कनकाचा यूप रुद्रतानें
 यज्ञांत घडविला तो होय उभा सांभरेद्र-यत्नानें २९
 धन-धान्य-गृहक्षेत्र-घाग-रय-द्विरद-धेनु-हय-दानें
 दिवलां नकोनको तों त्या भरतानें कुबेर-भयदानें ३०
 दासी बहुकोटि दिल्या पाच करुनि बहु-रुक्म-मणि-कनका
 ज्या म्हणती भूषणभर दुर्वह इतुकाचि फार अणिक नका ३१
 बहु कोटिदिले भूषित-तनु कार्य-समर्थ-भुज नवे दास
 स्वामीस आदरें जे भजणारे जेविं मुजन वेदास ३२
 ऐसाहि भरत मेला मग संसारांत कां न इतर मरे
 रवाणुनि सतशोक सदा जाणुनि भगवत्पदींच हित रमरे ३३
 देवर्षि म्हणे बहुधा त्यां आइकला नसेल पृथु कानें
 तरिच मरोनि तुझे मन मोहीं केलें निमग्न पृथुकानें ३४
 पृथुचा पृथु प्रताप प्रेसुनि झाली मये इला दुहिता
 गाईस गोपसा जो राजा झाला स्वये इला दुहिता ३५
 पृथ्वी अक्षय्यच्या सार्ध-पुत्र-दर्श-कनकाचे
 झाले कोणालाहि ज्याच्या राज्यांत अर्पक न काचे ३६
 वत्सें प्यावे धावे गाईनीं दुग्ध भरुनि घागर गा
 कुरुम-रस-मिश्रिता-मृत-कल्योदक पूरपूर्ण-सार्गैरगा ३७

१ केला, (१) श्रीविजयसूक्तप्रसन्नभावाचें, २ देव-इंद्र-यांच्यायत्नानें, ३ गज, ४ कुबेरासभ
 यदेणा-याभरतानें, ५ अलंकाराचाभार, ६ बालकानें, ७ मोठा, ८ पृथ्वी, ९ मुलगी,
 १० भूमीला, ११ दोहनकर्ता, १२ कशाशिवायपिकणारी, १३ बालक, १४ नद्या.

वृक्षाच्या वल्लीच्या पुढकीं पुढकीं प्रभूत मधुरस रे
 वा ज्यापुढें न अमृतहि म्हणवाया आपणाशि मधुरसरे ३८
 जन तुष्ट पुष्ट अकुंतो- सय नयमय सर्वही अणदेवार्त
 पृथु राज्य करित असतां नव्हते च वनांतही अण देवार्त ३९
 बहुतचि जन रंजिविला लावुनि निजगुणरसीं पृथु-कथांनीं
 जननींनीं जेविं करुनि तप परम चरमवरीं पृथुक थानीं ४०
 स्तंभितजल होय जलधि देती ज्या प्रभुसि मागे पर्वत रे
 जन ज्याचें यश गाडनि पाडनि काशींत जेविं पर्व तरे ४१
 सर्वदेवतमात्रांस न दे विश्वास प्रमोद तो यजनीं
 मरवमंडपीं न तितुकें दानजल बहु प्रमोदतोय जनीं ४२
 क्षितिवरि होते पार्थिव जे जे ते करुनि हेममय सारे
 दे दान हयमरवीं पृथु परिस गमे अर्थिलोर्क अयसा रे ४३
 पृथु सांगे गज ओतां पाहुनि हरिचा करी लपो कळतो ४४
 श्रम मज किति घेत्याचें देत्याचें हिन करील पोकळ तो ४५
 ओतविले कनकरसें सासष्टसहस्र पाव्य दंती हो
 विप्रांसि दिल्ले तेव्हां मी होतो हे न कीवदेती हो ४६
 मणिरत्नभूषिता हे कनकाची करुनि दान दे वसुधा
 पृथुकीर्तिरत विसरले रंभा विसरतिल कां न देव स्रधा ४७
 एवंविध चरित-स्रधा- निधि-हि निधन पावलाचि पृथु कविरे

१ गुच्छास, २ निर्भय, ३ रोगवार्ता, ४ वृक्ष देवाने पीडित, प्रकुल्लीत असा आचार्य ५ म्हाता
 रणी, ६ स्त्रीरोदक, ७ यज्ञदेवतांस, ८ आनंदाय, ९ भिक्षकरूपलोहास, १० पोकळहत्ती,
 ११ हत्ती, १२ गण्या, १३ मरण-

ज्या कालाच्या बदनीं मेरु विरे त्यांत कां न पृथुक विरे ४७
 देवर्षि म्हणे भार्गव- रामाची संजया कथा परिस
 अनुलपताप दुःसह- शर जो विश्वास मन्मथापेरिस ४८
 रणपंडितकोटिपुटे ज्याचा मागे न परशु कवि सरला
 जो आपणा समरपर जैसा हरिकीर्तिपर शक विसरला ४९
 भीववी ज्याची श्रीमत्- दत्ता-स-सहस्र-बाहुता शुभना
 जे अर्जुन-अर्जुनता दे अरिच्या होय बा हुताश मना ५०
 त्या जलधीस शरकरे भृगुवंशघटज महातपा प्याला
 तसाऽयःपिंड तसा जो लावूं दे न हात पाप्याला ५१
 जो प्रभु म्हणे दिले क्षिति- वर्त शत्रिय सुरवे कुठारा रवा
 उठला कबंध हो यश शरवाया बहु वरे उठा शरवा ५२
 राम चतुःषष्टिअयुत बाहुज मदी धरुनि कोदंड
 कोण म्हणेल पितृवर्ध- कुटु प्रभुला करूं नको दंड ५३
 रक्ते सहस्रहेहय ताडी पाडी सहरत्र तो मुसळें
 खळ-रक्तासि म्हणे जा भेटें मित्रा कुजो कुजो उसळें ५४
 अयंतोऽस्कंठित जो ओतु तसा मत्त पर-शुकाऽपाया
 लागों दे अयुतातें यळहि न हरदत्त-परशु कापाया ५५
 उद्धनेहि बधिले प्रवळ ब्रम्ह पाप दशशत रे

१ पोहा, २ मदनापेक्षा, ३ युद्धपंडितसमुदायापुढे, ४ यमास, ५ सहस्रार्जुन, ६ वृणता,
 ७ अग्नि, ८ सहस्रार्जुनास, ९ भृगुकुलोत्पन्नपरशुरामरूपअगस्ति, १० तप्तलोहान्वा
 बुतबा, ११ पृथ्वीविराहाणारि, १२ परबाला, १३ क्षत्रिय, १४ तानवधासुखेंतापलेला, १५
 कार्त्तिकीर्य, १६ मंगळास, १७ कुतितारक्ता, १८ मानर, १९ शत्रुवायास, २० गळफांसार्ने, २१ ब्रम्हवधी.

क्षत्रिय एकहि न जसा लावुनि मृग^१भूमिपा पद शश तरे ५६
 देखिलि रामें केली निःक्षत्रा एकवीसदा महि म्या
 या गाती जै हरिहर- चरित रसिक ते कवी सदा महिम्या ५७
 रक्ते भरी प्रतापी प्रभु तो रक्त-प-चमू-सुरव-कर तळीं
 स्थापी स्वयश कविमुखां सर्व-साधिय-वधू-मुख कैतळीं ५८
 निष्कंटक सद्दीप- क्षितिमंडल सर्व वश्य पाहून
 राम म्हणे या दाना- पात्र नसे अन्य कश्यपाहून ५९
 संपादुनि सर्वहि सव करुनि सकलरत्नहेममंडित हो
 कन्यारत्न तसे दे भूमंडळ युद्धयज्ञपंडित हो ६०
 कश्यप रामासि म्हणे माझ्या राहों नकोचि विषयांत
 कीं यश आयुःक्षय कर दर्ते पुनर्ग्रहण-रूप-विष यांत ६१
 राम म्हणे बहु उत्तम मागे स्थल तो नदीनदेशाला
 प्रभुनें प्रभुला द्यावें देइल दीना नदीन दे शाला ६२
 उत्तरहि याचकास न जेसें बहु पाण्य मत्तमानव दे
 तेसेंचि तोहि जलधी कांहीं त्या वीरसत्तमा न बदे ६३
 बहुधा घटजापाररुनि पूर्वीं जें काय होय तें विसरे
 शर स्रुतां मागे रवल- बल जेविं समुद्रतोय तेविं सर ६४
 त्या इषुपातदेवीं पाहोनि महेंद्रनाम- नग रमला
 राम म्हणे करि न रुचिर रुचिर तप कशास देश नगर मला

१ मृगराजास, २ तकहारी (शंखवाद्यकरिता असाम्भावार्थ) ३ देशांत, ४ दिले
 लें, ५ नदि-नद-ईश-समुद्राला, ६ बाण पडलेल्या स्थळीं, ७ नामविशेष
 पर्वत- (परशुराम म्हणून क्षेत्रआहे तेथें)

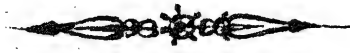
ऐसाहि राम अंतीं मरणार यथार्थ जाण सन्मत रे
 संसृतिनदींत कालौ- वर्ती पावोनि कोण जन्म तरे ६६
 व्यास म्हणे हें षोडश - राजिक आख्यान सर्व सन्महित
 धर्मा याच्या श्रवणें एकीं जन्मींच कोटि-जन्म-हित ६७
 हा सोळाराजांचा महिमा पूर्णायु करि लवोऽयूतें
 या परि जें मंद-दहन- तेज सवल काय करिल वायू तें ६८
 सांगुनि आख्यान असें देवर्षि म्हणे नृपा असे तोंकीं
 होते गुण सांग खरे गेला तच्छोकभर असे तो कीं ६९
 भूप म्हणे वा चातक- चित्ताला सुंदिर हर्ष दे वर्य
 परि अत्यचि तो म्यां तुज सांगावा काय हर्ष देवर्षे ७०
 जो अस्मदादिजनन प्राकृत होईल तो कसा मान्य
 ज्यासि रडत होतो मीं बहु मानुनि तोंहि तोक सामान्य ७१
 खट्टिपुटें प्रबल हि नतमोह ज्ञानिनायका सरतो
 दैवीसमक्ष उरला त्रिभुवनदुर्जय हि काय कारसर तो ७२
 देवर्षि म्हणें परिसुनि सूक्ति न घे पशु भला भला मागे
 उपदेशासि न बळतां कोणीहि न शूभ लाभला मागे
 वंदुनि तो भूप म्हणें जे झालां सप्रसन्न हाच वर
 श्रीकर माया असतां बहु काय छत्र काय वाचवर ७४
 नारद म्हणे कृपेची त्वत्साधुत्वे न आवरे उंकळी

१ संसारनदींत, २ कालचक्रांत, ३ सज्जनांस पूज्य, ४ अत्यायुष्याला, ५ पु
 त्रांत, ६ मेघ, ७ नम्रांचा मोह, ८ गवा, रेडा, ९ सु-उक्ति-उत्तमभाषण,
 १० हुंदका.

हो पूर्णकाम स्तुतभी- पोषक जन ताक काय गा उकली ७५
 भेदो त्वत्सुत तुज जो गेला होउनि परासु नरकास
 घालूत साधु भजनें पावाया गति परा सुनर कास ७६
 या वागोऽवसानांनीं तो अंकीं च प्रकट होय जनकाच्या
 मनकाच्या बंधुपुढें अमृतकथा म्हणति सुज्ञ जन काच्या
 धरिला पुत्र रुक्म- श्रीवी लहदई द्रवीनि मग नमुनी
 प्रथम प्राज्यप्रेमें नित्य नवदयाऽमृताभ्रगमन मुनी ७८
 हयमेधादिमखांच्या ठेवी सप्रेम चित्त तो यजनीं
 वर्षे सृजय धारो- धरसा सर्वस्ववित्ततोय जनीं ७९
 शिशु अनपत्य अर्यजा रणयज्ञांतहि न पावला मरण
 म्हणुनि उठविला मुनिनें करवाया स्रगतिकर सदाचरण ८०
 अभिमन्युसि धन्य म्हणति गेला करुनि रुक्मते स्रगतिला जो
 ज्यास स्वर्गति घडली या मर्यागतीस ते स्रगति लाजो ८१
 निववितसे जो विरवरुनि स्रवकर करनिकर इंदु नित्य जगा
 तोचि आभेमन् धर्मा धरित्या शोकासि निंदुनि त्यज गा ८२
 उरले शोच्यं नतीला गेल्याचा शोक कां करावा हो
 कर्पूर कुशल वाहो नेत्रीं जड लोक कां करावा हो ८३
 जोडावा स्वर्ग तुम्हीं सोडावा सर्व मोह माजा तो
 हा भाव शोक सारा सरला कीं राज सत्तमा जातो ८४

१ कामधेनुपाल, २ शोवदच्या (मोह) ३ भाषणांनीं, ४ दयाभृतमेघ, ५ मेघसा,
 ६ वित्तरूपजल, ७ निपुत्री, ८ यज्ञनकेलेला, ९ मृत्युलोकींच्यावत्सीस,
 १० शोकप्रद, ११ खडा, + किरणसमुदाय.

स्पर्श न मोहाचा हो तुज अंतर्हित-परा शराचा हो
 ऐसें बोलुनि झाला रक्त अंतर्हित पराशराचा हो ८५
 नृप आपणा मनिं म्हणे कोठें तो वत्स उत्सवेद-शील
 हें पुरतां विजया तूं काय कसें प्राप्त-कुत्स वदशील ८६

अध्याय ७

समस्तक वधुनि विजय सांजे शिविराशिं यावया परते
 प्रभुसि म्हणे कां कंपें मन कांपविले जरि स्वये पर ते १
 कंठ गहिवरें भरला शिरली हृदयांत केशवा धडकी
 येतें रुडे वृथा कां वा माजी प्रकृति काय गा रुकी २
 स्फुरणे हि अनिष्टे भिवविति उत्थात हि सांग काय बापा हें
 कुशल असे कीं माझा राजा ध्यानांत नीट वा पाहें ३
 देव म्हणे कुशल असे प्रभु ऐसें मन्मनास वाटतसे
 कां थोडे जन जगती- वरि धरिते धर्मनीति वाट तसे ४
 झालें असेल आणिक- कांहीं त्वर्द्धिकिया नव्हे वंध्या
 यद्वा-तद्वाऽस्तु करीं आधी न गणूनि आधिला संध्या ५
 संध्या करवुनि नेतां सेनेंत मनीं म्हणे परस्वामी

१ अंतःकरणपूर्वक हितकारण्याविषयी तत्पर अशा तुला, २ अंतरधान, ३ आनंददायक,
 ४ निष्ठ, ५ वामनेत्रादिक स्फुरण, ६ वाईट, ७ तुला होणारी चिन्हे, ८ कसें तरी अ-
 मो, ९ शोकाला, १० श्रेष्ठाधीश, परपुरुष.

द्रोणपर्व-

७३

स्वधना न जपों कैसा काय रयीं वाहतों परस्वा मी ६
 अर्जुन अस्वस्थहृदय जाय गतेश्रीक शिविर पाहून
 प्रभुसि म्हणे महदप्रिय- सूचक बहु चिन्ह काय याहून ७
 मी नायकें सुवाद्यें स्तुति-गीत-रवासि तूंहि नायकसी
 मजपाहुनि आसअधो- मुख होती गति असेल हाय कसी ८
 अतुलप्रताप लोकीं ज्या खलबलजलधिवाडवाभाचा
 तो कृष्णा आज तुझा मज आला कां न आडवा भाचा ९
 आहूळ होय महाजन साजेन होउनि जसा मुहाऱ्यातें
 लोक तसाहा दिसतो व्हावें विकलत्व हें महाघातें १०
 शिविरीं शिरोनि विजयें धर्मादिक देखिले अधोवदन
 तें पुत्ररत्न एकचि न निरखिलें सद्गुणार्द्धिचें सदन ११
 दुष्टाकृति न साहे सतशोका जेविं न रविला पाला
 शिविरीं करी परोपरि नारायणमित्र नर विलापाला १२
 मज आडवा न आला तरि या पांचांत पृथुनय नसावा
 कीं नीरैजनाभाचा साचा सुगुणाब्धे पृथुनयन सावा
 बोले कृष्णमुरवींचा वेषु तसा परम लाडिका-वाणी
 जो स्वर्शे विश्रुहि न यें गुरुसन्निध पर मला डिकींवाणी १४
 जो बहु पर-पूतनासीं गोपींसीं बाळकृष्णासा रमला
 दावा हो सत्यर तो स्वगुरुवचनगीतकृष्णोसार मला १५

१ परद्रव्य, २ हततेज, ३ महत्-अप्रिय-सूचक-मोठें अनिष्टदर्शक, ४ खलसैन्यरूपसमु-
 दासबडवानलतेजी, त्याचा, ५ पाव, ६ महा-अघातें, ७ मोठ्याघातानें, ८ सद्गुण-अर्द्धि-
 चें (वृद्धिचें) स्थान, ९ कोमलप्रकृति-अर्जुन, १० नीतिमान, ११ पयनाभाचा, १२ आकर्ष-
 नेत्र, १३ डिकासारित्वा, १४ शत्रुसैन्यासीं, १५ तानाहास्वरूपगीतासजोहरिण-असा-

बालहि जो खड्ग परवह चक्र गदा चाप तोमरा वाहे
 संकल्प दुर्जनांचे झाले कीं सफल तो मरावा हे १६
 ज्याचा शास्त्रीं शास्त्रीं व्यवहारीं वारुदैवैवत्समज
 काय तुम्ही केला हो आपुनि तो भोटवाचि वत्स मज
 बहुधा तुम्हीं धरुनि गुरु- कृत-चक्रव्यूह-भेदकाभातें
 केलाचि पुढें नाहीं- तरि कठिना स्पर्श खेद कां मातें १८
 न तुम्हीं न कौरवाहि मी न ह्यातक कीं तथा रिघोयाचा
 कथिला उपाय चपला आधीं म्यां न कथिला निघावाचा
 इतुव्यांसि एक बालक संरक्षण कठिन कां नवल यांचें
 भुजसौकुमार्य सचलें अपनयनहि सेवकां न वर्लयांचें २०
 तुमच्या भुजशास्त्रांतें धिक् हा निःसार हो खराटोप
 शिर ज्या न रक्षवे तो कार्याचा काय ओखटा टोप २१
 बदला असेल कृष्णा आक्षेपिसि बाळनमन कां पावें
 अथवा त्यातें ज्याचें समयीं अलुमाळ न मन कांपावें २२
 हरहर जाणों चुरिला तो बाळ-करेणुनीं चरणपातें
 शिवशिव भरतां कीं हो तो बाळक रेणुनींच रणपातें २३
 कुंतीस काय सांगूं कृष्णेला दारवूं कसें वदन
 दुष्कर मला सज्जदा सांखन दुर्दर्श उत्तरासदन २४
 जावूं दिला मज्जविना परलोका काय एकला भाचा

१ नो अभिमन्यू, २ वारुदैववत्-समज-कृष्णासारखें ज्ञान, ३ द्रोणरचितचक्रव्यूहा
 चा भेद करणाऱ्याची इच्छा, ४ तत्-घातक-साचापात करणारा, ५ शिरायाचा, ६ मूर्ख-
 अशा कोमल भुजांवरून कडीं कां कडवीं नाहीं तजसाभाव, ७ कादणें, ८ कड्यांचे, ९ बालह
 स्त्रीनी, १० रण-प-जोल्यातें.

दोणपर्व-

७५

होता उपाय हातीं सयशाच्या हाहि एक लाभाचा २५
 खाताच अद्वितीय सु- दर्शन परबळ पळांत चाटून
 परि बुडविल निज यश तें कर्म करिल कवि कशास दाटून २६
 याचें स्वरूप कळतें तरि पळ न विसंबतोचि बाळा हो
 शिवशिव म्हणेल मरणा- वधि वेधव्याधिमग्न बाळा हो २७
 समयीं कोवें गेल्या बा तुज सोडुनि गुरुजनवराशी
 वाहेल आधिच्या किति ती मृदुलप्रेकृति नित्य नव राशी २८
 स्वार्थपर अकृप निर्झर आम्ही म्हणुनि मनांत विदेशील
 परि उत्तरा सती पर- गनिकामा तुज म्हणेल विदेशील २९
 न म्हणे अमृतरस अधिक करि ज्याच्या वाप लालनाकवि तो
 काय पितृपरिघंगज जें सख त्या बा पल्लाल नोक विंती ३०
 कां माझे उर न उलें कवि पैवि कीं म्हणति तोक-शोकाला
 लोकां लाजे मन कीं जावें यश हासुनि ओकाला ३१
 न तुजें पार्थ कदाचित् कृपणाहि वांचेल सोडुनि धनातें
 चुकविल न चकोराच्या विधुवांचुनि सर्व सोडुनि धनंतातें
 हा वत्सा रक्ताक्षा झाले त्वत्सगुण आजि घातकसे
 वा बाहिले परांचे तुजला हाणावयासि हात कसे ३२
 अभिमुख परग्रहारे पडला कीं धर्मराज सांगावे
 प्रभुजी न जें यशस्कर तें स्वगुरुसमक्ष तोक कां गावें ३४

१ हा, बालक, २ एकटा-अनुपम, ३ दर्शनसंतुष्ट, ४ शत्रुनाशनाचानिघ्न, ५ विधवत्स्व-
 पव्याधीनिनिमग्ना, ६ उत्तरा, ७ गुरुजनचेवरभाणि आशी (आशीर्वाद) अथवा गुरुजनव-
 राच्या आशी, ८ निर्झर, ९ कंटाळशील, १० बोक्षाची ह्मण करणाऱ्या, ११ विदस्वभाव, १२ बाल-
 क, १३ पिलाच्या आलिंगनापासून झालेले, १४ नृणप्राय, १५ स्वर्ग, १६ देतो, १७ वज्र, १८ स्थानाचा,
 १९ लडु, नक्षत्रासह, २० मरणाति, २१ तुझे सगुण, २२ रणासमोर, + मरणापर्यंत.

संरक्षिलें न असतां शस्त्र नयन बाहुही विपुल चाला
 निष्फल भार वहातां को सोडा जो नव्हे रिपु लयाला
 भगवान् म्हणे बुडाला कीं हा मोहांत रक्षे मो-गीते
 जीवांला विषय तसे संमोहाया न दक्ष भोगी ते ३६
 प्रभु पार्थासि म्हणे मो बुध वीरशिरोमणे सखे दमन
 केलें तुझेंहि शोकें माझें येणेंचि बहु सखेद मन ३७
 गलेंबंधन कीं पुत्र-प्रेम विवेकेंचि तोड बापा हें
 गुरवकर नव्हेचि उग्रदुनि विषरलाचा न तो डबो पाहें ३८
 सोसाह युद्धधर्मी होता नव्हेताचि तो असावध हो
 गेला उन्नमगनिला त्याचा को शोक हा असा वध हो ३९
 धर्म म्हणे जें झालें तें कथितों सर्व एक वा ज्ञात्या
 म्यां व्यूहीं द्वार करी ऐशी केली स्वयेंचि आज्ञा त्या ४०
 द्वार करी शिरतां भी न व्यूहा जेविं सागरा मरीर
 नुरवी कुमार परमद लवहि जसा धरुनि राग रामकीर
 होय जयदथ आम्हा हेतु कुमारास अंतरायास
 त्यास न निवारवे वा जेविं प्रवलास अंतरायास ४२
 आम्हां त्या क्षुद्रवरे रुद्रवरे करुनि वारिलें वाटे
 प्रभुनें सोभद्रासि न अंतरायासि आजि मारिलें वाटे ४३
 कृतवर्मा द्रोण कृप द्रोणज कोशल्य कर्ण रथ सा हे

१ जोवास्त्रादिकांचा भार, २ रक्षणकर, ३ हे भगवद्गीते, ४ सर्प, ५ गळफांस, ६ करंडा, ७ स-
 उत्साह-उत्सुक, ८ रणांगणींमिरणें असा, ९ अभिमन्यूस, १० ससर, ११ परशुरामाचा हात,
 १२ हेतूस, १३ यमास, १४ नीचशिरोमणीनें, १५ शिकवनें.

शर वर्षले जलदसे परि धैर्ये करुनि धर्मपथ साहे ४४
 केला विरथ अधमें दूधुनिचां शरद्वयुद्धसव सौनीं
 दौःशासननें वधिला स्वगदेंनें कर्मलांत अवसानीं ४५
 अष्टसहस्र रथ द्विप- पति नवशत राजपुत्र रणदक्ष
 द्विसहस्र मर्दिळे वा सौभद्रें अश्वपति बहुत लक्ष ४६
 गुरुला न सांपडावे म्हाणउनि ऐसें करावया गेलों
 तों शोका सांपडलों पुत्रा-आधींच मी न कां मेलों ४७
 पाडी विजयास म्हाणे तुजही मी शोक-वेग मोहीन
 हो अधिक क्ष्वेड करी मूर्छित तरि ओकवे गमो हीन
 धर्ममुखें वृत्तांत स्वसृताच्या ऐकतांचि तो कानें
 पडला मूर्छित अर्जुन हा वत्स असें म्हाणोनि शोकानें ४८
 सर्वांस वीरमंडल झालें अत्यंत घाबरें हो ते
 धर्म म्हाणे दारुवितें न तपोवन या अर्धा बरें होतें ५०
 सावध होउनि अर्जुन सोडी बहु दीर्घ उष्ण निःश्वास
 कोपें घेढे वाढे जाळील संधांतराष्ट्र विश्वास ५१
 विजय म्हाणे सत्य उद्यां मारान जयद्रथासि आपण हो
 म्यां केला होइल जरि मिथ्या शरणागतींच हा पण हो
 वांचेल कराया तप जरि जाइल काय तो अरण्यातें
 अथवा म्हाणेल शरणा- गत मी या केशवा शरण्यातें ५३

१ वर्षले हें क्रियापद-कर्तरीआहे म्हणून हे सहारथीअसाकर्ता, २ धर्ममार्गी, ३ साहज्यांनीं
 ४ मूर्छित, ५ सेवरी, ६ हापुत्रशोक, ७ विष, ८ हायहाय, ९ वनांतच असतो तस्वरें असा भा-
 व, १० याकुर्मास, ११ धृतराष्ट्रपुत्रांसह, १२ शरणागतीचे दायीमात्र मिथ्या होवो, १३ शर-
 णागतीचे रक्षण करण्याविषयी समर्थ अशातें.

किंवा युधिष्ठिराच्या आश्रय तो जरि करील पायाला
 गेला शिवो हरिष्ये प्रभुमार्गे तरि करी लपायाला ५४
 अथवा भीम नकुल सह- देवासि म्हणेल वांचवा दास
 तरि खोल्यासहि राखिति साधु जसे काय लांच वादास
 ज्या जीवदान दिधलें तो हा कीं कां अजी वदाना तें
 कळलें पात्र दुखविला अहिंसा वैरी न जीवदानांतें ५६
 वधिलाचि रणांत उद्यां म्यां बालकघातहेतु सिंधुप हा
 या गरुडें धरिला तो अहि उडुनि शत्रु-सैन्य-सिंधु-पहा
 मारिन जयद्रथाला कोंडिन दोघे गुरूहि शर-भवनीं
 श्रमनिल कौरव माझ्या इषुपटलीं जेविं सिंह शरभ वनीं
 न वधिन जयद्रथा तरि पावेन असंत्यसंध नरका मी
 ज्या ज्या पावे क्रोधी लोभी बहु संपदेंध नर कामी ५९
 मारिन जयद्रथ करिन यश सुवर्नी विशाखजाल वितत रणीं
 हें न घडतां जव्हेन ज्वलनीं होतांचि अस्तमित तरणी ६०
 करितां अशी प्रतिज्ञा जगदीशें पांचजन्य वाजविला
 लाजविला प्रलय-जलद नादें ब्रह्मांड गोल गाजविला ६१
 वाजुनि शरव झाला कौरवहृदयासि देव दत्तदर
 तैसाचि सरवा त्याचा अर्जुन पुंकोनि देवदत्तदर ६२
 देतां दुर्जनहृदया स्वदरवें करुनि कंप देवांचें

१ जयद्रथ, २ कल्याणकरितां, (तो कती म्हणजेहतीजर शंकराभागेल पेलतर कल्याण होई
 ल असा भाव) ३ बालकघाताविषयीं कारणीभूत, ४ जगज्जतिज्ञा, ५ नरकास, ६ संपद-अंध-
 श्रीमदांध, ७ विस्तृत, ८ अस्तम-इत-अस्तमान पावलेला, ९ शयदेगारा, १० हृष्याने.

द्रोणपर्व.

७९

प्रकटिति कटकीं मेरि- प्रमुखें बहु नादेसंपदे वाद्यें ६३
 चारकथित प्रतिज्ञा परिस्रनि बहु सिंधुराज तो भ्याला
 भिववी धननाशाची वार्ता अत्यंत जीवं लोभ्याला ६४
 राजसभेप्रति जाउनि पार्थाची श्रुत करी प्रतिज्ञा ती
 पळतो म्हणे न रक्षिति पळ हरि-भागा-करी-प्रति ज्ञाती
 जाच म्हणा न उगे तुम्हि धरुनि असा ध्यान हा निरोपला
 पावो रिपुची ल्योच्या लेश असाध्या न हानि रोपौला ६५
 कुरुप म्हणे पतनाबधि निजधर्मी काय हा निभावो जी
 शूद्र यशो-हानि-परिस बहु वपुची काय हानि भावोजी
 दुःशासनादि आम्ही आहों तुज सर्व वज्रकोट रहा
 कर्ण गुजाश्रितर्जावा न म्हणो दे कीं सरद्रुकोटर हा ६६
 आहेत रूप द्रोण द्रोणि शुचियशासि सर्वथारा जे
 रक्षितिल तुला यत्ने हे कालिंगादि सर्वथा राजे ६७
 आहेस शूर तूही सोडूं धृति धर्म नय नको पावे
 कोसुनि काय करिल पर न महेशाचेचि नयन कोपावे ७०
 बोलुनि ऐसें येउनि वंदुनि गुरुच्या पदाप्रतिज्ञाते
 कुरु सिंधुराज कथिती पार्थकृता तापदा प्रतिज्ञा ते ७१
 सिंधुपति म्हणे गुरुजी लांघव दृढ दूरलक्षवेध रणीं
 बहु जाणें मीं कीं तो रविलाचि औशेष लक्षवे धरणी ७२

१ नाद बहुल्ये, २ सिंधुराजागजोहनीलाप्रति, ३ रहा, ४ मोन, ५ अर्जुनाच्या, ६ बाणाला,
 ७ पतन-अबधि-मरणपर्यंत, ८ अप्रेक्षकोट, ९ सर-द्रु-कोटर-कल्पतरूचीटोल, १० ना
 पत्य, ११ लांबचेनिवाणभारणें, १२ सर्व, १३ पहावे.

दोण म्हणे सिंधुपते ठावे हें तुजहि त्याहि सफ्यास
 परि तुजहुनि विजय अधिक त्याचा चापीं अखंड अप्या
 बहु खवळला धनंजय वनवासें त्यांत आजि रक्त-पातें
 तत्तप बहुमत त्यां जे तपले पंचाग्निमाजि सु-तपानें ७४
 परि तूं प्रिवोनकोचि त्यजुनि मरणभय सुखें करीं समर
 न शकतिल महुं जाधित मर्त्य विलंघन करावया अमर
 रक्षीन असंशय मी तूं वदन करूं नकोचि अवेनत रे
 कांसेसि लागल्याचें क्षुद्र अलाबुहि करुनि अवेन तरे ७६
 करिन असा व्यूह जया तो न शके वासेविहि तरायातें
 प्रिय हित सत्य वदाचें मज मूदेवास विहित रायातें ७७
 अनुभाविलें साध्वी-सुत- रत्न परिधंग-रसरस-दामहि म्यां
 गाती यशोरसाच्या अमृतरसाच्या न सुर रादा महिम्या
 पुरवी प्रयागसा कीं हा धीरांचा समस्त काम रण
 नाचवि अमरत्तका हें कां नाचविना समरत्तका मरण
 कौरव पांडव यादव अन्यजन तसाच ससुत मीहि महा
 अधुव सर्वहि नुरवी काल जगीं स्थिति जसा तमीं हिमैरा
 नरवर्या पैर्याये आम्हीं हरिलों असोचि कालबलें
 स्रगतिद रण-मरण उप- स्थित होतां केवि चित्त कालबलें
 गुरुच्या अपभयें बोधें कौळेंही सिंधुपाळक वळविला

१ तत्-तप-अर्जुनाचें तप, २ मत्-सुज-आश्रित, ३ रवालतें, ४ प्रोषळाहि, ५ रक्षण, ६ अर्जुन
 हि, ७ साध्वीपुत्राचें आलिंगनरूप-हार, ८ यश-रसाच्या, ९ कबंधातें, १० मत्तकअस-
 नारास, ११ असाश्वत, १२ हिम-हा-हिमनाशकसूर्य, १३ प्रकारांतरानें, १४ कालबलें येथे या
 साकरितां "ब" ; १५ यमानें हीं म्हणजे याचें मरण आलें असा भाव.

द्रोणपर्व.

८१

हो काय मृत्युकरवीं देवें प्रभु-मित्र-बोळ कवळेविला ८२
 सेंधेव म्हणे विभय मी झालों कीं गुरु नव्हे अलीकवचा
 गुरुवचना कीर्ति जशी केंची पविच्या तशी भली कवचा ८३
 सेंस्मित संचित होउनि गुरु शिष्याच्या गुरु-प्रतिज्ञानीं
 प्रार्थिति अपकीर्ति न हो ऐसें भिजगद्गुरुप्रति ज्ञानी ८४
 ऐकुनि गुरु-प्रतिज्ञा कुरुकटकीं वाद्यमात्र वाजविलें
 बहु नरसिंहध्वनिनीं घटिकाभरि सर्वगगन गाजविलें ८५

अध्याय. ८

देव म्हणे सरख्या मज धर्मा भीमाहि न पुसतां स्वमते
 कशि दुर्घट प्रतिज्ञा केली वा परम कठिन हें गमते १
 जाणों वेडे ते जे स्व गुरुजना स्मृति-दायका पुसते
 वा तूं सत्य धनजय काय द्रोणादि काय कापुस ते २
 हे चार म्हणाति ज्याला सेंधेव परिरुनि गुरु-प्रतिज्ञा ती
 कथिते झाले त्यासहि पायधरुनि हे गुरुप्रति ज्ञानी ३
 तद्र-क्षणार्थ केली स्वमुखें गुरुनें तुझ्या प्रतिज्ञा ते

१ जयद्रथ. २ अभिमन्यु, ३ यासविला, ४ मिथ्यावादी (सकारांत पुरुषवाचक आ
 णि बहुव्रीहिसंज्ञासंत जे नामवेर्ल त्याची प्रथमा संस्कृताप्रमाणेच केव्याचा मोरो
 पतीं नियम आढळतो.) ५ हर्षयुक्त, सखेद (द्रोणप्रतिज्ञेनें सस्मित आणि अर्जुनप्र
 तिज्ञेनें सखेद.) ७ रुष्णाप्रती-

कीं हे सत्या गानिल त्याच्या कीं तव भुजा-प्रति ज्ञाते ४
 शकत-ब्रूहीं पद्म- ब्रूह तयाच्याहि कर्णिके-मार्जी
 राहेल जयद्रथ कीं बहु चिंता बुद्धि पावली मूर्जी ५
 कर्ण दृषसेन गुरुसुत मदप भूरिश्रवा कृपाचार्य
 सिंधुपतिपुटे कटुथ हें तेव्हां साधतें कसें कार्य ६
 हे दुर्जय जिंकार्ये त्यां आधीं मग रुदुर्जय द्रोण
 तेव्हां कीं सैंधव वध हें शक्य म्हणेल तुज-विना कोण ७
 मंत्रज्ञ सचिव सात्यकि भीमादिक धर्मराज हे आर्य
 साध्याऽसाध्य विचारुत कीं व्हावें सिद्ध योजिलें कार्य ८
 अर्जुन म्हणे मुकुंदा मानिशी ज्या सा रथांसि अधिक वेळ
 ते मदलार्थ-सम बल न जसें नवनीत केवळ दधि कवल ९
 कृष्णा असोत मदधिक बल ते कर्णादि सा रथ कैवी-न
 कोहेंड-वेद-पंडित मी त्यांसि हसूनि सौर थकवीन १०
 सैंधव शिर हरिन करिन रण सर्गेण द्रोणगुरु-समक्ष महा
 चिंता करुं नकी बा गुरु माहात्म्येंचि गुरु-सम क्षम हा ११
 किं बहुना जरि निकडे होइल जिंकीन तूर्ण विश्वास
 माझ्या शस्त्राऽस्त्रांचा मजला आहेचि पूर्ण विश्वास १२
 मजसीं करील गुरु त्या पापो रक्षावयास कटकट कीं
 एकहि अपमग्न राहों देईन नमी नया-सकट कटकीं १३

१ मध्यभागी, २ हेसहामहारथी, ३ बळ (बळ) प्रासाकरितां, ४ ग्रास, ५ कवि-
 इन-कविश्रेष्ठ, ६ धनुर्वेद, ७ बळ, ८ गणासहवर्तमान, ९ मी अर्जुन, १० जगास,
 ११ भरंवसा, १२ जयद्रथा, + मार्जी.

द्रोणपर्व.

८३

गांडीव यशस्वी जय- श्रीचें लोकीं अंगार मानिल यो
 दुर्योधनहि उद्यां अग्नि- मानी तो कीं अंगार रमा-निलया १४
 गांडीव चापयोद्धा मी सारथि तूं श्रित-स्वर्ग काय
 मग जिंकिला न मागे कोण पुढेंही न मत्करग-काय १५
 सर्वार्थ-दर्शक म्हणों तुझिया भास्व-छवि प्रसादास
 या-स्वार्थ-पात्र स-गृह- स्था अतिथि स्वच्छ विप्रसा दास १६
 मद्रथ सिद्ध असों दे उदया-पूर्वींच हेच कर जा गा
 आहेचि तुझा स्वीकृत सर्व-सर्मवनीं सदैव कर जागा १७
 त्या रात्रींत श्रांतहि गज मन निद्रा-करीं न दे वाजी
 जो तोहि म्हणे सेंधव मेल्या निद्रा करीन देवा जी १८
 विजय म्हणे माधवजी दावाया वदन न स्वसे लाजा
 शोकाग्नि तिचा विझवा भिजवा पुसुनि नयन स्वसेली जा
 स-विवेक सुभद्रेच्या या-परिदेवैन-परा सनेला हो
 बहुधा देह शिवींनीं त्याचा होतां परींस नेला हो २०
 अंतःपुरांत जाउनि देव सुभद्रेसि बोध युक्त करी
 त्या-सकरुणामि हें किति केला जेणें क्षणांत मुक्त करी २१
 तूं वीरजा सुभद्रे बाइ उगी वीरबांधवा-कन्या
 झालीस वीर-पत्नी वसे तैशीचवीरसू धन्या २२

१ स्थान, २ गांडीवा, ३ हेरमावासा-श्रीकृष्णा, ४ श्रित-स्वः जग-श्रितकल्यनरु, ५ सर्वपुरुषार्थ
 देणारा, ६ भासत-छवि-प्रसाद-देदीप्यमानआहेशोभाज्यानीअज्ञाप्रसादास, ७ स्व-अर्थ-
 याप्रसादरूपद्रव्यासाठींदासपात्रम्हणोंअसाअर्थ, ८ सम्यक्-अवन-उत्तमप्रकारेंरक्षणाविषयी,
 ९ भगिनीस, १० शोकस्वप्न, ११ आपलाशेला, १२ विलाप १३ कोव्सांनीं, १४ मृत, १५ गजेंद्र-

स्त-यशें पितृ-मातुल-कुल उज्वल करिता असा असावा गे
 बाई बदले स्त गिरि- जा-स्त तारक बली असा वागे २३
 लजुनि अमृत मधुर म्हणुनि जेविं न मधुरवंड-पायसा गावे
 तव सुत-यश इतर यशो-ऽधिक ऐसें बहुत काय सांगावे २४
 बत्से आम्हांशि असी गति देव वरद-नायक पिनाकी
 रण-मरण अमरता-ऽधिक झाले नाहीत काय कैपि नाकी २५
 उडविल उद्यां स्वस्त-वध- हेतु-जयद्रथ-शिरासि सितेवाजी
 आण तुझी होईल प्राप्त दशा योग्य होय कितेवा जी २६
 ऐकुनि म्हणे सप्तदा हा वत्सा काल काय हा निधना
 झाली कशी अकस्मात् धन-लुब्धाच्या समूळ हानि धना २७
 शोकीं कसे बुडविले माझे अस्त उत्तरा-ऽस्त-सह सारे
 झाला-ऽसि त्वर्माचा निधि सा तूं दृष्ट-नष्ट सहसा-ऽरे २८
 धिक् पांडु-यदु-बळातें रक्षाया न शकलें मुलाला जें
 स्व पति-पराक्रम-वर्णन- शीलत्वे मीहि बा तुला लाजें २९
 झालें व्यर्थ वृकोदर- भावोजीचें बलाढ्य-पण आज्ञी
 वाटे मरेल शोके नातू आहेत फार पण आज्ञी ३०
 हा वत्सा धैर्य-निधे हा वत्सा जन-मनोहरा-ऽकारा
 हा वत्सा कुलतिलका हा वत्सा सर्व सहुणा-ऽधारा ३१
 जी शूर-साधु-धार्मिक- पितृ-स्त-गुरु विप्र-भक्त परम गती

१ शर्करा, २ शिव, ३ वानर, ४ स्वर्गवासी, ५ शक्रवाह अर्जुन, ६ दुष्टाला,
 ७ मरणा, ८ दयासारिका, ९ दिसून न येणारा, १० कुंती,

द्रोणपर्व.

८५

प्राप्त असौ तुज वत्सा विरह न देवू कदापि पर मग ती ३२
 इतुक्यांत उत्तरे-सह कृष्णा ये होय भैर विलापाला
 शोकीं आप्त-समागम विष-तरुचा जविं भैरविला पाला ३३
 मूर्छित पडे सुप्तद्रा शीघ्र तिला सांवरी कमल-पाणी
 वारा घाली लावी नेत्रांला शीतसें अमल पाणी ३४
 कृष्ण म्हणे कृष्णे दे पुण्य असावीच उत्तरा सांसू
 हा हें किती वदवितो परि किमपि न देचि उत्तरा-सांसू ३५
 प्रभुला हाय म्हणाया लावी मोहीं बुडोनि घटिका हो
 स्नेह असाचि असो जरि लटिका करितील साधु लटिका हो
 उठउनि अनुजोसि म्हणे हें तुजला योग्य काय गा बाळा
 लजिति हित स यश जोडुनि कवि पल भुग्भोग्य-काय-गावाळा
 जें तव उदार देता झाला सर्वां-परा कृत रणीं तें
 मुनि-दुर्लभ कीं भेटुनि गेला तत्कृत परास तरणीतें ३६
 सत्य करिल प्रतिज्ञा हा न कधीं विजयि बाहु टळला गे
 न उडेल अरि-शिर-स्तृण कां ज्या किर्जयेषु बाहु टळ लागे ३७
 कृष्णो-त्तरा-सुप्तद्रा- धेनूंच्या मथुनि मोह-यवनानें
 भवनातें येउनि तो प्रभु विजयाच्या करी सम्बन्धानें ३८
 प्रक्षालुनि कर-चरण प्रभु विमल जलें करुनि आचमनें
 शूचि शयन रची मानी मित्रा मणिं आपणास काच मनें ३९

१ अतिशय, २ चारला, ३ कमलासारिवे आहे तज्याचे हात असा कृष्ण, ४ स-अमु-जि
 वंत, ५ प्रीति, ६ 'साधुसर्वमायावी असें मानतात म्हणून', ७ १ वापद भोग्य शरीर गावाळा,
 ८ यश, ९ विजय-रघु, १० वावरळ, ११ रल.

लिप्त-स्थंडिल-शयनीं एकहि सोसेल शक्य दर्श कसा
 देवाला भक्त नवा- नवसाचा गतवयास अर्भकसा ४२
 शयना-समीप मांडी गांडीव प्रसुरव सर्व हातेरें
 ततेज वाढवी निज तेजाचें घे करुनि मातेरें ४३
 निजतां रात्रौ व्यंबक- बलि-विधि हा शिष्ट-पथ सदा साचा
 त्या महदेस्वास्थ्यांतहि लोपो दे लोक-गुरु न दासाचा ४४
 अपविं गंध कुरुम उपहार व्यंबकासि जें कांहीं
 कृष्णासि अर्पिलें तें पार्थें कीं स्वास्थ्य मानसीं नाहीं ४५
 स्मित करुनि मनिं म्हणे प्रभु गेलें सोडुनि भान निज यातें
 स्मित-दर्शन होतां स्व-स्वलित समजलें मनांत विजयातें
 यच्चापरवें खचले पावुनि अहिता-समेत कांप हुडें
 तो पार्थ स्वार्थ प्रभुनें संप्रार्थिला न कां पेंहुडे ४७
 समजुनि शरण्य-वर्य स्वर्गीं स्तवितो जयाशि शिबि राजा
 अर्जुन म्हणे तयाला अमलासि निजावयासि शिविरा जा-
 निधि रक्षणार्थ जैसा अति-सादर राजेंराज यक्षांतें
 पार्थाऽवनार्थ तैसा स्थायी शिविरीं मुकुंद दक्षांतें ४९
 शयनीं निजोनि पाहे परमेश्वर परि न पळहि निज लागे
 चित्तीं चिंतेंसि म्हणे त्यां वरिळा कोण जडहि निजला गे ५०

१ वृद्धास, २ शंकरपूजाविधि, ३ महत्-अस्वास्थ्य-मोठ्याचिंतेंतही, ४ श्रीकृष्ण, ५ हास्य
 मुद्राऽवलीकन, ६ आपलीचुकी, ७ बुरुज, ८ निदार्थ, ९ निजे, १० कुबेर, ११ चतु-
 रवीरातें, + सारविलेल्या यज्ञशास्त्रेंतील शयनाचे गयीं- या आर्येचा संबंध
 वरचे आर्येंत आहे म्हणजे शक्तिशयनरची हा-

द्रोणपर्व.

८७

देव निशीथीं शयनीं बैसे मग दारुकासि आणउनी
 त्यासी वदे प्रतिज्ञा पार्थाची प्रथम सर्व जाणउनी ५१
 भक्तीं जसा मदात्मा देहींहि तसा न दारुका रमला
 या विजय-वेद-बचना द्यावा लागे सदा रुकार मला ५२
 निज रक्षणाऽधिक ध्वज- रक्षण राजासि दारुका पडते
 मोलें राज शिराहुनि बहु असतें काय दारु कापड ते ५३
 मदथ सिद्ध असों दे जाणोनि व्यसन कां गळ्यां ठावे
 पतिच्या श्रित-प्रतिज्ञा बुडतां पडती स्त्रिया गळ्यां ठावे ५४
 विश्वासहि कुरु गुरुचें आप्त-विपत्सरिदलाबु धनु ठावे
 कोण म्हणेल व्यसनीं स्वजन समऽवना मला बुध नुठावे
 तूं पांच-जन्य-नाद श्रवणीं शिरतांचि शीघ्र पाव कसा
 पेटेन बसोनि रथीं मी कुरुकटकीं तृणांत पावेंकसा ५६
 साची करिन सरव्याची मारुनि सर्वहि अरि प्रतिज्ञा ते
 जोडिनि ल उद्यां बहू कर या शार्ङ्ग-प्रति अरि-प्रति ज्ञाते
 प्राकृतहि लुब्ध जातो पदरींचा एकदा रुकांहि मरे
 सर्वहि पदार्थ तापद मज भक्तचि एक दारुका हिम रे ५८
 दारुक म्हणे अवश्य स्यंदन आहेचि सिद्ध अजि तरणी
 तेज न मिरविल तुमचा प्रभुजी सेवकहि सर्व अजित रणी

१ मध्यरात्री, २ अर्जुनरूपवेद वाणीस, ३ ध्वजाची काठी, ४ दुर्दशापावावे, ५ आप्त-
 विपत्-सरित्-उल्लासु प्राप्तविपत्तीरूपनदीतमोपख्यासारित्वे, ६ न-उठावे, -
 ७ अग्निसारिवा, ८ धनुष्याने, ९ चक्राने, १० पैशाचातिसराभाग, ११ थं
 ड. (शांतिदायक असाभाव.)

मोहें प्रिय स्तुत-शोकें करुनि यणहि दुःशला-विलापार्थ
 स्वप्नीं दर्शन दे प्रभु कीं तो कांसेस लाविला पार्थ ६०
 श्रीपति म्हणे सरव्या कां म्लान बदन चित्त काळजी वाहे
 चिंता चतुर न वरिती नाशी धृति-वित्त काळ जीवा हे ६१
 स्वप्नींहि प्रेमे दे प्रत्यु^१स्थाना^२सनादि वासवि त्या
 जोडी कर तेजस्वी तेजस्वीशा जसा दिवा सवित्या ६२
 भीती न काल-काल-प्रभुचे कालोहिच्या विषा दास
 सांग स्पष्ट सरव्या तूं कां सांपडलासि या विषादास ६३
 पार्थ म्हणे देवा कशि होइल केली खरी प्रतिज्ञा ती
 रक्षितिल सकल सैन्ये व्यूहा-मागे अरि-प्रति ज्ञाती ६४
 मज दुर्घट न सकळ कुरु वीर-कटक-कदन-कर्म परि सविता
 दुर्तेगति कृत-प्रतिज्ञा द्रोण गुरुहि सर्व धर्म परिसविता ६५
 सैंधव-शिर न उडवितां जरि जाइल काय भानु अस्त-नगा
 तरि जीवित अयश-स्कर व्यर्थ स्त्री रत्न जेविं अस्तन गा ६६
 दुसरी तरि प्रतिज्ञा रक्षिन दहनांत कांय होमीन
 नाकहि नरक तुज-विना वांचे अन्यत्र काय हो मीन ६७
 स्वर्गमणे संगी क्षण विघ्नें धरिला विषाद या लोहें
 मित्र तुझे पात्र न हो विरहा^३पयशो-विषा दयालो हें ६८
 प्रभु करुनि जल-स्पर्श प्राङ्मुख बेसे उगाचि पळ आधी

१ जयद्रथस्त्री-आविलापार्थ, २ धैर्यरूपद्रव्य, ३ तेजस्वी-ईशा, ४ कालाचा काळअशा, ५ काल-सर्पाच्या, ६ रवेदास, ७ तरित-चालणारा, ८ अस्ता-चलास, ९ स्तनरहित, १० देह, ११ हवन-
 करीन, १२ जलावांचून दतरादिकाणीं, + मति-उत्थान-भासनादि-अभ्यु-स्थानादिभासन.

द्रोणपर्व.

८९

मग विजयास म्हणे मी सांगेन तसेंचि कार्य तूं साधीं ६९
 परमाऽस्त्र सनातन जें जाते म्हणताति पाक्षयत ज्याला
 जेणें देव महेश्वर समरीं अस्त्रांसि मारिता जोला ७०
 तें जरि असेल अवगत मारिसिल उद्यां जयद्रथास रणीं
 अवगत नसेल तरि मन लावीं त्या-श्रिते-स्त्र-द्रुच्या चरणीं
 करिल प्रसाद देइल अस्त्र स-निश्चय करीं असा ध्यो तें
 शिव-पद स-साध्य करितें ध्यातां मोक्षाहि कीं असा ध्यातें ७१
 बैस स्वस्थ ध्यानीं पात्यासीं पातयासि लाव कसा
 हो श्येनसा सरव्या तूं शत्रु जयद्रथाहि शीघ्र लावकसा ७२
 उदक-स्पर्श करुनि नर बैसे दर्भाऽसनीं असा ध्याया
 कीं नारायणाहि म्हणे परमा सिद्धिहि नसे असा ध्या या ७४
 धरितां समाधि पार्थ ब्रह्म सुहृतींच तो असें पाहे
 जातो स्वये उद्दीची- प्रति गगन-पथें सवें हरिहि आहे ७५
 चालविला दक्षिण-भुज धरुनि नभीं पार्थ जलज-नाभानें
 त्याच्या नेज-यंत्रणीं सोडुनि जावेंच खलजना भानें ७६
 पाहे हिम-नग मणिमान् श्वेताऽद्रि धनाधिप-प्रिया नलिनी
 कविनी शिव-लीलासी जी साऽदर सेविली सदा अलिनीं ७७
 स्वर्गासि स्वरवे जीच्या स्नानें पानें स्नानें गेला हो
 अवलोकी नारायण- सरव बहु मानें स्नानें गेला हो ७८

१ झाला २ आश्रितकल्यतरूच्या, ३ ध्यानकर, ४ पाहांढऱ्याची, ५ उत्तरदिशेस,
 ६ कमलनाभकृष्णानें, ७ स्मृतीनें, ८ कुबेरप्रिया, ९ कमलपुष्पसरोवर-नदी,
 १० मद्यपी, ११ स्त्र-आपगा-देव-नदीला-

प्रेक्षी मंदार-द्रुम-भूषित-मंदर-गिरि-प्रदेश तदा
 पाहुनि काल-नगाते दृष्टि न लागो असें वदे शतदा ७९
 जो ब्रह्मतुंग-पर्वत तैसाचि स्मृतुंग आणि शतशृंग
 शर्याति-वनीं तापस कमल-वनीं जेविं हंस-खग भृंग ८०
 अश्व-शिरःस्थान सकल सिद्धीचें जें सभाग्य माहेर
 आथर्वणाऽश्रमहि ज्या त्यजुनि पलहि न मुनि निघति बाहेर
 वृषदंशस हा मंदर पूर्वीं हृदयांत रेखिले होते
 जे परम रम्य तापस-स्वर-सिद्धि-निवास देखिले हो ते ८१
 श्रीराम-बाण-सम गति देउनि दावी सरव्यासि नवल हरी
 देव-दया दासा दे स्वर न तसें अमृत-सिंधु-नव-लहरी
 तो श्री-नारायण-सरव नर तेजःपुंज-पर्वता पाहे
 चिनीं म्हणे निवाले डोळे सोडुनि सर्व तापा हे ८४
 त्या शैलाच्या अग्नीं झाले स्वर चित्रसे पहाते ज्या
 अवलोकिला भवानी सह भगवान् भूत-पति महा-तेजा
 ज्याच्या शूद्र तपा-सम कोठेंही किमपि तप न भास्वर गा
 कृष्ण नमस्कारी-त्या दासाच्या कोटि-तपन-भा स्वर्गे ८६
 अजित तसा विजय नमी क्षिति-वरि ठेऊनि स्मरि शिरगुडये
 बहु नमन-लाभ-लोभी जाणो दुष्काळ-संस्कृति गुडे घे
 ईश्वर म्हणे उठा बहु साधु तुम्ही मुनि कवि-प्रवर दास

१ नामविशेष पर्वत, २ हयग्रीवस्थान, ३ दैदीप्यमान, ४ कोटिसूर्यप्रभा
 अंशा, ५ कल्पतरूला, ६ गुळ-

मज आश तोष म्हणती सर्वज्ञ अनेक-विप्र-वर-दास ८८
 झालों प्रसन्न मागा ऐसें ऐकोनि अभय-दा नमुनी
 स्तविती प्रेमें साखिक- भावांत बुडोनि अभय-दान मुनी ८९
 स्वसेवा-सरभीच्या कासेला भक्त वत्स लागावा
 कविनीं तुझा प्रसादचि अनु-दिन वा भक्त-वत्सला गावा ९०
 सर्वाऽर्थ संप्रदर्शक अर्क तुझे पाय अंधकाऽराते
 याचे आश्रित जे जे भीति भवाऽख्या न अंधकारा ते ९१
 नमनें स्तवनें अर्जुन होय स्नात प्रसाद-दृष्टीतें
 आलें धैर्य मनांत प्रभु-दर्शन-योग्य-तेज दृष्टीतें ९२
 जें आपण कृष्णासि अक्ष-बलि-द्रव्य वाहिलें होतें
 प्रभुच्या पाया पाशीं पार्थे पुण्यादि पाहिलें हो तें ९३
 पार्थिव-मूर्ति-समर्पित-माल्य किरातीं तसेंचि हें वाटे
 हरि-हर-रूपाऽभेद-ज्ञानाऽनंदाऽप्तिनें गळ्या दाटे ९४
 मार्गे मग प्रतिज्ञा सिध्यऽर्थ प्रभुसि पाश्र्वापत नमुनी
 कीं म्हणति न हो अयशीं हो मृत्यु मुरवांत आश पतन मुनी
 स्मित करुनि महेश म्हणे यदु-कुरु-वरहो पुरेल हा हेत
 जा चाप बाण आणा त्या अमृत-सरोवरांत आहेत ९५
 कृष्ण प्रभुसि नमुनि जो गेले रवि-मंडळ-प्रभां स-सरा

१ अत्यसंतोषी, २ नरनारायण, ३ अंधकासररिपो, ४ भव-आख्य-संतारनामका,
 ५ अक्ष-बलि-द्रव्य शंकराचे पूजा साहित्य, ६ पार्थिवलिंगास अर्पण केलेले पुष्पज
 से किरातस्वरूपधारण के त्याचे जी प्रभुच्या पाया पाहिले तसे आतां ही पाहिले असा अ
 र्थ, ७ अद्वैतज्ञानाच्या आनंदप्राप्तिनें, ८ यादव-कोरव अथवा कृष्णार्जुन, ९ कृष्णार्जुन.

तों एक नाग आहे घोर सहस्रांशुस्य घोरतर दुसरा १७
 पहिल्याहुनि बहु दुसरा दुष्टेस्य विषाग्नि-संपदे वसुनी
 ज्यातें पाहुनि पावति दूर-स्थित नतहि कंप देव मुनी १८
 बंदुनि भायें म्हणतां शत रुद्रिय-पाठ हात जोडून
 झाले धनुष्य शर ते नाग स्व-महोग्र-रूप सोडून १९
 कृष्ण-स्कंधीं घेती चाप गमे हेल विशाल शर भाला
 प्रभुला नमुनि निवेदुनि नमिति पुन्हा सिंह जेविं शरभाला
 गुण शर जोडुनि जेव्हां प्रभु मांडुनि ठाण चाप आकर्षीं
 तें ध्यान पाहुनि जितें कृष्णाचि न म्हणति समस्त नाकर्षी १११
 श्रीमूर्ति राज-मुद्रा नर कागद त्यांत सम ठसा हो तो
 तो ध्यान-योग बुडतां सयाहि जडांसि कमंडसा होतो ११२
 हृदयांत ध्यान तसें धरिलें सरहस्य पाश्र्वांत गा तें
 जें कालातें जिंकी जेविं गरुड-तेज आश्र पतंगातें ११३
 प्रभु दावुनि निज विजय-द सँदरि-घ्न ध्यान चाप चढऊनी
 शर त्या सरिंच टाकी कार्मुकहि महाऽस्त्र-मंत्र पढवूनी
 विजयी व्हा जा ऐशी आज्ञा होतां महेश-पद नमुनी
 होउनि कृताऽर्थ आले शिविरासि पुन्हां प्रसन्न-वदन मुनी
 प्रभुनें स्वप्नीं केला कृत-कृत्य सरवा न लेश भागविला
 इकडे दारुक गोष्टी सांगोनि प्रातरुवधि जागविला ११६

१ सहस्रमुख, २ नागर, ३ शिव, ४ जयजय, ५ कूर्मासारखा (उद्धारकर्ता) असा भाव. ६ मंत्ररहस्यसहवर्तमान, ७ सत्-अरि-घ्न, ८ नरनारायण, ९ भातः कालपर्यंत, + पक्ष्यातें.

द्रोणपर्व.

१३

प्रथम करी जप होम ब्राम्हण पूजादि विहित जें कर्म
मग विश्वकर्म-निर्मित भास्तर-भद्राऽसनीं बसे धर्म १०७
शुभांऽवर सुक्ता धर सित-चामर वीज्यमान शोभे तें
बहु राज-रत्न ओढुनि घे शारद-पूर्ण-चंद्र-शोभा १०८
चंद्र किति जसा धर्मा न तसा कवि मानवे शतक्रतुला
मग तद्यशोऽमृताची धरिल कसें मानवेश तक्र तुलो १०९
ज्याचा प्रताप-रवि मधु-कैटभ-तिमिरीं लव प्रभा वमला
तो प्रभु ज्याच्या द्वारीं वाच्य न त्यांच्या लव प्रभाव मला ११०
तों भूप-प्रभु कवची रक्ती मणि-कुंडली युवा बंदी
द्वास्थ म्हणे प्रभु येतो तो वेद स्तुति जया जसे बंदी १११
धर्म म्हणे त्यजिति जया नमुनि कुल-धनादि भव-मदा ज्ञाते
प्रभु चरण दर्शन मला. द्याया इच्छिति कसे मदाऽज्ञा ते ११२
तिमिर-हृत गर्तीच्छु कवण रविच्या घाडील आण वाजीतें
आणाही द्वास्थ तया पूजा साहित्य आणवा जी तें ११३
येतां प्रभुचें धर्म स्वकरें लागे सप्ताजेन ११४
धन्य म्हणे यांजसि रघु-पति बहुमाना सप्ताजनकराया ११५
भक्तापुढें न मिरवी तेज श्रीमूर्ति रवि सैभाजी जी
दावी बहु विनय म्हणे जरिहि ब्रम्हाऽदि कवि सप्ता जी जी
दुपद विराट वृकोदर सात्यकि-इत्यादि सर्वही आले

१ तत्-यश-अमृताची-धर्मयशोमृताची, २ मानवश्रेष्ठ, ३ वजन करण्याची तुला, ४ धर्माचा,
५ द्वारपाल, ६ कुल-धन-ताहण्य आणि विद्या, ७ वांशासूत भव म्हणजे निर्माण होणारी जीमदस्त्येत,
८ अंधकारासुखें आडलेला, ९ गयन करण्याविषयीं इच्छा करणारा, १० पूजन-१० धर्माला, ११ राम
चंद्रासंबहुमानी अशा, १२ सत्कारी.

झाले छतार्थ हरिला पाहुनि चंद्रा चकोरसे धाले ११६
 धर्म म्हणे माधवजी ज्यालें मन करुनि बोध वळवा जी
 व्यसनीं तरेल मंदर- सा जरि ताराल तो धवळ-वाजी ११७
 कृष्ण म्हणे राजाजी कां ज्यालां विजय हा अ सामान्य
 एका पुरांडेरि वांचुनि नाहींच जगत्त्रयीं असा मान्य ११८
 ज्या पाहुनि स्मरहि म्हणति कृष्णाचि कृष्णोऽनुजा धवलवाजी
 तो धर्माला सर्वा- मार्गुनि येउनि नमी धवलवाजी ११९
 आलिंगुनि धर्म म्हणे वत्सा विजयोऽत्सका महा बाहो
 मारिज जयद्रथ म्हणसि तरि सत्य तुझा स-काम हा बा हो
 आश्रय मेधाविजया विजया होतोसि तूं करुनि आजी
 कीं हा प्रसन्न बहु तव सुख-वर्ण असाहि अच्युतहि आजी
 धर्मासि विजय सांगे स्वप्नीच्या अद्भुता अनुभवति
 नमिती क्षितिवरि ठेउनि शिर सर्व स-देवकी-जनु भवति
 किति म्हणनि काय स्मरिती पुरवी आस्था पिनाकि-लीला हो
 किति म्हणति एक हरि हर इतरीं हा स्थापिना किंलीला हो १२३
 धर्म म्हणे हूं अद्भुत करुनि मला आजि समर-सव दावा
 काय इतर रस योगचि एक भला आजि-समरस वदावा १२४
 धर्म प्रेरित गेले ते भीमाऽदिक सरोय^{११}म मरणाळा
 राम-प्रहित जसे दश- सुख-कदकाच्या सरोय^{१२}म मरणाळा १२५

१३ वेताव अर्जुन, २ शिव, ३ कृष्ण-अनुजा-धव(पति) अर्जुन ४ नमा, ५ विजय-उत्सका,
 ६ युद्ध, ७ देवकी नंदनासह, ८ युक्तिला, ९ युद्धयज्ञ, १० युद्धतुल्यरस, ११ देवतुल्य,
 १२ शर-

द्रोणपर्व-

९५

अध्याय-९

श्रित^१वत्सले^२ मुकुदे^३ त्यजिला स्व-स्वामि^४ भाव-सार थितो १
 प्रेमें श्रीहि न वरिली तेसी जैसी स्वदास-सारथिना १
 सिद्ध करिति यन्त्रा^५में ब्रम्हा^६दि सकल मनोरथास जुनीं २
 तो प्रभु म्हणे पदु न मी दे पंचाक्षर मनो-रथा सजुनी २
 देव म्हणे अर्जुनजी व्हा सिद्ध रथस्थ तपन-कोपा^७र्थ ३
 तें कां न म्हणेल मनीं ब्रम्ह-पदाद्य^८र्थ तप नको पार्थ ३
 करुनि प्रदक्षिण द्विज-वृंदासि रथासि तो कवि नयानें ४
 मग वैद्योनि अधिष्ठी जनकां^९कीं जेविं तोक विनयानें ४
 काय उणें लो करि स- श्रीकृष्णा ज्या निवास विप्रौ^{१०}ंशी ५
 कर्णोही स्व स्तुतिस श्रीकृष्णाजानि वारंवि प्राशी ५
 झाला निज दासाचा ज्या स्तविति सुधीर विप्र तो दास ६
 श्रीनेलिनीचा चक्र त्यजुनि धरि सुधी रवि प्रतोदौस ६
 पांरु^{११}-निकरहि प्रभुच्या हेतु बहु प्रीतिचा बुकासाच ७
 वाटे न कोलु^{१२}म्हा जपला जगदीश चाबुका साच ७
 अनुभवती रूपाची एक स्थिति एक हानि पैट सूत ८
 तेसे हे कृष्ण सरवे एक रथी एक हा निपेट सूत ८
 कृष्ण रथी चढले मग तोहि चढे पुत्र सत्यकाचा हो ९

१ आश्रिताविषयीं कृपालु अशा, २ धनीपणा, ३ तोकडा, ४ स्व-दासांचें सारथ्यपण, ५ यन्त्र-नामें,
 ६ पुराणी, ७ हे पंचाक्षरमंत्र, ८ सूर्यकोपार्थ, ९ नीतीनें, १० चढोनि, ११ वसे, १२ नमतेनें, १३ अर्जुनास,
 १४ कृष्णासह, १५ स्थान, १६ ब्राम्हणाचा आशीर्वाद, १७ कानानीं, १८ द्रौपदीपति, १९ अर्जुन, २० लक्ष्मीरूप
 कमलिनीचा, २१ चांगला बुद्धिमान्, २२ चाबुकास, २३ धूली-समूह, २४ वस्त्र, २५ अत्यंत, २६ सार
 थी, २७ सत्यकी.

जेविं हर-रथीं विधि हरि दुसरा दृष्टांत सत्य कांचा हो १
 अवलोकुनि सात्यकिला पार्थ म्हणे धर्मराज रक्षावा
 सैंधव-वधाहुनि उणा न तुवां हा कार्यभाग लक्षावा १०
 चिंता कहां नको तो कुरु-गुरु तेजे असो अनेल सर हो
 एक मजपुढें माधव तूं जा धर्मापुढें अनेलस रहा ११
 गेला तो धर्माला रक्षाया जेविं सत्यक-पित्याला
 सगलो-क्त राम-सेवा स्मरला पाहोनि सत्य-कपित्याला १२
 द्रोणे रचिला सैंधव-रक्षाऽर्थ व्यूहनायक-व्यूह
 परमाऽर्थ रक्षण-क्षम अपराजित जेविं काय कव्यूह १३
 चोवीस कोस लांब व्यूह दहा कोस रुंद तो माये
 जेणे श्रिता न बाधो घावा परकाळ जेविं सोमोऽगे १४
 जिंकीसा कोणीहि न शास्त्रें शास्त्रें तपोनि धीरा जा
 तो जपला अमृतरसा बहु शक्र तसा तपोनिधी राजा १५
 सैंधव मागे दूर स्थापूनि व्यूह-गूढ-गर्भांत
 होय पुढें पर कटकीं जाया देव जेविं शक्र-दर्भांत १६
 व्यूहापुढें स्वये गुरु दुर्मर्ष त्यापुढें उभा राहे
 मृग जैसा वाराया हरिची तो वाट जिष्णुची पाहे १७
 सेनाधीं बाजविती नर-नारायण सरवे हर-बरा जे
 ते मोरसे भुजगसे ऐकनि होउनि सरचेद रव राजे १८

१ कचा, २ जयद्रथ, ३ अधि, ४ ससेवा, ५ अर्जुन, ६ आत्मसहित, ७ सावध, ८ सप्रीवनेंसाणि
 तलेडी, ९ व्यूहश्रेष्ठव्यूह, १० कवि-ऊह-कवितर्क, ११ शत्रुरूपकांक, १२ सोम-अग-अमृ
 तक्षाने, १३ द्रोण, १४ जयद्रथास, १५ दावानल, १६ सिंहाची, १७ शरवश्रेष्ठा, १८ न
 रनारायण.

रोमांच-कंचुकाला कडकडतां कृष्ण-कंबु कैपिल्याला .
 पर सोडी भानाला सिंह-खें जेविं जंबुक पिल्याला १९
 बहु गज हय हगति मुतति दे शंख-स्फुरण तें विपत्तीतें
 श्री नृहरि-नाम-गर्जन भूतातें होय तेविं पैत्तीतें २०
 ज्याचे निवात-कवचा घःसर बला निपट म्हणति शर दपे
 त्या दुर्मर्षण-बल किति गर्जुनि भिववील वायु शरदः २१
 अर्जुन-बाण-समूहे दुर्मर्षण-कटक सर्व भंगे तें
 जरि विजय-शक्तितें पर रोधिल सैकेतहि सैतु गंगेतें २२
 दुःशासन होय पुढें दुर्मर्षणराशि भग्नहि रणांत
 रवद्योत-तेज उरतें कांहींतरि काय अर्क किरणांत २३
 दुःशासन शीघ्र पळे जाणो गिरिवरुनि दगड तो घसरे
 गुरुवरि जाय कपि-ध्वज जेविं पुढें मथुनि सेतु ओघ सरे २४
 कृष्णाऽनुमते अंजलि जोडुनि अर्जुन म्हणे अहो गुरुजी
 स्वस्त्यऽस्तु म्हणा या मज शिष्या आशी जयप्रदा गुरु जी २५
 पांडुसम युधिष्ठिरसम तुम्ही त्रिनेत्रसम मंहित
 करिल प्रसाद तुमचा जेविं तसें नाकनाथ न मम हित २६
 प्रेम असा मान्य करी गुरुराज दयालु जनक-सामान्य
 तें न स्मरेल जो तो होईल कृतघ्न जन कसा मान्य २७
 या दुर्मर्ष-व्यूही इळितसें आजि मी शिरायास

१ मारुति, २ पायदबास, ३ तुच्छ, ४ शरत्-अश्व-शरदतूलील अश्व-मेघ, ५ बाहु-
 चा, ६ बांध, ७ ज्याचे ध्वजी मारुतिआहे असा अर्जुन, ८ मरहा, ९ मोडी, १० शंकर
 समान, ११ पूज्य, १२ इंद.

तुमच्या प्रसाद नसतां होइल माझा वृथा चिराऽचार २८
 अश्वत्थामा तेसा सेंधव वध पणहि हाहि राखावा
 कीं भंगतां प्रतिज्ञा मान-धनें अग्नि वी हि राखावा २९
 हांसोनि द्रोण म्हणे पार्था मजला न जिकितां आजी
 जिंकावया जयद्रथ शक्य नहे मज-सबें करीं आजी ३०
 ऐसें वदोनि मार्गण- दृष्टि तयावरि महातपा सोडी
 जैशी-आद्योपाया मत्त-गज-शिरीं महात पासोडी ३१
 तो अर्जुन गुरु-कार्मुक रचंदाया बाण निज गुणीं जोडी
 तें जाणोनि गुरु प्रभु गांढीवाच्याचि त्या गुणा तोडी ३२
 जोडुनि गुण पार्थ करी कुरु-सेना-पाल-विप्र-कटकांता
 कीं गुरु-पराश्रवेही कुरुसेना पालवि प्रकट कांता ३३
 त्या दोहीं कृष्णावरि गुरु खवळे जेविं देव कीनोश
 बहुधा म्हणे पृथ्वीसह शोकें पावोचि देवकी नाश ३४
 द्रोण करी नाराचें सत वक्षीं जेविं तक्षक रंदानें
 कापें क्षण जो भीता रक्षाया परम दक्ष करंदानें ३५
 धैर्य धरुनि गुरुवरि शर सोडी शेताऽश्व जेविं कुपितांही
 हर्षे द्रोण न कोपे पुत्रोक्तर्षे कुंदे न कु-पिताही ३६
 जो योजिला गुरूनें सर्वहि तो कृष्ण-रक्त सायक पी
 ज्याच्या व्रंजीं प्रसादें खाती ब्रम्हाऽद्यऽलभ्य साय कपी ३७

१ क्रिंवा, २ युद्ध, ३ मोठें जाहेन नफ्याचें असा द्रोण, ४ झापडी, ५ हाकापारी,
 ६ यम, ७ रंदानें, ८ कृष्ण, ९ हानदेण्यानें, १० कुद्धसर्प, ११ दुःखनमाणी, १२ मो
 क्ली, + द्रोणाच्यासेन्याचा अंत (नाश)

गुरु-शर पडति नर-रथीं नव जलजीं जेविं मृग सरसोऽर्थ
कीं त्या सर-यज्ञ-वार्दीं शिरला घ्याया स्वभाग सर-सार्थ ३८
केशव म्हणे सरया हा गुरु सोडुनि मुख्य कार्य साधावे
सैंधव वधार्थ सत्वर नियत शिवाऽर्चाऽर्थ आर्यसा धावे ३९
पार्थ म्हणे सूचविलें समयीं हित उचित काय तुज वाहूं
चाल सरया लवकरि हा कुरुसेना-पाल घाल उजवा हूं ४०
गुरुतें प्रदक्षिण करुनि रथ काढी वासुदेव वेगानें
नच म्हणितलें जयाच्या किमपि यशाच्या न देववे गानें ४१
जातां गुरुवरि सोडी शर नर होऊनियां परावृत्त
अस्तरा अमृत तसें बहु दुर्लभाच्या-साधुचें परा वृत्त ४२
द्रोण म्हणे रे अर्जुन कोठें जातोसि कां निसरलास
शत्रुस न जिंकितां तूं निघसी कीं या पणा विसरलास ४३
पार्थ म्हणे शत्रु न तूं माझा गुरुराज बा दयालो कीं
जोडील कोण समरीं तुज जिंकुनि साधुवाद या लोकीं ४४
ऐसें बोलोनि निघे अति सत्वर सिंधुराज-बंध-कर्मा
त्या अयुत-बळें रोधिनि जय कांबोज शुनायु कृतवर्मा ४५
त्या कटकातें मथितां गांठी कुरु गुरु पुन्हाहि परि स्यातें
सोडी पार्थ महा-मति काल-विलंबाऽर्थ युद्ध करित्यातें ४६
कृतवर्मासीं झटतां देव म्हणे चाल करुनि मथना तें

१ नूतनकमलावर, २ उत्तमरसाकरतां, ३ उत्तमयज्ञमंडपी, ४ देवतासमूह, ५ शिवभूजाऽर्थ, ६ पराभूत, ७ द्रोणाचें, ८ शाबासकी, ९ जयद्रथाचा वध करण्याचेंच आह्मकर्म ज्याचें असा अर्जुन, १० द्रोणातें, ११ कालक्षेपकरण्याकरितां.

आणू नकोचि चितीं व्याही हें त्यत्तुनि धर्म-पथ नानें ४७
 मोहुनि भोज निघे कीं प्रभुवरिच्या वरि म्हणे सरच्या निघ रे
 शिरतां नर इवे पर- बल अर्के घनहि घृत जसें विघरे ४८
 पांचाल उत्तमोजा चक्रवर्ता दुजा युधामन्यु
 त्यां गांठी भोज जसा गत-सैलंगा तपी बुधा मंथु ४९
 व्याली ज्याला वरुणा- पासुनि नदी प्रसिद्ध पर्णाशा
 जेणें पूर्ण न केली स्व परिभवे शत्रुचीच कर्णाशा ५०
 पर्णाशा प्रार्थी बहु ज्या अमर करा वरें असें वरुणा
 ज्याला मंत्रपुरस्कृत सु-गदा देउनि पिता करी करुणा ५१
 ज्यासि म्हणे वरुण तरणि होउनि अरि-सामस्तं नारील
 युद्ध न करि त्यावरि जरि सोडिसिल गदा तुलाचि मारील ५२
 तो धाबला श्रुतायुध- राजा भीमाउज्जासि वाराया
 होउनि विरथ स्व गदा सोडी नारायणासि माराया ५३
 जें अस्य-कान्ति-गत- मूषीतें भय महा भुजग दे ते
 त्या वरुण-सुत-नृपाच्या देता झाला महांभुज गदेतें ५४
 जसि योजितां अविषयीं कृत्या तसि ती महागदा परते
 मारी श्रुतायुधाला सर्व भये भंगले तदा पर ते ५५
 मग कां बोज-रुदक्षिण नृप बधिला जेविं सिंह शरभानें
 हरिति शिरे बहुतांचीं जैसीं तैसींच पार्थ-शर भानें ५६

१ सूर्यवेजे, २ गत-सन्-संग-गोला आहिसाधुसंगज्यापासून अज्ञा, ३ कोप, ४ नामविशेष
 नदी, ५ अवणेछा, ६ संबपूर्वक, ७ नौका, ८ अस्य-कान्ति-आगत-मूषी, ९ भक्षणा
 च्या आदीनें आल्याउंदीस, १० अर्जुन.

हाणी श्रुतायुराजा समरीं रक्तप्रपाऽर्थ तोमर तो
मोहे प्रभुही जाणों वदला नवदोनि पार्थ तो मरतो ५७
तद्धंधु अच्युतायुहि हाणी शूलें करुनि सितवाहा
देव म्हणे बा सावध हो देइल हर्ष मोह किंतवा हा ५८
उठतां वाटे आला जाऊनि प्रेत-राज-सदनातें
बारा घालूनि पुसी प्रभु बारंवार मित्र-वदनातें ५९
गमले स्व काळिजा अहि डसले शर शौरिच्या शरीरा जे
विजया निज नयन-युगीं कण दोघे बंधु ने शौरी राजे ६०
हावी विकलत्व प्रभु जो कांहीं कौतुकेचि कोपाऽर्थ
इंद्राऽस्त्रें कटकासह करि दोघांचेहि भरस्य तो पार्थ ६१
नियुतायु एक दुसरा दीर्घायु कुमार वीर जे त्यांचे
तेही वधिले विजयें राहों न दिलेचि धीर जे त्यांचे ६२
बेष्टिति अंग कलिंग प्राच्य असे बहुत मूप कोपानें
ते दंडिले नरानें जेविं स्व-पशू प्रमत्त गोपानें ६३
पार्थ प्रवर्तवी पर-बल मर्दुनि शोणितोऽपगेला हो
जैसा वर्षा कार्ती तैसांचि क्षोणिताप गेला हो ६४
प्रभुसि गदेनें हाणी तो अंबष्ठ-श्रुतायु जगदीशा
हृदयीं धन्य म्हणे त्या विजय ध्वज-निलय वांयुज गदीशा
नैरे त्या गदेशि खंडी जों तो धांवें धरुनि दुसरीतें

१ रक्ताची पोई होण्याकरितां, २ अर्जुना, ३ कृपट्यास, ४ यमगृहातें, ५ रजःकण ६ बाण
धरणारे, ७ जयनशीलांचे, ८ पूर्वदेशाचे राजे, ९ शोणित-आपगा-रक्तनदीला,
१० अंबष्ठदेशाचाराजा श्रुतायु, ११ वायुवृत्रमारुति, १२ अर्जुन.

आला गमे नदीचा लोंढाचि पुढें करुनि सरसरीतें ६६
 ताही आधीं प्रभुला मग पार्थाला पुनः पुन्हा रागे
 अद्भुत तें चावावे गरुड-गुह-शिरवी बळें जसे नागे ६७
 जसि गति घटकैर्णाची करि पुरवाया स्व काम राम रणीं
 इगळी प्राप्त तसिच त्या पाथापासूनि पामरा मरणीं ६८
 शिरतां विजय बहु करी दुर्योधन कटक तें विकळे-पातें
 किववील न प्रवेशें हरिणाच्या हरिहि तेविं कळपातें ६९
 व्यूहीं शिरतां अर्जुन दुर्योधन निज मनीं म्हणे हाय
 जाय द्रोणा-पार्सी नमुनि म्हणे त्यासि हें वरें काय ७०
 तो तुज-समक्ष कैसा शिरला व्यूहीं शिरो नये वातें
 तेजे अलंघ्य कीं तूं आचार्या वासवादि-देवातें ७१
 भ्याले सर्वहि योद्धे पार्था हरि जेविं बध-परा शरभा
 आम्हां न सोसवे नर- रथ-भा जसि राक्षसा पराशर-भा
 दिधले जयद्रथाला अभय व्यूहीं सिता उडव शिर कावला
 रक्षोचित प्रतिज्ञा- वच न तसें धन कलत्र शिर कविला
 विश्वास-घातकी हा लावियला लोंचि पाप डाग मला
 अभयद जयद्रथा तव कर माथां जेविं पापडा गमला ७४
 मद्दि प्रिय-रत धर्म- प्रिय-रत तूं स्पष्ट आजि कळलास
 मज पोषित्या विष-फळें अमृत-फळें मदहितार्थ फळलास ७५
 तूं मधुनें सारविला केवळ वरि मात्र गोडवा खरची

१ मररीतें, २ कुंभकर्णाची, ३ मूर्च्छित, ४ पराशराचे तेज, ५ ज्ञात्याला,

+ "अमृत-फळें मदहितार्थ फळलास." असाही एक पाठ आहे.

जो गुण करी तयाचें अरि-वश होउनि अनिष्ट वारव रची ७६
 खेदें प्रलाप केला गुरुजी चित्तीं धरूं नका पावा
 रक्षा सेंधव आपण लाउनि पोषुनि तरू न कापावा ७७
 द्रोण म्हणे तूं अश्व- त्यामासा हें न अन्यथा नातें
 सेवीं गुरु मातेच्या विद्या-रूपा न अन्य थानातें ७८
 कोप नसेचि तुझा मज सांगतसें सत्य मी न वंचकसा
 माझा धनंजयाचा होइल तुल्य प्रताप-संच कसा ७९
 मी वृद्ध रथी सारथि नर नारायण सरखे तरुण भाते
 अक्षय लक्ष्यशोधन- जनसन्नुत रथ तुरंगधनु वा ते ८०
 बा सोडिले शर पुढें जे जे त्या अर्जुनें महाभागे
 वेगाऽतिशये पडती ते एक क्रोश तद्दयामागे ८१
 हय-बल बहु कृष्णाचें निपुणपयाहि बहु न सांगवे गा तें
 न तसा संचहि सोसिल- हि प्रवयाचें न आंग वेगातें ८२
 व्यूहाचें सुख सोडुनि त्यामागे म्यां वृथा न लागाचें
 बदलों धर्म धरिनि तें करिनि मग तुम्हीं न कां मला गावें
 करिनि युद्ध धनंजय उजवें घालूनि हात जोडुनी
 गेला न जिंकितां मज बहु होकरितां हि शीघ्र सोडुनी ८४
 अर्जुन शिरला व्यूहीं त्या मागे धर्म सांपडेल मला

१ ठका प्रमाणें, २ जोडा, ३ यशच आहे धनज्यांचें अशालक्षजनांनीं उत्तम प्रकारें
 करून स्तुत-असा. (त्याचें विशेषणः) ४ तत्-रथ-अर्जुनाच्या रथामागे (त्याच्या
 थाचा वेग बाणापेक्षां ही अधिक होता म्हणून तो बाणाच्या पुढें जाई असा भाव)
 ५ वृद्धाचें, ६ हृदयकितांही.

सूरव साध्य यक्षराज- त्यक्त निधि जसा तसाचि तो गमला ८५
 मी जातो धर्मावरि तूं जा त्या पांडेवास वाराया
 होय स दुःसह जीवित- निस्पृह-जन-कांड बासेवा रोया ८६
 भूप म्हणे इच्छावा बाळें घ्याया सधांश उडुनि करे
 तैसें हे गुरुजि कसा जिंकावा चंडमानु उडुनि करे ८७
 हें न घडेल न म्हणवे धरिता झाला धरेसि दर्म कसा
 रक्षावे यश आपण हा शिष्य करिल गुंस्त अर्मकसा
 द्रोण म्हणे कुरुराजा पार्थ दुरोधर्ष सत्य परि त्याते
 तूं रोधिशील माझ्या सामर्थ्ये सेंधवांत करित्याते ८९
 होशील त्या प्रवाहा पर्वत तूं मी नव्हे अलीकवचा
 तुज लेववितों तें ज्या दृढता वज्राहुनी भली कवचा ९०
 घे कवच अ-मेघ सरा उसर-नर-सर्वा उर-शस्त्र-दृष्टीनें
 श्रीशुक वैराग्य जसे रंभादि स्त्रीप्रकांड-दृष्टीनें ९१
 श्रीगुरुनें लेवविलें नव कनक-कवच जपोनि मंत्रास
 जें अरिचा हरि सत्यद- रज मूर्तिचा जेविं सर्व मंत्रास ९२
 द्रोण म्हणे वृत्रासर या-सामर्थ्येचि जिथुनें मथिला
 साक्षादुदेंचि कवच- धारण-मंत्र-प्रयोग हा कथिला ९३

१ सूरवानें साध्य- (सहजीमिकण्यासारखा.) २ कुबेरानें टाकलेला. ३ अर्जुनास, ४ जीवि
 ताविषयीं निस्पृहजो जन त्याचा शर (जीवावर उदार झाले त्याचा बाण असा भा
 व.) ५ इंद्रास, ६ दुर्योधना, ७ चंद्र, ८ सूर्य, ९ नक्षत्रसमूह, १० गुरु, उक्त- वडि
 लांचें सावण, ११ दुर-आधर्ष- निवारण्यास अशक्य, १२ जयद्रथाचा अंत,
 १३ मिथ्यावादी (सकारांत शब्द) १४ रंभादिकरुत उत्तमस्त्रियांच्या नजरनें, १५ हरणक
 री, १६ मृत्यूचा, १७ इंद्रानें, १८ साक्षात् रुद्रेचि.

द्रोणपर्व.

१०५

हरिपासुनि जोडुनि दे हें विद्या सु-धन अंगिरा जीवो
 तौ अग्निवेश-गुरुला हें जीवन जेविं संगिरा जीवा १४
 लेवविलें तुज म्यां हें कौतुक दाखिल अमेघ कवच रणीं
 ऐसें ऐकुनि गुरुच्या घाली निघतां नृपाल कैव चरणीं १५
 जाय सूर्योदधन वारुनि पार्थातें सिंधुराज राखाया
 स्पर्श युधिष्ठिर-चमू व्यूहाजसि सिंधुरा जरा खाया १६

अध्याय. १०

मारुति सात्यकि धृष्ट- द्युम्न तसे कुरु-बळासि तुडवीती
 कुरु-पति-राष्ट्रासि जसे दुष्काळ व्याधि चोर बुडवीती १
 द्रोण न थारे क्षण पर- कटकांत जसा नरुद्र थारावा
 तच्चाप-रवा पांडव भीति जसे अहि गरुड थारावा २
 द्रोण क्षत्रिय-हृदया बहु जैसी भीति राम दे वधुनी
 करि पूर्ण सेवित्यांचे रक्त-नदी जेविं काम देव-धुनी ३
 शत-संख्य नाचले त्या अद्भुत-समरोत्सवी भट कबंध
 वातें घनसा द्रोणे धर्माचा भेदिला कटकबंध ४
 रक्त-नदींत बुडाले गज मग गेले न कोण वाहोन

१ बृहस्पतीचा बाप, २ बृहस्पतीला, ३ द्रोणाचे गुरुला, ४ डोह, ५ संगकर्त्याक मळा
 स, ६ मिठी, ७ गजास, ८ बृहदश, ९ टिके (स्थिर न होय) १० गरुड थ-आरा
 व-गरुडाच्या आवासास, ११ परशुराम, १२ देव-नदी, भागीरथी, १३ व्यूह रच
 ना; + बृहस्पती.

गमला गोवर्धन-नग-वर्षि-धन-समूह शोण-वाहोन ५
 द्रोण-रण विलोकुनि सर सिद्ध स्मरती तदा पिनोकि-रणा
 म्हणती दापिल काळा हा रविच्या काय दोंपिना किरणा
 गांठी धृष्टद्युम्न द्रोणाला राहु जेवि रविला हो
 सिकताऽदि नदेसा तो वाटे त्या बाहुजे विरविला हो ७
 भिडवूनि हयांसीं हय घेउनि तेजस्वि चर्म करवाली
 तो स्व रथा-वरुनि उडे जैसा समरोग्रकर्मकर वाली ८
 द्रोणावरि झड घाली तो जेविं ज्येन आमिषा नेयां
 कौरव म्हणती बहुधा काळचि हरणार या मिषाने या ९
 चढतां युगीं हयांच्या पृष्ठींहि क्षिप्र सर्व विप्रभ या
 पाहुनि पर पृथ्वी-पति झाले परि पावला न विप्र भया १०
 रवंडुनि असि चर्म रथाहि ममीं सर्वत्र विंधुनि करानें
 घेउनि खर शर जोडी चापी तो शक्तिसिंधु निकरानें ११
 प्राण हरावेचि म्हणुनि जो प्रखरतरौऽशगासि गुरु सोडी
 तों तात्काळ चतुर्दश-बाणाहीं त्यासि सात्यकी तोडी १२
 सात्यकिला षड्विंशति शर हाणी द्रोण तो महा कोपी
 तो माध्व तितुकेचि प्रखर शर गुरुस्तनांऽतरीं वोपी १३
 तों वीरांला राजा-धर्म म्हणे सैन्यपाल पळवा हो
 सात्यकिरण-प्रवाहीं पडला गुरु हा असाचि पैळ वाहो १४

१ शोण-वाह-ऊन-रक्ताशुक्लद्रोणत्याहूनकभी, २ शिवाच्या युद्धास, ३ दवाविना, ४ बाळुना
 पर्वत, ५ क्षत्रिये (धृष्टद्युम्नाने), ६ दाल, ७ तरवार, ८ समर-उग्र-कर्म-कर-रणांगणीं
 यकर्मकरणाराअसा, ९ नामविशेष, १० नेण्याकरितां, ११ द्रोणास, १२ बलसमुद्रअसाजोद्रोण,
 १३ गोव्याकडीनबाणास, १४ बाणास, १५ सात्यकी, १६ सेनापतिसात्यकी, १७ पल्लवर.

बळप पळविला तें गुरु दावी भृगुवीरसा समर सरणी
 किति म्हणति देखिलाचि न यामागे या-रसासमरस रणीं १५
 शोनेय म्हणे सूता द्रोणावरि नीट बौह हाक रणीं
 करित नसे विप्राची धृत-पर-धर्म-प्रवाह हा करणी १६
 पटकरींच असावे नित्य रत ब्राम्हणे अघात-रते
 क्षत्रे स्व धर्म-युद्धा सुष्ठाने सर्वथा अघा तरते १७
 सात्यकिसीं द्रोणासीं होय महा युद्ध तेधवां कविला
 वाटे तद्वाण-निहत कटक शव-भरे अहींद्र वांकविला १८
 इधुनीं झांकुनि घेती ते करुनि छत्र केत विध्वस्त
 तो अ-प्रकाश त्यांचा आप्त-कुमुद-खंद हेतु विध्वस्त १९
 सात्यकिनें कुरु-गुरुचीं कोदंडे खंडिलीं रणीं सोळा
 त्या समर-चमत्कारें केले ब्रम्हाऽदि-सर नभीं गोळा २०
 शिष्यांच्या शिष्याला तो गुरु-वर बहु मनांत मानवला
 का नवलास नव्हे घट-कर्ण-गॅलीं जरि बसेल कानवला २१
 गुरु-योजित सर्वांऽस्त्र प्रत्यस्त्रें सात्यकि स्वयें शमवी
 रमवी सत्सर-दृष्टिसि वमवी मद अहित-दृष्टिसी शमवी
 करितां गुरु शर-पटलें दिनकर-तेजोविनाश-तम खंवे
 सात्यकि कडे मनें विज-याऽर्थ विनविल्याविना शतंभर बळे
 गुरु सात्यकि रक्षाया धरुनि रुधैर्याऽयुधा बहुतरा जे

१ सेनापति सात्यकी, २ भार्गवराससा, ३ युद्धरीति, ४ युद्धरूप सासारवा, ५ घडोडे, ६ पंडि-
 तास, ७ अहि-इंद्र-शेष, ८ मग्न, ९ अदशन, १० विधु-अस्त-चंद्रास्त, ११ द्रोणाची,
 १२ अर्जुनाच्या, १३ सात्यकिला, १४ कुमकर्णाच्या गळ्यांत, १५ पक्षात्त विशेष,
 १६ वाटे, १७ इंद्र.

पिडले झाले शस्त्र-ज्वलनीं न करुनि विलंब हुंते राजे २४
 हरिनें जेविं नराचा अरुणे रथ पळविला न तपनाचा
 मुनि म्हणति परस्पर हें पाहुनि झालेंचि सफळ तप नाचा
 अरि एक क्रोश पुढें लक्षुनि ज्या ज्या शरा विजय सोडी
 क्रोश पुढें गेल्यावरि मागे तो तो तैदीयशिर तोडी २६
 तो कीं सूत मिरविला निळ भरहि जयापुढें न वेग मनें
 रविचे उणे गुणें हय जिंकितिल कवण तयां नवे गमनें २७
 विंदाऽनुविंद ताडिति पार्थासि जसे तसेचि गोविंदा
 विरथ करुनि अनुविंदा मारी लोंकेंकवीर तो विंदा २८
 ताडी भालीं ल्यातें कोपें अनुविंद तो गदा घाते
 ज्याचें चरण-स्मरणचि नाशी बहु नरक-भोग-दाऽघाते
 अनुविंद-बाहु-मस्तक खंडन केलें पळें सिताऽश्वानें
 नर-कीर्ति नर बळें जरि हरिनिल हरिंची बळें सिताऽश्वानें
 श्वश्रू-करजेविं शिरें गेही जरि न म्हणती सुना सीर
 व्यूहीं तेविं कुरु-चमू धिक्कारुनि तो धरा-सुनोसीर ३१
 श्रमला जयद्रथाच्या जायासि न शक्त हों निकट कांहीं
 हें योजुनि वेढियला पार्थ करायासि हानि कटकंहीं ३२
 त्या समयीं पार्थ म्हणे देवा संश्रित-शस्त्रांकरा बाजी
 श्रमले कीं श्रम-शमना घडि भरि तरि रथ उभा करावाजी

१ दग्ध, २ सूर्याचा, ३ शत्रूंचे, ४ लोक-एक-वीर-वीरश्रेष्ठ अर्जुन, ५ कपाळीं, ६ कृष्णा
 तें, ७ नरकभोगदेणाऱ्या पातकातें, ८ अर्जुनानें, ९ अर्जुनाची कीर्ती, १० स्त्री,
 ११ कुतरी, १२ सासूचा हात, १३ एवढी, अर्जुन, १४ अर्जुन, १५ संश्रित-शस्त्रांकरा
 व्याणाची खाण जो वृ, १६ संबोधनाची + सिंहाची.

कृष्ण मूढे माइयाही हैंचि मनीं लोळवीन हे बाजी
लोळिव तूहि कुरु-चमू बा करिते तुजसवेंहि हेवा जी ३४
उतरे रथावरुनि नर पळवी कुरु-कटक कृत-पराभव तें
करि निर्मनुष्य मंडल तो एक क्रोश आपणा-भवतें ३५
स्वस्थ-स्यातें कीडे कुरु-बळ-पंकज-बनांत पार्थ-कौ
मंत्र-बळें स-सरोवर निर्मुनि शर-गृह अनंतपाऽर्थ करी ३६
शर जेविं किरण भवते जें कौरव-कटक तोचि परिवेष
रविच कवि-मते अर्जुन तेजें रूपोंहि भिन्न परि वेष ३७
निःशंक कुरु-बलीं नर जेविं हरि-शताऽवृत्तींहि शरभ वनीं
पर्वीं शिवाऽलयांसा शिरला दैवर्षि शीघ्र शर-भवनीं ३८
प्रभुनें मुक्त करुनि हय चुचकारुनियां हळूच कौशल्यें
निज-बोधें श्रित-हृदूत दुःखेंसीं सकळ काटिलीं शल्यें ३९
अश्व पर-शरांहीं भव तापांहीं जेविं दास पोळविले
ते देवें भक्ति-रसें जाणों स्व-चरण-रजांत लोळविले ४०
देवर्षि मुखीं घालुनि बोट मूढे हां सयोधना कुटिला
भक्ति-बळेंचि पहा हा परमेश्वर आजि अर्जुनें लुटिला ४१
ज्याचें पद-नख दासां जें सख दे तापत्या न तें विधु तो
भगवान् स्वयें अहा या विजय-हयां सत्पदास तेंवि धुतो
आम्ही दत्तसे गुण गुरु लघु हो वर्जुना नरा बावा

१ स्वर्धा, २ पराभूतकेलेले (कौरवसेन्य) ३ स्वस्थमाने, ४ कौरवसेन्यसकमलवनामध्ये,
५ अर्जुनसहस्ती ६ अन-आतप-अर्थ-छायार्थ, ७ परिधि, ८ निराळा, वेगळा, ९ पर्वका
ळांत, १० नारद, ११ शरगृही, १२ आत्मबोधें, १३ आश्रितांच्याहृदयांतली, १४ उद्गार,
१५ दत्तात्रेयासारखे.

तूं धन्य योंध नातरि यापरि हा अर्जुना न राबावा ४३
 ज्याच्या श्री पद-दास्यें पावे तोरवा सदा रमा जाया
 हरितो मना नराचा होउनि तो खासदार मौजा या ४४
 पुरुषार्थद ते केले दास-हय-हितोदया-कर खरारे
 झालासि दास-दास प्रभुही तूं वा दयाकर खरा रे ४५
 सरवद स्पर्श श्रीच्या बहुधा न हयसम स्तनाचा या
 हें यश गाउनि शिवसा लागेल संधी समस्त नाचाया ४६
 प्रेमें माता बाळा न्हाणी कीं भक्त शंभुच्या लिंगा
 तेसाचि नर-हयां हरि कवि हो याचेंचि पाद्य आलिंगा ४७
 ओषध स-चणक कळी पीत-पटपसाहि तोबरा माय
 श्रित-साहित्य कराया न बरा मंदौर तो बरा मांय ४८
 हरि हरित-तूणीं चारी तो प्रभु ज्याचा प्रताप दुर्वार
 हरि हरि तई करिति पद देउनि गणपति-शिरीं हि दुर्वार ४९
 तोंक-तृषा शमना कीं झालाया तोंत तोंक-मल पाणी
 प्यायाचेंही वेची करि न पिउनि तेविं तों कमल-पाणी ५०
 उच्चैः श्रवा म्हणावा पार्थाच्या कान नीच तुरगानीं
 त्या पूजी तों ज्याचें यश नंदन-काननीं चतुर-गानीं ५१
 योजुनि तुरग-वर रथीं आपण कुरु-बल पहात देव रिघे
 मग विजयातें मर्दुनि रडवाया खलप हात दे वरि घे ५२

१ स्वभावा, २ संतोषातें, ३ माझ्या, ४ श्रीकृष्णास, ५ चांगले हरमारे, ६ कल्पतरु, ७ लक्ष्मीप
 ती, ८ हिरव्यागवतांत, ९ दुर्धर्ष, १० रुदन, ११ बाप, १२ उदक, १३ इंद्राचा घोडा,
 १४ छळा, १५ चतुरांच्या गाण्यांत, १६ खलपति, + अपत्याची ताहान, ५० यो
 डा.

चालवितां प्रभुनें तो गरुडें रत्नविला तसाचि रथ वातें
 फाटे परबल वाटे तमाचि कनक-कशिपु-वक्ष अथवा ते^{५३}
 वेदासि नास्तिक तसे गेले पार्थासि भीरु सोडुनी
 मोडुनि धर्म-सन्नेय- मर्यादा प्राज्य पाप जोडुनी ^{५४}
 नद सिंधुपासनि नरा- पासनि पर परतले न माघारे
 सर म्हणति भला क्रीडा करिसी शांभव-शाशांत वाघारे
 कुरु-कटक-राहु-वदना- आंतुनि ते कृष्ण रवि शशी सुटले
 कीं ते मकर-व्यूहचि जालस-भट-तंतु तटतटां तुटले ^{५५}
 कृष्ण जयद्रथ पाहुनि होति सरवी जेविं यज्ञ-वाट सर
 मरुधन्व-देश-मार्गी जैसे प्राशूनि तोय वाटें सर ^{५७}
 गज गांडिला हरींनीं तुडुनि गेला मदां^{५६}ध पुच्छातें
 तुच्छातें बहु मानिति तृषित मधुयजेविं कुटज-गुच्छातें ^{५८}
 श्वेतांश्व म्हणे न शकुन झाले या आजि सारथां वरवे
 प्रभुजी म्हणा सुदृष्टी तरिहि पहा आजि-सार थांब रवे ^{५९}
 म्यां वाहिला प्रभु-पदीं तो जिंकिल आजि सारथां बेल
 जरि मानु बहु^{६०}दृष्टा देखाया आजि-सार थांबेल ^{६०}
 देशिल जयद्रथा तूं मरुनि अथवा आजि सारथा नीचा
 देवीच्या पदराला टाकिल हा आजि-सार थानीच्या ^{६१}
 विजय असा हर्षे तों दुर्योधन होय आडवा राथा

१ हिरण्यकशिपूचें हृदय, २ भिन्ने, ३ धर्म आणि सुनीतीची मर्यादा, ४ बहु, ५ शत्रुस्य
 सशांत, ६ कृष्णार्जुन, ७ जालें, ८ यज्ञमंडप, ९ भारवाड देशाचे नांवांत, १० पांथ, ११ सिं
 हांनीं, १२ फलमर, १३ कुट्याच्या कुलांच्या सुबक्यास, १४ सारथां, १५ युद्धसामर्थ्य,
 १६ देवां गनाच्या, १७ स्तनावरच्या, + हेसूर्या, #: सर्वपहाणारा, * स्तनयन.

धिघ्नहरा विघ्न जसा किंवा उदधीस ओडे वाराया ६२
 कृष्ण म्हणे कोंतेया श्रीमद्दुद्रापुटे जसा मार
 आला पुरुष-व्याघ्रा दुर्योधन मूढ हा ससा मार ६३
 तुज हा वरौक बाहे तरि हरि मरणाऽर्थ कां न बाहु रुख
 घालुनि गांठि अधर्महि धर्माची करिल कां न बा हुकूम ६४
 मरणार्थ बाहतो हा तुज नर-सिंहास मस्त बकरा गा
 करितील मराळाचें काय धरुनिही समस्त बंक रागा ६५
 झाला धनंजयाला मान्य अभिप्राय हाटक-पटाचा
 त्या वाटे सोडावा खल सूनृपा जेविं हाटक कपटाचा ६६
 कुरु-पति-रथाऽभिमुख रथ चालवितां नीट लोक-नाथानें
 कटकें न रोधिति जसीं रंभेचीं रुक-विलोकना थानें ६७
 पार्थावरि नृप उठतां कुरु-सेना वि-प्रभा वदे हा हा
 होमी पतंग दीपीं नुमजुनि तेज-प्रभाव देहा हा ६८
 भूष म्हणे कां ज्वाला पट हो माझा प्रताप हात पहा
 पर-जीवन निःशेष प्राशील प्रलय-भास्वदाऽतप हा ६९
 जाणा म्यां कृष्ण सरव्या पार्थासह आजि हरुनि मद् बधिला
 पावेल भुज-बळें नर न जलधिच्या तेविं तरुनि मद् बधिला
 पार्थाहि म्हणे जरि तूं वीर्ये झालासि पांडुच्या पाहूं
 शस्त्राऽस्त्र-बळ तुझे दे यश शौर्य-चंद्र-पांडु चाया हूं ७१

१ विनायकास, २ कूप, ३ श्रीमत्-रुद्र-श्रीमत्शंकर, ४ मदन, ५ पुरुषश्रेष्ठा, ६ नीच,
 ७ बलावी, ८ रोही-हरिण, ९ हंसाचें, १० पक्षिविशेषबगळे, ११ सवर्णासारिरवा
 पतिपट, १२ ज्वाला अवाकृष्णाचा, १३ बाजार, १४ कांतिहीन, १५ प्रलयकालचे सूर्याचे अंत,
 १६ मत्-अवधि-माझ्यापाराला, १७ शरत्कालीनचंद्रासारिरवे, + हुरवेवडी, हुयो हुयो-

हाणी तीन शर नरा चार हयां नवघनप्रभास दहा
तोडी प्रतोदहि म्हणे तें पाहुनि जिष्णुचा सभासद हा ७२
पार्थ शर पाठविले भेदाया मर्म वातसे चबदा
कृपण गृहीं अतिथि जसे नृप देहीं तेवि वा तसेच वदा ७३
नितुकेचि पुन्हा झाले विफल जसे दुर्जनीं सदुपदेश
तेव्हां सरख्या तुझे बळ कोठें गेलें म्हणे यदुपदेश ७४
पार्थ म्हणे कवच दिलें गुरुने वासत्य देवाविल याला
नेतील न शस्त्राःस्त्रे शस्त्राःदि समस्त देव विलयाला ७५
परि मी तुझ्या प्रसादे ऐसेंहि अभेद्य कवच खंडीन
दंडीन अरिशि माझी शक्ति तसी कांपवील थंडी न ७६
ऐसें वदोनि मंत्रुनि शर कवच-विदारणाःर्थ जों सोडी
सर्वाःस्त्र घातकाःस्त्रे अश्वत्थामा तयासि तों तोडी ७७
विस्मित होउनि पार्थ प्रभुसि म्हणे गुरुसैन प्रभाव मला
हित अहितहि जेविं तमीं वाटेत फणी मणि-प्रभा वमला ७८
योजीन जरि पुन्हा तरि मजवरिच फिरेल अस्त्र बापा हें
गाहें क्षण जिंकितसे लीलेनें अरिस दास हा पाहें ७९
वश करिल रसिकसा शिर बहु तुं कुनिहि काय गा शर ठकविला
काय इतर नरसा हर हाणुनि हृदयीं स्मरे शर ठकविला ८०
हय सूतपार्थि सारथि मारुनि खंडुनि समस्त हातेरें

१ नवीन मेघासारिखी कांती ज्याची अश्वत्थामाला, २ कृष्ण, ३ कृपाकृपणां, ४ नाशाला, ५ अश्वत्थाम्याचें सामर्थ्य, ६ डोल बून, ७ सरडा, ८ मरना नें.

- फोडुनि कवच पळें करि पार्थरवळाचें पळांत मीतेरें ८१
 श्येनारी धृष्टपणे गांठि बळें घालितां जसा चटक
 व्यसनीं पडे सुयोधन तें पाहुनि सर्व धांवले कटक ८२
 पार्थाच्या रथ झांकुनि नाना शस्त्रांचिया समूहानीं
 चुकविति सुयोधनाच्या प्राणाची सर्व कुरुचमूहानी ८३
 त्याकाळीं जगदीशें परधृतिहर पांचजन्य वाजविला
 तन्नादे गजवरमद नाशक केसरिनिनाद लाजविला ८४
 प्रभुशंखरवे कौरव जेविं गरुडगर्जने महासर्प
 केले भय नुरविला गांडीवें तिलहि परबळीं दुर्प ८५
 कुरुबळविमुक्त नररथ जंगम जन मुक्त माध्वसा साजे
 गर्जति जयद्रथान्या हरणारे मृत्युसाध्वसा साजे ८६
 कृष्णाही निज दरवर वाजउनि बहु स्वशत्रु कोपविले
 कर्ण कृपाश्वत्थाम प्रभृतींचे सिंहनाद लोपविले ८७
 बहुतां कर्णादि महावीरांसीं एक विजय युद्ध करी
 बहुतहि करितिल काय कुडा कंठीरवासि रुद्ध कैरी ८८
 भूरिभवा प्रभूच्या खंडी करगत नव प्रतोदांस
 तेणें काळहि कांपवि केवळ न समैरुवप्र तो दास ८९

१ दुर्दशा, २ दांडगेपणाने, ३ चिमणा, ४ शत्रूचें धैर्य हरणाराप्रसा, ५ नामवि
 शेष (शंख) ६ सिंहाचावाक्य, ७ मध्वमतानुसारी ब्राम्हणसा, ८ मृत्युभया
 सा, ९ साहा १० उपयकृष्णानीं, ११ सिंहास, १२ गज, १३ चाबुकास, १४ मे
 रुचापाया

अध्याय ११

येरीकडे वृकोदर सात्यकि पांचाळ मत्स्य हे भारी
भांडति कुरुवीरांसीं जेविं महेष्वासवे महेभारी १
खंडी युधिष्ठिराच्या आधीं खरतर शरव्रजे धनुला
हनुला धरुनि विनविला वासत्ये म्हणुनि हळुचि मग तनुला
करुनि प्रसाद गुरुनें दिधली ती गुरुसि दारववी शक्ती
भक्तिमदुत्तम धर्म प्रेषी द्रोणाकडे महाशक्ती ३
द्रोणासि स्वस्ति असो ऐसीं तें सर्व बोलिलीं भूतें
शक्ति महाकृत्यासी चळचळ तळाळ कांपवी भूतें ४
शक्ति ब्रम्हज्ञानें ब्रम्हज्ञातें जसीच काळाची
तेविं द्रोणें हरिली ब्रम्हाऽस्त्रें तीं मनुष्यपाळाची ५
भस्म करुनि शक्तीतें ब्रम्हाऽस्त्र क्षब्ध होय तच्छमना
ब्रम्हाऽस्त्रानेंचि करी गुरु वत्सल धर्मराज अच्छमनौ ६
शर पंचके विदारुनि कांथे क्रूर क्षरें सोडुनी
गुरुचें धनु मनुजेद शिनिवरि पाडी पळोतें तोडुनी ७
सोडी द्रोण गदेतें तीवरि धर्महि महागदेतें हो
सञ्चरित सर्वंग कुतुक दे नंदन बहु महाग देतें हो ८

१ महा-इक्ष-योद्धागजाशीं, २ महा-इक्ष-अरि सिंह, ३ हनुवटीला, ४ सामर्थ्य,
५ भक्तिमतांमध्ये श्रेष्ठ, ६ पृथ्वीतें, ७ महाशक्ति, ८ धर्मराजाची, ९ संतप्त,
१० तत्-शमन त्या ब्रम्हाऽस्त्राचे शांतीस, ११ शरद्विषांतःकरण्याचें असा १२ देह,
१३ शर, १४ मनुज-इंद्रधर्म, १५ साधूचें चरित्र, कुतुक सर्वंग (स्वल्पकीमतीने
देतें आणि नंदनवन म्हणजे (इंद्रवन) महागदेतें)

पडल्या भंगुनि पावुनि सदीरमुखें रक्वर्णन गदा त्या
 गुरुशिष्यरणा वर्णिति कविजेविं अधन रक्वर्ण-नग-दात्या १
 च्याही वाजी वधुनि छेदुनि धनु केतु भूमिवरि पाडी
 भारद्वाज महात्मा धर्मासि शरत्रये उरी ताडी १०
 विरेथ व्याड्युध होउनि सहदेव-रथीं चढे पळे धर्म
 कर्म असें घडतां त्या कविचा न स्वल्पही मळे धर्म ११
 भूप पळाल्यावरि बहु नाश रणीं प्राप्त होय राजास
 बध्यचि अहिंसा अभिसुख येतां गुरु बंधु सोयरा ज्योस १२
 धृष्टद्युम्न घटोत्कच सात्यकि भीमाऽदि वीर धर्माचे
 मथिती कुरु-कटकातें जैसे दुःसह विपाक कर्माचे १३
 दूरुनि पांचजन्य-ध्वनि परिसुनि बहुत भय धरी धर्म
 सात्यकिसि म्हणे बापा धांव कसा हो धनंजया वर्म १४
 व्यसनीं सहाय होउनि आत्मा ला होय जो परासु कृती
 शक्राऽदि लोकपालां- मध्ये बहुमान्य तो बरा सँकृती १५
 समयीं सहाय होता पुरुष श्रीविष्णुसींच तोलावा
 प्रियसख माधव दोघे असतां न बुडो तटासि तो लावा १६
 धांवा शीघ्र असोद्या स्नेहरसाचा मनांत ओलावा
 माधवजी आजि तुम्ही मित्र थडीला म्हणोनि ओ लावा १७
 आहेत भीम धृष्ट-द्युम्नाऽदिक मज समीप भय नाहीं
 वा त्वद्गुजाऽश्रितें म्यां विदुर पाहों नयेचि नयनांहीं १८

१ रक्वर्णाचा पर्वत देगाच्यास, २ द्रोण, ३ रथहीन, ४ आयुधहीन, ५ सात्रधर्म, ६ ज्याला ७ प
 रिणाम, ८ कवच, ९ मृत, १० कुशल, ११ धन्य, १२ कृष्णसात्यकी, १३ अर्जुन, १४ अनिष्ट.

सात्यकि बोले प्रभुजी चित्तीं चिंता करूं नकां कांहीं
 हंस-ध्वंस कधींतिरि केला सेंगर करून कांकांहीं १९
 गुरुकरचि शिरोरक्षक पारावह काय ओरवटा टोप
 गुरु वर सहाय असतां द्वावा काशास हो खटाटोप २०
 असतां सहाय साक्षात् प्रभु काय धनंजयास मी राजा
 कृष्णा नरा क्रिया त्या सकरा न धनंजया समीरा ज्या २१
 मी जातांचि करिल कीं तुझिया तो द्रोण विप्र हरणाते
 वा सांपडतां सोडिल संप्रहरण कोण विप्रहरणाते २२
 सांगावे धन-पतिनें निधिचें रक्षण जसेंचि यक्षाते
 कथिलें तैसेंचि तुझे विजये मज आजि आजि दक्षाते २३
 गुरु तूंहि अर्जुनहि म्यां आज्ञा तुमची कधीं न मोडावी
 सोडावी प्राणाची प्रभुचीच प्रीति पूर्ण जोडावी २४
 वदुनि असें मान्य करी धर्म-वचन सबहु-मान सुखरते
 गुरु-कार्यासचि कविचें निज कार्या न बहु मानस त्वरते २५
 तो वीर वीरपान द्विज-पूजन करुनि सख-राशि कवी
 शीघ्र निघे ज्याला बहु गुरु-प्राप्ति समर-रस त्वरा शिकवी २६
 व्यूहीं सहसा सात्यकि शिरला जैसा दवाग्नि शक कवनां
 खंडन करी प्रतिपदीं कटकीं दोषज्ञ जेविं दुःखनां २७
 सर मृणालि अहा शिरला हा या जलधीत काय हो मकर
 बा दुसरा जिष्णुचि तूं हूं धर्माश्रितिकाय होम कर २८

१९ हंस-चापंग, २ युद्ध, ३ कावळ्यांनी, ४ वाईट, व्यर्थ, ५ अग्नीस, ६ वात्यास, ७ सरास, ८ विश
 रूपाते, ९ कुबेराने, १० रणदक्षाते (मज) ११ त्वराकरते, १२ सखापान, १३ दुष्टकाव्यांत (वाईटक
 नांत) १४ नक्र, ग्राह, १५ धर्मशत्रूंंचे देह.

व्यूहीं शिरे महाबल करि हरिण-कुलीं जसाचि हरि शिरतो
 कमल जसा लीलेनें द्विरद अरीचें तसाचि हरि शिर तो ३९
 द्रोण तयाला गांधी रोधी जेसा महाउचल नदास
 गुरुसा समर-प्रेक्षक पक्ष्मीं नुरवीच तो चलन दास ३०
 सात्यकिला द्रोण म्हणे त्वद्गुरु शस्त्रांश्व हात जोडनी
 करुनि प्रदक्षिणा मज गेला केल्या पणासि सोडनी ३१
 म्हणशिल यशोर्य वेचिन सर्वस्वामी सदास मरशील
 तरि तूं पावोनि मला सगुरु स्वामी सदा समर-शील ३२
 सात्यकि म्हणे गुरुगुरो स्वस्ति असो तुज सदैव आर्यास
 कालेक्षेप नसावा विजय-परामर्श-धर्म-कार्यास ३३
 ज्यावाटेनें गेले गुरु धरिती छात्र त्याचि वाटेनें
 आचार्ये पार्थे जें केले मजहि प्रशस्त वाटे तें ३४
 एवं बंदोनि बंदुनि घालुनि कुरुगुरु रणांगणीं उजवा
 सात्यकि निघे म्हणे गुरु-भट हो हूं शंख करुनि मुख सजवा
 कर्णाचें बळ भंगुनि कृतवर्म्यातेंहि संगरीं उडवी
 नलिन-वनासि गज जसा त्या कुरुकटकासि तो तसा तुडवी ३५
 मागुनि उठले पांडव सात्यकिच्या रक्षणांर्थ जे त्यांतें
 भय करी कृतवर्मा भ्यावें ज्यां पर्विकरेंहि जेत्यांतें ३६
 मुरडे सात्यकि सर्पचि जाणों बल-युच्छ तुडविलें मागें
 भोजाते विरथ करी मदीं तत्काल तच्चमू रागें ३८

१सिंह, २हरणकरी, ३ मोठापर्वत, ४ डोळ्यांचे पायणीति, ५ शस्त्राहेत अश्वज्याचे
 असाभर्जुन, ६ कालविलंब, ७ इंद्रानेहि, ८ जिकणारांस.

पुनरपि परते मार्गी माधव हरिंसा शिरे गजोऽनीकीं
 अजितचि तो वरिला नर- नारायण-पादुका-रजानीं कीं ३९
 मथुनि गज घटा मारी शक्र-प्रतिम-प्रभाहि जलसंधा
 कीं सर्वदाहि सत्या सत्संधा निष्कलाचि खलसंधा ४०
 गांठी गुरु सात्यकिला तोदुःशासन सयोधनहि राया
 जैसे वनांत सधना बहु तस्कर वेदिती धन हिराया ४१
 युयुधाने दुर्योधन करुनि विरथ पळविला पळांत रणीं
 शोषी बळा शरांनीं जेविं कैरांनीं नदीजळां तरणी ४२
 हांसति धृतराष्ट्र सुता शीघ्र-पलायन-परा सुर विमानीं
 हा मंदा तेजस्वी स्वाऽधिक होतां परासु रवि मानी ४३
 गुरु-सात्यकि-मुक्ताऽश्वग-पटल न दे लेश मार्ग वाताते
 त्यां विउनि मिळविलें यश जें श्रीष्मा आणि भीर्गवा तातें ४४
 समरीं सारथि मरतां द्रोणासि स्वैर पळविती घोडे
 मोडे सेन्य स्वामि-व्यसनीं स्थिर वीर राहते थोडे ४५
 द्रोण व्यूह-द्वारीं राहे मग शीघ्र सात्यकि निघाला
 घन-पटलांत पवनसा पर-कटकीं तो सुदुर्धर रिघोला ४६
 काय इतर गज देता जंभोऽरातीभ वाट वीरा या
 त्या सुजा सेना बहु-संपारा ती भवादेवी राया ४७
 सात्यकि जातां मथिलें द्रोणे पांचाल कटक बहु तरणी

१सिंहसा, २ गजसमुदायांत, ३ साधूची प्रतिज्ञा, ४ खलाची प्रतिज्ञा, ५ लुटाया, ६ सात्यकिनें,
 ७ किरणांनीं, ८ सूर्य, ९ द्रोण आणि सात्यकी ह्यानीं सोडिलेले बाणाचें आवरण, १० परशू-
 रामास ११ स्वच्छंद, १२ शिरला, १३ जोस-अराति-इप्त-इंद्राचा गज, १४ संसाररूप अस्वी
 म्हणजे वन

धृष्टद्युम्नें केला तों नव्हता समय म्हणुनि नहुत रणीं ४८
 चढला होता धावुनि ईषेवेरि नग्न करुनि तरवारी
 परि गुरु वितेस्तिमित शर हाणुनियां त्यासि शीघ्रतर वारी ४९
 तें पाहुनि कवि वदले झड घाली लावकीं असि ससाणा
 गुरु-शिक्षा उग्रत्वचि देती उग्रा जशा असि स साणा ५०
 अर्जुन-सात्यकि चिंता ऽकुल धर्म असें वृकोदरासि वदे
 आम्हां उत्साह तुझा दे अभय जसें सरांसि वासव दे ५१
 वधिले शिशुपाळ जरा-संधाऽत्मज वीर संगरीं बहुत
 गुरुनें पुढें न झाला जो केला तों चिरण मखीं नहुत ५२
 भीमा धनंजयाचा घ्याया क्षम तूं मरुत समाचार
 तत्कुशल-वृत्त भौक्तिक-सम ते मज सितगरुत्समाचार ५३
 सात्यकि बळेंचि म्यां कुरु-कटक महा संकटांत शिरकविला
 गेला शरसम समयीं बा द्यावें लागतेंचि शिर कविला ५४
 कां पाठवितों कळतें जरि करिल व्यूह नद गडेंप यातें
 तूं सेतु तरेल इतर न कुरुबळा जेविं न दगड पर्यातें ५५
 तों पांचजन्य ऐकुनि धर्म म्हणे हा अपाग्य बहुधा मी
 कृष्णा पृथा सभद्रा उत्पात विलोकितील बहु धामीं ५६
 बा स्पष्ट पावलाचि कूराऽरिगणांत वत्स मरण ५७
 सरव्य स्मरोनि करितो अभिमानी कृष्ण तत्सम ५८

१ द्रोण, २ धुरेवर, ३ वीतभरलांबीचेअसे, ४ पक्षिविशेष, ५ स्वप्नास, ६ सहाणा, ७ वा
 यु, ८ हंसासारखाजोमीत्या मला, ९ झालाला, १० नाहीसा, ११ उदकातें, + अ-
 नीचा, अर्जुनाचा,

भीम म्हणे आहे प्रभु- वर सारथि अर्जुनासि पय नाहीं
तुल्या कृत-प्रतिज्ञा- प्रति शीघ्र विलोकिसील नयनाहीं ५८
आज्ञा धरुनि शिरीं हा मी जातो सर्व शत्रु पळवीन
मळवीन सुयोधनयश शंखरवे कृष्णकुशल कळवीन ५९
धर्मादेवीच गमे केली भीमे असी प्रतिज्ञा ती
द्विज म्हणति तुझे होउत अहित वश तुझ्या असीप्रतिज्ञाती
पूजुनि नमुनि द्विज-गुरु- चरणनिधे पिडनियां नव स्फुरेतें
हा तो ईशचि न परा भीजो जन्मे रुमानव-स्फुरेतें ६१
बल जलधि गमे शिरतां जो भीमहि मत्त तो खरा मर्कर
वर्षे शर पर निकरीं जेविं सुदृढ-तोरें राम-कर ६२
तो भीमाते वारुनि गुरुने नाराच हाणिला अलिकीं
तो अमृत-कनककलशीं पासे कृष्णाहि नारजीं अलि कीं
द्रोणमनीं कीं वश हा मज गुरुतें जेविं हरि लगामातें
नमिल म्हणेन स्फुरे जा त्वद्गुण परतेज हरिल गा मातें ६४
गुरु हांसूनि म्हणे या व्यूहीं भीमा तुला न शिरवेल
शिरसिल जरि तरि घालुनि वांचेल दवाऽनलांत शिर वेलें
मज वंदुनि मदऽनुमते शिरला व्यूहांत कृष्ण-सारथि रे
शरभापुटे टिकेना सिंहहि मग काय कृष्णसारथि रे ६६
अक्षत जरि मी शिरणें तुज या व्यूहीं अशक्य मंद्रेचितीं
जाणे करावया जीं कर्मे फलतींच एक मदचि तीं ६७

१ अर्जुनाप्रति, २ कृष्णार्जुनाचें कुशल, ३ रुमानवाच्या वीर्ये, ४ ग्राह, ५ संतोष, ६ खलादी,
७ कमली, ८ किंवा, ९ अक्ष, १० वल्ली, ११ अर्जुन, १२ मृग, १३ मत्त-रचित-म्यांचलेल्यांत.

रक्तेक्षण भीम मूणे झालासि ब्रम्हेबंधु चळलास
 कळलास अधम कीतूं खळसंग धनुष्य धरुनि पळलास ६१
 योग्य नव्हे घ्याया तब अनुमत तो वासवि प्रवेशाला
 कुतुके सप्य प्रभुहि न बहु मानिति काय विप्रवेशाला ६२
 हें किति तुच्छ मदऽनुज स्वबळेचि धसेल शक्रकटकांत
 वचकेल काय शिरतां हंसाऽद्येऽनिरुद्ध गरुड चटकांत ७०
 मी भीम त्वेदरि मध्ये खसूजक सदय तो धवळवाजी
 मज मदंत ७१ णतसे तेजेचि खलाऽरि योधवळवाजी ७१
 आपण पुत्र पिता तूं म्हणतो इव परि न हें तुला लव दे
 पदपतित-रजा देऽनि पात्रव्य गुण स्वये कुलाल वदे ७२
 म्हणतो नित्य निज मना कीं या द्विजनायका पिता मान
 परितूं निर्दय इतर प्रणताची काय कापिता मान ७३
 तूं काय गा स्व धर्मचि सर्वांची पुरविणार आळ पिता
 किनि नाग-कालपाश स्वाऽन्यायचि करकरुनि ओळपिता
 जरि आपणाशि मानुनि शत्रु असा पातलासि कलहातें
 तरि या कर्माचें चे देतो मी भीम ७४ फल हातें ७५
 ऐसें बोलुनि रंगोडी तो द्रोणार्थी उडी गदा घाली
 अनिर्वार्याचि खवळली जसि पाडाया कुंडी गदा घाली
 तों स्वरथावरु नि उडी टाकुनियां त्या गदेशि गुरु चुकवी

१ रक्त-इक्षण-आरक्तनेत्र, २ ब्राम्हणाधम, ३ हंसादिकानीं रोचलेलानाही असा,
 ४ लुप्त-अरि-तुझा शत्रु, ५ मत्-गदा-माझी गदा, ६ द्रोणा, ७ बांधणारा, ८ यु-
 दातें, ९ निवारण करण्यास शक्या नव्हे अशी, १० शरीर, ११ रोगवपापयांची प-
 की,

अभिमान त्यजुनि जसा काळगतिस आत्मयोगपटु सकवी ७७
 पडतां रथीं गदा तो वरुणा पळ वीर विप्र भासेना
 कौरव वेष्टिनि भीमा तो त्या पळवी रविप्रभा सेना ७८
 भंगी भीमगदाऽशनि सतुरग सूत ध्वजा रथेनगा ती
 रुद्रचि वृकोदर गमे त्या त्रिपुराचेचि ते मथन गाती ७९
 सखवध्ये खदऽपत्ये भीमशरां जेविं हरिनखां बकरीं
 म्हणुनि तुज म्हणत होतो कीं खल कुल-मंडपा न खांब करीं
 भीमे ऐकैक शरें दृढबाहु सपेण दीर्घनेत्र असे
 बधिले सदर्शनाऽदि त्वस्त दश मृगवरे जसेचि ससे ८१
 द्रोणें पुनरऽपि केले दारुण शर-वर्ष धरुनि वाटेतें
 वर्षे ब्रजीं प्रलय-घन-वृंद तसें गुरु-धनुष्य वाटे तें ८२
 भीम रथावरुन उडी टांकुनि गुरु-यश करावया गोळा
 धावे यंत्रापासुन वेगानें जेविं उडवला गोळा ८३
 शरवृष्टिनि वृकोदर लेशहि न धरुनि सार्धस रिघे तो
 वाटे डोळे झांकुनि वृषे त्या लीले खाने सैरि घेतो ८४
 द्रोण रथातें कवळुनि तो नित्य नवा युवा हाहातें
 दूर झगारी म्हणवी शतवार सबायु-बासवा हातें ८५
 गुरु मनिं म्हणे विलोकुनि हें गरुडहि चित्रसा उगा राहो
 ऐसेचि तजुनि हो दूर समस्ताऽरि-मद झगारा हो ८६

१ भीमाची गदा रूप अशनि (वज्र) २ रथ रूप वर्चतातें, ३ तो फेकास्त, ४ मय,
 ५ बडल, ६ पावसाची सर, ७ अश्वसंहितातें, ८ बायुसहइंशतें, ९ हाश
 दातें, + अगिस्ता.

स्वरथीं भीम बसविला शीघ्र विशोकें जसा तपेन अरुणें
 नवयानीं गुरुहि बसे ज्या वृद्ध असें म्हणो नये तरुणें ८७
 द्रोण द्वारीं राहे मागे सोडुनि यद विरोध सरे
 मारुति म्हणे विशोका हूं व्यूहीं शत्रुमद विरोध सरे ८८
 भीम करी वीरांचें दृष्टांचें मथन वातसा वाटे
 निर्मावा जेविं बनीं दहनें तो पथ नवा तसा वाटे ८९
 कल्यांतीं कदनजसें रुद्र तसें तो गेंदीन भीम करी
 तीहि गदा कुरुकटकीं शिरतां जैसी नदीं न भी मकरी ९०
 पर-सेना लीलेनें शिरतां तत्काल तो विदारी ती
 राम-शरांची बहुधा आली त्या युद्ध-कौविदा रीती ९१
 दूरुनिसात्यकि अर्जुन पाहुनि दे भीम योध हाकेला
 धर्माळा कळवी कीं आहेत स्वस्ति शोध हा केला ९२
 तें परिस्रुनि कृष्ण-सखे सात्यकि-सह गर्जले सरवें फुगले
 असतिल मयूर परम-प्रिय-धननादोदयीं कसे उगले ९३
 भीम धनंजय माधव सात्यकि हे वीर गर्जतां चवधे
 धर्म म्हणे शीतल हो कर्ण-युगा या संधोर्मिची चव घे ९४
 वत्सा जेविं निवविती इंदु-कर चकोर-दृष्टिला गोरें
 तेविं स्फुटूनयना नव भुज यांसि न पापदृष्टि लागो रे ९५
 बा चिंता-तटिनीच्या गिळिले बहु देवदैत्य नर डोहें

१ विशोकनामकसारथ्यानें, २ सूर्य, ३ रिघ, ४ गदी-इन-गदाधरांत श्रेष्ठ, ५ मगरी,
 ६ युद्धपंडिता, ७ उगेच, ८ दोन्हीकानास, ९ संधा-ऊर्मि-अमृतलाटेची,
 १० गौरवर्णा, ११ स्फुटूनयन-आसांच्यानेत्रांस, + वाटेला.

द्रोणपर्व.

१२५.

श्रीगुरुनेच म्हणावें कींलां स्वाश्रित कदापि न रडो हें १६
 श्रीकृष्ण कृष्ण सात्यकि कुशली आहेत धन्य मी आजी
 आजिके तूंत गिळिती रिपु काळीसी करूनियां आजी १७
 बातूं ज्यांचा द्वेषा कैसे जय पावतील ते जन गा
 शक्रा-पुढें टिकावें ऐसें कैसें प्रचंड तेज नगा १८
 आजीसी बहुमान्या गांधीर्वलता पराऽयुध-ग्रामा
 विजया जय देउ जसी कोदंड-लता पराऽयुधग्रामा १९
 रवि अस्तासि न जातां मारुनि जयद्रथासि धवल-हरी
 उठविल काय सरवाच्या जेविं पयोधीति रात्रि-धवलहरी १००
 सेंधव मेल्यावरि तरि कौरव-पति करिल काय सामातें
 तो दुःख-प्रदहि प्रिय सर्वस्वा वरिल कायसा मातें १०१
 अंध म्हणे हा भीमो- लक्ष्म मला संजया परिसेवेना
 गमला नसेल दुःसह मुनि-धिक्कंति-गंज यापरिस वेना
 कांयविला कीं व्यूह व्याघ्रानें जेविं कातरांऽक्ष ससा
 रूत शेष राहिले जे त्यांचाही करिल घात राक्षससा १०३
 चुकवावें हरिणाच्या कैसें क्षुब्धा हरीस कळपानें
 बधिल मुलें तो तरुचीं जेविं महाऽनिल हरी सकळ पानें
 कुरु-कटकीं भीम करी कर्म कसें काय तें कळीव मला
 उग्राहिसूय न जिरे बा कर्कोटाऽहिविष कळी वमला १०५

१ अर्जुन, २ रणयज्ञांत, ३ शत्रु, ४ गांधीवगुण, ५ शत्रूंच्या शस्त्रसमूहा, ६ पर-आ-
 यु-धक-राम-शत्रूंचे आयुजाळणारा जो राम त्याला, ७ श्वेताश्व अर्जुन, ८ रात्रिपती
 (चंद्र) ९ ऐकवेना, १० धिक्कारस्वरूपी, ११ वेनराजाला, १२ भयानें वेसलनेत्र अ-
 सा, १३ क्षोभपावलेल्या, + कळी.

सूत म्हणे श्रवण करीं कथितों मी भीम-कर्ण-समरा ज्या
 पाहुनि सुर मुनि वदले रण-पंडित भीम कर्ण सम राजा
 केला तें रोमांऽचित भीमानें कर्णवासवें काय
 गमले प्रलयीं भिडतो तो अर्णव अर्णवा-सवें काय १०७
 नरहरिचे लाजविती जेसे बालाऽर्क-वर्ण नख पविला
 भीम-शर तसेचि तिहीं केला परिभूत कर्ण नखपविला १०८
 होउनि विरथ पळाला कर्ण तथा घे सखेण निज-यानीं
 भीम-भुजांनीं केले त्रस्त सकल सैन्य लब्ध-विजयानीं १०९
 भीमाच्या सिंहारवें श्याले बहु एकही न परे परते
 जे शूर मदांऽध द्विप हगले बलधैर्यहीन परपर ते ११०
 कळला कर्ण-प्रसन्न झाला हे भीमसेन-सिंहारवें
 धर्म म्हणे जोडावें वत्सा ऐसेंचि यश तुवां बरवें १११
 कर्ण-पराभव-हर्षे वाजविले शंख बहु अनीकांहीं
 त्या आनंदा माया नाही अवकाश जन-मनीं कांहीं ११२
 परिस्फुलि परदरार बहु वाजविती शंख तांवकहि मानी
 तो प्रभुशंख तव चमू साजेविं प्रलय-पावक हिमानी ११३
 गांडीव-पांचजन्य-ध्वनिही लीलेकरुनि लोपविले
 भीम-रवें मग योगी पळतरि नसतील काय कोपविले ११४

१ देह, २ वज्राला, ३ निजरथी, ४ भयशील, ५ शत्रु, ६ मावया, ७ तुझ्याकडील,
 ८ घट्ट बर्फ, ९ पळभरतारि-

द्रोणपर्व-

१२७

अध्याय.१२

शिरतां अर्जुन सात्यकि भीम व्यूहीं गज-व्रजीं हरिसे
 धांवत जाय गुरुकडे दुर्योधन वसति षडेरि ज्यासेरिसे १
 द्रोणासि म्हणे गुरुजी शिरले व्यूहीं कसे तिघे अरि ते
 तुमच्या प्रताप-तपने केले तुच्छ प्रवाह कां न रिंते २
 गेले अर्जुन सात्यकि भीम महाबळ जयद्रथाजवळ
 साशस्त्र कालांतक यम जाणों त्यांचा करावया कवळ ३
 तुज जिंकिले तिहीं हे अद्भुत लोकां न काय वाटावे
 ग्रीष्मे जेविं तडागे तेविं समुद्रेहि काय आटावे ४
 हतभाग्य मीच बहुधा आहे माझा विनाश या कलहे
 कीं जे तुझे त्रिलोका लंघ्य तिघांनींच लंघिले बल हे ५
 आतां काय करावे कैसी होईल सिंधु-राज-गती
 झाली त्या पार्थ-मयी सिंह-मयी जेविं सिंधुरा जगती ६
 द्रोण म्हणे सर्वाधिक भीताऽभय-दान सत्य जा वेचें
 शिर शिरतिल पर यास्तव म्यां व्यूह-द्वार न त्यजावेच ७
 चत्साहिल्याविषयीं आहे मी नित्य अनलस मराया
 जा सेंधव रक्षाया पर-दुःसह तूंहि अनल-सम राया ८
 दिव्य-कुरुक्षेत्र-पट गल्लह सेंधव टळति अस हे बाण

१सिंहसे, २षट्-अरि-कामादिसाहाय्य, ३ज्याच्याबरोबर, ४रिकामे, ५जयद्रथाचा,
 ६यास, ७तळ्याने, ८युद्धाने, ९जयद्रथाचीगती, १०अर्जुनप्रचुरा (सर्वत्रअर्जुनअसा)
 ११गजाला, १२रवर्च, १३अग्नितुल्य, १४पणहव्य.

या युद्ध-धूर्तींचे जय परिभव सत्य तै मृषा जाण ९
 मी द्वारी नसतां गज सरसीसी पर चमू टवळतील
 शत्रु-करांते सैनिक पति दत्ताऽभय अमूढ वळतील १०
 जाणें युक्ति बळाचा जीस्तव कुरु-नायका पुरोवा ती
 शिवतांचे पराभूति स्वच्छ यशा खाया कापुरा वाती ११
 मानुनि शासन गुरुचें व्यूहाबाहेरुनि क्षितिप तूर्ण
 जाय कराया जीवन- काम-जयद्रथ-मनोरथा पूर्ण १२
 तो वीर उत्तमोजा तद्वंधुहि देखिला युधामन्यु
 तत्काल तिघां-करवीं धरवी युद्धाऽर्थ आयुधा मंन्यु १३
 होऊनि उत्तमोजा विरथ युधामन्युच्या रथीं चढला
 रथ भांगितां तिहीं बहु कुरु-पति कोपें करूनियां कढला १४
 भूष गदा पडताळुनि सिंह गजावरि जसा तसा तूर्ण
 धांवें दोघे फांते वीर कराया रथा-सकट चूर्ण १५
 आंयुं म्हणे त्यांसि मरण आलें हें टाकुनी उडी दवडा
 बधिलचि हा शूलोऽर्त्ता बाटुनि केला जसा उडीद वडा १६
 ते भू-पृथ्वी पहिली मग घाली तदर्थी उडी दरदो
 तो झाला पीठ जसा सांपडला चर्वणी उडीद रदो १७
 परिभूतिने तळमळे जेविं नरवीं विद्ध मानव स्रयानीं
 भूष चढे शल्यरथीं तेही राजोत्तमा नव-स्रयानीं १८

१ पूर्वोच्याघूतांनले, २ सरोवरासारिवी, ३ घूर्ण, ४ पराभव, ५ आज्ञा, ६ दुयेधिन, ७ क्रोध = उत्त
 मोजावयुधामन्युयांही १ ज्या प्रकारें धारण करावयाची त्याप्रकारें धारण करून, १० आयुष्य, ११ शू
 लरोगपीडितास, १२ अग्नेदेणारी, १३ दांताळा, १४ पराभवानें, १५ टोंचलेला, १६ नव्यारथीं-

पार्थाकडेचि गेले ते त्याचे चक्र-रक्षक रथानें
 राया मग दुर्योधन- राजाही युक्त होय वर-यानें १९
 पुनरपि गाढूनि करी भीमाला कर्ण कौरवा रण गा
 सर्वांसुर-राज बली जेविं चतुर्दंत-गोर-वाणगाँ २०
 वृद्ध मूणे भग्न करी भीम बळें करुनि संगरा ज्याला
 त्यावरि जाया झाला केसा उत्साह अंग-राजाला २१
 ज्याचा भयें न लागे धर्माचें पळहि पातया पातें
 तो कर्ण भग्न झाला केला लघु नहुष-पात यापानें २२
 भीष्म-द्रोण-भयाऽधिक ज्याचें भय मानितो अर्जुनारी
 त्या भीम-शक्ते भंगी हरि-भीत गजा न कां अजा तारी २३
 जो उपजला स-कुंडल-कवच नव-चमत्कृतिप्रति प्रसवे
 रस-वेत्ता दाता ज्या ब्राम्हण-पद-पूजना-विना न संवे २४
 देते पर-धूँकांनं स्फुटदंष्ट्राचे प्रभाकर दरी जे
 ते सर्वहि ज्या एके केले हरुनि प्रभा करेद राजे २५
 त्या वीर-वरा कर्णा सर्व-स्वविद्या-दया-कळाऽवासा
 भीम कसा विक्रम-गति रोधक झाला हया कळावासा २६
 पुत्रास सरवा आश्रय सर्वस्व अपेद्य कर्ण तो कवच
 यश बहु रुचे जयाचें जैसं अस्यष्ट-वर्ण तो क*वच २७
 नुरविल शेष परांच्या मथुनि सकल सित-हर्षा-सकट कटकीं

१ वेगानें, २ उत्तम रथानें, ३ हे धृतराष्ट्रा, ४ इंद्राला, ५ कर्णाला, ६ डोळ्याचें पातें, ७ क
 र्ण पात पातें, ८ धर्म, ९ संवय, १० स्फुटदं-अब्ज-आसांच्या हृदय कमलाचे, ११ भी
 माला, १२ करभार देणारे, १३ पाय खुंडा, १४ अर्जुनासहित, + शत्रुरूप घुबडा
 स, * कर्णास, * बाल.

ज्याच्या भरंवसियानें केली न धरुनि भयास कटेकट कीं २८
 त्या कर्णासीं कैसा पुनरपि तो भीमसेन समर करी
 अत्येदुत हें प्रतिभट मर्य करी एक एक अमर करी २९
 आधींच सदय कळलें बंधुल-कथी स्वयें पृथाना तें
 मग केले युद्ध करे न करावें साधुनें वृथा नाते ३०
 दोघांत कोण विजयी झाला तें सांग आयकोदे गा
 कांहीं काल सुखें कीं दुःखें संसारि-काय कोदे गा ३१
 मृत म्हणे भीम निघे बंधुकडे जावयासि वात-गती
 त्याच्या दृष्टि-पुढें पर-शक्ति न हरिच्या जशा शिवा तगती ३२
 धांवुनि कर्ण म्हणे रे दावुंनये पृष्ठ संगरोपरतें
 पर तें रणींच मरणा उबधि जहि खातील अंग रांप रतें ३३
 तुजसीं युद्ध घडो हें स्वप्नीहि न चिंतिलें परानीं कीं
 तो तूं भीमा मजला पृष्ठ करे दाविसी पराईनीकीं ३४
 सर्व स्वजीविता उधिक यशचि स्रुवाऽस्पद न भाउ परते रे
 रण-निज-धर्मापासुनि न मळाय वदनभा उपरते रे ३५
 शत्रुसि पाठ दाविसि हें तुज कुंतीसुतासि अनुचित रे
 क्षत्रिय लब्धजयचि कीं स्वरतर-परशर-विशीर्ण तनुचि तरे ३६
 भीम पाणहाराया अपकारें ताप-सापसा परते
 विनविनि गमे करुनि त्या आत्रेया तापसा यसा पर ते ३७

१ कलह, २ अति-भद्रुन-मोर्देआश्चर्य, ३ देवांचागज, (ऐरावत), ४ संजय, ५ वा
 दूसाखिं गमन ज्यावे असा (भीम), ६ कोट्या, ७ संगर-उपरत-समरपरावृत्तानें, ८ बाण,
 ९ शत्रुसमुदायांत, १० पराङ्मुख न हो, ११ विकळ, १२ दुर्वासस.

३. आधींच सदय कळवी-भसाही पाठ आहे.

मृदुपूर्व युद्ध रविगुन भीम करी क्रोधपूर्व गा राजा
 कांयविती इषु त्याच्या बहु थोडें त्या शुचींत गारा जा ३८
 भीमाते आच्छादिति वृषेशर जे पत्रियेति सम रथेज
 या दोघांचा बहु दे नारदनयनांसि रति समरयज्ञ ३९
 कर्ण करी स्मित तेणे भीमाला बहुत राग ये रचिते
 हास्यचि बहु नाथ न विष मानधन न साहतात येरचि ते ४०
 जरि होय भीम जैसा बहु पुष्पित पळस लालपडक वनीं
 कठिणींहि रणीं न पडे त्यागुरुभक्तासि जेविं जड कवनीं ४१
 ते भीमवपु विनाशर शल्यवपु जसें विनां-शलल नाहीं
 केला इषुनीं त्याच्या न शकाचा जेविं नाश ललनाहीं ४२
 भीमे आठविला स्त्री- वस्त्रहरण हा निकोर भारी हो
 कर्णहि मुख्यत्वे जो करणारा हानि कारभारी हो ४३
 केला पुन्हा मथुनि धनु हय सारथि तो रणास्थ विरथ कवी
 बाटे घनैव समरीं कपि रोधुनि तोरणे स्वैविर थकवी ४४
 अन्य-रथीं क्षिप्र चढे मोह प्रकट न करुनि आधिरथी
 कीं होवूत न विकल स्वय्यामोहे धरुनि आधि रथी ४५
 कर्णचि धन्य न होता अन्य तसा मानव क्षम रणाने
 देते कां न क्षतशत चित तितें उसमान वक्ष मरणाने ४६
 कर्ण पराभव म्हणवी येउनि कानास हाथ हा निवैरा

१ आषाढमासांत, २ कर्णाचे बाण, ३ गरुडनुन्य, ४ वेगजाणणारि, ५ प्रीति, ६ करिते,
 ७ अन्य, ८ शरावांचून, ९ साळूचे देह, १० कंटकावांचून जसें, ११ स्त्रियोनीं, १२ अपकार, १३ मेघ
 नाद, १४ मारुती, १५ बहिर्दोर, १६ कर्ण, १७ आपल्या मूर्च्छेनें, १८ मनोजया, १९ क्षतशताने
 व्याप्त, २० चाळणीसारखे, २१ म्दानाच्या धृतराष्ट्रास, + वृद्ध.

रोदन वृथा खरें परि साहेल कसी सहायहानि बरा ४७
 मोहें वाहुनि हृदयीं चितेंतें वृद्ध जेविं सांगेंतें
 पुनरपि नदृत्त पुसे परिसा संजय तयासि सांगें तें ४८
 कर्ण पुन्हा क्रोधानें धांवें तें देवतां असें बहुत
 बदले तावेंक पावक- बदनीं झालाचि भीमसेन हुत ४९
 हय वृष हयांत मिसळी जे वर्णे स्पष्ट आसविल याला
 देवुनि तव विजयाची पावे सारीच आस विलयाला ५०
 अपकार तुम्हां केले जेजे त्यांतें स्मरोनि तौ खबळे
 कर्णदवीं घनचि गमे घाया श्रितचातकांसि तोख वळे ५१
 एकें मुखें किति करूं अत्यद्भुत युद्धयज्ञवर्णन गा
 वाटे प्रवर्तला तौ भेदाया मूर्तवज्र कर्णनगां ५२
 तोडुनि धनु कर्णाची शक्तिहि भंगी जसीच मूढ कवी
 कीं जेविं मथुनि मन मुनि विघ्नाची दारुणा चमू ठकवी ५३
 भेदी भीम शरांनीं बहु शीघ्र परा शरासनादानीं
 भिवविनि वृषा न तें निशि- चर जेविं पराशरास नादानीं ५४
 करिती ते वृषभ गज व्याघ्र हरि शरभ सरासरसम रणा
 ब्रम्हरस तसा न गणूं हे वीररसचि सुरां सरस मरणा ५५
 भीम पुनरपि कार्मुक तोडुनि वधिले रु-शंख-धवल-हरी
 नवल और करी प्रसवे बहुत नदानंद- सिंधु-नव लहरी ५६

१ शस्त्रविशेष (बर्ची), २ स्वयंसीय, ३ कर्ण, ४ आस्वलासारखे काळे, ५ आशा, ६ भीम,
 ७ कर्णरूपदवानळी, ८ आनंद, ९ अति-अद्भुत, १० कर्णरूपपर्वतास, ११ कर्णास,
 १२ भीमशर, १३ भीमकर्ण, १४ रु-शंख-धवल-हरी - शंखासारखे पांढरे
 घोडे, + मंत्रशास्त्रज्ञ, * राक्षस, † कर्ण (नवलकरी म्हणजे आश्चर्यकरी)

भ्रात्यासि म्हणे कुरुपति तूं वरक पिढोनि दूर लाव कसा
 दुर्जय धांवे व्हाया श्येनापासूनि चूर लावकसा ५७
 शरपातदेश सोडुनि सेना होती उगीच बाहेरी
 जरि जाय एकला अरि-वरि दुर्जय तरि उगीच बाहेरी ५८
 लागे स्वर्ग-फलद शर भीम-क्षेत्रीं सुधीट पेटाया
 यश साधाया घालुनि अंजन नेत्रीं सुधी टये राया ५९
 सातानीं मग आधीं भीम उरीं ताडिला नवशरानीं
 नाराकेश उपडितां गज होय हरीस कां न वश रानीं ६०
 तो साश्वसूत दुर्जय वधिला तत्काल न करितां गलबा
 जाणों भीम म्हणे घे स्वर्ग त्यागुनि कुसंग हा चल बा ६१
 रडतचि दुर्जय कर्णे त्यास मरमरवांत घातला उजवा
 मोनें म्हणे कुमार व्यर्थ नयन सजवितां मुखें सजवा ६२
 कर्णे गणिले न विशिख भीमाचे लागडे कचाकच ते
 नच तेजैस्विज नसता पचते तदवयव खळखळां खचते ६३
 स्थविर म्हणे हा कर्णा बळ बहु परि पांडवां पुढें न चले
 अंगार सर्व-दुर्धर तदपि चकोरांसि ते मुखें पचले ६४
 सूत म्हणे होय पुन्हा कर्ण कलह-रत चढोनि नवयानीं
 आश्चर्याचि ते कीं रणें सव दाखविला सरांसि नवयानीं ६५
 कर्णाचे हय चारी मारी खवळोनि तो

१ नीच, २ दुर्योधनप्राता, ३ पक्षिविशेष, ४ पाहि, ५ दुर्जय, ६ सूर्यपुत्र, ७ गळ
 ते, ८ धृतराष्ट्र, ९ निखारे, १० रणयज्ञ, ११ नव्यानीं, + बाण, + चकोरपक्ष्यास
 (चकोराचें) पक्ष्यनिखारे जाहेत असाभाव.

भीमबळानें वारूं न शके तौ जेविं भोगदोऽघातें ६६
 केतु च्छेदुनि सृतहि वधिला अत्युग्र नेज राया तें
 वृष मंदोत्साह गमे आली पर षूति ते जरा यातें ६७
 राहे कोदंडबळें तो दंड-बळें उभा जसा जीने
 तेजस्वी नच वोंके स्वीकारिल केसरी कसा जीने ६८
 भूष म्हणे रे दुर्मुख घाया कर्णासि अमय बाधावें
 आपण देखत असतां अरिचें स्वसख्यासि अमय बाधावें
 केला कीं कर्ण विरथ चापीं गुण आधिरथिं रथी चढवी
 तौ शर जसा प्रतापें त्यों याजलधीस तूंहि जा कढवी ७०
 गेला वाराया जो दुर्मुख देखुनि समक्ष याला हो
 प्रेधी शर भीम म्हणे सत्वर हाही यमक्षया लाहो ७१
 वाराया गेला तो आपणाचि न लागताहि पळ वारे
 जाणों शरां म्हणे धनु कार्य पुढें नीट हात वळवारे ७२
 दुर्मुखरथ सांपडला विरथा कर्णासि आयता राया
 दैवत्यक्तासि शंके न सरवा न पिता न माय ताराया ७३
 राधेयाला नंधरे हांतां दुर्मुख परींरु रोदन हो
 स्नेहगुण असाचि कसा मोहद मज्जनपरा सुरोद न हो ७४
 नांदे स्मरेवें सरोदित संसारीं तोचि जो अनय न करी
 न निघे इतर जन बुडे व्यसनीं पंकीं जसा अनयन करी ७५

१ कर्ण, २ कर्मकळाचा भोगदेणाया अघातें, ३ म्हातारा, ४ खोलीर, ५ गमशर, ६ प्रसि
 द्द सागरास, ७ भीमास, ८ यमसदनास, ९ मरे, १० नांदोणे, ११ गनप्राण,
 १२ स्मरासमुद्र, १३ अन्याय, १४ अंध, + सिंह-कगज-

करि साऽशु दुर्मुखाच्या तो कर्ण कवि प्रदक्षिणा देहा
 समरीं भीम गमे श्रुति-गो-तर्णक विप्र दक्षिणा दे हो ७६
 रडतां प्रहार केले होने ते सर्व उगविले निपट
 निपट प्रखरशरांहीं वाटे चित्तांत पाडिले विपट ७७
 सव्यभुजीं भीमाच्या कर्णे नाराच अपिले चवदा
 चव दारवडनि वदोन्ये स्वरेसें ते अतिथि तथिले च वदा ७८
 भीम न चळला जन्हि हत खळ खळखळ विपुल भुजवमे रुधिर
 गमलें त्यजिता शिरतां रविस्तुतनागाच रक्तव मेरु धिर ७९
 भेदी भीम तिहींच क्रोधपरो त्या वृषास रोषोनीं
 जाणों म्हणती ते हय त्याडोहीं दुते नृषा सरो पानीं ८०
 करिती तद्वैर्याते ते काम-क्रोध-लोभसे नाही
 वृष निरखिला हरि-नख-क्षत-गजसा नष्ट-शोभ सेनाहीं ८१
 ते सत्य सर्प न विशिख कर्णहि न तदीय-सदन-वारुळ तो
 कीं माणिक्यसर जय-श्रीवरणीं शर गळां नवा रुळतो ८२
 बहु रक्त दिसे खेळुनि होय जसा काय बा गुलालाते
 पळतां कर्ण स्मरले पिउनि पळे बाळ बागुलाला ते ८३
 उच्चैःश्रवःस्यसेसीं भी त्यागुनि नरमते जंवन वाजी
 प्रकटिति कशा प्रतीदा वांचूनचि परम ते जव नवा जी ८४
 नृप्ति वरि सदुत्कर्षे विहित-जय-स्नान नारद नविच कीं

१ गोवत्स, २ विपर्यास, ३ स्वरक्तें, ४ ओके, ५ बाणानीं, ६ लवकर, ७ शोभा
 हीन, ८ शोभतो, ९ चपल, + कर्ण, * दात्यानें (कर्णानें), * त्यासर्पाचे गृहस्थवाळू (शोभ)

ब्रम्हरसहि म्हणतो हरि जन स्वयंशा स्वानना रूढ न विचकीं ८९
 कर्ण पळे भीमभयें जेसा राक्षस पराशर-भयाने
 तें आपणा हरि करुनि दाखविले बा परा शरभ यने ९०
 भासे भीमभयंकर बहु जेसा देव अंधकौराती
 जे भीत भगवेला जीं कीं ते स्पष्ट अंध कौरा ती ९१
 वृद्ध म्हणे बहु देतो दुर्योधन परममंद राग मला
 सांगे नित्य स्वयंशो- हर कर्ण असेल मंदरा गमला ९२
 दिधले देइलहि यशो- मृत परबल जलधि मथुनि अनिबल हा
 कलहा करितां मजसीं भंगचि पावेल सामरहि बलहा ९३
 लज्जाहानि न झाली त्या मुग्धा मजहि मुग्धताता कीं
 म्यां कलिली प्रबलता अल्पबळीं जेविं दुग्धता ताकीं ९४
 जंय भीमवधाविषयीं कर्ण सूर्योधन करोत बकबक रे
 कैसे करितील तिमि- ग्राम दहनमेषभंग बक बकरे ९५
 सून म्हणे धृतराष्ट्रा बा कारण तूंचि या विनाशाला
 शून्या होत्या न तुझ्या सच्छलपर या नयाविना शाला ९६
 कषटघृतादि कुमत गुरुसमतसम प्रभावि लेंकांचे
 त्वां पक्षहि शांत नव व्यासविदुरवचन भाविलें कांचे ९७
 झाले भीष्मद्रोण- व्यास-विदुर-सदुपदेश तुज कुंचले
 कर्ण-शकुनि-दुःशासन- दुर्योधन-भैरव अमृतसे रुचले ९८
 उरलेही घालिसि बा काळमुखां स्वकुळ घातले कांही

१ रुद्र, २ बंदिशाळा, ३ कल्पवृक्षास, ४ देवसहवर्तमान, ५ इंद्र, ६ मूर्खपित्यास, ७ अर्जुन, ८ प्रलाप, ९ निमिनामक महामत्स्याचा घास, १० साधुछल प्रधान, ११ काजरे, १२ मसलत, + दांत, * पराशर ऋषीच्या भीतीने, + पराजयवेला.

द्रोणपर्व.

१३७

कां देसी दोष परा त्यां हा केला न घात लेंकांहीं ९५
 स्वयंशोरक्षणचि करिति बहु न तुझे अंगरक्षण नयेज
 कीं तत्काळचि देतो सद्गतिं संगरक्षण न यज्ञ ९६
 भंगे परि न समितितें कर्ण सतीनें जसा न विट लाजे
 क्षणभरि म्हणोत याळा ते जन म्हणतील राहु विटला जे ९७
 कर्ण पराभवकोपे भीमावरि धांवले तुझे स्तन ते
 दुर्धर दुर्दम दुःसह दुर्मर्षण जयहि जे मरें उरते ९८
 भीमे त्या पांचांचे केले तत्काळ पांच विलय महा
 कर्ण म्हणे आयुविना यांचा रियु कोण वांचविल यम हा ९९
 छेदी धनु हय सारथि मारी खंडी पुन्हाहि चापातें
 भीम करी कर्णानें विरथ कथूं कर्म काय बापा तें १००
 भासे कर्ण क्षितिवरि झाला सोडुनि गगन रवि पंती
 आल्या नसतां भीतो मग न गणी सखनग-नर विपत्ती १०१
 कर्ण गदा भिरकावी क्रोधभरे चवुनी रदनबासा
 तीनें चारुनि वर्षे विजयाचा भांड नीरद नबासा १०२
 नुरवि करुनि पर कवचा अंगणें तितुं पल्लसमय मनि भीनें
 भीमानें शर गणिले अंगणें तित उपलसम यमनि भीनें १०३
 कवच शत-च्छिद्र करुनि दक्षिण भुजहि व्रणोत्थ-शतधार

१ स्वसक्षीय, द्रोणादिक, २ नीतिज्ञ, ३ युद्धातें, ४ उन्मन, ५ पादचारी, ६ ओष्ठा-
 तें, ७ बंधु, ८ मेघ, ९ कर्ण, १० चाळण, ११ पळभर, १२ स्मृतीनें, १३ आंगा-
 र पडलेले, १४ यमसदृश अश्या (भीमानें) १५ व्रण-उत्थ-शत-धार-
 क्षतांनीं उत्सन्न झालेल्या शतव्रणः रक्त-राभसा-

केला कर्ण शिखरिसरव भीमें निज विशिखनिकर शतधार
 पुनरपि होय पराङ्मुख वृष होतां शक्ति बाहुची शिथिला
 भीमाला मानैवली जैनता जसि रामबाहुला मिथिला १०५
 ज्येष्ठाज्ञेनें धांवति रक्षाया कर्ण चित्र उपचित्र
 चित्राक्ष चित्रवर्मा चित्रायुध करिति ते रणहि चित्र १०६
 सर्वहि बधिले भीमें न करुनि बहु युद्ध गलबला कांहीं
 आम्हीं विलोकिला तो गरुड जसा रुद्धगल बलाकांहीं १०७
 वृष बहु रडे हळहळे होय विदुरसूक्तिचीच आठवण
 हेचि चुकाया घेती स्वांगीं सत्यणति करुनि आठवण १०८
 बसुनि नवरथीं वृष करि जिंकाया अरिस जो निकर कांहीं
 वाटे वर्षे गोव- धनगिरिवरि हारि सजोनि करि कांहीं १०९
 व्याकुळ करी विदारुनि कर्णा रिपुनाशकोविदा राया
 तें प्रभु म्हणे असाचि सु- योधनहृदया शको विदाराया ११०
 कृष्णार्जुन सात्यकि बहु मानवले भीमसेनबाहुंते
 त्यांचें आम्हा याहुं तेज सहायांहि दे न बाहुं तें १११
 प्रेनकुमार विलोकुनि तप्त करी कोय शोक राधेया
 तो धात्रीस म्हणे कां वाढविलें श्रमकरुनि राधे या ११२
 मग आपणा म्हणे धिक् कर्णत्वामनपहंत-नरवराधे
 दाइस म्हणे पृथावत् त्यजितां तुज लागतां न रवें राधे ११३

१ पर्वतसरखा, २ बज्जतुल्य, ३ मान्यशाली, ४ जनांचा समूह, ५ नामविशेष (नगरी), ६ चमत्कारीक, ७ रोधलेला गळा, ८ बगळ्यांनीं, ९ साधूंसनमस्कार, १० क्षत्रवर्गशात्याचर जेशगासारखेचिन्ह राहते तें, ११ गारांनी, १२ कुशला, १३ दाइस, १४ तान अणपहत-नरवर आधि-नाहीहरणकेलीदुर्योधनाचीमानसव्यथा अश्यातूंत धिक् (संबुद्धार्थी आधे) १५ शब्द (लोकांचेंदूषण)+निरर्थक, इह, साह्यकयांस.

गांठी करुचि-दृषविंशिरव- तति भीमा परमदोऽरुणाऽस्तनगा
 घाया श्रीकृष्णाला जेविं बकी परम दारुणा स्तन गा ११४
 दुःसह भीम कुरुबळीं होय जसा दहन तरकैटुन रानीं
 गणिलें त्याःःःःःःः हळहळहीन बहुतर कूटु नरानीं ११५
 रामाची शक्ति जसी वा भीमाचीहि शक्ति चवकळ ती
 वीररसाची श्रवणें थोडी नेत्रें उदंड चव कळती ११६
 युयुधान उत्तमोजा जिष्णु युधामन्यु कृष्ण हे तिकडे
 बदले कर्ण किति कनक- गिरिचे भेदील भीमहेति कडे ११७
 मूरिश्रवा गुरुतनय कृप हे तो सुज मानवावेच
 कवि म्हणति वाणि वर्णुनि देवाकीं सज्जमानवा वेच ११८
 समयीं गुण जाणुनियां शब्देही सयश साधु साधुनि घे
 हें चित्र जयद्रथकुरु- पतिवदनांतूनि साधुसाधु निघे ११९
 भीमशराच्छादिन रवि- सत झाला जेधवां दिसेनासा
 म्हाला कुरुपति जाणों त्याचीत्याला न ती दिसे नांसा १२०
 भूप म्हणे धांवारे म्हणतां काकासि काय पायेंस खा
 मागे ठेविल माझा नच रक्षाया स्वकाय पाय सरेंवा १२१
 गेले अग्रज-वचनें धरुनि मनीं लाज सौत बाराया
 ने नोयबिंदु झाले तीं तापविला जसा तवा राया १२२
 शत्रुंजयादि तव सत झाले यापरिस सौजिरे नाकीं

१ कर्णशरांचा समूह, २ शत्रुगर्वरूपसूर्यास, अस्ताचलप्रशा, ३ पेटून, ४ विषही, ५ दुःसह, ६ भीमाचा खड्ग, ७ मेरुपर्वताचे कडे, ८ देवाणि, ९ स्वर्ग, १० नासिका, ११ सात बंधु १२ भीम, १३ गोमायमान, १४ सीर, १५ कर्ण.

जो हरिभाग वृकांला तो भक्ष्यहि परि ससा जिरेना कीं १२३
 न विकर्णेतरपानें रणरंगीं भीमसेन गहिवरता
 न गदी जगदीश्वरसा गजबैजता पडलिया नगीं वरता १२४
 भीम मूणे अर्पावे सर्वस्व तुला न सायक विकर्णा
 कीं वृत्ति तुझी रुचली बहुरसिका जेविं साय कविकर्णा १२५
 योग्या नव्हे प्रतिज्ञा गुर्वाज्ञा जेविं भोगवा त्यागा
 अस्तरव रची खलसंगति जैसी ~~गुर्वाज्ञा~~ बाल्या गा १२६
 सोडावीच कुसंगति सर्वार्थद-काय-पाळणारानीं
 स्वर्गपरे पुत्राचा बांधावा काय पाळणा रानीं १२७
 साधु विभीषण कीं तूं जहि स्वळसंसर्ग करुनि मळले शें
 स्पष्ट तुम्हा दोधांस स्पर्श न केला कुसंगमळले शें १२८
 होतासि सरवा तूं त्या पुण्यल्लोका अजा मिळाल्याला
 दोधांसहि लाभ प्रप्तु देउनि सद्यश अजामिळा त्याला १२९
 ऐसें शोचुनि पुनरपि सिंहापरि होय गर्जना करिता
 झाला रणोत्सवीं त्या वृक्ष प्रोसादवर्ज नाक रिता १३०
 धर्मास कळे नेला भीमे वृषगर्व सकळ विळयाला
 तो सिंहनाद कळवी स्वर्गा जय केविं न कळविल यांला १३१
 इकडेहि वृष्ट-धृष्ट-द्युम्नादि व्योम परिति गजरानीं
 जैसे यूथपतीच्या विजयोत्कर्षे करुनि गज रानीं १३२

१ सिंहभाग, २ विकर्ण-इतर-पानें-विकर्णाहून इतरांच्या पातानें, ३ परशुरामास,
 ४ बाहुदळ, ५ शनशः, ६ वृक्षप्रोसादावांचून स्वर्गरिकामाझाला (मूणजे देवांदिक
 पुढे महावयासआले) ७ स्वर्ग, ८ कर्णगर्व, ९ धर्मात्ता, १० विजय-उत्कर्ष, जया
 च्या आनंदें + गडबडता, * पर्वतहि, + समास, * विभीषणा.

व्यूहद्वारीं देती जिंकाया गुरुसि वीर तरमुंडी
 न धरिति निलहि तनुपतन- भयजैविं विरक्त धीरतर मुंडी १३३
 जहिं दिव्यभोगभोग्या स्वर्गीं पावति स्रयोध नव देहा
 तहि एकोनदेशनमित- सोदर-मरणं स्रयोधन वदे हो १३४
 स्मरलें सुयोधनातें जें जें कांहीं कनिष्ठेनात वदे
 राया हें फळ तुजला भीम न लोभें कनिष्ठता तव दे १३५
 ऐक पुन्हा न पथेला गाय अशी बा सरप्रसू नाही
 जें झांकिले शरांहीं आधीं मग भासुर-प्रसेनांहीं १३६
 मोहे भीमशरांच्या सर्वत्रहि विद्व काय होय शतें
 तहि विमुख नव्हे गातिल न सकल सर सिद्ध काय हो यश तें
 पडलें क्षितिवरि उडुंसें भीमशरें कर्ण कुंडल हरी तें
 वृषमुख गमेजलधिच्या सांपडलें अग्निकुंड लहरितें १३८
 पाडुनि एक कुंडल मग दश नाराच हाणिले अँलिकीं
 ते शोभले सैरोजे पाजाया स्वमधु आणिले अँलिकीं १३९
 होउनि मुहूर्त मूर्च्छित कर्ण उठे तन्मनांतही राग
 तो पद्मरागनगसा गमला रक्तार्द्र कठिण हीरींग १४०
 केले रोमांचित सर- नर कर्णें अमित बाण संधानें
 न गणुनि तें तत्कार्मुक केलेचि छिन्न सत्यसंधानें १४१
 वृष घे अन्यधनु म्हणे शवपूर्णा करिल बंधु समुद्रि रसौ

१ मुसांडी, २ संन्यासी, ३ एकतीस, ४ रेहोद्वार, ५ विदुर, ६ देवांसप्रसविणा
 री, ७ पृथायुक्, ८ शोभायुक्त, ९ युष्मांही, १० नक्षत्रसे, ११ ललाटी, १२ कमलानें,
 १३ अमर १४ हिच्याचापवर्त, १५ सत्यप्रतिज्ञां भीमस्यार्ने, १६ पृथ्वी.

क्रोधं वर्षोनि भरुं पाहे भीमास अंधुसे सुदिरसे १४२
 मोठें संकट आलें होतें परि म्हणति जों नरेप टळतें
 तों जलदपटलसें त्या वार्तस्तेतें उडविलें शरपटळ तें १४३
 त्याचे तूण उघडले जाणों उग्राहिगर्भपेटारे
 नारद म्हणे भले हो जाळा दृग्दोषदर्भ पेटा रे १४४
 यवनेतपनस्तुत गमले- शक्र प्रह्लाद राम रावण वा
 वाटे गगनीं तच्छर- संधर्षजदहन यामरा वणवा १४५
 शरपट असे प्रकटिती कीं रवि न दिसे न वा पवन वाहे
 एकाहुनि एक अधिक करिति चमत्कार बा नव नवा हे १४६
 त्या वृषवृकोदरांवरि दिव्यकुसुमवर्ष लेख रचिती जी
 मुनि आशी बहु थोडी श्रीपुत्रीं हर्षले स्वरचिती जी १४७
 यत्न न चाले म्हणुनि प्रकट करी कर्ण अस्त्रमायेतें
 भीमपराभव इच्छी चितीं पसरुनि वस्त्र मायेतें १४८
 चुरिले वृषविशिरवानीं वायु-स्तुताचे धनुष्यशरभाते
 झाले महाशरभ जहि पहिले हेंरि त्या मनुष्यशरभा तें १४९
 हय मारुनि नस्तुतही मर्सी हाणूनि बाण पांच केसा
 उतरे म्हणुनि म्हणे वृष जाणों त्या जा यळोनि वांच कसा १५०
 सूत युधामन्युरथीं चढला सोडुनि यवनतनयातें
 जहि होय विरथ विक्षत होऊं दे धैर्य अर्बुत न यातें १५१

१ कृपास, २ मेघसा, ३ राजे, ४ भीम ५ श्रीमन्नणिकर्ण, ६ बाणाच्या घर्षणापासून उ-
 तून झालेला अग्नी, ७ देव, ८ अग्नी, ९ यवनेतें, १० सिंह, ११ भीमा, १२ शरभाते,
 १३ कसोटीस, १४ नय, १५ अथवा.

भीमे इगारिली रथ शक्ति प्रकटावया ठळक लीला
 अशनीच मानिली बहु जन-नयनाही नर्मी इळकलीला १५२
 खंडी तिला नव्हे तो वृष नागीला जसा वश शिखंडी
 की रतिपतिच्या इष्टुला लीलेनें जेविं देव शशिखंडी १५३
 तों खड्गचर्म घेउनि युद्धासि खत्कुमार काळ जसे
 ते धन्य पुरुष धर्मी नेणति आयास भीति आळस जे १५४
 तोडुनि चर्म शरगणा- करवीं तो प्रबळबाहु घेरविला
 वाटे तेव्हां जैसा गांठुनि मुरवांत राहु घे रविला १५५
 छेदी वृषचापाते फिरकावुनि परम भीम करवाळा
 राया रविच्याहि म्हणे ओष्टांला विजयिभीमकर वाळा १५६
 हास्य करी कर्ण बहुत शरवर्षे कार्मुके मग नवीने
 आक्रमिले भीमे विष- दृगहि धराया जसे गगन वीने १५७
 राधेय रथोपस्थां भीम नभी देवतां दडाला जी
 हे तीच भीति गरुडा- पासुनि त्या काळिया जडाला जी १५८
 ध्वज तरु भीम शिखी वृष मूलबिलनिलीन सर्पसा राया
 वाटे प्रवर्तला तो मारुति घनेनाददर्प साराया १५९
 कर्ण ध्वजीं विलोकुनि बहु आशीर्वाष्टि करिति सर भीमी
 सत्यरुषकथा अदुत रसदा म्हणतो इलाचि कैरभी मी १६०
 बा साधु साधु वदले केवल तद्गंगकाम जे पर ते

१ मयूर, २ मदन्या, ३ महादेव, ४ यमनुज, ५ दाल, ६ भीम, ७ खड्ग, ८ सु
 खा, ९ विष-दृग-अहि-विषदृष्टि सर्प, १० वि-इन-पक्षिग्रहणरुडाने,
 ११ अजी, १२ इंद्रजिनाचागर्व, १३ संपवाया, १४ अशिर्वाद रूपविष्टि, १५ का
 मधुघा, + बाणाला, + मोर.

बहुधा स्वानुजभाग- स्मृति वारी म्हुणुनि न वधितां परते १६१
 क्षितियरि येतां झांकी शरपटले कर्ण धुनरपि तयेते
 रवितेंहि लोपवी हो स्मृणुणगणे जेविं स्मर पितयाते १६२
 विरथ विशस्त्र वृकादर चुकवाया कर्णबाणपात रणीं
 विजयहतगजांत शिरे गगनीं जलदांत जेविं बा तरणी १६३
 अघटितहि करायाचें जें कर्णिला जें कळे वरौहा तें
 वाटे जाणे भीमहि कीं उचली गज-कळेवरा हाते १६४
 त्या गजकळेवराते कर्ण छेदुनि चहूंकडे विरवरी
 वाटे पविप्रहारे केला विध्वस्त वासवें शिरेवरी १६५
 रोधिति वृषशरपटले भीमबळा जेविं यामुना गांगें
 तरि बा झगारिलीं जीं विच्छिनें काय तींच नागांगें १६६
 तेचि झगारी जें ये रथचक्र तुरंगगजकुणप हाता
 रोमांचित होय अरिहि जो भीमीं सखवर गुण पहाता १६७
 तें तें कर्णी पावे पाषाणीं जेविं संग देकूळ
 वृषर्मत्तेभ शरंदन भीमवयु गमे तयापुढें कूळ १६८
 मग भीम क्रोधभरें चावुनियां दांत ओठ मूठ वळी
 चित्तांत म्हुणे घालू मत्तवृषीं आजि काळ मूठवळी १६९
 तो स्मरला अर्जुनपण आटोपी म्हुणुनि भीम हाताते
 प्रबळहि कुपितहि स्मरुरूप धर्माते दिरेद भी महाताते १७०

१ अर्जुनाभागाभागे असी आवरण, २ भीमाते, ३ पर्वत, ४ यमुना बलास, ५ जसींग
 गोदके, ६ गजशरीरे, ७ शव (मेत) - ८ मत्तहत्ती, ९ बाणरूपदंत, १० न-
 रित्त, ११ क्रोधयुक्तहि, १२ गज, + पित्याते, + मारुतिला + यज्ञवराहाला.

द्रोणपर्व.

१४५

कर्णहि कुंतीवचन स्मरला मूणवुनि वधी न भावाते
 त्यजिलें सर्वस्वहि परि न पळहि सत्या बुधें नप्पा वाते १७१
 जवळि भिडोनि कुरुपते दिवंची भीमासि कर्ण कोदंडें
 सद्गोजिस प्रेतोदें कीं केला स्पर्श अहिस तो दंडें १७२
 कृष्ण करिरहासि तसा घेत्या चापास भीम हिसकूनी
 तेणें कर्णासि शिरीं हाणी न वधी वधासहि सकूनी १७३
 वाटे महानरगें करुनि थडक अर्णवासि अर्णव दे
 साहुनि धनुःप्रहार स्मित करुनि वृकोदरासि कर्ण वदे १७४
 तूं वरका ओंदरिका टाकुनि आलासि का मर्हानस रे
 भ्याडा अविश्रान्त सरे दुसरा वीरान्त काम हा न सरे १७५
 बहु अश्विन-सूदताडन- पंडित तूं रणभरवीं न कौविद रे
 भीरु जयश्रीस तसे कन्येला वर जसे नको विदरे १७६
 मजसीं भिडसी भ्याडा सिंहासीं जेविं विप्रताप ससा
 बाळा तपोवनाश्रित हो तूं रणभीरु विप्र तापससा १७७
 किंवा हो अनुजाश्रित तोचि तुझें करिल आजि अस्वैवन
 मूढा मृगें शिरावें मृगराजवनीं त्यजूनि न स्ववन १७८
 भीम मूणे राधेया जहि असकृत् मंगिलें तुला आजी
 निर्लज्जा तरि मूणसी मज ठावी काय तुज मुला आजी १७९
 ये रे भुजधुद करूं हो जेसा बकहिडिंब कीचकसा

१ टोंची, २ सत्-बाजिस-उत्तमप्रवास, ३ चाबुकानें, ४ शक्तअसून, ५ समुदास,
 ६ तुच्छा, ७ पोटमरू, ८ व्याकशाळा, ९ भक्षण १० पंडित, ११ विदूष १२ पताकमही
 न, १३ अस्त-अवन-प्राणरक्षण, १४ संग्राम, + कुबलापीडनामक गजाच्या दंतास-

असतां अरु त्रिदोषी जेविं बडबड त्यजील नीच कसा १८०
 भीमाचें मतजाणुनि राहे राधेय मूकसा उगला
 कीं भुजयुद्धोत्साहें बहु अकुलज धनमदें तसा फुगला १८१
 तो प्रभु म्हणे सरख्या हूं कांहीं इकडेहि शर उडीव कसा
 विरथीं वृकोदरीं तो घालिनसे वृष झेपीं उडी वकसा १८२
 प्रेरी अतिलेनें प्रभु पार्था पार्थही शरसमूहा
 कर्णहि सूता सूतहि अश्वंते तें म्हणे कुरुचमू हा १८३
 सात्यकिरथीं वृकोदर चढला राधोसूतापसरणीं हो
 म्हणति यशस्वी या कीं मथित-विराधा सूतापसरणीं हो १८४
 जो शकेंहि यराचा नाशाया मद बलाविला पार्थ
 तो नाराच प्रेसी कर्णावरि तदबला-विलापार्थ १८५
 त्यांतें खंडुनि गुरुमुत वारी बाधा जरी आहमंरुजा
 विकळ करुनि पळवी तें मित्र प्रभुचें महामहिम गुरुजा १८६

अध्याय-१३

सात्यकि आला पाहुनि देव बहु महत्त्व देत नार्वीजी
 हें किनि यांस भुजाधिक जे वाहति कीशकेंतना वाजी १
 पार्था सरख्या तुझा प्रिय- शिष्य सरवा पानला यहा याते

१ मत्स्यी, २ येथेंच असोन मासाकरितां व घेतला आहे बकसा (बकासारखा) ३ राधा-
 सून-अपसरणी-कर्ण... ४ विरा... ५ राणा-यारामास, ६ नव-
 अबला-विलाप-अर्थ-त्याच्या स्त्रियांस दि... ७ नाराचेंतें, ८ सूर्योद्भा, ९ वणी,
 १ देवास, १० अर्जुन रथातें, + अश्वसंख्यास.

दोणपर्व.

१४७

याकुरुबळवेगाते तूं कीं क्षम एक ही सहायानें २
 शिरतो पारोवारीं परि केंचा वेग बा असा मकरा
 आजि कळेलचि भावि स्वक्षम दुर्योधना असामकरा ३
 श्वेताश्व म्हणे प्रभुजी कांपति चळचळ अरी पहाते ज्या
 तो सात्यकिवरि उठला कीं हो भूरिश्रवा महातेजा ४
 झाला युयुधान परि- श्रांत न भूरिश्रवा समयांसीं
 समबळसाहत्यांसीं गांठि बरी विषम बा समर यांसीं ५
 सिंधु तरुनि न बुडो हा रवाउनियां गोष्यदीं गटकलीला
 बा बहु करीत आले त्वन्मत्त श्रये कटकलीला ६
 त्वत्कृतमृत्यूं सर्वरुरवे प्रणतयाद् वागावे
 केवळ न सात्यकिमुखा अजित असे म्हणति यादवा गावे
 तोतो कौरव्य म्हणे मृग होउनि सिंहदृष्टिविषय मरे
 तसि मारधंवा मदरिगति कीं मामकैतेज बाण विष यमरे ८
 तुज पशुते कुरुपतिदृक्- दुर्गादेवीपुढेंचि कापीन
 होईल सप्रसन्ना कीं तूं आहेसि बहु निको चीन ९
 कर जा त्वांसां अर्पुनि मन्मोर्गणा शिर विलास
 लाजो रडो युधिष्ठिर जेणें व्यूहांत तूं शिरविलास १०
 निःसंशय धर्मारुन कृष्ण समर सोडिनील शोकानें
 स्पष्ट निरुत्साह सकल होईल हें आयकेल जो कानें ११

१ सात्यकि, २ सागरांत, ३ रूसरीस, ४ स्वस्थ न करणारा असा, ५ समवेगासीं, ६ सै
 न्यकीडा, ७ मत्त रूप जलजंतू, ८ भूरिश्रवा, ९ सिंहदृष्टीला गोचर, १० हे सात्यके ११ माझे तेज,
 १२ दुर्योधनाची दृष्टिरूप दुर्गादेवीनिजपुढें, १३ चांगला, १४ पुष्ट, १५ माझ्या वाणास.

हांसुनि शैनेय मूणे कौरव्या यमहि मय न शिवविल या
 न करुनि निरायुध रणीं नेइल न ज्वलन नयन शिव विलया १२
 कोणासि भिवविनां हो हा यादव अजितदास कळलें कीं
 जेव्हां होयै मजक दे भाग्य पिता अजि तदा सकळ लेंकीं
 मज तव गर्जित शारद- घनगर्जितसेचि हांसवीतें हो
 या गर्जनेसि होइल फल तरि पयकां न कांसवीतें हो १४
 रे कौरवाधमा तुज वधिल्या वांचूनि मी न परतेन
 होते जेजे झाले शैनेयेषु बकमीन परतेन १५
 येणें तो तेणें हा बोलुनि बहु तीक्ष्ण वचन कोपविला
 साहेल कोण हो अति- कठिणाही तीक्ष्णवचनको पविला
 भिडले अत्यावेशें तें सात्यकि सोमदत्ति बहुत रणीं
 तच्छरनिकरें केला छिन्न तसा राहुनें न बहु तरणी १७
 विरथ निरायुध होउनि शूद्र निर्युद्धीं प्रवर्तले मग ते
 जरि नसते धर्मज्ञ ब्रम्हज्ञ कुलीन कां न डगमगते १८
 कृष्ण मूणे श्रान्त दिसे सात्यकि कौरव्य नागविल याला
 पार्था पत्रिपतिपुटें यावेना काय नाग विलयाला १९
 रक्षावा व्यसनीं लां माधव आला तुझ्याचि कार्याला
 स्वजनपरित्राणाहुनि अन्य व्रतमतनसेचि आर्याला २०
 अर्जुन मूणे गमे मज देतो मत्तेम यूर्यपा टकरा

१ सात्यकि, २ मला, ३ जेव्हां मजक होय तेव्हां पितालें कीं भाग्य दे असा भावार्थ, ४ शर
 कालविमेष गर्जनं सारिवें, ५ होयो, ६ शैनेय-रघु-सात्यकीचे बाण, ७ कज्जाला, ८ बाहु
 युद्धी (मल्लयुद्धी) ९ गरुडापुटें, १० यूर्यपतीस, + सर्प.

द्रोणपर्व.

१४९

प्रभुजी सात्यकिरक्षण संकट मोठें तुम्हीच वाट करा २१
 कृष्णार्जुन वदति असें तों त्याचा करुमि बाहु समर गडी
 विधुसम मृदु होय तथा कौरव्य क्रूरराहुसम रगडी २२
 आपटिला भूयष्टीं केश धरुनि वोढिला जना गमला
 बाधिलाचि भूरिदक्षिण नार्य क्षया दृष्टिंवीर नाग मला २३
 ईश्वरवरलाभ जया तो काळावरि-करील सनेतें
 कीं सौमैदति हाणी सात्यकिवसस्थळींहि लत्तेतें २४
 कृष्ण म्हणे मजपासनि जें शासन होय कालियाऽहीतें
 झालें खन्नाथवरें यापासनि दैवि कोलि याही तें २५
 पाहे असिनें सात्यकि- मस्तक खंडावयासि जों रक्तवी
 भ्रमवी कुलालचक्रा- परि शिर चिर खड्गपात तो चुकवी २६
 तों प्रभु म्हणे अरे रे श्वेताश्वी वीरनायका पावें
 बा लक्ष्मण अरिनें सात्यकिशिर आजि काय कापावें २७
 अर्जुन शल्यजातें चिंतुनि चित्तांत मानवे शतदा
 तदक्षिणभुज खंडी हा म्हणती सर्व मानवेश तदा २८
 केवळ जडली होती जरि दृष्टि जयदृष्टीं तरि सज्जातें
 पार्थे प्रिय सोढविला तोडुनि त्या भूरिदक्षिणभुजातें २९
 सांगेंद सरवद्ध तो कपि- केतुशरच्छिन्न वीरभुज गमला
 सहसा खगपति-खंडित- भोग तदाननविमुक्त भुजग मला ३०
 सोडुन सात्यकिस म्हणे कौरवरे पांडुरात्र कपिकेतो

१ भूरिश्वा, २ सात्यकि, ३ हेकालिदेवि, ४ भूरिश्वातें, ५ स-अंगद-बाहुभूषण.
 सहित, ६ भूरिश्वाचाभुज, ७ सर्पचें शरीर, + गरुड, * राजे.

धर्म कृपादिगुरुकथित हा कीं अन्योक्त जीर्ण न पिके तो ३१
 यादवरसहवासं तूं झालासि तसाचि कर्म हें स्वमते
 तुजला नसेल सचलें रुचलें बहुधा कुकार्य कृष्णमते ३२
 अन्यासीं रण करितां माझा भुज खंडिला कसा सहसा
 धर्मासि काय कथिसिल शास्त्रें बुडवूनि गुरुयशासह सां ३३
 जें श्रितरक्षणदक्ष प्रभुसखनर वीरकर्म निंदीतें
 जननीतिनें भजे रसर वडीतें त्यजुनि जेविं सिंदीतें ३४
 पार्थ म्हणे कौरव्या वृद्धपणीं स्पष्ट बुद्धि मंदावे
 कुलजांहीं जीर्ण-पुरुष ते पुण्ययशोर्थ मात्र वंदावे ३५
 भगवन्मतासि भगवन्- मननिष्ठा मजहि लाविसी बोल
 जो लक्षसज्जमान्य श्रितरक्षणधर्म मानिशी फोल ३६
 माझा सखाद्विष्ट- भुज सात्यकि हा कसा न रक्षावा
 समरीं सहाय जो जन तो प्राणाहूनि अधिक लक्षावा ३७
 खां आत्मा निंदावा कीं जो असमर्थ भुजहि रारवाया
 योग्य श्रितावनाक्षम कीं परमाऽसाध्य रूज हि राखाया ३८
 स्वभुजावनं जड ज्याला श्रितरक्षण करिल काय तो काचा
 तो धन्य जया आश्रित उत्संगावरिल काय तो कौचा ३९
 कौरव्य न दे उत्तर जाणों पार्थोक्त नायके कांहीं
 त्याचा नरौंक्तिहीं मद सर्पाचा जेविं जाय केकांहीं ४०
 करुनि चारासन मग तो होय प्रायोपविष्ट भौन धरी

१ जुना, २ फलदेणानाही, ३ आश्रितसंरक्षण, ४ श्रित-अवन-अक्षम-आश्रितांचेरक्षण
 करण्याविषयी असमर्थ, ५ रोग, ६ बाळाचा, ७ नर-उक्ति-अर्जुनाच्या आश्रितांनीं.
 + साहा (शास्त्रे)

द्रोणपर्व.

१५१

योगबळें विधिलोका- प्रति जाया उपनिषद्-विचार करी ४१
 कुरुनीं केली कृष्णा ॥ अर्जुननिंदा फार न कथवे गा ती
 ज्याला देवर्षींचे कामाद्यदिर्मनवक-थवे गाती ४२
 लेश विषाद न दे कुरु- कृतनिंदासारवर्ष वीरा या
 त्या भूस्त्रिणिगारासाहे न कुरुकृत स्तवन हर्षवी राया ४३
 पार्थ म्हणे कौरव्या जें मद्यज्ञ लेशही नसे मळलें
 सर्वांसि विदित असतां तुज एकासचि कसें नसे कळलें
 जो माझ्या शरविषयीं असतां प्रबलहि धरिल हननाशा
 न शकावाच कधीं तो शत्रु कराया मदीय-जन-नाशा ४४
 खंडें सात्यकिमस्तक खंडन करितां तुझा भुजच्छेद
 हा जरि अधर्म म्हणतां या कर्में बहुत पावतां खेद ४५
 विरथ विशस्त्र सप्तद्रा- स्तन तुमचें धर्मतोक सामान्य
 केला तुम्हीं नशाचा वध कीं हो धर्म तो कसा मान्य ४६
 ऐसें जिष्णु वदे तें ऐकुनि तो स्पर्शाला शिरें महीनें
 उडवी नथाकडे भुज वामभुजें पक्षिपति जसा अहितें ४७
 किमपि न वदतां प्रेमें कृष्णासरव म्हणे नथा अगो धाला
 पाहुनि तुला मदात्मा ऐसा न सराश्रया अगो धाला ४८
 धर्मीं भीमीं नकुळीं सहदेवीं प्रीतिरीति परमा जी
 तीच तुझ्या ठाई वा आहे मति तुज म्हणे न पर मर्जी ४९
 तूं माझ्या कृष्णाच्या आज्ञेनें पुण्यलोक पाव कसा

१ उपनिषद्-विचार, २ काम-आदि-अग्नि-मीन-बक, ३ अर्जुनास, ४ शर-विषय-बाणा
 च्याप्रदेशान, ५ गंभीराला, ६ कल्पवृक्षाला, ७ तुल्याला, ८ माझी.

हो सगनिपात्र शिविसा तेजस्वी सूर्यचंद्रपावकसा ५१
 प्रभुहि मूणे कौरव्या घे देतो सुवर वरदेवर गा मी
 साधो वैकुण्ठप्रति जा हो मन्त्रेत्य पश्चिवरगामी ५२
 साधु मूणति हा घनसा दाता सततोऽग्निहोत्र-याजी यो
 निज-लोकीं अवलोकुनि चतुराननही मूणेल याजी या ५३
 इतुक्थामाजी सात्यकि धांवे कायावया शिर तथाचें
 ब्रम्हीं गुरुप्रसादें न पुन्हा तापावयाशि रत याचें ५४
 वारी कृष्ण धनंजय भीम तरी क्रूर तो तथास वधी
 सात्यकिधी त्या वीरीं तैशी वृत्रीं जसीच वासवधी ५५
 वारित होते कर्ण द्रोणि जयद्रथ कृपादि हाकांहीं
 परि तो त्यजिता झाला न शल्यग्रज-वधदुराग्रहा कांहीं ५६
 जरि सर्व मूणत होते रे युयुधाना नको नको परतें
 हरिलेंचि भूरिदक्षिण- शिर वीरेण ऐकिलें न कोपैरतें ५७
 सात्यकि विश्व-सुरवे त्या कर्मकलंकें उदंड निंदुनि घे
 संकोचांतुनि बाहिर बहुधा तें पासनीच इंदु निघे ५८
 जो सात्यकि हत यूथेय हरिसा अत्युग्र पूर्ण उत्साहें
 कुरुवीरांसि मूणे विष पीतां करितां मदीय-कुत्सा हें ५९
 धर्म-कथा धार्मिकसे कथितां न विचारितांहि अन्या या
 न वधावा न वधावा मूणतां आपण करुनि अन्याया ६०

१ अग्निसारवा, २ वरदश्रेष्ठ, ३ माध्यासारवा, ४ गरुडावरवसूतफिरणारा, ५ निरंतर
 अग्निहोत्रहवनकर्ता, ६ या भूमिश्चव्यास, ७ वनासूताविषयी, ८ इंदुबुद्धी, ९ भूरिश्चव्याचा
 वधरुदुराग्रहास, १० हे सात्यके, ११ निवारण, १२ रागीट अज्ञानें, १३ गजपति-

जेव्हां केलें विरथ-वि- शस्त्र-सुभद्रा कुमारवधकर्म
 तेव्हां गेला होता सोडुनि कोठें तुझांसि हा धर्म ६१
 जो मज पाडुनि समरीं हाणिल माझ्या उरांत लात अरी
 तन्मथन मत्प्रतिज्ञा ती म्यां केली वधूनि यासि स्वरी
 जें कर्म अमित्राला पीडाकर होय सर्व तें कार्य
 समायणांत वदला ह्मणती कवि आद्य ज्यासि तो आर्य
 ऐसें सात्यकि बोले उत्तर इकडील कर्णही न करी
 वाटे झाले परिसुनि हरिगर्जित शक्तिवर्णहीन कैरी ६४
 खलदुर्जय बलजलधि छलरहिताचार जलदसा दाता
 नलसम शुचि शलपूर्वज हलभृदनुजलोक पावला ताता
 शिनिनें स्वयंवरीं जें श्रीवसुदेवार्थ देवकी हरिली
 तें बहुत सोमदत्ते आत्मपरिभवव्यथा मनीं धरिली
 बहु बीरमंडळीं यश जिंकुनियां युद्ध सत्वर शिनि घे
 श्रीरुद्रासि शरण तो विजयार्थी शुद्धसत्वरशि निघे
 विचकूं न देचि इतरा दात्यापरि जो दयालु देव रद
 तो आशुतोष दर्शन देउनि वद वर असें वदे वरद ६८
 तो सोमदत्त नमुनि स्तउनि प्रेमें परोपरि भवार्ते
 मागे शिनिपुत्राच्या मत्पुत्र रणीं करे परिभवार्ते ६९
 मत्पुत्र-करें वरावें वरिलें जें काय हो यश शिनि-करें
 नासे तव प्रसादे ताप न नाहींच होय शशिनि-करें ७०

१ वाल्मीकि, २ हस्ती, ३ विष्णु लोक - हलभृत्-अनुज-लोक-बलरामा
 च्या बंधूचा लोक, ४ हे धृतराष्ट्रा, ५ नामविशेष (सात्यकीच्या पित्यानें)
 ६ चंद्रसंपूर्ण ॥ तात्काल होतो सौम्य ज्यास असा सदाशिव + शक्ति-वर्ण-हीन.

प्रभु एवमस्तु ऐसें बोलुनि दे प्रार्थिला वर प्रणता
 हें किति देता जरि तो बल कालपराभवार्थ द्या ह्मणता ७१
 शिभिनें जैसा परिभव केला होता रणीं स्वताताचा
 तैसाचि भूरिदक्षिण करि ईश्वरें तदंगजोताचा ७२
 यास्तव सात्यकि भंगे कीं जाया तदरिखेद हर पावे
 नातरि तया पुढें तो शत्रूचे सर्व वेद हरपावे ७३
 ब्रह्मद्रव्य ज्ञाति- द्रव्य गुरुद्रव्य रक्षिति न हरिती
 ब्रह्मण्य सत्यवादी दीनजनीं तातसे दया करिती ७४
 बहु शांत दांत दाते अविकैथन धर्मनीतिनिष्ठ तसे
 सत्पुरुष तेचि यादव ज्यांपासीं विजय दैव तिष्ठतसे ७५
 अजित पदाश्रित सर्वहि यादव अजितचि सुरासुरजनां कीं
 गाती यांसि सजुनि बहु मधुररव नवे नवे मुरज नाकीं
 त्यांसीं कैसा लाऊं दिधला त्वां पुत्रवत्सला दावा
 काय ह्मणों वृष दुर्वह हस्तिभरें केविं वत्स लादावा

अध्याय १४

अशि यूयकेतुची गति होय मग ह्मणे सिताश्व देवाहूं
 श्रीरुद्रचरणकमलीं शीघ्र जयद्रथशिरोज दे बाहूं १
 थोडा उरला वासर वा सरसिजलोचना तुरग हाकीं

१ एव-अस्तु-असें-असो, २ तत्पुत्राचा, ३ निंदापरस्तुतिनकरणारे, ४ मृद
 म, ५ भूरिश्रव्याची, ६ शिरकमल.

मारावाचि खल अनुप- कारज्ञ खराखुरा उरंग हा कीं २
 बा केव्हांही झालें यामागें जें मुधौ न दासाचें
 तें आजहि प्रतिज्ञा वच होचि दयासु^१धानदा सौचें ३
 तो भक्तवत्सल प्रभु ती पार्थाची मनांत मातें लिही
 रथ चालवी खरित तें पाहुनि लाजे मनांत मातें लिही ४
 कुरुवीर धांवले बहु येतां नररथ जयद्रथ^५
 कुरुपति कर्णासि ह्मणे न परमुखीं सिंधुराज हो कबळ
 प्रकट करी बळ चिंतित होतों बहु दिवस या^६
 सुकवि ह्मणोत महादुत ठावा नाहीचि यासम रस मर्या
 हा पण कीं अस्तासि न रवि जातां सिंधुराज मारावा
 अल्पावसिष्ट वासर वेंचे तो मात्र पार्थ वारावा ७
 जातां वृथा प्रतिज्ञा पावेल श्वेतबाहू विलयाला
 ज्वलनीं शिरतां सत्य- त्राणा कवि कोण राहविल याला
 होतील बंधु शोकें धर्म पर्वनपुत्र बुद्धिबळहीन
 जलहीन मीनसे ते चवघेही वांचतील पळही न ९
 पावेल हरिहि तापा- पासुनि बहु जेविं आज्येप दरा^{१०}ला
 एवं सुरवेचि येइल निष्कण्टक सर्व राज्य पदरा^{११}ला
 शल्य कृप द्रौणि सहित करिशिल तूं स्पष्ट रत्नसानु^{१२}जया
 सेना तव साहित्या योजिन मी करुनि यत्न सानु^{१३}जया
 कर्ण ह्मणे कुरुराजा मज गमला भीम अहिर्मैकरसाच
 त्याचे साथक नायक उग्रांचे क्रुद्ध अहि मकर साच १२

१ सर्प, २ खोटी, ३ खरें, ४ उक्ति, ५ इंद्रसारथी, ६ जयद्रथ, ७ पायुद्धरसासारवा,
 ८ मयासुरास, ९ थोडाराहिलेला, १० भीम, ११ उत्तमघृतअथवालोणी, १२ मया
 ला, १३ मेरुजयार्ते, १४ स-अनुज-बंधूसह, १५ सूर्यसदृश :: दयाळूप अमृताच्या

अमरांतेंही मर्म छेदुनि ह्युणतिल करूनि आ वांका
 बहु विकल मी असावें ह्युणतचि आहें धरूनि आवांका
 मज बळ न चालवाया निजकर पाद-क्षताऽकुला लेश
 भीमा मी दारवविता विधिसि जसा दक्षता कुलालेश १४
 परिसमयीं न चुकावें ह्युणुनि येथाशक्ति करिल संगर हों
 दैधीं जय प्रतिष्ठित आहे तूं धरुनि धैर्यसंग रहा १५
 मी युद्ध करित असतां सैंधव न धनंजयासि गावेलें
 अभिसुरव वात वहातां तरुला व्यापील काय गा वेल १६
 ऐसें जों कुरुपतिसीं उत्साह बळें धरूनि कर्ण वदे
 नर शर-जालें मथित्यां बहु गरळें जेवि ताप अर्णव दे १७
 छेदी पार्थ तडतड हिरदांचें कुरुबळीं शिरोनि करै
 झांकी क्षितिला विरवरुनि वीरधनुर्बाणभुजशिरो निकरै
 किंबहुना बहु शोणित- पूर्ण योधबळ बाहवी राया
 तेव्हां सुरर्षि बदले सद्यदा यों धबलवीहवीरा या १८
 कुरुकटक जलदपटलचि शिरतां अर्जुनसमीरवितुळे तें
 ते नृप रक्षतुळें तें पावे तो विक्रमी रवितुळे तें २०
 जेविं क्षम लीलेनें सर्व परमदा पिनांक सागया
 नरचाप तसाचि परा उग्र परम दापिना कसा राया २१
 दुर्योधन दुःशासन कर्ण रूप द्रौणि बाल्य हे मौनी
 पार्थी बहुशस्त्रांनीं वर्षति पार्थीं जसेंचि हेमानी २२

१३ नवरात्र, २ कुशलता, ३ कुंभार, ४ हामीकर्ण, ५ सांपडेल, ६ भुंडाडंड, ७ स
 मूह, ८ अर्जुनवीराला, ९ राक्षसतुळनेतें, १० शिवचाप, ११ अभिसानी, १२ स-
 लात्रीबाहणी + येवो.

विजयासि बाण हाणिति ते सर्वहि एकदांचि कडकडुनी
 गमलें अमृतरसातें केली जिंकावया निकड कडुनी
 करिती प्रसन्न व्हाया जो सादर नारदादिभक्त पसे
 त्या प्रभुच्याही मर्मा हाणिति शर दगडुखादि रक्तपसे
 परशरशतें त्यजि न धृति विजय सुयति जेविं अंतर्गोयशतें
 रामयशासीं तुळितां न धरी तिलमात्र अंतर्गो यश तें
 दुर्योधन दुःशासन शल्य कृप द्रौणि भंगतां क्रुद्ध
 कर्ण पुटें होय करी अत्यद्भुत शक्रसूनुसीं युद्ध २६
 सात्यकिचे भीमाचे पावुनि विश्वास हाय हात रणीं
 ह्यणती बाटे झाला प्रियसुतमित्रा सहाय हा तरणी
 पार्थ न साहे जें वृष कृष्णीं क्षत करुनि होय अधिक रणीं
 वेदांती परविरचित दूषणपांडित्य जेविं अधिक रणीं २८
 शरजाला - सह सहसा पाडी तोडूनि पार्थ तो धनुतें
 तो सज्य दुजें केलें निमिषार्थ त्या समस्त-योध-नुतें
 कर्णें शरवृष्टि पुन्हा केली तिस विसकटूनि मग
 पविसम सायक सोडी रचित-निलिंपार्थ पार्थ बा राया
 जो हांसत पार्थ ह्यणे अपुनि बाणास अंग पावन हो
 छेदुनि दुर्वार शर द्रौणि करी क्षिप्र अंगपावन हो ३१
 केला पार्थ वृषें वृष पार्थ शतदा शरीं दीसेनासा
 सौंध्यस न धरिति जाणों सांग्ना दोघांसही दीसे नासा

१ विषांनीं, २ अंजलि, ३ राक्षससे, ४ उत्तमसंन्यासी, ५ विघ्नशतें, ६ भेदा,
 ७ सिद्धांतप्रतिपादनांत, ८ रचित-निलिंप-अर्थ-संपादित आहोदेवांचा
 कार्यार्थ जेणें असा, ९ अंग-प-अवन कर्णरक्षण, १० भय, ११ स-अग्रा.

तों स्वभटांसि नृप ह्यणे वृष विजया न वधितां न परतेल
 साहित्य करा दीपचि हरि तम त्या पाहिजेचि पर तेल ३३
 मग नगेभित्सुत मारुनि हरि सारथि कर्णकीर्तिला मळवी
 त्यातें अश्वत्थामा सत्वर बाहोनि निज रथीं पळवी ३४
 गुरुसुत कृप मद्रप वृष-सेन झटति पार्थ शर सहात रणीं
 इच्छिति सर्व असें कीं अस्तंगत होउ शीघ्र हा तरणी ३५
 सिंधुपतीच्या जाऊं नच द्यावा पार्थ हा निकट कांहीं
 तुमच्या असाचि निश्चय केला साहोनि हानि कटकांहीं
 बहु वर्षतां परांस न नर मानी जेवि न नग ३६
 भासे धनंजय धनं - जयेंचि सकळ शत्रुजन गमे घांस ३७
 गमलें आंगें करितो रतिरमण क्षयकराक्ष समराया
 कीं श्रीमद्रामातें वेदुनि झटतात राक्षस मराया ३८
 हय गज भटांसि नरशर अहि द्यावा मृत्यु रोकडा डसले
 मग हृदयीं हरिवसा कुरुपमनीं फार तो कडाड सले ३९
 गरुडें गांठावा अहि गरुडनिलें जेविं जलधि उडवूनी
 बा गांठिला जयद्रथ तेवि नरें बहुत सैन्य बुडवूनी ४०
 कपिवरि एक हयावरि वसु हरिवरि तीन अर्जुनावरि सा
 शर योजी सैंधव विग- ताऽयु शरभहंतुकाम तो हरिसौ ४१
 ते छेदुनि पार्थ क्षत- तनु केला बाण साठ सोडूनी
 तत्काळ पाडिले शर- युग्में तत्सूतकेतु तोडूनी ४२

१ परंतु, २ अर्जुन, ३ अश्व, ४ श्रमानें कामकरिती, ५ अग्निच, ६ रावत, ७
 मदनमारकनेत्रज्याचे असा शिव, ८ गरुड- अनिल पक्षवातानें, ९ आठ,
 १० कृष्णावर, ११ जयद्रथ, १२ सिंहसा, + सहा.

द्रोणपर्व

१५९

तों प्रभु ह्मणे सरण्या हा व्याघ्रीच्या जेविं सार थानीचा
वधिशिल कसा न करितां भग्न रणीं प्रथम सा रथा नीचा
तुज थोड्यातरि व्हाव्या जिंकाया सारथासि सा घटिका
थोडा उरला वासर सन्मान्या पण तुझा न हो लटिका
सैंधव आजि कसा तरि तुज करवीं पाहिजेच मारविला
यास्तव मी योगें तम निर्मुनियां झांकितोंचि या रविला
वाटेल सैंधवासह सर्वासहि सूर्य सत्य मावळला
चुकला मुकला अर्जुन भलतें शोकज्वरांत चावळला
चुकलें मरण ह्मणुनि बहु हर्षेल न आपणासरक्षील
हांसेल ह्मणेल भलें झालें पार्थासि वन्हि भक्षील ४७
त्या रंध्रींच अधम-शिर उडवीं झांका धरून को कांहीं
करितांहि शोक विरह-ज्वरभय चितीं धरून को कांहीं
पार्थ अवश्य ह्मणे प्रभु झांकीं निर्मुनि महा तमा रवितें
अरिस नरकुंजरीं हरि-तेजचि होउनि महात मारवितें ४९
करुनि तमें तरणीतें पुरवाया श्रितमनोरथा पिहित
यद्यपि दुर्घट होतें प्रभु लीलेनें करी तथापि हित ५१
बहु जोडिलें सुयशधन ऐसा हा भरुनि हाट कपटाचा
महिमा सहस्रवदना-हि न वदवे दिव्यहाट कपटाचा ५१
तरणि न दिसतां लावी सकळ कटक तोहि दृष्टि गगनींच
त्यो आपणाहुनि बहुत हर्षभरें होय मेरुनग नीच ५२

१ चक्रवाक पक्ष्यांनी, २ आच्छादित, ३ बाजार, ४ दिव्यहाटका चापट
ज्याचा, ह्मणजे सुवर्णापदीपीतपदज्याचा असा जो कृष्ण त्याचा, ५ ज
यद्रथास, + बकला.

देव ह्मणे रिद्धिदुष्टा रूद्धिदुष्टा सिंधुपाल तो खौतें
 तन्मस्तक खंडुनि मज बा लक्ष्मणसाचि घाल तोखौतें
 नर खरतर शरवृष्टि करुनि कुरुसैन्य
 मारी सुदूर सारी चापबळें अचळ कुळ जसें वैन्य ५४
 आनौंभि बुडति चक्रे ऐसें क्षितिवरि पळांत पळे सांचे
 वाटे खरे विखरिले रणरंगीं पुष्पराशे पळसांचे ५५
 शौरिसख करी सहसा द्वौणि कृपाचार्य गाढ विद्व रणीं
 बहु कांपवी पतद्रुज- वंदभरें पार्थ गाढविद्व रणी ५६
 वृषवृषसेन धनुष्यें खंडी भ्रमवी सुयोधनमनातें
 शरवृष तासि वधी करिति भयें बहु सुयोध नमनातें
 शरवर्षे रथरक्षक सकळ विकळ करुनि पळविले वधिले
 कार्यार्थ सुचों न दिले त्या वध्यजय था मनामधिले ५८
 मग ये शर जो होता अर्चित दुःसह अरीस भात्यांत
 वज्राखें मंत्रुनि बहु आणी पहिल्या परीस भौं त्यांत ५९
 देव ह्मणे ऐक अशी झाली हा जन्मतां नभोवौणी
 हें सुत-रत्न निज-कुळा वृद्धिप्रद जेविं वौरिजा पाणी ६०
 होईल शूर मानीं बहु संपत्ति प्रसिद्ध जोडील
 परि समरांत अलक्षित अरि याच्या मस्तकाशे तोडील
 सुतशोक जसा न तसा दुःसह संताप भो सखे देव दे
 याचा पिता बृहद्रथ ऐसें होऊनि तो सखेद वदे ६२

१ अर्जुनास, २ आकाशांत, ३ हर्षांत, ४ वेनराजाचें, ५ नाभिपर्यंत, ६ मां
 स, ७ अर्जुन, ८ दद, ९ पतनपावणारा हत्तीचा समूह त्याच्याभारें, १० तेज
 ११ आकाशावाणी, १२ कमलास, १३ अवचित (न पाहतां) १४ वणवा

क्षितिवरि जयद्रथाचें पाहिल मस्तकसरोज जो जन हो
 शतधा त्याचेंहि फुटो मस्तक तो श्वापदांसि भोजन हो ६३
 जपतो नपतो तप तो कीं निजघाच्या कधीं न हो बंध्या
 संप्रतिस्पर्धन पंचक- देशाबाहेर करितसे संध्या ६४
 योचें मस्तक याच्या जनकोत्सर्गिं हळूच पाडावें
 कंदुकैसें गगनपथीं वरिचेवरि शरकरोंचि तोडावें ६५
 अर्जुन म्हणे बहु बरें गांडीव गुणीं सुबाण तो जोडी
 सोडी सगळ्यापणाना वध्य जयद्रथशिरोबु-रुह तोडी ६६
 नेलें करें कमळसें शरनिकरें सांवळनियां शिरतें
 अंकींच उतरिलें बा हितचि अहित देव जेधवां फिरतें ६७
 बैसोनि करितहोता जप तुमचा स्वस्थचित्त तो व्याही
 प्रभुयश किति वर्णिल कवि करु आर्या लक्ष कोटि बोव्याही ६८
 अंकीं काय गुरु असें म्हणुनि पहावें परंतु मन मुलढें
 उठतां जप करुनि पडे क्षितिवरि सुतशीर्ष तच्छिरहि उलळें ६९
 प्रभुनें यापरि तुमचा जांवाई आणि स्वपविला व्याही
 भगवत्क्षोभें नवकुश शमविल गरुडाहि न पवि लाव्याही ७०
 ब्रम्हादि सर्व भूतें तें पाहुनि अतुल विस्मया वरिती
 करिती बहु नरहरि-नुति तख्यानचि भक्त दृढ मनीं धरिती ७१
 अक्षोहिणी स्वपविल्या या युद्धीं श्वेतवाहनं आव
 कार्मुक वेद हरिहर स्तवराजहि रीजया जैया पाठ ७२

१ होचो, २ आतां, ३ जयद्रथाचें, ४ जनक-उत्सर्ग-बापाच्यामांडीवर, ५ चेंदुसारखें,
 ६ कोमलतृणांकुर, ७ लावकपक्ष्यासही, ८ कुष्णाचिस्तुति, ९ धनुर्वेद, १० हेधुतराष्ट्र
 ११ श्वेतवाहनास (अर्जुनास), + जड.

मग जगदीश सुहृत्तम पुरुषोत्तम त्या तमासि आटोपी
 हा टोपी घालिल जल निधिसहि मशका मूणेल आटो पी ७३
 दिनेमणि दिसतां देव-^१ क्यात्मज माया असें तयां उमजे
 कपटे जिंकोनि करित होते वृद्धांसेमक्षही धुमजे ७४
 कैले तव तनयांनीं पाहुनि सैंधव परोक्ष रोदन हो
 भ्रमद कविमते स्नेहचि ऐसा सेवनपरा सुरोदन हो ७५
 श्रीकृष्णें प्रथमचि मग श्वेताश्वें शंखराज वाजविला
 भीष्माच्या सिंहारवें कल्यांत-पयोद नाद लाजविला ७६
 त्या नादें धर्माला विजयें अरि मर्दिता असें कळलें
 टळलें दुस्तर संकट कृष्णपदध्यान जयफळें फळलें ७७
 होऊनि जयोन्मत्त द्रोणासि नवचकतीच भट कांहीं
 हवें बहु विध वाघें वाजविलीं धर्मराज-कट कांहीं ७८
 गुरु मारावाचि म्हणति पांचाळ प्रमुख सकळ वीरमणी
 उत्साह-शक्ति योधा अम भर्त्या जेविं न कळवी रमणी ७९
 अस्तातें सवि जातां जगदेक यथार्थसंध सितवाजी
 निज विजयश्रीस हरी सापडली पथ चुकोनि कितवा जी ८०

अध्याय-१५

बहु शर वर्षति कृप गुरु- सुत घालुनि शक्रसूनुला मध्ये

१ मर्य, २ देवकी-आत्मज-माया-नृपति, ३ भीष्मादिकां समक्ष, ४ पुं
 ५ गतवाण, ६ अयसागर, ७ होवी, ८ मल, ९ आदर, १० सस्यशक्ति

ज्याच्या धतुला झालीं दैत्यांचीं उद्धतें बघें वधें १
 चित्तीं पार्थ म्हणे रूप गुरु गुरु-सुत हाहि गुरु असामान्य
 निष्ठुर कैसें व्हावें द्रोणेतर जन नसे असा मान्य २
 शर मंद वेग तो गुरु - वत्सल रक्षावया स्वयं हाणी
 परि तन्मति गडबडली स्त्री बहु कार्यात जेविं न शहाणी ३
 त्या विप्रयेगीं न पडति जहि पार्थ-ग्रहित मंद रोपे रिते
 गावविति अमृतरुचि शुचि गुणवश यश मेः ४
 पार्थ शरार्त रूप रूपण- सम समय हाहि करून आरडला
 पडला मूर्च्छित जैसा बहु बाल व्यालेंदष्ट आरडला ५
 वाटेल तत्तनु पुढें बहु कांटे काय काटिले पणेंसें
 आलें कृपासि पन्नग- पाशीं रघुनायका टिले पणेंसें ६
 मेलाचि असें मानुनि सूतें रथ तूर्ण काटिला मागे
 केला गुरु-शोक प्रभु- पाशीं त्या अर्जुनें महाभागें ७
 गुरु माय बाप ईश्वर तरले गुरुचीच धरुनि नर कास
 मजसम मीच कृतघ्न प्रभुजी पावेन मरुनि नरकास ८
 स्मरतां रूप-गुरु घालिल मज बहु अभिमन्युपरिस शोकांत
 ज्याला गुरुचा वध मृत अधमतम असा नसेल लोकांत ९
 करितां विलाप दाटे बाष्पांच्या पार्थकंठ वेगानें
 कीं गुरु शोकीं सजना स्वर्गाहि न काल कंठे वे गानें १०
 तोंचि जयद्रथ मथन- व्यथित-हृदय कर्ण धांवला कोपें

१ रूप आणि अश्वत्यामायांचे गडई, २ बाण, ३ विफल, ४ सर्पदंशित, ५ फणस
 नामक फळानें, ६ मोठा भाग्यवान् अशा, ७ मान्य, ८ अभिमान, ९ क्रमवे

सात्यकि होय पुढें हो पार्य म्हणे यास हें नव्हे सोपें ११
 रथ चालिब चालिवधा-^१ घतुल यशा यादवास राखारे
 सुरभी म्हणेल काय व्याघ्रें स्वसमक्ष वासेरा रवावे १२
 देव म्हणे वत्स गमे प्रेमें परि हा निका महेर्षभ रे
 समयीं गुरुभक्त मनीं दुर्धर-अरि-हानि-काम हर्ष भरे १३
 एकचि सात्यकि आहे कर्णाच्या परिभवास पर्याप्त
 करिती साहित्य तुझें चक्रत्रातेहि वीरवैर्यास १४
 घालिन गांठि करूं दे आधीं हरिदत्तशक्तिचा वेच
 व्याघ्री नागी कृत्या तशि हरिला शक्रशक्ति चावेच १५
 शक्ति दिली देऊं दे न सतवधें अयश अर्जु नाकेश
 सर्वस्व बुडो न तुझा एकहि हो वक्र अर्जुना केश १६
 स्वच्छगुणा तूं ठाडक अससी सुरनायका पुरांरीस
 प्राकृत जाणेल कसा बाजाणें काय कापुरा रिसी १७
 घालिन गांठि वृषासीं त्याच्या येतांचि समय मरणाचा
 मग चिंता कां घेइल पथकर जरि दाससम यम रणाचा १८
 सात्यकिला विरथ करिल यूपध्वज हें भविष्य जाणोनी
 प्रभु कल्पविला दे निज रथदूरिल दररवेंचि आणोनी १९
 त्या अजितरथीं सात्यकि शक्ररथीं रामभद्रसा वेघीं
 कर्णाभवते बहु उर- गाभवते जेविं गरुड कावे घे २०

१ चालिवधापासून अनुपम्ययशमिळिवलेल्या (कृष्णा) २ वत्सातें, ३ मोवबैल,
 ४ पुरेसा, ५ वीरश्रेष्ठ भक्ते सुद्धत, ६ दंददत्तशक्तीचा (वासवीशक्तीचा) ७ रवर्च,
 ८ संगारु, नाक-ईश-ईंद्र, ९ पुर-अरिस-सदाशिवस, १० आखल, ११ कर्ण, १२ सिद्ध
 करविलेला १४ रामचंद्रासारखा, १५ नवे, + सात्यकिला.

रक्तें न्हाले झाले गोवर्धनवे पुष्पिता^१ पलाशनगा
 गंधर्व म्हणति एका राघव एका म्हणा पलाशन गा २१
 न वसात्याकरणसमयीं प्रेक्षकनिकरीं न देहभान वसे
 दानवसेनापतिसे गमले कीं देवसे न मानवसे २२
 विरथ करूनि पळों दे वृष न करी नैकबाणविद्वांत
 मुरव्य धनुर्धर कृष्णा अर्जुन सात्यकि हाचि होय सिद्धांत २३
 भीमाअर्जुनभाग म्हणुनि तव सुत राघेय मारिले नाही
 लीलेनेंचि निवदिता दुर्घट नव्हतेचि माधेवा कांहीं २४
 भूपरधीं जाउनि वृष सोडी अर्जुण दीर्घ ससकारे
 हळुचि म्हणे हा देवा कां केला तपनसुतहि फुसकारे २५
 कृतवर्मा गुरुनंदन इतर महारथहि भांडले सर्व
 परि एकेंचि धनुष्यें त्यांचा साराहि सारिला गर्व २६
 सात्यकि कुरुकटकाचा पवन घनाचा तसा करि भणाय
 पुसतां कसें श्रुत असे आपणचि कृपा पुढें तरि म्हणाय २७
 तो दारुका नुजानें सिद्ध करुनि आणिला सरथ राया
 प्रभुनें तो केला त्या योग्य न शक्नाहिही सर थरया २८
 माधव चंदे नवरथीं आज्ञा दे दारुकास मातलिला
 जेविं श्रीराम मथुनि रवचरचमूला उदंडमातलिला २९
 सात्यक्यवनयशाचा पांघुरवी देव दारुका सेला

१ प्रकुलित अशा पळसाच्या झालास, २ पल-अशन-मांसप्रक्षक-राक्षस, ३ न-
 एक-बाण-विद्ध-अंत-अनेक बाणांनीं विद्ध जोत्याचा अंत, ४ तुझा पुत्र (दुर्योध-
 न), ५ सात्यकीला, ६ जीबळ करी ज्यांत असावीत इतित असा, ७ कृपापुढें ण
 म्हणजे कृपाण असे म्हणा, ८ टिकाया, ९ फार माजलीतिला. + अवि-उष्ण

प्रभु केविं न तारी जड- ही लावुनि देवदारु कासेला ३०
 तैसाचि कर्णहि चढे विधिवत्कल्पित-रथीं विमान-समीं
 झाले विमर्नस्क सकल तख्तहि जाहलों विमानेस मी ३१
 भीमे वधिले दुसुरव- मुख तव सुत एकतीस म्यां कथिले
 भगदत्तभीष्ममुख बहु- शत विजये साखेने रणीं मथिले ३२
 या बहुलक्षजनाला बा हेतु तुझाचि अपनय मराया
 बहु काम कोप लोभचि खर न मळयागि तपन यमराया ३३
 अनुजाला भीम म्हणे विरथ करुनि गांजिलें मला कर्णे
 तें म्यांचि साहिलें बा आइकता नच दुजा भला कर्णे ३४
 तूवरका ओंदरिका मूढा संग्रामकातरा बाळा
 ऐसें पुनः पुन्हा मज वृष बदला अर्जुना असलेला ३५
 ऐसें म्हणेल त्यानें मारावे तत्क्षणीं न सोसावे
 हेलांचि मत्सनिज्ञा- वच दीनार्पत्यसेचि पोसावे ३६
 जसि आयुली तसि बुडों देबुध पंकांत गाय न पराची
 गानपेदुसरवा समयीं सांवरितो तान गायनेपराची ३७
 नेला वृषाकडे रथ कथितां अवमान हा निज गेंदीशें
 सोसावी स्वजनाची कैशी नव जलहा ने जगदीशें ३८
 पार्थ म्हणे ऐक वृषा जय अपजय वासवीं हि आढळला
 नहुष महाराज मदे इंद्रेपदाहुनि न काय गा ढळला ३९

१ काव्यविशेष, २ यथाशास्त्र केलेल्या रथीं, ३ विमानसदृश अश्वा रथीं, ४ विरसभंतः करण्यसे
 ५ विमर्नस्क, ६ सात्यकीने, ७ दुर्नीति, ८ कानाने, ९ उदरपोषका (अपाशी)
 १० दुःख, ११ दीन-अपत्य-निराश्रित मूलसे, १२ गायन, शलभिन्, १३ गायनतसराची, १४ गदी-ईश-भीमाने, + संग्रामादिष्व-धीन्याड.

आतांच कीं न वधिनां सात्यकिनें सोडिलासि हा नीचा
 सत्वर पावसिल फळा केत्या सत्कुलज-मान-हानीच्या ४०
 बहुदां विरथ करुनि तुज भीम न कांहींच बोडिला खोटे
 जो देक धरुनि भिडला ज्याचें यश वीरमंडळीं मोटें ४१
 करुनि यद्दच्छेनें त्या आर्यातें एकदां विरथ अकुळा
 उपहासिलें कसें त्यां हांसावें काय बबुले बकुळा ४२
 वधिला सौमद्र तुम्हीं बहुतांहीं मत्तकरिसमानाहीं
 कर्म सुदुर्जरे रवर- गरजः प्रानाहिपरिस माना हीं ४३
 गणिले जेणे चैरी व्याघ्रें विपिनीं विशाळ वृषसे न
 तो अभिमन्यु जसा प्रिय मज तुज जो प्रिय तसाचि वृषसे न
 कथितो यथार्थ करितो वापथ स्पर्शोनि आयुधा सौते
 वधिन तुजपुटे दुर्मिळ यश देतां नवहि आयु धातयाते ४४
 आधीं सुतशोकास्य प्रेक्षीं मग दूर काय कालास्य
 करितील शिवा चुंबुनि तुज भवत्या जेविं बायका लोस्य
 उरकुनि ये कार्य उचित देवाया न वृषसे न जनका जे
 आचरण कष्ट न स्रष्टि बहु परवश न वृषसे न जन कीजे
 शकटे महा प्रतिज्ञा सर्वत्रहि कुरुबळांत नष्टकार ती
 भट करिती हा हा कीं न करिल तिस देवदेव कटक रिती ४५
 रवि मावळला वटि गेला देशांतरी धरुनि शोक
 कोक वरडति न रडतिल तेजः^{१२} प्रयलयां कवण लोक ४६

१ आश्लेष-छेनें, २ भीमाते, ३ कुडहीना, ४ बाबळीनें, ५ नामविशेष (कर्णपुत्र)
 ६ वसेनाते, ७ विधीते, ८ कोळ्या, ९ नृत्य, १० हे वृषसेनाच्या पिला (कर्ण)
 ११ कार्ययोगाते (जे जनबेलासारखे ते परतंत्र नाहीत असे नाही) १२ तेजस्वी-आश्रय-
 लय.

जें सरव सरवमूर्ति बरी देउनि विजयासि सुपरिरंभाते
 नच बरिती शत-बत्सर शकवडा झाल्याहि उपरि रंभा ते ५०
 भगवान् मृणे प्रिय-सरव्या जीते तरलासि तूं प्रतिज्ञा ती
 इतराला न तरवती झाले गतगर्व संप्रति ज्ञाती ५१
 मोठीं मोठीं हि बळे लवतिल तुजला न कां ५२
 जहि लांबरुंद बळकट होतिल सम काय कांबळे शाला
 मज तो तसा दिसेना जो एकाकी धसेल या कटकीं
 लतुल्य लवदधिकही बहु मेळविले स्रयोधने भर कीं ५३
 हें कर्म कराया जरि शक्राचें सैन्य एक कट करितें
 होतें भिडनां यासीं सर्पासीं जेविं भेककटक रितें ५४
 हें भुजयुगकुंतुक करिल अणिकहि पावेल कर्ण विलयाला
 भार करुनि मज याचा जय याहुनि अधिक वर्णविल याला
 पार्थ मृणे न विसरवे पळ तव पदनीरजाप्रति ज्ञात्या
 देवी सुफळा करितें हें करिती धीर ज्या प्रतिज्ञा त्या ५५
 केला धन्य त्रिजगीं तुझिया हा वासवि प्रसादानें
 संतानें जन्म सुदुर्गतिचा आवास विप्रसादानें ५६
 तूं ज्याचा नाथ नया जरि जय तरि काय नवल वणव्याल
 पाला त्या अरिजीवन किति सागर काय नवल वण व्याला ५७
 जे त्वच्चरणाश्रित ते गरुडचि शमन-करवाल कांठाही
 शिर दूर बळे त्याच्या लाविल यम न कर वाला कांठाही ५८

१ डुकु ४ आलिंगनाते, २ बळवंताला, ३ घोगड्या, ४ मंडूकसेना (बेडुकांवाससुसाय)
 ५ कौतुक, ६ पार्थाला, ७ अर्जुन, ८ कलवदक्षाने, ९ गृह (राहाण्याचे स्थान) १० यमा
 चारवडू, ११ रुष्यासर्प, १२ केडाळाही, + तत्सादकमल.

इगले कृतार्थ तरले अगणित या पादपल्लवध्याने
 व्यर्थ फुगविले नगणुनि तुज जगदीशासि गेल्ल वध्याने ६१
 शतकोटि मिळविले जरि शतकोटिकेरहि सुयोध नव धरणी
 वरिलचि तव प्रसादेन धर्मा होइल सुयोधनवध रणी ६२
 जयहि प्रभावहि तुझा प्रव्यादीनास मानेदा माने
 गौरविसि घेतले त्यां बांधुनि दीनासमान दामाने ६३
 प्रभु हास्य करुनि हरुनि श्रिततापा परतवी रथा राया
 न शकनि जयापुढे खल- संगति पापरत वीर थाराया ६४
 समरांगिरांत हय करि नर-वर बहु-लक्ष मारिले होते
 जेणे त्यासि मुकुंदे दारवविले सर्व तारिले हो ते ६५
 स्वकरक समीप जाउनि जगदीशे पांचजन्य वाजविला
 आज विलापे राया त्यां शोक तसाचि हर्ष माजविला ६६
 धर्म धणी ज्याच्या बहु घे घालुनि उडी सुरवे वेची
 यज्ञानार्थ महाजन सर्वस्वासह कुडी सुरवे वेची ६७
 धर्मे दोघे कृष्ण प्रेमें आलिंगिले जसे ताते
 तत्प्रेमार्थ तन्मनाते बहु सुखवी जेविं मेघ सेताते ६८
 आनंदाश्रु परिप्लुत होय प्रभुचे पुसी बदन पदरे
 जेणे रमाधराहुनि शबरीचीं मानिलीं मधुर बंदरे ६९
 मग ते पुशिले ज्याते देखुनि शतदा बदे अचलकन्या

१ गाल, २ वधाई- वधासयोग्यजोत्याने, ३ कजधरहि, ४ दासा, ५ मानदेणान्या,
 ६ मानाने, ७ दोळ्याने, ८ स्थिरचाया, ९ समरांगणांत, १० उत्तमआलिंगनाची,
 ११ यत्-ज्ञान-अर्थ-ज्याच्याज्ञानार्थ, १२ देह, १३ खची, १४ त्या, १५ आनंदा-ने भरलेले असे, १६ बोरें, १७ पार्वती, + तृप्ति.

पाहे हें पुत्रमुखीं स्त्री जी सर्व स्त्रियांत ती धन्या ६९
 मभुसिम्हणे बधिला कीं अधम नराकार पाप रासैभ जो
 द्याया कृतघ्न विसरुनि तुज न स्वप्नीहि हो परास भजो ७०
 येणेचि सिद्धि कळती जाणति ऐकेंहि बायका शीतें
 सद्यः परमार्थद हे पाय न लाजविति काय काशीतें ७१
 वा बाळमीन येतां छायेत सुरवे म्हणेल बक राहो
 देइल पाय हैरिशिरीं होतां तुमचा प्रसाद बकरा हो ७२
 स्वपदीं पांडव बसतिल करुनि अरीतें परासु बासवसे
 शिशुपशूहित हा लोकीं पदपद्माचा बरा सुवास वसे ७३
 शक्रहि जयद्रथातें आजि असा पण करुनि न स्वपविता
 बरिली तव दृष्ट्यातें बरितें झालेंचि हेंहि नख पवितो ७४
 कृष्ण म्हणे धर्मा तूं सिद्ध कपिलसाचि करुनि सुतपातें
 क्षोभविलासि खळोनीं स्वांतार्थ प्राणतुल्यसूतपातें ७५
 तुझिया बधिला सैंधव बहु अपराधी म्हणोन कोपानें
 सत्पुरुषलंघनें मी कां गरळाचीं म्हणोंनको पानें ७६
 तत्क्षोभा साहेसें कैचें सामर्थ्य सैंधवीं अत्यां
 कल्यां रविसा पडला इच्छामरणहि नदीज शरतत्यां ७७
 करिल क्षोभ तुझा बा धर्मा उरत्याहि खळजना भसितें
 हें न चुकेलचि होइल जहि शिव घननील जलजनाभ सित ७८

१ गाढव, २ हाकी, ३ सिंहशिरीं, ४ दृष्टीनें, ५ वज्रपणा, ६ उत्तम
 तपातें, ७ अभिमन्युच्या पतनानें, ८ कल्यांती, ९ प्रीति, १० प्रत्य, ११
 मेघासारिवा काळा, १२ विष्णू, + स्वनाशार्थ.

तों नमिति भीम सात्यकि त्या दोघां जेविं नर्मदा यादां
 प्रभुची पदयुगली दे कीं जैशी माय शैर्म दार्यादां ७९
 तातापरि धर्म प्रभु बहु त्या क्षतविघ्नहांसि कुरवाळी
 बोले सत्य मनोहर साधु न अमधुर जसा चिकुर वाळी ८०
 आले कुरुबलजलधि- स्थयशोभोक्तिक हूरुनि हे मकर
 शुभ हो वेशावे धन रुचिनीं जैसे बदन्य-हेम-कर ८१
 ऐसे प्रेमे गद्गद बोलत आलिंगिले सुचिर दोघे
 वाटे भुजंग भोगे वेष्टुनि त्या चंदनासि सुरव तो घे ८२
 यश भीम माधवांचे वर्णीं घे धर्म भाटपण साचें
 प्रकटी अंग तयांचे तें कटक जेविं दाट पणसाचें ८३
 मुक्त अजहानातुने केला कृष्णांचि तो जसा नंद
 धर्महि महांधिपासुनि सोडवितां होय सासं सानंद ८४
 रडला कुरुराजगळां अभिमानें शोक घोर पडला हो
 कोण म्हणेल चतुर नर मकरां विजय घोरपेड लाहो ८५
 हाय म्हणत दुर्योधन जाय द्रोणाकडे म्हणे गुरुजी
 पार्थें स्वरी प्रतिज्ञा केली कीं आजि ती तशी गुरुजी ८६
 अक्षोहिणी सितें हयें नेल्या कीं सात आठ विलयाला
 हे क्षिति जो म्यां केला हा बहु जनघात आवविल याला ८७
 सुस्तेवभाजन हा जन दुःसह धिक्कार यास हा बेना

१ नर्मदानदी, २ जलजंतूस, ३ सुरव, ४ पुत्रांस, ५ ज्यांच्या शरीरावर क्षतपेड
 लीं आहेत अशांस, ६ अविचारी, ७ दानशूर, ८ सर्व, ९ देह, १ मोठी अंतः
 करणास होणारी व्यथा, १० सआस आपल्या मित्रासह, ११ सआनंद हर्षयुक्त,
 १२ सुसरीच्या युद्धांत, १३ प्राणिविशेष, १४ मोठी, १५ अर्जुन, १६ उत्तम स्तुतीचिंता.

मारी क्षणांत कीं उप- हासा हिक्कारया सहावेना ८८
 केला शरतत्यांगी- कार बळें काळदुर्जयें भीष्मे
 परिभव वरिला खांदी परसेनासिंधुजीवनग्रीष्मे ८९
 जरि न करिता उपेक्षा माझी सर्वस्व हानि कां होती
 साधूस मता समता सत्कीर्ति उपेक्षिलीत कां हो ती ९०
 प्रिय पार्थ न मी देतां परिभव तितो कशास हा याळा
 घा मरणाज्ञा अनुचित सुकुलजनिंदा कशा सहायाळा ९१
 द्रोण म्हणे बागिणुनीं कां मातें पीडितोसि विंधून
 वदलों प्रथमचि अर्जुन दुर्जय दुस्तर नव्हेचि सिंधू नै ९२
 करुनि निमित्त शिरवंडी भीष्ममहाराज अर्जुन मथिला
 या कर्म उमजावें कीं पार्थ अजय्य मज रचरा कथिला ९३
 जें देवदनुजदुर्जय- देवव्रत-देव पावला पतन
 कळलें सर्व बुडालों न करिल ईश्वरहि आपणा जतन ९४
 संपति झाले पविरवि- सम समरीं पार्थबाण ते फांसे
 ज्यां शिवदवरिहि शकुनि- मामा दाळूनि खदखदां हांसे ९५
 खां कां न ऐकिलें जें विदुर वदे सूक्त अनय न करा ते
 तो न्युतचि डोळसाच्या जो झिडकारील अनयन करानें ९६
 भरतसभेंत सती खां आणविली करुनि हानि रीतीची
 वृद्धांसमक्ष फरफर फेडविलि दुराग्रहा निरी तीची ९७

१ उचकीचावेग, २ सत्कीर्ती, ३ तीनदां (सर्वदा) ४ वाक्-इष्ट-वाक् बा
 णांनीं, + सिंधु-ऊन-सागराहून उणा, ५ सू-उक्त-चांगले भाषण,
 ७ आंधळा.

द्रोणपर्व.

१७३

त्याचें हें फळ केले न सुटे म्हणती सुरर्षिमुख सुकवी
 असतें प्रथम सुविकसित परि बहु केला अधर्म सुख सुकवी
 जे नित्य पुत्र-धर्मी रत त्यांचा द्रोह करिल बा कोण
 ब्राम्हण आपण ऐसे बोलोनि दहांत जो नव्हे द्रोण १९
 होता अवस्थामा रूप मद्रप तूं तुझा सरवा कर्ण
 म्हणसि उडविलें पार्थ शिर वातें जेविं वाळलें पर्ण १००
 मानी कीं तूं श्रितवध कथितां आम्हांस कां न लाजशि रे
 द्यूतींच कशी द्याया विदुरसदुक्तीस कां न लाज शिरे १०१
 असतां सजीव सायुध सनिधसोत्साह शूर सावध रे
 राव धरेश्वर बहु शत केला एकेंचि बा कसा वध रे १०२
 ज्यापासुनि कनकध्वज रवि-भीष्माचा न कुरुबळीं झळके
 जळके नगसे झालों आम्ही अपकीर्तिकज्जालें मळके १०३
 भीष्मामागे न दिसे मज कोणही जो तरेल उर्वरितें
 हीं गंधर्वपुरेंसीं दिसती कटकें उगीच उर्वरितें १०४
 कुरुबलकलेवरांचा परिपालक भीष्म तो खरा जीव
 रविदर्शनेंचि पावे तपतां हि ग्रीष्म तो रव राजीव १०५
 स्मरतो मज क्षण क्षण धृष्टद्युम्न स्वमृत्युचा हेतु
 जलधिविलंघन साधन कपिकृतहि न काय जाहला सेतु १०६
 त्यासहि सूचीहि गमे अतिदुःसह न करवाळ वीरा ज्या

१ नारद प्रमुख, २ चांगलें प्रकुलित, ३ वाळवी, ४ अभिमानी, ५ जेव्हांपा
 सून, ६ उरु-अरि-महाशत्रूंतें, ७ उरलेलीं, ८ आनंद, ९ कमल.

जरि वाळवी दवडिरवा तसि न तरुप्रकर वाळवी राजा १७७
 तूहि व्याकुळ करिशी मज हृदयीं शब्दबाण हाणोनि
 यास्तव नृपा प्रतिज्ञा करितों मी ऐक सत्य जाणोनी १७८
 मारुनि पांचाल सकल मी क्रव्यादांसि मांस वाटीन
 करि न खरें स्ववच कवच हें आंगांतुनि तरीच काटीन १७९
 मज न मत अरिबधें यश अश्वत्थामा न साधु निकैरानें
 हित म्हणुनि जडाहि दिला अश्वत्था मान सौधुनिकरानें १८०
 पुत्राला कळवावा खां माझाभाव हा निरोपांनीं
 कीं सर्व-सोमकांची स्पष्ट करावीच हानि रोपांनीं १८१
 ब्राम्हण बहु मानावे तुज वारंवार हाचि उपदेश
 कीं ब्रम्हक्षोभें अहि झाला जो नहुष नाकेंरूपदेश १८२
 हा जानों हरिशील प्रकटुनि द्याया परा शशकशील
 जा तूहि कराया जरि पांडुसुतांचा विनाश शकशील १८३
 गेला पांडव-सृंजय वीरांचें सर्व तेज हरित रणीं
 द्रोण परबलांत गमे मृगकुलतिमिरांत जेविं हरि तरणी १८४

अध्याय १६

कुरुपति कर्णासि असें होउनि सेंधवबधें सरवेद वदे
 देतो ताप परिभव हिरदा वेदुनि जसा सरवे देव दे १

१ कीरकविशेष, २ अरण्याग्नीची ज्वाला, ३ राक्षकरी, ४ हटानें, ५ समूहानें, ६ अ-
 विप्राय, ७ पांचाळांची, ८ बाणांनी, ९ स्वर्गस्थानाधिपती असता, १० सिंह, ११ सूर्य, १२ मृगकुलां
 तसि हे अथवा अधकारांत सूर्यसावाटे, १३ गजास, १४ वणवा, + अश्व-थाम्याला.

केला जयद्रथाचा कृष्णसहाये बळेंचि घात पहा
 झाला दुःसह अर्जुन शरदंकीचा प्रताप आतप हा २
 हांसतिल सर्व तरि जरि सोसुनि हा दाह वेचुना काय
 नाकास लाविला तो मानधना साहवे चुना काय ३
 गुरुनेचि घात केला व्यूही प्रिय शिष्य पार्थ शिरकविला
 हें काय बरें असतें वचन जसें रक्षेणार्ह शिर कविला ४
 गुरु अभय सेंधवा दे द्वारव्यूही तदंत कालाही
 सदनीं शिरल्यावरि कां रोविल मर्मीन दंत कालाही ५
 सेंधव पार्था पावुनि जेविं दनुज पाकशासना शमला
 जाऊंदेता याचा तापविता बा कशास नाश मला ६
 कर्ण म्हणे न वद असें करिती आचार्यजनककुंसा जे
 त्यांसचि पशु म्हणति कवि न जहि पुच्छ विषाण घनककुत्सां
 बापा प्रवर्तलासी स्वाहित जाणोनि कां गरा रवाया
 वृद्ध यथाशक्ति समर करितो नेणेचि आंग राखाया ८
 सामर्थ्ये न विलंघिल कां वृद्धा वाडवा युवा राया
 वेगीं टिकेल कैसें मोठेही झाड वायु वाराया ९
 अत्यद्भुत रथ सारथि चाप ध्वज तूण कवच अधिकरणी
 ज्या साहित्य असे त्या पार्था न म्हणेल कवण अधिक रणी १०
 वृद्ध द्रोण ब्राम्हण वाराया अर्जुनासि अक्षम हा

१ शरत्-अर्क-शरदंतील सूर्याचा, २ शरीर, ३ संरक्षण करण्यास योग्य, ४ तत्-अंत
 कालाही (अर्जुनास) ५ दैत्य, ६ दंदास, ७ देशांतरास जाण्याविषयी जयद्रथास आज्ञा
 देता तर कशास हा संताप देता असा भावार्थ, ८ शिगे, ९ मोठे कोळे, १० द्रोणाचार्य, ११ ब्रा
 म्हणास, १२ तरुण, + ऊन. # निंदा.

आतां कैंचें तें बळ तरुणपणीं जरिहि बुद्धदक्ष महा ११
 सुकरोन्मूलन होइल पहिल्यापरि काय नगे जरा ज्याला
 किंबहुना सावरवे पहिल्यापरि काय न गजराजाला १२
 झालें अनुकूल परां देतें जय संकटांत बागवितें
 भागवितें आम्हांला स्पष्ट प्रतिकूल दैव नागवितें १३
 बल भंगे भंगाया पटु जें सर्वासि वासविसकट तें
 जैसें करिकुल येतां गंधद्विपदानवास विसकटतें १४
 अनुकूल दैव असतां न समर्थ करावयासि हानि यम
 होतां तें प्रतिकूल प्रबलहि दुर्बलचि होय हा नियम १५
 अहि दुसविले बुडविला भीम दिलें उग्र विष मरायातें
 जनुगृहदाह घूतहि झालें दैवेंचि विषम राया तें १६
 दृढ चित्त करुनि तूं निज रणधर्मप्रवण हो मरायास
 याहुनि दुसरा सुफलद आवश्यक कवण होम रायास १७
 मित्राच्या उपदेशें सोदर सेंधववधें दुरप्तिमानी
 होय मराया सिद्ध स्वासाधुप्रकृतिला सुरप्ति मानी १८
 पांडवसेनेसि मथी कुरुपति सर्व प्रजांसि अंतकसा
 अप्तिमानी आमांचा साहेल असोनि शक्ति अंत कसा १९
 भीम घरो लूच सात्यकि धर्म यम द्रौपदेय ताडून
 केले विद्ध सुपुत्र दुपद विरभी विरभी वीर झाडून २०

१ सुकरोन्मूलन-उपहासवाससुलभ, २ वृक्ष, ३ वृद्धपण, ४ देह, ५ अर्जुनासह
 वर्तमान, ६ मत्तगजाच्या मदाच्या वास, ७ लाक्षागृहांतील दहन, ८ बंधूसारिवा
 त्रिबलजो जयद्रथ त्याच्यावधेकरून, ९ आपल्या अपसाधुप्रकृतिला, १० नकुलसहदे
 व ११ क्षत्रयुक्त.

द्रोणपर्व.

१७७

कुरूपतिबाणत्रासें मोठे मोठेहि वीर कचकरती
 सेना कांपे याचा धरुनि प्रभुचा जसाच वचैक रती २१
 धावे धर्म क्रोधें लक्षुनि दुर्योधनासि कुपिताते
 द्याया तुज जें पावे घननादाचा कुलघ्न कुपिता ते २२
 न गणिति सुरासुरांचे मद्रासन-काम इंद्रसे नाते
 ध्वज धनु खंडुनि ताडी भाळीं कुरुराज इंद्रसेनाते २३
 भीमाग्रज सज्ज करुनि नवचाप हर्तोसि म्हणुनि शर सोडी
 तोडीर्न-पटु भुजगसा तोडी कुरुराजकवच उर फोडी २४
 मूर्च्छाजसीच सहसा झाली मोठी तसीच हाकरणी
 मेला दुष्ट दुरासा करिता झाला असीच हा करणी २५
 तों गुरु धावे परिसुनि पांचाळांच्या रणांत हाकेला
 चिन्तीं म्हणें वधें तरि नुतें किन्नरचारणांत हा केला २६
 येतांचि द्रोण उठे दुर्योधन सुप्तसर्पसा हरिसा
 परिसार्थक काय कसें वांचो देतील पोषिले अरि सी २७
 तो तिष्ठे तिष्ठ ऐसें म्हणत रणतमीं करावया धावे
 पांचाळ सकळ उठले कीं धर्मा शत्रुशर न बाधावे २८
 पांचाळांवरि सहसा सरसावे द्रोण कुरूप रावया
 कीं गुरुसमक्ष असतां काळहि न शकेल गुरुपरा रवाया २९
 उठली आचार्याविरे सारीही एकदांचि अरिसेना

१ मार्गेंसरति, २ शिवाचा, ३ भय, ४ कामपत्नी, ५ रागितास, ६ देवदेत्यांचे अधिप
 ती, ७ धर्माच्या सारख्याते, ८ हत असि, ९ उड्डाण करण्याविषयी कुशल अ
 सा, १० स्तुत, ११ सहा (कामक्रोधादिशत्रु) १२ उपारहा, १३ दुर्योधन, १४ गुरुसमक्ष,
 + ते दुःख इंद्रजिताच्या मरणाने जे दुःख रावणाला झाले ते तुला प्राप्त व्हावे अयाभावाचे.

हरिसे नाद करिति ते कोणीहि परस्पोक्त परिसेना ३०
 रात्रौ दाटे वाटे लयकालाचाचि अंधकार गडी
 बहु पांचाळ-समूहा द्रोणजसा रुद्र अंधका रगडी ३१
 भूषामणि शस्त्रद्युति घनतिमिरीही करी लखलखवाट
 म्हणुनि गमे होउनिगत- मद चितेंची धरील खल खाटे ३२
 द्रोणाच्या सारथिला मारी शरदृष्टि करुनि शिबि राजा
 त्यातें आचार्य म्हणे स्वर्गसचि जा पुन्हा न शिबिरा जा ३३
 कालिंगभूष-नंदन धांवें कीं भीम होय तांतारी
 तडूल तयोपुढें किति अशनिपुढें काय कोयता तारी ३४
 स्पंदन सोडुनि धांडुनि त्या कालिंगासि मुष्टिनेंचि बधी
 कर्णानुजही मर्दुनि तो बहु खलकाल तोषवी शिवधी ३५
 कर्णे झगारिली जी शक्ति खर्वखर्व सरवीच अशनीची
 कीं आगस्कंदरक्षक तक्षक कन्याच दृष्टिच शनीची ३६
 तीच धरुन भीमें त्या कर्णावरि टाकिली नहावणा
 फिरली कृत्याच गमे कर्णास न ती कडे पहावे गा ३७
 खंडी नयरीतीतें होउनि जो काय वश कुनीतीतें
 स्वसहाय वृषहितार्थी तो कां खंडील न शकुनी तीतें ३८
 स्वरथी बैसोनि पुन्हा आम्हावरि भीम धांवला हरिसा
 त्यावरि कुमार उठले तेव्हांचें वृत्त सांगतो परिसा ३९

१ १ कमेकाचें बोलणें, २ प्रलयकालाचा, ३ बाज, ४ तात-अरी-पित्याचा
 शत्रु, ५ भीमापुढें, ६ वज्रापुढें, ७ कृत्याणकारक मतिन्याची असा, ८ तीक्ष्ण
 तें, ९ आगः कृत्-अरक्षक-अपराधकरणासंचें रक्षणकरणाशीं नवे, + सैन्यवास
 स्थानास.

आच्छादित होते शर- पटलें टाकुनि समक्ष यातें हो
 ते पाठविले दुर्मद हय सारथिसह यमस्येयातें हो ४०
 दुष्कर्णरथीं दुर्मद बेसे दोघे कैती परि लवायु
 भीम तसेंचि परांचें मथन घनाचें जसें करिल वायु ४१
 धरणींत बुडविला रथ त्याचा भीमे गदाप्रहारेच
 ते मुष्टिनेंचि वधिले उतरिल शतमन्युचाहि हारेच ४२
 होते वृष गुरुसूत नृप कृप बालिक सोमदत्त साक्षी बा
 सम दिसतो परि तेजे भीम परा असम दत्तसा क्षीबा ४३
 पळ काढिलाचि तुमच्या पाहुनि तें कर्म तडक लेकांहीं
 गमला रुद्र वृकोदर धाकें काळीज तडकलें कांहीं ४४
 हुपद विराट युधिष्ठिर पूजिति होऊनि मुदित भीमातें
 त्या अंधकासरवधीं विधि वासव विष्णुजोविं भीमातें ४५
 सद्रोणकुमार पुन्हा वेष्टिति कोपें वृजेद्रा अरिला
 जैसे निज ~~पुत्र~~ त ~~गदना~~ द्विप वधावया हरिला ४६
 सात्यकिस सोमदत्त क्रोधें दाबुनि मूणे अरे मत्ता
 प्रायंगता न असिलता त्यां धर्मालाचि मारिली लत्ता ४७
 मी आजि तव शिरातें निराश ~~तनय~~ तनयहानि कारीन
 केला त्यां गृध्रोचित देह करुनि अनय हा निका पीन ४८
 जरि नि ~~पुत्र~~ रक्षिल तुज, मी मारीनचि रणांत अधमातें
 त्वरुत अधर्म जैसा तापद तैसा न पुत्रवध माते ४९

१ भीमाते, २ यमसदनाते, ३ कुशल, ४ अत्यायु, ५ इंद्राचा, ६ दत्तात्रेयासारखा
 ७ मत्त, ८ शिवाते, ९ नष्ट, १० रवरा, ११ पुष्ट,

सात्यत म्हणे मदुकुळीं अरिपास्तनि कोण सांग जा भ्याला
 यादवशक्ति पराला कदलीच्या जेविं सांग गाभ्याला ५०
 तुजचि सपुत्रास रणीं दारवितों आज मी विनाशपथ
 अनुचित रुष्ण-पद-शपथ परि न दसे प्राकृतां विना शपथ ५१
 तंडायाचीच तुला युद्धांत असेल जरि सवे तंड
 परि मज दिसतोसि तसा कोरव्या जेविं हरिस वेंतंड ५२
 रक्षिति बहु बल घेउनि दुर्योधन शकुनि सोमदत्तातें
 रक्षी धृष्टद्युम्नहि सात्यकितें परमयुद्धमत्तातें ५३
 प्रथम नवशरांहीं तो सात्यकिला सोमदत्त वा वेधी
 कोरव्याची सात्यत- नवबाणांहींच मोह पावे धी ५४
 तो सोमदत्त मूर्च्छित पडतांचि पळांत पळविला सूते
 सात्यकिवरि गुरु धांवे बहु चळचळ कांपवीत रणभूतें ५५
 द्रोणावरि धर्मउठे घेउनि अमित स्वकार्यघटक बळ
 तेव्हां गुरु-शरगणघट- कर्णे गिळिले अनेक-भट-कबळ ५६
 पडली दृष्टि जयावरि त्या कोरव-सर्वसैन्य-पाळाची
 पडलीच उडी लावरि तद्बाणगणा-समेत काळाची ५७
 केले द्रोणें बहु भट गरुडानें नेंकसंपस नाहीं
 स्वीकारिलें पलायन धर्माच्या त्यजुनि दर्प सेनांहीं ५८
 पार्थ म्हणे पळत्यांतुनि ने माझा क्षिप्र हा रथ बंकारे
 म्हण करितों गुरुसितुम्हा ठेउनि साक्षी महार अर्थकारे ५९

१ शस्त्रविशेष, २ गप्तीला, ३ मूर्खीस, ४ बाणघटक रणगाची, ५ सवय, ६ गज, ७ द्रोणशरस
 मूढ हाच कुंभकर्णयाने, ८ अनेकयोध्यांचे घास, ९ अनेक सर्पस, १० हेरुणा, ११ उमेरहा.

विजयोक्ते विजयाचा रथ चालविला जसा विशोकानें
 भीमोक्ते भीमाचा चालविला रथ तसा विशोकानें ६०
 सेना सर्व मिळाल्या धांवुनि अत्यंतशीघ्र दोघातें
 जैशा तटिनी गंगा- यमुनांच्या आवणांत ओघातें ६१
 उत्तर-पार्श्वी भीमे दक्षिणपार्श्वी सुधांशुसित-वाहें
 कुरुकरक घेतलें वा दावयुग गजा तसेंचि कितवा हें ६२
 कुरुसेनेतें ग्रामिति ते दोघे दाव जेविं अद्वैतातें
 किंवा श्रीमद्गीता- सप्तशती-मंत्र-पाठ सटवीतें ६३
 धांवें प्रायगत-वध- प्रकुपित गुरुपुत्र सात्वतावरि तो
 त्यावरि उठे घटोत्कच रवचर म्हणे यासि आननीं भरितों ६४
 अक्षौहिणिमित तद्दट लोषविते प्रलय-नीरद-रवा जे
 दरवाजे काळाचे वा अरिचा ज्यापुढें न दैर वाजे ६५
 लोहमय अष्टचक्र त्रिशूलत्वप्रमाण रथ मोटा
 जो ऋक्षचर्म^१परिवृत ज्यांत नसे शस्त्रसंग्रहों तोटा ६६
 त्यांचे वाहक^२ गजसे परिजातीनें नव्हेत गज वाजी
 क्षण ज्यांपुढें गगनमणि- रथ-तुरगाच्या नव्हेत गजवाजी ६७
 एवं भयंकररथीं पाहुनि रात्रौ रणांत उग्रास
 भ्याले कौरव गमले ते त्या काळापुढील सग्रास ६८

१ शोकरहितानें, २ विशोकना, ३ गीत्यानें, ४ नद्या, ५ डाव्याबाजूस, ६ अर्जुना
 ने, ६ अरण्यातें, ७ प्राचीनवेशनास बसलेला जो धुरिथवात्याच्या वधानें प्रकु
 पित, ८ गज २१८७०, रथ २१८७०, घोडे, ६५६१०, पायदळ, १०१३५०, ही गजादिसूं
 रथा एकत्र झाली असतां त्यास अक्षौहिणी म्हणतात, ९ प्रलयकाळच्या मघाच्या ११
 नांसा, १० शंख, ११ चारशें हात लांबीचे प्रमाण, १२ आसलचर्मनें वेष्टित, १३ घोडे.

कटकीं होते वाजी वारण जे काय बहु मदे उतले
 ते त्यांपुढें न तगले हगले तात्काळ गर्जतां सुतले ६९
 द्रोणि घटोत्कच दोघे न धरिति ते युद्धरामरस त्रास
 आरंभिति जोडाया यश लोकीं युद्ध समर^१ सत्रास ७०
 संध्याधिक-बळ राक्षस ते जैसे धूमयोनि करकांहीं
 बहु वर्षले शिळांहीं बा वदवेनाचि तो निकर कांहीं ७१
 केले पलायनमनीं धरिला संकोचन तव तनयांहीं
 संपादिलें न नाकीं होउनि धर्मासि नत वतन यांहीं ७२
 किं बहुना कर्णहि त्या खचर-त्रासें पलायन करी हो
 गंधद्विपगंधानें भंगेचि महाबलायन केरी हो ७३
 त्या र^२स एक द्रोणि न भी होय रामसा मान्य
 केले घटोत्कच-तनय- मर्दन हे काय काम सामान्य ७४
 तो अंज^३ बा अन्य तसा न वीर मायावी
 योधीं तद्दधकीर्ति न जेविं समुद्रीं नवी रमा यावी ७५
 अंजनपर्वा याचा घननाद जसा दशाननाचा हो
 द्रोणिस भीमरुत म्हणे जोडुनि शिशुवध यशा न नाचा हो ७६
 झालाचि आजि वृद्ध त्या द्रोणा ब्राम्हणासि शोकैद हो
 या गुरुधर्म-हितकरा परि म्हणतिल धन्य धन्य लोक दहा ७७
 द्रोणि म्हणे वत्सा जा इतरांसीं अमरविक्रमा भीड
 पुत्रें पिता कदापि न पीडावा सोडुनि क्षमा भीड ७८

१ सम, २ ज्ञास, ३ मेघ, ४ हस्ती, ५ नामविशेष (घटोत्कचपुत्र), ६ घटोत्कच,
 ७ शोकदेणारा, ८ अंजनपर्वास, ९ गंधधाल, + महाबलाचे स्थान: गाराणी.

न तुझ्या गायीं माझा रोष असे सर्वदाहि अनुरोग
 परि येतां तापवितो व्यापुनि बाहेर आंत तनु रागे ७९
 नसतो विवेक कांहीं बा घडतो आत्मघातही कुपिता
 सुपिताहि क्रोधाच्या आवेशें करुनि होतसे कुपितो ८०
 रात्रिचर म्हणे द्रोणे न पृथक्कजनसा रणांत कांतेर हा
 भीमरत्न म्हणायाचा शक्राहि उगीच कीर्ति गात रहा ८१
 जे समरीं अनिवेती पांडव त्यांचा कुमार हा बढिल
 आणिल मनांत तरि यम कासरचर्में स्वदुंदुभी मढिल ८२
 असता तरि म्हणता मज पाहुनि रक्षोधिपाशि रावण हा
 घटकर्णाच्या करिता निज शिरा वर्ण हा ८३
 कठिण रणश्रद्धा-व्रत हें सत्य मनांत चिंतित उजीव
 जाणें आयुष्यातें सलिल शरीरा निजा तितें उ जीव ८४
 दापी असें दरवडा सार्थाच्या जेविं अक्षमा त्रात्या
 सोडी ज्याज्या बाणा छेदीच द्रोणि अक्षमात्रा त्या ८५
 होउनि गुप्त घटोत्कच मायेनें होय तो खरा शिरवरी
 वाटे निजोक्ति करितो द्याया स्वजनासि तों खरी शिरवरी ८६
 वर्णू तो कज्जल-सरव शस्त्र^{१४} प्रसवण काय पर्वत मी
 त्या अतिभयंकरानें वीर बुडविले पळांत सर्व तमी ८७
 अतिवर्षीं बल्लवसे बहु आम्हीं आरडों गरल यातें
 नमितें नेता कुरुबल घाला तो आरडों गरल^{१५} ते ८८

१ ग्रीति, २ क्रोध, ३ दुष्टपिता, ४ पामरलोकांसारिखा, ५ भयचकित, ६ माघारांकर
 पारिहृत असे, ७ ज्येष्ठ, ८ राक्षसाधिपास, ९ घडा, १० चाळण, ११ अशक्त अज्ञा,
 १२ पर्वत, १३ हर्षातिशय, १४ शस्त्र, १५ रा. + रागिट

भ्याला तो मायानग गुरुनंदन-मुक्तझर-निकर-पविला
 त्या ब्राम्हण-प्रताप-ज्वळनें खलपलभुगम करपविला ८९
 मग होय नीलतोयद सोडी असि-शूल-शर-गदा-धोरा
 गेलों शरण गुरुसुता सर्व जसे गोप त्या सदाधारा ९०
 तो न दखे गुरुसुत-योजितवातास्त्रसा-कें वितुळे
 सरसीच्या मळीं यम-महिषीचीहि सायकेविं तुळे ९१
 घटेंजे सिंधूदेरसें केलें जीवन हसुनि कटक रितें
 नातरि घटोत्कचाचें तें बळ आला पळांत गट करितें ९२
 जरि शतसंख्ये मयिले बहु राक्षस धांवले तरि नवेच
 दौणि म्हणे ननूपा भीमी यांचा निश्चये करिन वेच ९३
 कुरुप म्हणे मिरविन या कंठीं तव कीर्ति-रत्नहारा मी
 संप्रति तुझ्या भुजीं बा होता पूर्वी प्रयत्न हारामी ९४
 रामीं सीतासी दे राहों धर्मीहि न मदि मांमाजो
 त्या नृप म्हणे तुजपुढें अहितांचा आजि न महिमा माजो ९५
 साठसंख्ये स्वयंदन निज लक्षतुरग मथवय अरि घे
 रीधंचि पांडवकटकीं ग्रीष्मीं कक्षांत जेविं दाव रिघे ९६
 षड्युतपत्तिसमेत त्वत्साहित्यासि कर्ण पाठवितो
 आठविन परांचें अस्त्र-हरण वस्तुहरण जसेंचि आठवितो ९७

१ खल-पलभुग-अगम-दुष्टराक्षससंख्येपर्वत (घटोत्कच) २ वास्त्ररूपधारा, ३ सत्-आधार-साधुसंसारभूत अज्ञा (श्रीकृष्णाला) ४ तुलनापावेल, ५ अगस्तीनि, ६ सिंधू-उदर, ७ खर्व, ८ पृथ्वी, ९ वाकुनिमामा, १० प्रवेशकरच, ११ गवतांत, १२ षट्-अयुक्त-पत्ति-समेत-साठहजारपत्तीनीयुक्त (पत्तिचें लक्षण)
 श्लोक-एकोनविंशत्यैकोनराः पंचपदातयः त्रयश्च पत्तिरित्यभिधीयते ।
 अर्थ- १ हत्ती, १ रथ, ५ मनुष्ये, ३ घोडे, मिळोन एकपत्तिजाणावी.

द्रोणपर्व.

१६५

द्रोणि-शरांहीं व्याकुळ करितांचि युधिष्ठिरादि-मदरींते
 मारुनि घ्यावें सघरा मद्धित-निरते तुवांचि पदरीं ते ९८
 गेला धर्मवधा जो हेतु नृपा या इलादि-लोभाचा
 जेणें कुबुद्धि कृत्या जी हे रवाया इला दिला भाचा ९९
 राक्षस दश-बाणांनीं विकल करुनि गुरुसुतासि धनु तोडी
 द्रोणि नवें धनु घेउनि त्याला जलदासि वातसा झोडी १००
 त्रिपुराला रुद्र जसा स्वचरबळाला तसाचि तो भाजी
 जीच सरांत हराची याची आम्हांत तीच शोभा जी १०१
 स्वबल-विनाश-क्षोभें भीमसुते रुद्रनिर्मिता अशनी
 पाठविली द्रोणिप्रति जी कृत्या दर्शितारिच्या अशनी १०२
 उग्रत्वमदें जीसीं करिल क्षणमात्रही न वाद शनी
 तें दाहकत्व न दवीं तक्षकभुजगाचिया न वा दशनी १०३
 ऐशीतेंहि धरी बा तो द्विजवर गरुड जेविं भुजगीतें
 रव्यात जगीं स्वयशाच्या त्याचे हरबाहु तेविं भुजगीतें १०४
 गुरुपुत्रें स्वचरावरि तीच अशनि योजिली महावेगा
 फिरत्या कृत्येसि तसें तीस न त्या राक्षसा पहावे गा १०५
 घाली उडी तळीं तो राक्षसजों तों पडे रथावरि ती
 झाली सगरसुतगणीं कपिलाची दृक् जसें तसें करिती १०६
 देखुनि जाणत होते अशनीची रव्याति लटिक बरि कवि जे
 ते बदले न सरवी तूं ईची होसील बटिक बरि कवि जे १०७

१ मत्-हित-निरत, २ एथिव्यादिलाभाचा, ३ घटोत्कच, ४ भजी (धृतराष्ट्र), ५ अशनी,
 ६ दातांत, ७ कापलमहा-नीची, ८ हेविद्युत्ते.

अशनी क्षितींत शिरली सूताइवासह रथासि जाळून
 धृष्टद्युम्नरथीं तो राक्षस बसला स्व-मृत्यु दाळून १०८
 विजयश्री पांचाळा तेसीच निशाचरा गमे घरची
 कीं ते शरवृष्टीतें तेविं उदक वृष्टितें न मेघ रची १०९
 गुरुपुत्रें त्या त्या बहु- कांपविलें जेविं नीरदा वातें
 द्विजबळ परप्रतापा त्या जैसें होय नीर दावातें ११०
 तेथें बहु बळ घेउनि रक्तसाहित्यासि भीम ये राजा
 मुरव्या सबळ-त्वत्कृत- हानि हर-मरव क्रियाहि येरा ज्या १११
 गुरुकृत वधी घटोत्कच- भीमार्जुन यां समक्ष यौतूतें
 बा तत्वतः स्वपर-बल जें पाठविलें यमक्षया तूं तें ११२
 तो विष्णुजिष्णु-देवत रवचरां सकळांहि लोळवि मरवरा
 वाटे निपट रवबळला मळयाग्नीचाचि लोळ विप्र रवरा ११३
 जाणों हरचि म्हणे हूं घे बहु फटकाळ कूट हा निकर
 कीं हें तेविं रवचर-बळ जेविं निपट काळकूट हानिकर ११४
 मारुनि रात्रिचर-कटक रुधिर-नदी रवचर-बळ वाहविली
 चळवळ घटोत्कचाची मर्मी वेधुनि सुहूर्त राहविली ११५
 नाराचानीं पांडव धृष्टद्युम्ना-समेत सडून
 दुपदकृत शरें केला भस्म दवें जेविं शालभ धडकून ११६
 मारुनि त्या स्वरथाचे बहुकृत शत्रुंजयादि झाडून
 द्रोणात्मजें श्रुताक्षय- राजा तेहि क्षणांत पाडून ११७

१ मेघास, २ पाणी, ३ दावानळातें, ४ ज्यास (भीमास), ५ राक्षसातें, ६ यमगृहास,
 ७ अश्वत्थामा, ८ पेडून, ९ श्रुतनामक.

पुनरपि यमदंडोपम बाणातेन यम तूर्ण सोढुन
 मूर्च्छित रणीं घटोत्कच केला तत्काळ हृदय फोडुन ११८
 धृष्टद्युम्न पळवि करि पडतां तो शूर पळ विलापाला
 वात्येनें दव-दहना - पुढुनि गमे दूर पळविला पाला ११९
 होते युधिष्ठिराच्या कटकीं भीमादि वीर्य-संगर जे
 त्यांते भंगुनि गुह्यगुह्य मोडुनि मत्तेभ सिंहसा गरजे १२०

अध्याय. १७

मारुति पार्षत सात्यकि धर्मादिक वीर विप्र-भावातेन
 मानबले ग्रहवृंदीं बहु जेविं कवी रविप्रभावातेन १
 जरि सर्वांगीं केले होते गुरुपुत्र-शरदातेन विद्ध
 तरि धर्म भीम सात्वत पार्षत युद्धासि जाहले सिद्ध २
 पुनरपि बहुयुद्ध करी सात्यकिला सोमदत्त माराया
 कीं फार खवळला सुत- शोकें तो भरतसत्तमा राया ३
 मार्गे पदहि न येतां सात्यकि शर भीमसेन-परिघ सरे
 बसतां उरीं शिरीं ते धैर्यानि धीर परि घसरे ४
 बाल्हीक घट्ट परि बहु- मानी साहेल कां पतन याचे
 कांये कोपें तोंतो जोंजों धरि देह कांप तनयाचे ५
 तो काळवर्षि-घनसा सात्यकिवरि तीव्र विशिरव दृष्टि करी

भीमालाहि न मानी जेसा हरिला मदांध-दृष्टि कैरी ६
 शक्तीते भीमाच्या वज्रसमोरीं हि होय शिरकविता
 ती त्याचें कांपविजसि आपुनि नेत्रांसि तोये शिर कविता ७
 वृद्धहि महाप्रतापी बा नव्हता तो मनुष्यदेव दिला
 त्या भीम गदेनेंचि स्वर्गति न धरुनि धनुष्य दे बटिलो ८
 मस्तक बाल्हीक-महा-राजाचें पांडुसूनु चेंडु करी
 न करिल अपत्य-मुरव किंद - सम पोषुनि पंकिलें कंचेंडु करी ९
 तंव नागदत दृढरथ इत्यादि तनूज धांवले दश गा
 यश गा तूं परि गमले ते त्या भीमाहरीपुढें शश गा १०
 मेले ज्या धरुनि खचर- पतिचे त्या तव कुमारदश लीला
 लाजविति पृथापुत्र स्वयशें जेसा उमरद शशीला ११
 भीमानें तव दशसुत दश-बाणांनींच जेविं बा बाधिले
 पांचांनीं पांच शकुनि- बंधुहि जे शत-महारथां मधिले १२
 धर्महि बहुकुरुकटक- क्षय करित कुद्ध-काळसा सुटला
 तुटला मर्यादावधि कल्पांतीं नीरनिधि जसा फुटला १३
 सावरि नृपोक्तिनें गुरु कन्येनें जेविं काशिराजाच्या
 पाठविला भीष्मावरि अभय-वर दिला निका शिरा ज्याच्या १४
 बायथ्य अस्त्र वारुण याम्यहि आग्नेय ऐंद्र गुरु योजी
 त्यात्यातें प्रत्यस्त्रें हरुनि म्हाणे धर्म अन्यही योजी १५
 ब्रम्हास्त्रातें योजी तो ब्रम्हास्त्रेंचि करुनि विप्रभ या

१ मज, २ वज्रासारख्या कठिनउरांतही, ३ उदक, ४ राजा, ५ बटिलाला, ६ किटलेले, कोले,
 ७ केशाने, ८ पुत्र, ९ पार्वतीचा दंत, १० समुद्र, ११ येवो, + अगाराया.

द्रोणपर्व.

१८१

गर्जे युधिष्ठिर प्रभु समरीं न धरीच लेश विप्र-भया १६
मग सावित्र त्वाष्ट्र प्राजापत्यप्रयोग जो कैला
ल्यातेंही प्रत्यर्च्ये शमवुनि निष्कंप नृप पुढें ठेला १७
सैनिक-मुख्य स्तविते इगळे गुरुते तसेचि शिष्याते
दे ताप तव रूताते तो धर्मार्कष जेविं तिष्याते १८
गुरु धर्माते सांडुनि पांचाळांचेचि बहुत कदन करी
ते त्यापुढें न मिरविति गर्व हरिसमक्ष जेविं मद न करी १९
जैसे पांचाळ-कटक- कदन कलशेंसंभवे स्वये केलें
तेसोचि कौरवांचे बळ भीमे अर्जुनें लया नेलें २०
भीमार्जुन शर-निकरें तिमिरें निद्राभरेंहि मोहाते
पावे भंगे तव बळ मरण-त्रासें म्हणे नमो हाते २१
गुरु-नृप-वचेंहि कुरु बळ जेविं पवन-न्तुन अश्व मुरडेना
सेना किति पति-रक्षा- क्षम होतां काय अश्वसु रडेना २२
कुरुपति कर्णासि म्हणे नाशो देतोसि काय गा यश ते
वेदिलि चमू परबळे जेविं वृकांच्या वनांत गाय शते २३
दुर्लभ यशः प्रद समय हान वृथा मित्रवत्सला जावा
सन्धैत्रीच्या कासे लागलिया सरभि-वत्स लाजावा २४
कर्ण म्हणे शक्ति असे कृष्णा दारिवला बला विलापार्थ
जिंकिन रक्षाया जरि येइल वज्री बलाविला पार्थ २५
देतो तुज जय मारुनि विजयास अमोघ-शक्तिनें आजि

१ धर्मराजाचा अथवा धर्मकृत्याचा लक्ष, २ कलियुगातें, ३ गज, ४ द्रोणानें, ५ हस्तानें,
६ वातप्रेरित, ७ ऐरावताची स्त्री.

करितों तसीच केली जसि महिष-वधार्थ शक्तिनें आजि २६
 अर्जुन मरतां होतिल वश्य तुला दीन होउनि अवश्य
 किंवा पुन्हा वनाळा जातिल पांडव जराधर अवश्य २७
 असतां कर्ण व्याकुळ कां स्वस्थ त्यजुनि तूं विषाद रहा
 पांडव-बळ किति न धरिल पीतांही हळाहळा विषाद हो २८
 मज हरिपुढें टिकेल न पळही पांचाळ बाहिनी कुतरी
 शिरतां बुडेल मढळ- जलधीत समग्र यदु-चमू कुतरी २९
 देतां तुलाचि भजतिल पळही पर मानदा न वसुधेतें
 बा पावले करुनिही कथा परमा न दानव रुधेतें ३०
 हस्तिनि रूप म्हाणे कर्णा तूं नाथ म्हाणुनि सनाथ हा राजा
 तव शब्दचि तेजस्वी तूं यासिच म्हाण करा प्रहारा जा ३१
 करिसी असें विकैत्यन परि न पराक्रम दिसे न फळ कांहीं
 तव निटिंलीं न विजयलिपि वरिली पांडव-ललाट-फलकांहीं ३२
 तेते भंगद झाले पांडु-सुतासीं रणीं समागः जे
 जीम तुझी नृपतिपुढें करिती बहु नववधूसमा गमजे ३३
 गंधर्वें प्रभु धरिला तेव्हां आधींच कीं पळालास
 तें पाप क्षालाया तूं दवदहनीं न कां जळालास ३४
 कर्णाउगेचि कर्ण- प्रिय बोल वदो नकोच कीरा हे
 उचित न वीरास तुझी त्या गोघ्रहणीं न कोचकी राहे ३५
 जहि कळलें एकाही पार्थाचें तेज नावरींयाचें

१ संग्राम, २ वंशहावयाचेन वृत्तते, ३ मय, ४ कर्ण, ५ भग्ननोका, ६ बुडबुड, ७ कपाळी, ८ दुर्योधन, ९ पोषता, १० न आवरायाचें.

द्रोणपर्व.

१९१

तरि सर्व वधिन मृणसी बुडवीसिल तेज नांव रायाचें ३६
 शूर भुजांनीं क्षत्रिय शब्दानीं विप्र पार्थ चापानें
 केवळ मनोरथानीं कर्णी तूं शूर न प्रतापानें ३७
 व्यर्थचि गर्जन करितें तव सुरव हें जेविं शारदाप्र महा
 वाटे अनर्थक बहुत बडबडसी जें विशोरदा प्रम हा ३८
 अर्जुन वर्जुन गर्जुन अर्जुन घे क्षण उगेच थोरपण
 जिंकिन वृहस्पति मृणुनि करिलचि वाचाट चोट पोर पण ३९
 तदधिक कवण सरवविला हरजेणें करुनि अति-समर-यज्ञ
 केंचा श्रेष्ठ मग स्वर्ग विजगीं हि न पक्षिपति-सम रयज्ञ ४०
 त्या कृष्णसारथिपुढें होशिल मूक न जराक बकंशील
 कीं गरुडशील तों तूं सूता केवळ वराक बकंशील ४१
 कर्ण मृणो घन गर्जति समर्थी तैसेचि सर्व योध रणीं
 करणी करुनि दाविति मृणती ते फलद पर्व यो धरणी ४२
 उत्साहे वीरांहीं करुनि विकल्पन यथेष्ट गर्जावे
 फल न दिसतां बुधांहीं काय प्रारब्धकर्म वर्जावे ४३
 द्रवतेंचि दैव असतां निश्चय नसतां मनांत निर्वेद^{१५}
 तूं द्विज आम्हांत तसा जैसा वैदिकजनांत निर्वेद^{१६} ४४
 दैवें न पावले रण- रंगीं बहु-बळहि काय नास तसे
 म्यां पांडव वधिले तरि यांत तुझे सांग काय नासतसे ४५

१ शरद्वृत्तीलमेघ, २ संपादून, ३ वाचाळ, ४ ठकविणारें, ५ पक्षी,
 ६ गरुड तुल्य, ७ वेगवान्, ८ अत्यहि, ९ बडबडशील, १० अर्जुन, ११ नीच, १२ ब
 कपक्षिसदृश, १३ जल्यन, १४ कंटाळा, १५ वेदाध्ययनहीन.

न तथा गर्जति शारद- वारिदसे रणमखांत शूरवर
 विप्रा कृपा पहावे ऐसें दवडुनि दृष्टि दूरवर ४६
 गर्जति पंडित निज बळ समजुनि तूं वदसि न समजोनीच
 वीरा शयासि वीरचि समजे नुमजेचि न समजो नीच ४७
 मी मारिन कृष्णार्जुन ऐसा उत्साह मानसीं धरितों
 म्हणुनि द्विपयूथपवध- कामुक हरिसाच गर्जना करितों ४८
 सानुग सकृष्ण पांडव मारुनि देइन सुयोधना वसुधा
 हें गर्जन-फळ पाहें म्हणतिल माझे सुयोध नांव रुधा ४९
 गौतम म्हणे तुझे हे न ग्राह्य मनोरथ-प्रलाप मला
 गमला कृष्ण प्राकृत धर्महि ज्या स्पष्ट तो पशु फलमला ५०
 कृष्णा-प्रेमांसि सकळें कल्याणें करुनि देवसे समज
 श्रीसी म्हणे जयश्री काय वरिल मारुनि देव सेसे मज ५१
 श्रीकृष्णार्जुन जेथें तेथें सादर सदैव जय नांदे
 राजर्षिधर्म विस्मय देवर्षि-महर्षि-योगि-नयनां दे ५२
 भीम नकुळ सहदेव रव्यात सकळ साधु-शूरजन-महित
 यांचे संबंधीही शक्रसम दुपद-मत्स्यपति-सहित ५३
 त्यांनें जिंकाया तूं बहु हुदहुदलासि योग्य अनय न हा
 लावुनि सनयनासीं स्पर्धान म्हणेल काय अनयन हा ५४
 कर्ण म्हणे जरि पांडव दुर्जय तहि शक्र-दत्त-शक्तीनें
 अर्जुन वधिन न मथिला तौ काय तसाहि मत्त शक्तीनें ५५

१ एश्वी, २ कृप, ३ कुंकुमाक्षतांचा कपाळीं लेप करितात ती सेस, ४ उलंकित झा
 लास, ५ अंध, ६ हाय हाय असा शब्द, ७ महिषासुर.

त्याविण कृष्ण युधिष्ठिर तदनुज रुसमर्थहि तरि पोकळ तो
 न कुरुल्लर्ष तुज रुचे आशय शब्देचि हितैरिपो कळतो ५६
 न रणा तूं योग्य म्हणुनि हा केशवसारथे रडायास
 काय भिवविशिल देउनि हाके शवसार घेरडा यास ५७
 अग्रिय वदसिल पुनरपि तरि स्वदेकं करुनि जीम कापीन
 रुकृतचि है कीं कोणही निंदकसा त्रिभुवनांत पापी न ५८
 दैवचि कारण भीष्म- प्रमुख-महावीर-देह-पतनाचें
 अधमा कृपा नृपाच्या होउनि अहित-स्तवीं न रत नाचें ५९
 अश्वत्थामा धांवें कर्णावरि दिव्यखड्ग उपसून
 तक्षक जेविं दुसाया मर्मीं दंष्ट्रा समूळ खुपसून ६०
 त्यासि म्हणे यो सिंहा बोलावे बोल हे तुवां कोल्या
 मारुतिशिं माकडानें दारवविल्या स्वांतहेतु वांकोल्या ६१
 वदतां प्रभुपांडवगुण ईश्वरसम वेदसमहि मामाते
 निंदिशि सत्पुरुषाचा दुष्टा दूषुनि न महिमा माते ६२
 केला जयद्रथाचा जिंकुनि तुज अर्जुनें बध मघासीं
 सन्मान्य तो गणावा दशदर्भीं सूत तूं अधम घासीं ६३
 युद्ध हरासीं केले खां आयकिलें न काय मत्ता ते
 तूं मारिशील त्याला न अतिक्रमिलें जयासि मत्ताते ६४
 जें जय जाणे त्याचा न शतांशहि तुज कळे वराकास
 घालिसि मरम कराया पार्थशरें निज कलेवरा कास ६५

१ हितशत्रो, २ जिभेचें डेदन, ३ अश्वत्थाम्याला, ४ स्व-अंत-हेतु आपल्यामरणास कारण
 अशा, ५ कृपाते, ६ तृणी, ७ मत्-तात-माझ्यापितानें (द्रोणानें), ८ अर्जुन, ९ नीचास.
 + कुरु-उत्कर्ष-कोरवांची वृद्धी,

हिन कथित्या आसाची नीचा म्हणतोसि जीप्त कापीन
 तरि वधिन तुला देइल विष-कामा सरभिचेंहि ओपीन ६६
 हा उडवितों तुझी मी बकऱ्याची जेविं शीघ्रतर मुंडी
 ऐसें बोलुनि देता - झाला गुरुपुत्र शीघ्र तरमुंडी ६७
 हा हां म्हणे सकृप कृप नृप कृपण जसें धना तसें धरित्या
 कीं गतसारा सरिता तेविं पडाच्या स्ववाहिनी न रित्या ६८
 कर्ण म्हणे सोड नृपा योग्यचि हा होय शासना सत्य
 द्विज-मंद-गद शमवु सरैवा जोडुनि या हो यशास नासत्य ६९
 द्रोणि म्हणे कुमति तुला तैसी आम्हासि न क्षमा सोडी
 मोडील अर्जुन तुझ्या दक्षाच्या वीरभद्रसा रवोडी ७०
 भूप म्हणे गुरुपुत्रा क्रोध त्यजुनि प्रसन्न हो पावें
 सर्वाहीं एकमतें जोडुनि यश मज तुम्हींच ओपावें ७१
 कृपहि विनवितां होउनि मृदु कर्णाला म्हणे तुझा गर्व
 सर्व श्वेताश्व हरिल त्या खलरतिजानिचा जसा शर्व ७२
 द्रोणि कृपांतें जोडुनि कर जों यत्नें नरेंद्र समजावी
 तों ये युधिष्ठिर-चमू जी लंघुनि सिंधु कीर्तिसम जावी ७३
 कर्ण पुढें होय तथा पाहुनि ते वीर म्हणति या कलहा
 जो हेतु नीच दुर्मति दुर्जन दुर्योधनास तो खल हो ७४
 मारा घ्या कोठें हा पाडा तोडुनि हूं करा चूर्ण

१ कास, २ मुसांडी, ३ सदय, ४ निर्जला, ५ अश्वत्याम्याचा गर्वरूपलेग, ६ कर्ण, ७ अश्विनीकुमार, ८ नामविशेष (शिवाच्या जटेपासून उत्पन्न झालेला), ९ पुष्ट मदनाचा, १० शिव, ११ कर्ण,

तेसें गर्जुनि पांडुव सृजय पांचाळ धांवले तूर्ण ७५
 त्यां सर्वासहि ताडुनि भग्न करी जेविं वात रेधास
 त्या काळमुरवीं पडला पांडुव भटसंघ तो गमे घोस ७६
 अर्जुन धांवे कोपें रोपें त्यांच्याहि तो करा ताडी
 नाडी करुनि विकळा पळभरि गांडीव चापही पाडी ७७
 धरि कोप अजितसारथि वारे आतांच नागविल याला
 गरुडातिक्रम करितां पावेल कसा न जाग विलेयाला ७८
 झालें तसेंचि राया केला विरथ क्षणांत तो मौनी
 त्यजिला असतांचि करुनि तद्वैनपण शक्र-सूर्य-सोमानीं ७९
 कर्ण रूपरथीं चढला पार्थापासुनि फार तो भ्याला
 कीं त्यासि यशाहुनि बहु- मत जीवित जेविं वित्त लोभ्याला ८०
 धांवे धनंजयावरि दुर्योधन मित्र-परिभव-शोभें
 तो कृप भाच्याशि म्हणे प्रभुला रक्षुनि सद्यशें शोभें ८१
 आटोपुनि गुरु-पुत्र प्रभुसि म्हणे ऐक भविकवचन रहा
 विजया पुढें म्हणेलचि अंगीं घालुनिहि पविकवचन रहा ८२
 असतां सजीव मी तुज योग्य नव्हे अर्जुना-सर्वें युद्ध
 वारुनि किरीटिला यश द्याचा तुजलाचि जोडितो शरू ८३
 भूय म्हणे शक्ति असे परि न म्हणसि अर्जुनासि मारीन
 स्नेह मनीं आहे ती न म्हणों दे म्हणुनि म्हणसि वारीन ८४

१ तूर्ण, २ अर्जुन, ३ नाशाला, ४ गर्विष्ठ, ५ तत्-अवन-पण- कर्णरक्षणाचाप
 ण, ६ अश्वत्थाम्यास, ७ कल्याणदायक भाषण, ८ वज्रकवच, ९ गरुड-अति
 क्रम-गरुडाचा अपराध.

आचार्य पुत्रवत्परि- रक्षण करितो रणांत मदरींचें
 तूही सांडों देसी पुण्य यशोधन बळेंचि पदरींचें ८५
 नकळे करिसी तूं मम- शत्रूपेक्षा रणांत धर्माच्या
 प्रेमें कीं कृष्णाच्या कीं मौघें आमुच्याचि कर्माच्या ८६
 करिते प्रवाह मिळतां गंगा मलिनाहि धोते मीना कीं
 ससंगति श्रितो तसि अदिति-सरवी होउ गौतमी नाकीं ८७
 द्रौणि म्हणे सत्य वदसि पांडव आम्हास फार आवडती
 सन्मति गुरुसि बहुमता जैसी रामेश्वरासि कावड ती ८८
 त्यांसि द्रौण बहु प्रिय जैसा तेंसाचि मीहि कुरुपा हें
 काय प्रेम वदावें तनु जीवितसे रुशिष्य गुरु पाहें ८९
 परि त्यांहीं आम्हीं त्या प्रेमासि रणांत रोडिलें पाणीं
 करितों तुझेंचि जैसें करिती विधिचेंचि शौसन प्राणी ९०
 कर्णादि सर्व आम्ही नित्य यथाशक्ति करितसों युद्ध
 काय करावें दुर्जय धर्म त्रिजगीं तसा नरो रुद्ध ९१
 प्रकृतिकुटिल पापाचल खल तूं मानिसि तसेंचि अन्यासी
 पाहे जडरूपचि जड तें सर्व ब्रम्हरूप संन्यासी ९२
 शिरतो पांडव-कटकी शिरला एकार्णवी जसा कौल
 जातो युद्ध कराया वायुशर बरे न हे तुझे बोल ९३
 सृजय पांचाळ-कटक आजि स्वरुधिर-नदींत वाहेल
 पाहेल धर्म अश्व- त्याममय सकळ संचित राहेल ९४

१ निरर्थक पणानें, २ स्वच्छ, ३ आश्रितास, ४ अश्वत्याग्याची आई, ५ गंगेची कावड,
 ६ आज्ञा, ७ वराह,

द्रोणपर्व.

१९७

ऐसें बोलुनि गुरुसुत गांठुनि पांचाळ-सोमकांस वदे
हूं वर्षा शस्त्रांहीं घ्यावें सोडुनि सोम कां सवदे १५
स्वीकारी घनतेला पर-निकेर द्रोणतनय नगतेला
कीं शोभाया अयशा भी रुकुलज जेविं जेडित नग तेला
परदलनीं द्रोणि गमे घन-निकरीं निकर तो मरुत् रचितो
कीं करितो शर-दहनीं पांचाळ-त्रिपुर-होम रुद्रचि तो १७
तो धृष्टद्युम्न म्हणे कथिला तुज धर्म काय हा तातें
दुष्टा दुर्बल-दलनीं फळ आलें सांग काय हातातें १८
असशील शूर तरि ये चापीं शर शीघ्र जोडुनी भीड
कविनें कवि-राजाशीं सांगावा बाद सोडुनी भीड १९
ऐसें बोलुनि हाणी द्रोणिप्रति अतितरोगरोपानीं
गुरुसुत म्हणे रहा क्षण पाठवितों मृत्युमार्ग-सोपानीं १००
स्वरतर-वर शर-विद्व दुपदसुत म्हणे तयासि हा मूढा
कशि आयकिली नाही काय मर्दुसत्तिची कथा गूढा १०१
आधीं मी द्रोणाला मग मारावें तुला असें आहे
हा हेत पित्याचा हे भुज पुरवितिल न विलंब या साहे १०२
धर्मीं करिसी द्वेष प्रेमा दुर्योधनीं स्वर्गीं अधर्मीं
त्यजिलें स्वकर्म ऐशा अष्टाचा कां करूं नको वध मी १०३
अश्वत्थामा कोपें लक्ष्मीकृत^१ काम रुद्रसा पाहे

१ मेघपणाला, २ शत्रुसमूह, ३ जडावाचा, ४ अलंकार, ५ वायू, ६ लाज
७ अतितरु-उद्य-रोप-असंत कविनबाणानीं, ८ मर्दुसत्ति-माझ्यापत्नीची, ९ धर्मराजाचेठायी
१० मदनावरज्यानें लक्षधरलें, + पर्वतपणाला.

गमले नसतिल लक्ष्मण घनरवसे कां मरुद्रसौपा हे १०४
 स्नात क्षनजें झाले आयकिलाही न हा निकर वीरें
 पळसें वरिलि बरावी कां न अस्सनिहीन हानि करैवीरें १०५
 त्यां दोघांतें युद्धीं मानवले अर्जुनादि षट सारे
 स्वर वदले दारववितो रंगांत नटासि नृत्य नटसा रे १०६
 एक मुहूर्त महारण झाला मग मोह तो जसा बोधें
 क्रोधें केला भग्न द्रोणाचार्यात्मजें महायोधें १०७
 केला रथिशतकाचा बाणांच्या एकवेळ विलय शतें
 नुमच्या कटकीं ऐसें द्रोणिविना कोण मिळविल यश तें १०८
 बघिलें महारथत्रय मग गुरुपुत्रें शरत्रयेंचि रणीं
 द्रोणिदारीं तेज अहित- हर रविच्या तिमिरहर जसें किरणीं १०९
 केला बहु पांचाळ- क्षय हरिसौरथिसमक्ष खवळून
 हतशेष बहु पळाले त्या विरथद्रुपदसूनुजवळून ११०

अध्याय १८

न धरिति क्षीम धनं जय येतांही द्रोणजवळ लेखा ते
 गमले विश्वप्रळयीं काळांतक जेविं खवळले खाते १
 गमला शिरतां पांडव- सैन्यसमुद्रांत मत्त मगर मला
 सात्यकिशर-दर्शितयथ- सद्गतिशीं सोमदत्त मग रमला २

१ न धनं ते, २ मरुद्र-रसा-प-देवांस आणिराजांस, ३ कण्हेरपुष्पानें, ४ अर्जुनास
 मक्ष, ५ खाणारे, + काळ-अंतक.

कुरुवृद्धवधक्रोधें बहु कौरव-योध धांवले शमना
 सात्यकि न स्पशों दे तदिषु तसा भीरुभाव-लेश मना ३
 शक्राचा रुद्र जसा सात्यकिचा धर्म होय कैवारी
 विघ्नें विघ्नेश्वरसा कौरव-कटकें पळांत तें वारी ४
 कुरुबळ मथितां धांवें धर्मावरि तो रुशिष्य-नाकडू
 प्रसवे तच्चापलता बाणगणा जेविं दुर्जना कडू ५
 धर्म न साहे समरीं द्रोण स्वध्वजधनुष्य खंडी तें
 तो बाण-सहस्रातें योजी देवेश जेविं चंडी तें ६
 त्या बाण-सहस्रातें गुरु केला विकळ दोन घटिका हो
 सावध होऊनि म्हणे प्रेमा होइल जनांत लटिका हो ७
 योजी अजौतरिपुवरि वातास्रातें जांत तो विमै
 त्याचें स्तंभन धर्म प्रत्यस्त्रंकरुनियां करी क्षिप्र ८
 तों कृष्ण म्हणे धर्मा गुरुसीं रण तूं करूं नको परत
 जपतो नित्य तुला हा त्वद्गुहणीं पण करून कोपरत ९
 याचा अंतक धृष्ट-द्युम्न उद्यां यासि तोचि मारील
 त्याचांचुनि यासि रणीं पविर्पाणिही न वारील १०
 राजानें राजासीं भांडावें तदितीरांस वरजावें
 त्यां हे सेना घेउनि राजा धृतराष्ट्र-सूनुवर जावें ११
 भीमार्जुन कौरवबळ वधितिल यांला सहाय मी आहे
 परकटक मुरवीं भरिलें काळीजगरे कसूनियां आहे १२

१ उत्तमशिष्यांसकल्पद्रुमप्रसा, २ सर्पजना, ३ सर्पमाता ४ देव-ईश-इंद्र, ५ धर्मावर, ६ द्रोण
 ७ रोध, ८ इंद्रही, ९ तत्- इतर- राजा, १० काळ- अज्ञगर.

ऐसें हित सांगे जो मधु-कैटभ-संकटीं अजा तारी
 देउनि मान प्रभुला गेला भीमाकडे अजातारी १३
 पूर्वीं जेविं सुरचसू प्याली पाहोन अंधकाराती
 कौरव-पांडव-सेना फमली पाहोन अंधकारा ती १४
 दुर्योधनें विनविले धरिती बहु दीपिका पदात रणीं
 गमलें दीप-मिषें स्त-मिश्रार्थ प्रगटला तदा तरणी १५
 नारद-पर्वत-वचनें दिग्देवी अप्सरा भुजग यक्ष
 दीप धरिति विद्याधर गंधर्व स्वरविही बहुत लक्ष १६
 पांडव-कदकींहि धरिति सर्वहि पादात सृजन दीपातें
 कोण न देइल समयीं असतां श्रमत्यास भुज नदीपातें १७
 दीपक स्रगंधनेलें क्षिति-गगन-तळीं अनंत पेटविले
 स्वभर उणा करित्यातें स्रमणि अनेतोंचि काय पेटविले १८
 प्रतिगज सप्त प्रतिरथ दश दीप प्रतिहयास एक रणीं
 ऐसी अचाट यांची लोकीं कोणासही न ये करणी १९
 व्यूह रचुनि बंधूतें सांगे व्हायास यश सुयोधन हो
 यत्नें गुरु रक्षावा दुपदस्तालाचि वश सुयोध न हो २०
 धृष्टद्युम्ना गुरुसुत कर्ण जया भरम करिल रोपांनीं
 भीमा भीमार्दिन मग मारावे शेष-राशु गोपांनीं २१
 गुरुसचि रक्षा म्हापाजे विजय-श्री निश्चयेचि मज वरिल
 रवि-वरिल घन-पटलसें सर्वहि संकट टळेल मज वरिल २२

१ ब्रम्हदेवास, २ धर्म, ३ सदाशिव, ४ यदाति, ५ आपलाभार, ६ शेषानें, ७ धृष्टद्युम्नाला,
 ८ अर्जुनास, ९ गुरासंबांनीं, १० माझ्यावरचें.

द्रोणपर्व.

२९१

गुरुचक्रैर्गोप होउनि कृतवर्मा शल्य यत्न हे मानी
 करिती बहु कीं शोभा सुयशानीं ती न रत्न-हेमानी २३
 धर्महि गुरुलाचि बधा ऐसी आज्ञा करइनि सैन्यातें
 धांवें आपणहि यशें जो दे साधारणत्व वैज्यातें २४
 कीं तो झाला तुमच्या तनयाचा विप्र कारभारी हो
 केले तुम्हीं धरुनि पथ अनयाचा विप्रकार भारी हो २५
 केला धर्म विरथ कृत- वर्म्यानें रवंडिलेंहि कवच रणीं
 तें सर्व भस्म करिता परित्यांची बहुत भक्ति तव-चरणीं २६
 शकें बळसा बघिला सात्यकिनें सोमदत्त-सूत भूरी
 त्वांचि करविले स्व परां- करवीं काळाऽनळांत हुत भूरी २७
 सात्यकिवरि गुरुनंदन धांवें त्यावरि घटोत्कच पलाश
 झाळे रक्तस्नात दिज राक्षस जेविं पुष्पित पलाश २८
 मूर्च्छित केला द्रोणि प्रथम क्षणदाचरें दशशरानीं
 बदले पर पशुहि बरा कीं व्याघ्राच्या शिरे न शश रानीं २९
 मग सावधान होउनि गुरुपुत्रानें धृतोर्ग्रकोपानें
 मृतसाचि पाडिला तो राक्षस एकाचि तीव्ररोपानें ३०
 मूर्च्छित होतां राक्षस तो मार्गे शीघ्र काढिला सूतें
 कीं पर्वतता घेउनि देईलचि अशनिता दिला सूतें ३१
 भीमें स्रयोधनाचें ध्वज-कार्मुक-रवंडन प्रथम केले

१ चक्ररक्षक, २ वैज्याराजातें, ३ विपरीताचार, ४ बळाकरसा, ५ बहुत, ६ मांसभक्षक, ७ पळसरस, ८ राक्षसें, ९ धृत-उग्र-कोप-धरिला आहे भयंकर क्रोध्यानें, १० तीक्ष्णबाणानें, ११ सुयीतें, + धर्मान्वी.

तच्चाप-पंचक लया कुरुपतिनें मग अनुक्रमे नेले ३२
 त्यावरि स्वंदी त्याच्या शक्तीते भूमिप त्रिधा राजा
 पविधाराधिक तीव्रचि गमल्या लस्युत्र-पैत्रिधारा ज्या ३३
 स्वशिरीं फिरवुनि मिरवुनि रविमंडल भीम तो गदा घाली
 कुरुपतिरथीं पडे ती जेविं गळां तीव्रभोगेदाघाली ३४
 प्रथम उडी घाली क्षिति- वरि तव स्तुत मग गदा ३५
 नातरि हय-सूत-रथां- सह नृपतनु सगरस्तुत-पथा वरिती ३५
 नंदक-रथीं कुरुपति स्वीकारुनि मान सखरा गेला
 मेलाचि सर्व वदले कीं रुद्रसमान-सख रागेला ३६
 कर्णे सहदेव विरथ केला मग खड्ग-चर्मही नाहीं
 तद्यत्नांहीं कष्टचि मेळविला जेविं धर्म हीनाही ३७
 पूर्वीं जी भीमाची सहदेवाचीहि तीच गति केली
 जरि तो परनर-कुंजर- निकरीं साक्षात् मृगोधिपति केली ३८
 बाळांत विशिष्टासीं कोणीहि कधींहि करुनि युद्ध तरे
 झालासि बहु पृथेच्या लाडे भावाचियाहि उद्धत रे ३९
 प्राणचि कुंतीचा तूं यास्तव केलासि आजि म्यां मुक्त
 विष्णुकडे जावें त्यां अथवा कुंतीकडेचि हें युक्त ४०
 ऐसें हांसोनि वदे कुंतीचें वाक्य आठवी न वधी
 कीं सत्यसंध दाता तो कर्ण महायशा नव्हे नवधी ४१

१ बाणधारा, २ तीव्र-भोगद-अघ-आली- तीव्रभोगदात्री पातक चंकी, ३ संगर
 राजाच्यापुत्रांच्यामार्गास स्वर्गपथास ४ सहदेव, ५ सिंहासारिरवाक्रीडा करणा
 रा, ६ सत्यप्रतिज्ञा, ७ क्षणिक बुद्धि.

कर्ण शिरे परकटकीं जैसा जलधीतं स्तुत हिमाद्रीचा
मग जन्मेजयनामक - पांचाल्यरथींच स्तुतहि माद्रीचा ४२
सहदेव मनिं म्हणे हा जन तब स्तुति काय न शिकला पीडा
ऐसी नसो असो मृति पाव प्रणतासि शशिकेलापीडा ४३
गुरुवरि विराट धांवें त्यासि रणीं विरथ मद्रपाळ करी
तर्दनुजनि शतानीकहि ये हरिवेरि जेविं चपळ बाळकरी ४४
त्याहि शतानीकाला येतांचि रणांत शल्य तो खपवी
दे बहु कुरुपतिस जसा असुरवधें शतमरवास तोख पवी ४५
मृतबंधुरथीं बैसे वीरवर विराट हाक दे वर्षे
पर्वत म्हणे न दुर्लभ मोक्षहि या काय नाक देवर्षे ४६
कांपे थरथर स्फटां शल्याचा वज्रसा स्फुरोप मही
बसतांचि उरींझाला मूर्च्छित मत्स्येश तो स्फुरोपमही ४७
सारथि तेथुनि मागे त्यासि म्हणत हायहाय काढी गा
शल्य परबळा उडवी पवन जसा कापसाचिया ढीगा ४८
शल्यकडेचि रथवर चालविला सर्वरवळविलापार्थ
जेणें स्वसम अजित या स्फुरेणें सर्वत्र कळविला पार्थ ४९
वारील न प्रळयिंचा पळही येवोनि आड बारा ज्या
त्यास अलंबुष राक्षस वाराया होय आडवा राजा ५०
विरथ क्षणांत केला गेला तात्काळ कोपला शरण

१ मेनाकपर्वत, २ चंद्रशेखराशिखा, ३ शल्य, ४ विराटाचा कनिष्ठबंधु, ५ सिंहा
वर, ६ गजशिशू, ७ इंद्रास, ८ वज्र, ९ पर्वतनामाश्रयी, १० देवासारखा
ही, + स्तुति.

रुद्र-प्रतिवीरांसीं करिल तसा काय हो पलाश रण ५१
 पळवुनि पलाश पार्थे पवनें तरुसे उदंडु लोळविले
 बोळविले परलोकीं बहुतांकरवीं स्वहस्त चोळविले ५२
 नकुळरक्त-शतानीकें तव नंदन चित्रसेन जो चुलता
 केला विरथ न जाता कृतवर्मा शरण निश्चये दुलता ५३
 पाडी वृषसेन उरीं हाणुनि शर वज्रभोरकर दुपदा
 पळवी सूत म्हणे हा कृष्णा श्रितबलुभा सरैदुपदा ५४
 सोमकचमू पळे घन-तिमिरींही गमति हित न दीप तिला
 अंधारालाचि भजति जेविं अस्तर शक्रजित नदीपतिला ५५
 दुःशासनें विरथ जों केला प्रतिविंध्य तों अनुज अवघे
 झाले सहाय कलिजित-धर्मा भुज विष्णुचे जसे चवघे ५६
 शकुनि करी नकुळाला मूर्छित मग तो नृपा तव झोला
 पळवी सूत म्हणे हो या काळमुरवीं न पात बड्याला ५७
 करिती महारण बळी शतमरव दांवर तसे कृप शिरवंडी
 भैरव बैर बहाती ते जेविं महासरीरूप शिरवंडी ५८
 कार्मुक-कर्तन-कुपितें त्या आचार्ये कृपे नृपेंद्र-हितें
 केला मूढ शिरवंडी युडीं बहु मानलें सरांसहि तें ५९
 तेव्हां इकडिल तिकडिल झाले बहु युद्धभूमिवर कडवा
 केलें त्यां मसण कुरु-क्षेत्र असे रुद्र भूमि वरकड वा ६०
 धृष्टद्युम्न गुरुवरि हिरदावरि सिंहसा उडे रागे

१ रासस, २ वज्रप्रतिमा, ३ सुर-दु-पदा-कल्पतरूच्या स्याना, ४ सपुद्राला, ५ शकुनीला, ६ शं-
 बरास्तर, ७ भयंकर, ८ मोठा सर्प, ९ मथुर.

द्रोणपर्व.

२०५

पांडव पांचाळ सकळ रक्षाया त्यासि धांवले मार्गे	६१
द्रोणातें रक्षाया सकळ तुझे युत्र सर्वही जपले	
रवपले ते रवपलेचि प्रभुजि बहु बरेचि शेषही तपले	६२
सेनासमूह गमले अन्योन्य जिगीषु दौन अर्णवसे	
धृष्टद्युम्न-समीपचि सात्यकि गुरुच्या समीप कर्ण वसे	६३
प्रथमचि धृष्टद्युम्ना दे सोढुनि बाण विप्र तापातें	
कीं स्वंडी चापातें पापातें जाणवि प्रतापातें	६४
वाटे वधिलचि गुरुला जें कीपें सज्ज तो नव धनु करी	
क्षितिसि नरवांहीं हेरि जों करिच्या चितांत येन बध नुकरी	६५
सोडी घोर शरव्रज बहु प्याले कुरुपमुख-कळा बदले	
समरे द्रोणायास्तु स्वस्ति असें देव दानवहि बदले	६६
कर्णे द्वादशधा तों केला जैसा अही न भागाभी	
तें पाहुनि रोमांचित झालों राया अहीन पोषा मी	६७
द्रोण द्रौणि स्रयोधन कृतवर्मा शल्य शकुनि हे सारे	
युगपत् ताडिति म्हणती हूं मारा दुष्ट सर्प वेसा रे	६८
युगपत् सर्वांचीहि दुपदात्मज सकवचें उरें भेदी	
आधीं दुमसेनाचें मस्तक भग कर्ण कार्मुक छेदी	६९
पुच्छाचें हरिस तसें धनुचें कर्तन अस कर्णास	
प्राशील त्यास गमतो सिंधूच्या जेविं घरेजें	७०

१ मेलेच, २ जिंकिण्याची इच्छा करणारे, ३ सिंह, ४ द्रोणाय-अस्तु-स्वस्ति-द्रोणाकारणेक
ल्याणअसो, ५ बाणसमूह, ६ आकाशगामी, ७ उत्तमभोगभोगणाऱ्या, ८ एककाळी, ९ का
पणें, १० अगस्ती, ११ उदकास.

सक्रोध योधमणि तो शीघ्र करुनि सज्ज ^१सारा
 धृष्टद्युम्ना अरिबहि करि खर शर-वृष्टि ^२बोर्मुकासारा ७१
 तो सात्यकि कर्णावरि बोंसव बळिवरि जसा तसा आला
 झाला दारुण रण सम गमले कोणास कोणाहि न ^३भ्याला ७२
 अस्त्रें त्वत्सुत्रांचीं कर्णाचींही निवारिलीं क्रोधें
 वृषसेन पाडिला शर हाणोनि उरांत त्या महायोधें ७३
 स्रुतशोक-तप्त होउनि सात्यकिसीं कर्ण करि महायुद्ध
 शरद्वयशा वृषसेनहि झाला तितुक्यांत त्या रणीं बुद्ध ७४
 सात्यकिला दारववती ते वृष वृषसेन बाप लेंक बळ
 म्हणती काळमुरवीं ही रिघुवघु कीं देह आपलें कबळ ७५
 सात्यकिनें सहसा त्या दोघांचेही सबाण सोडून
 तात्काळ पाडिले हो ^४सायबाव चाप तोडून ७६
 ते सात्यकिनें म्हणती शर सोडुनि सज्जुनि चाप नव दोघे
 अभिमन्युचा म्हणे मग कां हाय तुझाचि बाप न बंदो घे ७७
 सात्यकिसीं रण करितां ऐकुनि गांडीवनाद कुरुपातें
 कर्ण म्हणे हो येतो जय साधाया स्वकार्य गुरुरातें ७८
 त्या सौमद्रापरि हे सात्यकि पांचाळ वेढिले असती
 बहु आम्ही देतो या दोघांला आजि यमपुरीं वसती ७९
 पार्थास कोणिलें हे दोघे आम्हीं असें न समजावें
 निकडेचि त्यासि समरीं रोधाया बळ समुद्र-समजावें ८०

१ भेषा, २ बुद्ध, ३ सावध, ४ यास, ५ हातांत, ६ अर्जुन, ७ दोघांच्यापा-
 तानें, + बार्मुक-आसार-यन वृष्टितुल्य.

हैं प्रिय हित मित्रवचन परिरुति नृपशकुनिला मूणे मामा
नामा अन्वर्थ करा शीघ्र उठा सफल हो करा कोमा ८१
देउनि ~~गोपनी~~ तां अमिल्यशकचीसमानहोमामी
जा वासविबर मान्या देवींत शची-समान हो मामी ८२
अयुत गज अयुत रथ घे जे साक्षात् सिंह परमेहेभाचे
दुःशासनादिक दिले तुज समर-सहाय परम हे भाचे ८३
या पांडुसुतां अस्तरां हरिंसा सोडोनि उग्र शर भाजीं
तीं सखें कवण-यशें रव्यातें होतिल वशें न शरभाजीं ८४
या बहुमानें फुगला गेला धांवोनि अर्जुनावरि तो
ज्याचा स्फुटी मरणा कीं कुरुती शत्रु अर्जुना वरितो ८५
जाउनि धनंजयावरि झाले भट सर्व शलभसे नाही
कैसा तरी करावा सिंहाचा भंग कलभ-सेनाही ८६
शकुनि विरय होय बसे वर्ण जपत चारि पुत्रयानींच
भांगिन मूणे परास न जितुनि मनिच्या रिषु-त्रया नीच ८७

अध्याय. १९

रविच्या बहुकडुनि तमें ~~न कर~~ वेढिला होतो
सात्यकि तसाचि कौरव - कटकाला न करबे ढिला हो तो १
अर्जुन तसाचि सात्यकि बहु मारुनि शेष कुरुकटक पळवी

१ अहोमामा, २ मनोरथा, ३ शत्रुपगजाचे, ४ इंद्रसा, ५ नृणाला, ६ करिशावक सेना
नीं, ७ कायकरु हे चार वर्ण, ८ किरण.

पळ वीर पुढें नउरे सर्वोर्चीही मुखें रणीं मळवी २
 सात्यकिला माराया रवातचि धांवें तुझा तनय दांत
 परि होय विरथ याचें प्रागल्भ्य तुम्हां अशा अनर्थदांत ३
 होउनि विरथ सुयोधन कृतवर्मरथीं चढे कढे कोपें
 सोपें द्यूतचि परिभव वीरांचा कठिण संगरीं रापें ४
 क्रोधाविष्ट सुयोधन बदला राधासुतासि परिसा तें
 गुरुतेंहि दोष लावी रवापर बा परम जेविं परिसातें ५
 बधितां विजय जयद्रथ समर तुम्हींच स्वयें प्रवर्तविला
 कदनउगोंचि पहातां कां सोळाह-भवाह पर्तविला ६
 शक्त असोनि निरखितां निज-कटक-कदन अशक्तसे परसे
 चाळवितांहि न पेटां केलें आर्द्र-इंधनें जसे परसे ७
 समयीं सोडावें मज ऐसें तुमच्या मनांत जरि होतें
 जिंकूं पांडुरसतांतें ऐसें बदलां कशास तरि हो तें ८
 जरि भरंबसा न देतां पडती बुद्धीस मूल काशाला
 येतें तुम्हासि भाषण बहु नीरस जेविं फूल काशाला ९
 जरि ठेवितां कर श्रुति-वरि करितों वैर हें कशाला हो
 परिभूति रुचे कवणा बाळहि न म्हणेल वयु कशा लाहो १०
 करणें नसेल माझा त्याग यशचि बहु गमेल जरि शूद्र
 तरि ल्हा सिद्ध करा निज-शास्त्रास्त्र-पराक्रमानुगुण युद्ध ११

१अन्यायवर्तिल्यांत, २बाणानें, ३अर्जुन, ४शत्रुसे, ५चेष्टनाही, ६आर्द्र-इंधन-ओल्याकाष्ठानें, ७आगदी, ८तृणाला, ९चाबुक, + पराभव.

मोनचि धरिलें द्यावें उत्तर बा त्यास काय काय तिहीं
 न दुरुक्ति मनि धराव्या रुजनांहीं जेविं बायका येतिहीं १२
 पांडव-कटकीं शिरले क्रोधी गुरु कर्ण करिकुळीं हरिसे
 झाले दुःसह सर्वां केवळ ते प्रळय-पावकासरिसे १३
 बहु बधिले वीर रणीं बहुत पळविले कुलीन योध रणीं
 धर्म म्हणे परतावें जाउ करां पावली न यो धरणी १४
 विजय म्हणे श्रीकृष्णा क्याला प्रभु धर्मराज कर्णाला
 जेविं महाविष-दृष्टिहि अहि महिवरि देवतां रुषेर्णाला १५
 मजहा परिभव दुःसह लावियला जेविं पाय सापाला
 ने रथ मी यासि बधिन विषतरुचा प्रभुसि कायसा पाला १६
 कृष्ण म्हणे बा दीनो माघहि दे कंप न जितका शीतें
 तितका देतो यश हा राहों देईल न जितकाशी तें १७
 तूं एक कीं घटोत्कच आम्हांत समर्थ कर्णमद-नाशा
 विफळा करो पराशा श्रीम-तनय जेविं रुद्र मदनाशा १८
 कीं प्रिय सरव्या असे त्या पाशीं ती दिव्य शक्ति मार्घवर्नी
 कर्ण रणीं कांपवितो बहु मज वृषभासि जेविं माघ वर्नी १९
 ने म्हणसी काय तुला गमला हा वासुदेव वेडासा
 बांम अकार्यक्षमही भुज भुजग-मुरवीं न देववे डांसा २०
 बा जें स्वयें करावें तें समहत्कार्य जरि स्रुते केलें

१ संन्यासधारणकेलेल्यानीं, २ गहडाला, ३ दरिद्रास, ४ माघभासहि, ५ जयेंकरूनशोभणारा,
 ६ कर्णान्यागवर्नाशास, ७ मदनाची इच्छा, ८ कर्णापाशीं, ९ वासवीशक्ती, १० डा
 वा, ११ दंशास.

- तरि त्यांत सत्यसंध- स्व स्वयंश व्यर्थ काय गा गेले २१
 कसा घटोत्कचा ये ऐसें तो पुष्कराक्ष जो बाहे
 बाहे नरनारायण- चरणीं मस्तक पुढें उभा राहे २२
 हा आलों मज आज्ञा काय असें राक्षसेंद्र बदला हो
 छुणा म्हणे कसा हो कर्णांतक धर्म राज्यपद लाहो २३
 शस्त्रास्त्र-राक्षसाऽसुर- माया-बळ-जलधि पुत्र तूं पहिला
 कर्णाघरि क्षय करुनि साधुनि दे निज-पित्यासि या महिला २४
 जिण्यु म्हणे सत्युत्रा हो गुहेसा सूतेंपुत्र तारकसा
 आम्हा तूं ज्येष्ठ तुझे प्रतिविंध्याघनुज पांच तार कसा २५
 राक्षस म्हणे बहु बरें मारीन रणंगण त कर्णातें
 स्वरवर कवीस म्हणतिल रक्षकृत कर्ण-कदन वर्णा तें २६
 आज्ञा घाळ तुम्हीं तरि देइल गुरुलाहि हा निर्धन दास
 रात्रौ मजसीं भिडतां होईल प्राप्त हानि धनंदास २७
 ऐसें बदतां त्यातें कर्णावरि छुणा पाववी राया
 देती भिबोनि कौरव- सेना समरांत पाठ वीरा या २८
 त्यावरि अलंबुष खचर कुरुराजें धाडिला जटासुरज
 त्यासि घटोत्कच मारी त्या बाँयुपुढें महाभदर, रज २९
 कुरुपति-रथीं अलंबुष शिर ठेवुनि आभरु पाय नमी
 विनयें म्हणे पहाया आलों आणूनि हें उपायन मी ३०

१ कयलनयन (छुणा) २ कार्तिकेयसा, ३ कर्ण, ४ तार-महाराज, ५ घटोत्कचाचे केले
 लें, ६ मरण, ७ कुबेरास, ८ दुर्योधन, ९ जटासुरपुत्र, १० घटोत्कचस्य बायूपुढें,
 ११ महा-भद-भक्त-महायोल्यांचे प्राण, १२ मृत्तिकाकण, १३ भेट.

वर्षे दुजा अलायुध रात्रिचर महोर्पलायुध ग्रामा
पीडी भीमासहि घन-नाद जसा खळबळायुधग्रामा ३१
कृष्णे घटोत्कच रणी रक्षाया भीमसेन आठविळा
रामें घननादावरि लक्ष्मणसा तो बलाऽब्धि पाठविळा ३२
वैद्युत्-पावक तरुळा तैसा तोत्या अलायुधा कवळी
लावी बहु कुरु-दटका त्याचें नाशनि बलायु धाक बळी ३३
त्याचेंहि शिर तसेंचि त्वत्तनयाच्या रथींच तो पाडी
एका कर्णावांचुनि सर्वांचा शौर्य-धैर्य-मद झाडी ३४
प्रकटी बहु शत दुस्तर माया तो वीर्यमत्त मायावी
कुरु म्हणति यापुढें तों न मर्येश्री देवसत्तमा यावी ३५
शंबर शंभरहि उणे वाटे कांहींच न मय मायावी
अत्युग्रता कधींहि न भीमाच्या सूतुसम यमा यावी ३६
कौरव कर्णासि म्हणति राक्षस हां स्पष्ट कल्पनटशील
किति भुज-बळें तराया दुस्तर-गरसोगरासि झटशील ३७
नेणे कांहींच असा माया-शस्त्रास्त्र-बळ-विलास मय
बा शेवटील येणें आम्हां सर्वासि कळविला समय ३८
बहु मारिले पहा हा मारिल उरत्या बळा समस्तातें
केला अशेषअंधचि आम्हांडोळसहियासमस्तातें ३९
ती ईश्वरें जशी त्या महिषावरि योजिली महांशक्ती

१ महा-उपल-आयुध-ग्राम - महा-उपल-आयुधग्राम, २ मेघनादहंजित, ३ खळ-
बळ-आयुधक-रत्न-शत्रुसैन्याचें आयुधजाळणाऱ्याग्रामास, ४ विद्युत्संबंधी अग्नी,
५ बल आणि आयुध, ६ मयासरशोभा, ७ शंबरसर, ८ कल्यांनीनर्तन कल्याणराजा
रिरवा, ९ विषसमुद्रास, १० देवी.

त्वां घटोत्कचावरि योजावी वासवी महाशक्ती ४०
 भीम धनंजय करतिल काय न तो मानुषाद मायावी
 हा वीर वधिल जो त्या विजयश्री निश्चयेसि वा यावी ४१
 त्या भीताभयदाच्या हे भीतप्रार्थना मना आली
 झाली कल्लतेची सद्गीतिकरुनि कामना ओली ४२
 स्वचरशर्तघ्नीते हय वधिले होने तशांत रुचवीले
 तें भगवत्संकल्पे कोपेही तन्मनास रुचवीले ४३
 कर्णे शक्तीस जसा रगराजें घालितांचि कर पविला
 गिरिसा गुरु कटिनहि तो स्वचर त्रासें मनांत करपविला ४४
 क्षिप्र पळे विंध्याकृति होय भरे भीम स्वचर तो रवांत
 नद्बुद्धीं शक्ति शिरे कौरव-बल-चित्तवृत्ति तो रवांत ४५
 राक्षस-वक्ष विदारुनि मागे नाहींच शक्ति ती फिरली
 उर्ध्वपथीं परमप्रिय तें स्वामीला कथावया शिरली ४६
 मरणांहि पांडुवप्रिय अद्भुत केले घटोत्कचे परिसा
 सन्मस्तक डोलेसें पितृ-हित न करील पुत्र तो अरिसा ४७
 पितृ-हित किमपि न घडले धरुनि मनामाजि भाव हाचि रडे
 करुनि बृहद्देह पडे तें कुरुकटकैकदेश वा चिरडे ४८
 गुरुशेवभारे कौरव-सेना अक्षोहिणीच तो स्वपवी
 तेज स्वी रक्त जनका दे जेविं हरिस न तेविं तोरव पवी ४९

१ मनुष्यभक्षणारा (राक्षस) २ मिणा-यामअभयदेणा-याअज्ञाकर्णव्या. ३ सरवी,
 ४ शक्तीने, ५ शिरे, ६ भयंकर, ७ घटोत्कच, ८ आकाशांत, ९ हर्षांत, १० इंद्राला,
 ११ शत्रुतुल्य, १२ बृहन्-देह-विशालशरीर, १३ विशालप्रेताच्या पत्तारानें, १४ व
 ज्ञ.

शक्र जसा वृत्रवधीं स्फुर-सिद्ध-महर्षि-साध्य-धीरांहीं
 स्तविला घटोत्कच-वधीं कर्ण तसा कौरवादि-वीरांहीं ५०
 बसुनि नृपरशीं स्वबळीं गेला कांपवित कर्ण वस्तुधेतें
 साधुनि स्फुकीर्ति तें सुर- पति जेविं मथूनि अर्णव रुधेतें ५१
 दुंदुभि-पणव-प्रसुरवें वाजविती जे प्रवीण ते वाद्यें
 श्रित हर्षविले कर्णे जैमे रामें समस्त देवाद्यें ५२

अध्याय. २०

पांडव घटोत्कच-वधें अति-दुस्तर-शोक-सागरीं पडले
 अभिमन्यु-वधीं जैसे सोडुनि धृतिंला तसेचि ते रडले १
 भेटे जेयासि हसतां दिसति नभीं जो ^{वज्र} दशनांचे
 हरिसा गर्जे होउनि आनंदाच्या भरासि वश नाचे २
 निर्धन निधिच्या जैसा पावे अत्यंत हर्ष लाभानें
 घाटे तसाचि भगवान् यजिला अत्यंत हर्षला मोने ३
 पार्थ म्हणे गोविंदा कारण या कोण हर्ष-हास्याला
 धृतराष्ट्राच्या व्हावा अस्मच्छोकांत हर्ष हा स्याला ४
 भगवान् वदे प्रियसरच्या शक्ति अमोघा घटोत्कचीं पडली
 बा कधिंही न घडावी जी समहत्कार्य-सिद्धि ती घडली ५
 वर कवच-कुंडलार्पण करुनि महाशक्ति जोडिली होती

१ वाद्यविशेष, २ घें घाला, ३ अर्जुनास, ४ किरण, ५ दंताचे, ६ स्पृतीनें, ७ अस्मत् शोकां
 त, ८ मेहुण्याला (शकुनीला.)

अर्जुन जी न तुम्हावरि अत्याविषयींच सोडिली हो ती ६
 याच्या अंगीं असतें कवच झळकतीं रुकुंडले कानीं
 तरि हरिलें असतें धृत- राष्ट्राच्या अमृत-कुंड लेंकानीं ७
 कर्ण निमालाचि असें जाण सरव्या निश्चयेचि तूं जरि हा
 असता शक्तिकर दुजा अरि हा स्वामीच म्हणविता तरि हा ८
 शक्र यम वरुण धनपति जिंकुनि तत्कीर्ति कर्ण वरिता हो
 केला शिव प्रसादे हा घटजे जेवें अर्णव रिता हो ९
 असता सकयच-कुंडल तरि कर्ण सरव्या जगन्त्रयीं उमर
 तूं गांडीवें मीहि न चक्रे शकतों करावया समर १०
 हत-कवच-कुंडलासहि पाहुनि समरीं फ्रमेल वासवधी
 सत्य शपथ करितों तो न त्वदितर जो रुवीर यास वधी ११
 जेन्हां चक्र बुडेल शक्तीं बहु संकटीं वष पडेल
 होइल अमावध तुला याचा तेन्हांचि बावध घडेल १२
 मागध चैद्यहि वधिला म्यां योंगे कीं न हो तुज विषाद
 व्यंगुंष्ट करविला म्यां गुरुकर कीं एकलव्येह निषाद १३
 योगबळे म्यांचि सरव्या आजि अठायुध घटोकचहि वधिले
 पूर्वीं हिडिंब-बक-मुरव बहु हे गरशरचि काळिजा मधिले १४
 दुर्योधनासि मिळते मगधपति-प्रमुरव वीर-वर जरि ते
 धरिते बळ रण करिते अरितेज समस्त सर्वथा हरिते १५
 काळें राहु गिळायो योजावा वीर सज्जमा रविला

१ अगस्तीने, २ बह-इतर, ३ मुरंधी, ४ युक्तीने, ५ अंगुष्ठहीन, ६ नासविहीन,
 ७ सदास.

द्रोणपर्व.

२१५

तेविं वृषावरि योजुनि म्यां राक्षस वीर मज मारविला १६
 कर्ण न वधिता तरि मज मारावा लागताचि हा चक्रे
 कीं ब्र-मरव-दोष्टा वधिला जाता न संगरीं शक्रे १७
 आजिवरि तुम्हांकरितां म्यां हा राक्षस उपेक्षिला होता
 हो तारक या तुमचें दास्य रणमरवींही जाहला होता १८
 धर्मदोषि-वधाची रक्षिलि नाहीं जरि प्रतिज्ञा ते
 ध्यातिल गातिल नमतिल शमितिलेक न मज हरिप्रति ज्ञाते
 न धरि विषादा बसविन नाकीं मेले रुयोध नव-धोमीं
 कथिन उपाय वृष-वधा तुज भीमासहि सुयोधन-वधा मी
 परलक्ष लब्ध झाले हे हरिसे गर्जताति सिर्वाहा
 हीं पळताति स्वबळे चाल म्हणायास लाव किंवा ही २१
 धृतराष्ट्र म्हणे कोणही पुत्राला हित नसेचि सांगावा
 पार्थी शक्ति-प्रेरण कथिलें नाहीं तुवांही कां गा यौ २२
 पाचारितां रण-मरवीं जावें हें व्रत नव्हे वृथा ज्याचें
 प्रथमचि हृदकुनि केलें कां न वृषे अस्य त्या २३
 साधाया साध्यां ते करितो माचूनि जन कपट हितसें
 ईश्वर होउनि लोकीं आचरतो केविं कनकपटहि तसें २४
 श्ववरा-हरणीं जैसा श्वपचांला लाभ निव्वये आहे
 कृष्ण तसा स्वार्थातें राक्षस-राधेय-संगरीं पाहे २५
 संजय म्हणे वृथेच्या वृष करिता अस्य आज तन ला

१ हवनकर्ता, २ सुनिषेष्ठ, ३ नव्यागृही, ४ हेअर्जुना, ५ दुःशकुना, ६ हायहाय, ७ कर्णा
 स, ८ अर्जुनाचें, ९ कृष्णही, १० अंत्यजाला.

लोभी निधिला तैसा प्रभु करितो बहुत वा जतन याला २६
 पार्थी शक्ति-विमोक्षण कथिलें नाहीं तुवांहि कां गा या
 म्हणतां तरि कर्णाला चुकलों नाहींच मीहि सांगाया २७
 कर्णासि रात्रिं शिबिरीं दुःशासन शकुनि नृपहि विनवीती
 जी जयवध-प्रतिज्ञा सांगावी काय नित्यहि नवी ती २८
 कर्ण म्हणे वर देउनि मग मागे काय मी कवि सरेन
 शक्ति उद्यां पार्थावरि टाकी नचि निश्चये न विसरेन २९
 जय न वधावा कृष्णचि त्याविण ते सर्व काय पांगूळ
 हेंचि बहु सरस अमृत त्यजुनि रसिक वरिल काय पांगूळ ३०
 चवघांत करिल अजितचि त्यास सरित्वें जयास वरिल हरी
 तोचि अमर अमृताचा निधि सोडिल ज्या परास्वरि लहरी ३१
 तस्मात् प्रातःकाळीं कृष्णचि सोडुनि शक्ति मारावा
 यूथप वधितां हरिच्या कैसें साहेल यूथ आरावा ३२
 ऐसा दृढतरनिश्चय शिबिरीं व्हावा जसापदीं सबड
 नरणीं राहे पाहे पारावारा तसापदीं सबड ३३
 वध-बुद्धि युद्ध-काळीं मोहेचि न साबधान राहे ती
 कृष्ण लुषीकेश धरूं देईल कसा वधा नरा हेती ३४
 योजी इतें म्हणे जय अरि-दृष्टियुदे न सर्वथा राहो
 ऐसें सरव्यास रक्षी प्रभुवर होऊनि सर्व थारा हो ३५
 ऐसा श्रित-रक्षण-पटु जो म्हणतो सेंद्रनाक थारा ज्या

१ अर्जुन वधाची प्रतिज्ञा, २ शक्ति, ३ समुद्र, ४ मृतावरि, ५ गजसमुदाय, ६ गर्जनेला, ७ कृष्ण,
 ८ अर्जुन, ९ आश्रय, १० स-ईंद्र-नाक-ईंद्रास हवर्तमान जो स्वर्गतो.

त्या चक्रधर-प्रभुच्या हननाची काय गा कथा राजा ३६
 सात्यकि कृष्णासि म्हणे प्रभुला विज्ञापना असी मौजी
 पार्थी न टाकिली कां शक्ति वृषें धरि बळा असीमा जी ३७
 कृष्ण म्हणे शेनेया म्यां कर्ण भ्रमविला वृकारसरसा
 भक्ता मी बहु जपतों जपतो शतमेख जसा रुधा-सरसा ३८
 पथकेरिलें चालविलें आपणद्धें वनन या न राखावे
 त्या उग्र-शक्तिनें या कुंतीच्या न तनया नरा खावे ३९
 वरुदेव देवकी बल- देवादि तुम्ही समस्त मत्प्राण
 जाण प्रिय पार्थ जसा न तसा कोणही खरे तुझी आण ४०
 व्यसनीं रक्षिन बुडतां आधीं पार्था तसा न भवेना मीं
 या मित्रीं मत्प्रेमा निश्चल उपमन्यु जेविं भवनामीं ४१
 झाला सजीव हा व्यसु होउनि लाभासि या नसे जोडा
 मज वाटे प्रद्युम्न- मत्प्रागमन-प्रहर्ष तो थोडा ४२
 अर्जुन मूर्धा याच्या नाशें होईल आपुला घात
 बा तत्काल घटोत्कच हा म्यां केला परांपुढें हात ४३
 यापरि सात्यकि-केशव- संवाद श्रवण करुनि समुदा या
 सूतसि बोल लावी नृप निंदी स्तवमुरवाऽस्त-समुदाया ४४
 होतो कृतार्थ जरि ती गोविंदी शक्ति सोडली असनी
 गेली कीं हातींची सर्वस्वें जेविं जोडिली असेती ४५
 सूत म्हणे स्वाधीन जें मत ऐसेंचि आसुचें परि तें

१ पांडी, २ इंद्र, ३ पत्कारलें, ४ अर्जुनास, ५ गृहाला, ६ शिवनामी, ७ अर्जुन, ८ गतमाण, ९ मल्लक, १० सहर्षा, ११ संजयासि, १२ धृतराष्ट्र, १३ जारिणी.

झालें विफल कपाळ प्रभुजी तुमचेंचि घात हें करितें ४६
 भलत्या कृष्णीं टाकिन शक्ति असा वृषविचार करि पक्क
 नित्य म्हणे सिंहोऽस्मि श्व-स्व-गतासि कृष्णकरिष क ४७
 योजावें तें समयीं आम्हां कोण्हा न आठवावें हो
 देव प्रभु अष्टांगुल जें त्यासि म्हणेल आव-वावें हो ४८
 गत-शोक कशास पुरे होउनि सायध पुढील परिसा हो
 गुरुवध-वृत्त रुदुःसह बहु तुमचें हृदय मृदुल परि साहो ४९
 भीमाला जय-मत्त- द्वेष-कटक-मर्दनासि पाठवुनी
 राजा रडे घटोत्कच- कृत बहु सेवोपकार आठवुनी ५०
 कृष्ण म्हणे विकलत्वा अनुचित तूं धीर शूद्र समयज्ञ
 सोडुनि शोक करावा समर नसे श्रेष्ठ युद्धसम यज्ञ ५१
 धर्म म्हणे बहु दुःसह सदपत्य-वियोग विषम हा देवा
 मज वाटे न गिळेलचि सदऽपत्य-वियोग-विष महादेवा ५२
 कसें घटोत्कचें बहु केलें होउनि वनांत नत दास्य
 गुरुवत्सलांत रवालीं झालें या त्रिभुवनांत न तदौस्य ५३
 जी सहदेवीं तीच प्रीति मुकुंदा घटोत्कचीं मांजी
 बा जीव दान दिधलें विजयासि मरोनि शिवटीं आजी ५४
 आम्हीं तुम्हीहि नव्हतों अरिनीं अभिमन्यु मारितां जवळ
 जिण्यु-समक्ष कसा हा झाला त्या शक्तिच्या मुरवीं कवळ ५५

१ सिंह:- भस्मि-मी सिंह आहे- कृष्णकरिष-स्व-स्व-क-गतासि-हे कृष्णरूपह
 स्तिबेष्टा तूं उषां कोठें जाशील, २ कृष्ण, ३ धर्म, ४ सेवा-उपकार, ५ तत्-आस्य-
 त्याचें मुख.+ माझी

अभिमन्यु-घात-कारण ते मुख्य द्रोण कर्ण सोडून
 काय भिळविलें स्वल्या १ गस्कृत-सेंधव-शिरासि तोडून ५६
 न बहु मम प्रिय केले मास्कुनि जयदथा अधन्या का
 कर्णाचा कीं गुरुचा करितां तरि मानता वध न्याया ५७
 ते हे प्रवर्तले वृष गुरु अहि शर-गर वसून भाजाया
 कैसें साहों पाहों कीं भर्ता मीं चमू न भाजा या ५८
 पाठविला भीम मथुनि बळ गुरुलाही रणीं मथिल आजी
 मी कर्णावरि जातों तो मृत कीं हों तुम्हां कथिल ओजी ५९
 ऐसें बोलुनि कोपें कर्णावरि नीट धांवला राजा
 मागुनि हरि हरि हांकी तो झाला प्रकट त्यापुढें आजा ६०
 व्यास म्हणे बा धर्मा क्रोध सिताश्वीं करूं नको परत
 सावध हो बा व्यसनीं पडतो सादस करून कोपपरत ६१
 जरि कर्णार्जुन भिडते तरि समरीं सकल योजिते शस्त्रें
 परमास्त्र धनंजय राधेयाचीं निवारिता अस्त्रें ६२
 त्या शक्रशक्तिनें जरि पार्थी वृष दाकिता कसें होतें
 व्यसन तरांडक भंगे होय समुद्रीं जसें तसें हो तें ६३
 सर्वस्वांत चुकविला जेणें तो कां नको पला शांत
 हें किनि गा बावधितां शतमित्तोकां न कोपला शांत ६४
 काळें वधिला राक्षस ती शक्ति निमित्त मात्र हें साचें
 भावंड बुद्धीदाचें वसु अति-निःसार मित्र फेंसाचें ६५

१ शररूपविष, २ पार्थी, ३ घटोत्कच, ४ धर्म, ५ संग्राम, ६ घोडे, ७ व्यास, ८ क्रोधवश, ९ पला
 श-अंत-घटोत्कचाननाश, १० शंभरपुत्रांना, ११ वसिष्ठ ऋषी, १२ पाण्यावरील बुडबुड्याचें,
 + तरांडें, (शाज)

विकळले यश यात्र- च्छिद्रे पीयूषसें न सांडावें
 मांडावें निज-धर्मा- १ नुष्ठान तुवां असेंचि भांडावें ६६
 पंचम-दिवसीं धर्मा होइल सकळाहि हे तुझी वसुधा
 लोकत्रयीं बहु-मता कीर्तिहि बहु तृप्तिहेतु जीव सुधा ६७
 सांगुनि हित अंतर्हित झाला तो वेद-रवंग-नम व्यास
 ज्याच्या पद-रेणुपुटे पदु द्याया देवनेग न भव्यास ६८
 मग सफल हो पितृ-मनो- रथ पंचमवेद पाठ वीरा ज्या
 ऐसें म्हणोनि गुरुवरि धृष्टकृष्णासि पाठवी राजा ६९
 तैसेंचि परबळातें विजयाद्यःस्विलांसि पाठवी रगडी
 आम्हां कडीलहि सकळ देती न रिपूंसि पाठ वीर गडी ७०
 रात्रि परम दारुण तें मेले बहु लक्ष योध यामाजी
 झाली जरि त्रियामा तरि अति-घोरा सहस्र-यामाजी ७१
 झाले निद्रांध सकळ मट न बधिति शत्रु जवळ राहुनि जे
 अत्यद्भुत तें वाटे भिळतां हि सुधांश-कवळ राहु निजे ७२
 पार्थ स्वभटांसि म्हणें स्वस्थ निजावें तुम्हीं न येगावें
 मग यश शशि-प्रकाशें जोडावें जें महातपें गावें ७३
 त्या अभिमन-वरदानें पार्थासि स्व पर सर्व मानवले
 दुष्काळीं स्मृतितांतें जाणो दिधले यथेष्ट कानवले ७४
 अश्वीं रथीं गजीं जे जेथें होते तसेचि ते निजले
 क्षतजें जय साधुत्व प्राप्त प्रेमाऽश्रु-जळ-परें भिजले ७५

१ गुप्त, २ वेदरूपपस्यांस आकाशरूपभसा, ३ कल्पतरू, ४ कल्याणासः धनुर्वेद,
 ५ युद्धामध्ये, ७ पक्षान्नविशेष (कर्ज्या)

शोभे बळ जेविं लिही चित्र पटीं रंग अर्जुन चितारी
 व्यसनीं स्वपरांसहि सम नो सश्रीरंग अर्जुनचि नारी ७६
 रत्नी-कुचलीन तरुणसे क्षत्रिय गजकुंभलीन ते गमले
 रमले मुहूर्त-परिमित निद्रेसीं सर्व जीव विश्रमले ७७
 मग भगवान् विधु उगवे पळवी देऊनि कांप तिमिरासी
 रवोदयाला तेजस्वी नांदो देईल कां पति मिरासी ७८
 करिति पुन्हा सखवाया शक्रसुखा सृष्टिपा रणाऽरंभा
 पावे पराक्रमि पुरुष पति पाहुनि दृष्टि-पारणा रंभा ७९
 चंद्रोदय झाल्यावरि कुरुपति गुरुला म्हणे बहु श्रमले
 पांडव पांचाळ रणीं होउनि निद्रांध केवळ भ्रमले ८०
 कैसे निजों दिले बा आले होतेचि आयते हातीं
 म्हणतचि होतीं शस्त्रें भ्रमतां धरणार राय ते हा तीं ८१
 गुरुजी प्रियार्थ तुमच्या हें आम्हीं माहिलें गरळ गिलिलें
 स्वापत्याचें नरडें व्याघ्रीनें मात्र ऐकतो पिलिलें ८२
 शस्त्रास्त्रज्ञ त्रिजगीं स्पष्ट तुम्हासम तुम्ही तदपि त्याचें
 लंघन सरवें सहातां कळलें कीं गुरूकडे पद पित्याचें ८३
 ते मीहि शिष्य तुल्यचि परितिकडे प्रेम न इकडे कां जी
 हत-भाम्या ये धावुनि जातां पीडूषन इकडे कांजी ८४
 ऐसें द्रोणाला बहु वदला जें काय राय ते नाकीं
 नहुष चरितसें दुःसह झालें कीं जेविं रायते नांकीं ८५

१ भिक्वून, २ मिरासदार (वतनदार) ३ लोकपालांस, ४ मोठ्याकडे, ५ ना कांत.

कोपे द्रोण मूणे मी वृद्ध तरि तरुण-सहस्र-सम झटतों
 मजसम कटकीं टिकता न दिसे भीष्माविना इतर भट तों ८६
 शक्त्यधिक यत्न करितों जरि सर्व स्वपरबल मला गाते
 परि वृद्ध-भोरपीसा तूं एकचि मानिसी न लांगानें ८७
 धर्म असा मारावा अस्त्रें ज्या विदित अस्त्र ते जाचें
 न विदित त्या न वधावें प्रगटूनि रणांत अस्त्र तेजाचें ८८
 परि अस्त्रें मी परबळ जाळिन काटीन तरिच हें वैर्म
 कर्म कूर करिन कीं लेशहि लुब्ध-श्रितीं नुरे धर्म ८९
 हें युद्ध काय रुद्धें- हि न नारायण-सरवा नर थकविला
 रविच्या रथाहुनि उणा तेजें याचा गमे न रथ कविला ९०
 न हरि न निवात कवच न षष्टि सहस्रहि हिरण्यपुर-वासी
 शकले ज्याच्या धनुच्या सोसाया संगरांत स्मरवासी ९१
 ऐसा बहु तेजस्वी नरमूर्तिन होय कौमहा काल
 पळतां हि त्यापुढें हय मग कैसे हंतुकाम हाकाल ९२
 गंधर्व-गर्व सर्वहि हरुनि हरी तुमचियाहि बंधानें
 श्रुत राहो अनुभूतहि न स्मरसी वीर्य संपदधा तें ९३
 प्रत्यक्ष तव बलस्य करितो सर्वहि उदंड जरि झटतों
 भट तो विजयचि आम्ही जिंकाया ईश्वरापुढें नटतों ९४
 कुपित नृप मूणे गुरुजी पार्थ-गुणाचें पुरेकरा कथन
 करुनि द्विधा बळ करूं आम्ही चवघेचि जिणुचें मथन ९५

१ गोलामातें, २ कवच, ३ शरकावासी, ४ उत्तमशब्दास, ५ कामहंता. महानारि-
 (शिव.)

द्रोण म्हणे स्वस्ति असो हरिला मारिन म्हणेल कोण ससा
 तूं धन्य बा गरुडसा जय त्या रवाईन म्हणसि घोणेससा १६
 वदसी भलतोचि करे जें हास्याबह वदोत बालिश ते
 एके काय पराभव रामाचा न घडताचि बालिशते १७
 प्राणाधिक बहु मत जो श्रीकृष्णा गोपनोकपाळाला
 करिल मृषा अमरांच्या येतां क्षण कोष तो कपोळाला १८
 मूळ अनर्थाचें तूं कां क्षत्रिय निरपराध मारविशी
 जा विजय-शरें मरता भेदुनि जासिल नराधमा रविशी १९
 दुःशासनाहि मारिल मारिल कर्णाहि त्याहि कितवा हा
 हित वाहा निकरसम रु- गतिदा देवा तसेचि सितवाहा २०
 मी दुःशासन तिसरा कर्ण तिघे पांडवांसि माराया
 आहों समर्थ युद्धचि व्हावें चिंता नसेचि बा राया २१
 ऐसें त्या अंधाला सांगत होतासि सर्वदा साचें
 तें व्हावें तुज काम- क्रोध-कपट-लोभ-गर्वदासाचें २२
 तो पार्थ विशंक पुढें आहे जा गांठि घाल बापा हूं
 कर्तव्य सर्व केलें कैसें करितोसि युद्ध बा पाहूं २३
 जिष्णुशरें तुज मरण श्लाघ्यचि शोबट नृपा करीं गोड
 सोड स्वजीविताशा लोंढ करीं धैर्य-शर गुणीं जोड २४
 अद्भुत ऐश्वर्य बळें मेळविलें भोगिलें दिल्लें उरलें
 स्फुरलें बरें रणमरण तेज तुझें श्रेय सर्वही पुरलें २५

ऐसें वदोनि गेला गुरु-हरि पर-गज-घटे कडे नीट
धीट द्विधा करुनि बळ करिति समर धरुनि जीवितीं नीट १०६

अध्याय. २१

बसतांही शस्त्र करीं चवध्या यामांत घात लात रणीं
दैवें स्व-पर-विवेचन जें या कामांत घातला तरणीं १
बाटे स्वकरसहस्रें करुनि द्रव दिव्य कनक सारवितो
शक्ति करि हरुनितमोमल होय जगदऽपत्य जनकसा रवि तो २
संध्या-विधि संपादिति जपती जोडूनि अंजलीला हो
भट धरिती क्षण वीक्षण करितां संकुल-कंज-लीला हो ३
करि जो परांसि विजया- नुमतें तो दैव साँखतय सव्य
करवी बळेंचि दूरुनि हाका मारुनि भीम अपसव्य ४
डावेंविले भीमाच्या आज्ञेनें अर्जुनें दृषद्रोण
न करिल समयीं रुझे सूरुचविले धर्म धर्मपर कोण ५
दीप्त-दवा जेविं ससे शकले कोणही जया न बाराया
स्वबळे अधिक विकळ करी शमनें पराज्वरजसा नवा राया ६
दुर्योधन कर्ण शकुनि शस्त्रांच्या शिघ्र वर्षती व्रानें
तमस्मेहा जळसें त्या क्षोभवि शस्त्रवर्ष तीव्रा तें ७

१ सारंगवा, २ सूर्य, ३ स्वकीयपरकीय यांचा शोधलावण्याचे काम रवीस सांगितले म्हणून तो आला, ४ रुद्रा, ५ यादवपति, ६ एकीकडे सोडले, ७ औषधाने ज्वर शमन करणारा, ८ तरुण, ९ तापलेल्या तेलास.

द्रोणपर्व.

२२५

त्यां सर्वांसहि दशदश- बाणांहीं तो महातपा वेधी
 भीति-नदीत कुरूंची बहु मोहातें बहात पावे धी ८
 पार्थ प्रलय-जलदसा दै दृष्टि करुनि हर्ष तिमिरासी
 बंचक पुनरपि जैसे बहु भरतां ग्राम हर्षति मिरासी ९
 अकुलीं श्रीविद्याशा समरीं शरदृष्टि घनरैजोदृष्टि
 असतांहि करिति सहसा नाहींच तमें भरुनियां दृष्टि १०
 तो व्योमोहक संगर संसारचि त्यांत सर्वही अमला
 अमला न गुरुचि दूर त्यागुनि गेला विरक्तसा गमला ११
 उत्तर-देशीं होता द्रोण रणांतुनि निघोनि एकिकडे
 बा त्याकडे न पाहों शकले पर सर्प जेविं कैकिकडे १२
 दुपद विराट तयोवरि गेले तत्तेज परम राया तें
 द्रोण म्हणे योग्य रणीं हे दोघे दृष्ट पर मरायातें १३
 दुपदाचें पौत्रे तिघे तीं-बाणानीं पळांत लोळविले
 स्वर्गासि चेदि कैकय सृंजय वीर क्षणांत बोळविले १४
 दृष्ट तरुणसे झटले समयीं कर्तव्य किमपि न विसरले
 द्रोणें शिर हरितांहि न मार्गे ते एक पदहि कवि सरले १५
 दुपदें धरितां प्रकुपित- सिंहाऽतिक्रमण-कर-करीश-पथ
 क्रोधें धृष्टद्युम्न द्रोण-वधाकारणें करी शपथ १६
 मग स्वगपति-गति धांवें पांडुव-पांचाळ-वीर-सहित रणीं
 तो धृष्टद्युम्न गमे साक्षात् महिराहु विप्र महिर्तरणी १७

१ वतनदार, २ दाटधुळीचीवृष्टी, ३ मोहकारक, ४ मयूराकडे, ५ द्रोणावर, ६ नातू, ७ कोपले
 त्यासिंहाचें उल्लंघन करणारा जो करी द्र त्याचामार्ग, ८ दृष्टीवरचाराहु, ९ द्रोण, १० दृष्टीवर
 रचा सूर्य.

कर्ण शकुनि दुर्योधन नदनुज जे मुख्यमुख्य ते ज्यातें
 रक्षित होते त्यांच्या कैसे पर साहतील तेजातें १८
 वध केंचा नदुरूनहि पांचाळां गुरुकडे पहावेना
 ते पळती भीमाला हृदयींचें शल्यसें सहावेना १९
 भीम म्हणे रे धृष्ट- द्रुपदा कळलासि आज पोकळसा
 वचनासि कुलज न शिरा स्ववरासि न देवता जपो कळसा २०
 पितृसूत-मारण जें तूं तेजस्वि शिखीसमान साहसि तें
 मरणाधिक दुःख तुझ्या होइल वांचोनि मानसा हसितें २१
 तूं मजकडे तरि पहा जरि तुज त्या अरिकडे पहावेना
 जातो मीच मला तो सोसूनि स्वजन-वध रहावेना २२
 द्रोणबळांत वृकोदर शिरला हो बळि-बळांत मर्धवासा
 तैल्यो बहु भी हरि-पद- तुळसीच्या जेविं सर्व अघ वारसा २३
 धृष्टद्युम्नहि देहीं ज्वरसा कुरुगुरु-बळांत शिरला हो
 निकट भिडोनि म्हणे असि माझा मत्तात-शत्रु-शिर लाहो २४
 अपसव्य करुनि नकुळें तेव्हां कुरुपति रणीं विमुख केला
 सहदैवें दुःशासन- सूत नकळतां यमालया नेला २५
 भीमाची कर्णानें शरनिकरें फिरविली गदा मार्गे
 ध्वज मथुनि सूत मूर्च्छित करि लुल्या जेविं मुर्डली रागे २६
 होउनि विरथ वृकोदर नकुल-रथावरि चढे कडे कोपें
 द्रोणार्जुनरणाहि परिस ज्याचें कथनहि नृपा नव्हे सोपें २७

१ अग्नीसारिवा, २ द्रोणाकडे, ३ बळीच्यासैन्यांत, ४ इंद्रासारिवा, ५ सैन्य, ६ भीमा, ७ रा
 ज्ञ, ८ मार्गे फिरली;

द्रोणपर्व.

२१७

गगनांत आमिषार्थ श्येनाचें युद्ध नरवरा होतें
 तेविं म्हणावें तरि हा दृष्टांतीं शूद्र न रव राहो तें २८
 करिवर हरि शरमहि पशू अशूचि निशाचर तसेच दानवही
 यांसम हे यांच्या गुण- लिपिसि पुरेल न मही-समान वही २९
 कौरव-पांडव-कटकें झालीं जैसीं पटाऽर्पितें चित्रें
 गुरुनें जैसीं केलीं कुतुकें तैसींच विष्णुच्या मित्रें ३०
 शिष्याला गुरु गुरुला शिष्यहि त्या रणमरवांत आटेना
 दाटे नारद-कंठहि युद्ध पुरेसें कदापि वाटेना ३१
 शिष्ये निवारिलीं बहु ऐंद्र-प्रमुखेंहि वाडेवेशास्त्रें
 म्हणती सच्छिष्या तो तिलमात्र उणें न पाडवे शास्त्रें ३२
 पार्था-पुढें न चाले यत्न परि न सगुरु तो असुरव पावे
 झालों मी धन्य म्हणे यासीं भिडतां रणीं असू स्वपावे ३३
 स्वगुरुसि म्हणे यशें तुज- सम सचिर विभो टिकों परम हर्षे
 पितृमन लागुनि दे शिष्य- शिशूचा सूरवकोटि कोपर महर्षे ३४
 जरि आपणासि आपण कसुनि रुद्र द्विधा करिल समर
 तरि उपमा होय असें म्हणती शक्रादि सर्वही अमर ३५
 सूर नर करीत होते मानुनि परमेश्वरा-समस्त वन
 ते चंद्र सूर्य जाणों जलजांचें कटकतें समस्त वन ३६
 मग भगवान् द्रोण करी ब्रम्हास्त्राचा प्रयोग वा राजा
 असमर्थ सहायाला बहु तेजस्वाहि अर्क बारा ज्या ३७

१ पांथस्थ, २ नकुलसहदेवारी, ३ आवरीतनाहीं, ४ गतमोह, ५ शशकरी,
६ सात्यकि, ७ कृष्णा.

जरि मी प्रिय तुज तरि तूं भेदाचा शिर उर प्रहार करीं
 धरिल मज बराधा गीति बाखां धरितां स्फुरप्र हार करीं ४८
 जरि वधिशिल या समरीं तरि मी पावेन स्फुरत-लोकाते
 मजला न देखवे प्रिय- मित्र-स्वजन-प्रणाश-शोकाते ४९
 झालें प्रेमें भाषण मग त्यांसीं युद्ध परम कोषानें
 रचिती बहु शरपटले जाणों ते स्वर्गमार्ग-सोषानें ५०
 सात्यकिचें धनु कुरुपति कुरुपतिचें धनै सात्यकी छेदी
 भेदी ममें रविसा पाहोंही आपणाकडे नैदी ५१
 भंगे भूप निघे मग सावध होउनि पुन्हाहि करि लगट
 तों तदवतार्य धांवे कर्ण म्हणे शत्रु यासि करिल गट ५२
 त्यावरि भीम उठे तो कर्ण तयाच्या शरांसि तोडून
 छेदी धनु-सूतानें विकल करी विशिख-जाल सोडून ५३
 दुःसह गदा-प्रहारे ध्वज-कार्मुक-सूत-कनकरथचक्रे
 मर्दुनि भीमें व्याकुळ केला क्षण कर्ण बल जसा शकें ५४
 रथ एकचक्र रविचा जेसा शोभे तसाचि कर्णाचा
 स्वर्णाचा मद नुरवी होताचि असा प्रकर्ष-वर्णाचा ५५
 तो धर्म भटांसि म्हणे लिहिलें न चळेचि आयु धांत्यानें
 जेणें हस्तीं धरिलें सफळ कराधेंचि आयुधा त्यानें ५६
 जे आमुचे प्रिय परम सर्वस्व प्राण शिर अहो भट हो
 ते अडकले अरि-बळीं धांवारे काय पाहतां फटें हो ५७

१स्फुरति, २हातीं, ३पुण्यलोकांतें, ४आकाशमार्गाच्या पायऱ्या, ५धनुष्य, ६मदेई, ७त्याच्या रथ
 पार्थ, ८शरसमूह, ९स्ववर्णाचा, १०ब्रम्हदेवानें, ११मार्ग, १२होवो.

मेलों कीर्ति-धनाचा जरि करितां सोस वेचुना नाकीं
 सोसे कुळजा मृत्यु न अयशाचा सोसवे चुना नाकीं ५८
 या धर्माच्या बोधें गेले पांचाळ मत्स्य गुरु-वरते
 कीं निज-धर्मापासुनि मिळती जेजे अभीष्ट गुरु वर ते ५९
 येम भीम म्हणति हाका मारुनि ये धांव अर्जुना क्षिप्र
 बां कुरु मर्दावे मग माराया सांपडेल हा विप्रे ६०
 त्या समर्थीं द्रोणानें प्रकट करुनियां महास्त्र कोपानें
 केला बहु-शत्रु-बळ- क्षय पूर्वीं जेविं रुद्र-रोपानें ६१
 गुरुशर-निकर-दवाऽनल सृजय पांचाळ भासले शूलभ
 बलभेद्राऽनुजनि म्हणे हा सिंहचि सर्व यापुढें कळेभ ६२
 अति तूर्ण जयाविषयीं योग करा त्यजुनि धर्म पांडव हो
 या विप्ररूप-दहनीं तुमचें न समग्र सैन्य रवांडव हों ६३
 जों आहें चाप करीं तों हा ब्राम्हण न आवरायाचा
 जाईल यापुढें वा त्या देवांच्याहि आव रायाचा ६४
 होइल मनुष्य-वध्य द्विजवर जरि करिल आयुधन्यास
 या जेव्हां सोडिल धनु सोडिल तेव्हांचि आयु धन्यास ६५
 जरि तो मरेल अश्व- त्यामा हा तरिच शस्त्र सोडील
 हें न घडतां शिरें या सर्वांचींही रणांत तोडील ६६
 अश्व त्यामा मेला हें मिथ्या म्हणुनि हाथ सांगावें
 अनृत बहुमत व्यसनीं जाया प्रेतत्व वायासां गावें ६७

कावर, १ नकुलसहदेव, २ द्रोण, ३ कीर्तकविशेष (दीर्घ), ४ बलभेद्र- अनुजनि-रुष्ण,
 जळावे, ५ युक्ति, ६ इडाचा, ७ शस्त्रत्याग, ८ होबू,

हाचि उपाय प्राण - व्यसनीं सर्वासि आज तारील
 वारील शकहि न या सर्वासहि संगरांत मारील ६८
 बाल्यापासुनि बहु गुरु - बसल जो गुरुसि तो कैसा मान्य
 होइल अर्जुन तादृश - घातोपायासि तो कसा मान्य ६९
 भीमादि सरवें वळले म्हणति जयोपाय हा असामान्य
 हित-कर न जगीं कोणही आम्हां या कृष्णजी असा मान्य ७०
 कष्टें धर्मा झाला बहु हिंकोःर्तासि लश्करासा मान्य
 कीं त्रिजग हुकुर-वच जो न करिल तोचि पशु न सामान्य
 शत्रु-प्रदीप ज्याच्या लीला-श्वासेंचि मालवे शतदा
 तो कदन करित होता पांडव-कटकान्त मौलवेश तदा ७१
 तन्नाम इंद्रवर्मा अश्वत्थामा तदीय-नागाचें
 त्याचें भीमं केले पक्षिवरें कदन जेविं नागाचें ७२
 मेला अश्वत्थामा हें ऐकविलें गुरुसि मग राजा
 तो भीकृत-शोका कीं नच तरले ~~राजा~~ दे मगरा ज्या ७३
 श्रवणीं शिरतां प्रथमचि ती द्रोणा होय शोकदा वार्ता
 स्तववीर्य-विचार-सरवा - घन निववी शीघ्र शोकदा वार्ता ७४
 लटकी वार्ता ऐसा निश्चय चित्ती करुनि जो जबळ
 भिडला होता द्रौपद त्याचा पाहे ~~राजा~~ कबळ ७५
 ध्वज धनु खंडुनि मारी तो तात्काळ स्वमृत्युसूतानें
 त्या अहितातें न गणी हरि-सेवक जेविं काळ-दूतातें ७६

१ अपत्यसा, २ उचकीनें पीडित झाल्यास, ३ मालवदेशाधिपती, ४ गजाचें, ५ सर्पाचें, ६ शो
 करूप अरण्यानीनें पीडित झाल्यास, ७ धृष्टद्युम्न, ८ स्वसृष्ट जो धृष्टद्युम्न त्याच्यास
 तातें, + सुसरीला (स्तवशोक रूप मगरा नें दशरथादिकांस गिळून टाकिलें तसें मला
 गिळील-असा भाव.)

दुसरेंहि खंडिले धनु जें हस्तीं शस्त्र शत्रुनं धरिले
तें तें सर्व द्रोणे दुदैवें वस्तु-मात्रसें हरिले ७८

धृष्टद्युम्न स्वहय द्रोण-हयांमाजि होय शिरकविता
त्याची मिठी सकळ बळ कंपित करि जेविं तज्ज्ञ-शिरकविता

तत्काळ द्रोण प्रभु ईषा रथचक्रबंधनें तोडी

धृष्टद्युम्न तयावरि गरगर फिरउनि महागदा सोडी ८०

विप्र क्षिप्र गदेतें खंडी दंडी जसाचि आशेतें

पसरिति त्याच्या विजया कटकें जैसीं घनासि आशेतें ८१

मग खड्ग चर्म घेउनि यत्न करी श्येनसाचि झडपाया

बाटे त्यास स्वतनु-मासादाचा नसेचि झडपाया ८२

रथ शक्तिनें पदतुरग बधुनि करी स्वहय मोकळे विप्र

विप्रतिमद्विष खंडी तेव्हां वैतस्तिकेषुनीं क्षिप्र ८३

विरथ विशस्त्र करुनित्या दुपद-सूत-बधार्थ बाणजो सोडी

त्यातें त्याचि खंडी शिनिपुंगव बहु पराक्रमें तोडी ८४

तें पाहुनि पार्थ म्हणे पतिपटा परमपूरुषा पाहे

कर्ण-द्रोण-कृपांत स्वस्थ कसा सात्यकी नवल वाहें ८५

सत्कवि निज वाचेली म्हणतिल बहु मधुर-वाणी-मैनेया

रामा कृष्णा मग गा आधीं तूं तस्त्रियाचि शेनेया ८६

कर्ण-द्रोण-कृपांत द्विरदांत विशंक सिंहसा साजे

लाजविले ते धन्वी म्हणवुनि घेतें जगन्निवासा जे ८७

१ कवितारसज्ञ, २ धूर, ३ संन्यासी, ४ पक्षिविशेष, ५ आपले शरीररूप राजबाड्याचा, ६ दरवाजा, ७ प्रतिगारहित, ८ वीतवीतलांबीच्या बाणांनीं, ९ सात्यकि, १० हेरुणा, ११ बाणीरूप मैनेया, १२ सात्यकिला.

तेज न तव प्रसादे कोणांतहि सायकिस लया नेते
 येणे दृष्टि-सरव दिले धावे त्वत्पाद-किसलयानें ते ८८
 इतु क्यांत स्रयोधन-सुरव तव स्तुत रूप कर्ण अन्यही योध
 क्रोध-मदांध चहुंकडुनि करिती शिनिसेनुचा रणी रोध ८९
 यम श्रीम धर्म समरी बहुतचि शैनेय-रक्षणी जपले
 तपले परि पर पशु ते यदुपति-पशुपतिपुढें प्रचुर खपले ९०
 वदले सर देवासर- सम त्या आयोधना शपथ करुनी
 न तुम्ही किमपि मिळविलें ऐसा हा योधनाश पथकरुनी ९१
 धर्म म्हणे क्षत्रिय हो यल करा कुंभेयोनिला वेढा
 जाणा पार्षते-तेजें गिळिलाचि बुभुक्षितें जसा पेढा ९२
 आज्ञां होतांचि सकळ पांचाळ-प्रसुरव वीर बलजलधी
 बुडवाया धावे परि तो घटज तसाचि हाहि निश्चल-धी ९३
 गुरु परबळें बळकैरग जेविं न करिजेल लग्न हेंळ दीने
 पीतिमगुणें शूचिकनक- रुचि कीं लज्जेत मग्न हळदीने ९४
 धावे रणार्थ गुरु तो तहामाक्षि स्फुरे पडे उल्का
 समजुनि म्हणे वरावी स्रगति समर्पुनि जीविता शूल्का ९५
 योजुनि तो ब्रम्हास्त्र क्षत्रिय विंशति-सहस्र बा मारी
 अन्य दशाऽयुत मर्दुनि ठाके निःशंक जेविं कामारी ९६
 स्रविषण्ण विरथ पार्षते परमापद्मस्त पाहिला श्रीमे
 धांवोनि स्व-रथीं तो बा जेविं स्कंद वाहिला श्रीमे ९७

१ तुष्मापादपञ्चवाने, २ सायकान्वा, ३ उषळ, ४ युद्धास, ५ द्रोणाळा, ६ दृष्टुमाच्यावेजाने, ७ स्थिरवृ-
 त्तत्-वाम-अक्षि-त्याचाडावाडोळा, ८ मोला, ९ खिन्न, १० परम-आपद्-ग्रस्त-महाविष-
 तीनें घासलेला, ११ शिवाने, + बळरामाच्या हातांतील, * नागर, * निर्वळपुरवें.

त्या परिभव-विकळाला सस्यंदन चापधीर दे हाते
 आपटुनि पृथ-देशीं कुरवाळुनि तो सधीर दे हाते १८
 अन्य-सुदुर्वह हा गुरु - बध-भार शिरीं तुझ्याचि आजि असे
 बाहु न तुटतां व्हावे निर्विण्ण न आदरुनि आजि असे १९
 घेतां भीम-रुत असा उत्साहविद्वि-हेतु बोध मनें
 होय अधिक तेजस्वी जाणों नररूप बहि तो धैर्यनें १००
 दुपदसुत गुरुसि गांठुनि झांकी इषुनीं हुतार्श-विष-कटुनीं
 तद्रक्षक शिवि बाल्हिक कौरव-कटकें क्षणांत विसकटुनी १०१
 काळें पाठविला द्विज मारावा हानिरोप ज्याला ते
 अरि-धनु रवुनि गुरुनें त्याहि दिली हानि रोप-जालाते १०२
 तेव्हां पांचाळांहीं कांहीं मागे पुढें न पाहून
 गुरु गांठिलाचि जाणुनि रण-मरण अधिक जप-तपाहून १०३
 घन-जालें रवि गगनीं क्षण नाहीसाचि लोपला होतो
 गुरुहि तसाचि पर-शर- व्राते मग फार कोपला हो तो १०४
 पर सर्व धैर्य-पर्वत गमला गुरु हौरि तदीय विशिख पंवी
 कीं सकळाला लीला- लेशें कुरवाळुनीहि शिर स्वपवी १०५
 बधिले पांचाळ अयुत- युग संजय षट्सहस्र समरांत
 गज अयुत हय अयुत ते कर्म करी प्रकट कंप अमरांत १०६
 जे मत्स्य वीर मथिले गमले ते मर्त्य न रवि पन्नास
 प्रेमें कां गति-नवरी न वरीळ द्रोण-शर-विपन्नास १०७

१०१. १ बाहुंनैविशेषण, २ सुकण्यानें, ३ अग्निआणिविषयांसारिवेनीक्षणजशा ४ बाणस
 सहाते, ५ इंद्र, ६ वज्र, ७ गतिरूपनवरी, ८ द्रोणशरांनींविपन्न (मृत) जे खांस.

द्रोणपर्व.

२३५

क्षत्र-विनाशीं द्रोण श्री-भार्गवसा प्रवर्ततां क्षिप्र
 तेथे धांवुनि आले विश्वामित्रादि जे महा विप्र १०८
 भृगु अंगिरा मरीचि एभि सिकत बालखिल्य हे राधा
 अग्नि पुढें करुनि वदति कीं शकति मुरबाकडे न हेराया १०९
 बा हा तब निधनसमय बाल कसा ब्रम्हलोकवास करी
 यावा नित्य कुशाचा या बाणाचा कधीं न वास करी ११०
 ये उत्तम-लोका ये म्हणती घात कवि लोक-वासासी
 विनविति नयनातें कीं विप्र न घातक बिलो^१ वा सोसी १११
 लां ब्रम्हास्त्रें केले दग्ध अनस्त्रज्ञ नर न हा धर्म
 शर्म समस्तां जीवां जेणें उचित द्विजांसि तें कर्म ११२
 घडला अधर्म आतां शीघ्र करावाचि आयुध-न्यास
 जेणें भूतहित नव्हे नरुचे तें पळहि आयु धन्यास ११३
 भीम मुनि-वचन परिस्फुलि पाहुनि वध-सिद्ध रिपु पुरोर्वर्ती^२
 द्रोण म्हणे आयुची सरलीच पुरेल तों पुरोर्वर्ती ११४
 सुत मृत कीं न मृत असें जावें धर्मासि तरि रसायास
 कीं एक सत्यवादी हो भासे रिपुहि न रिपुसा यौस ११५
 मिळतां त्रिभुवन-राज्यहि अमृत न बोलेल धर्म-सैत लेश
 हा सत्य-संध जाणे जैसा तो सत्य-धर्म सैतलेश ११६
 गवी मज प्रतिज्ञा वत्साची सत्यशी लहानपणीं
 बाळांत रवेळतां तिळ-भरि चळला सत्यशील हा न पणीं ११७

११ हाण्यास, २ हातीं, ३ मृत्युलोकवासास, ४ दाखवा, ५ स-असि-सत्यज्ञ, ६ अस्त्रनजा
 ते, ७ शस्त्रत्याग, ८ प्रबंकर, ९ समीपभागीरहाणारा, १० वात, ११ धर्मास, १२ खेडें, १३ यमपुत्र
 (युधिष्ठिर), १४ सुतल-ईश-बळी.

गुरु होय असें योजुनि जों सिद्ध युधिष्ठिरा विचाराया
 जाणे त्रिजगत्साक्षी कृष्ण द्रोणाचिया विचारा या ११८
 अश्वत्थामा मेला कीं आहे गुरु असें पुसे धर्मा
 तों कृष्ण म्हणे मेळा म्हण कवि अनृतेंहि जोडिती धर्मा ११९
 दिवसाऽर्ध होय तों जरि युद्ध करिल वधिल सकळही सैन्य
 दैन्यद होइल कार्मुक- तेजें भूभृत्-कुळा जसा बैन्य १२०
 प्राणात्ययप्रसंगीं अनृत वदावें सरवें असें आहे
 तुज जीवनदा मेघा चातकसे सर्व पसरिती आ हे १२१
 आम्हां सर्वांते गुरु- काळापासूनि आजि वांचीव
 बहु-लक्ष-जीवजीवन- दानामित-सकृत्-रुक्म सांचीव १२२
 भीम म्हणे गुरुवर-हरि- वचन अहो धर्मराज परिसा हो
 दुःसह विषसेंचि अनृत हरिसा युष्मत्प्रताप परि साहो १२३
 अश्वत्थामा मेला तुच्चारुनि मालवेन्द्र-वर्म-करी
 म्यां कथिलें परि सत्य प्रत्यय महचन तन्मनीं न करी १२४
 त्यजिल गुरु धैर्य धनुसह तुमचाचि असे तयास विश्वास
 कीं धर्म सत्यवादी हे आहे कीर्ति विदित विश्वास १२५
 बळला प्रभु भीमोक्तें धर्महि कीं अचुक अर्थ तो भावी
 क्षुद्र-पदीं लोभ धरी यन्मति न स्वर्गदींहि लोभावी १२६
 तों धर्मराज होउनि अनृत-भय-जलधि- मग्न जय-सक्त
 अश्वत्थामा मेला व्यक्तें म्हणे गज असेंहि अव्यक्त १२७

१ राजकुलास, २ प्राण-अत्यय-प्रसंग-प्राणनाशप्रसंगीं, ३ तुमचाप्रताप, ४ मालवेन्द्रनामक
 राजाचागज, ५ जगास, ६ भीम-उक्त-भीमान्या-लप्यानें, ७ स्वर्गपदीं, ८ लोभयुक्तभावी,
 ९ स्वष्ट, १० अस्वष्ट, + धर्माला.

रथ भूवरि चतुरंगुल उच्चैत त्या धर्मसूनुचा चाले
 झाले ऐसें वदतां मूर्खेक शकतपणासि हय आले २२८
 अश्वस्यामा मेला हें ऐकुनि धर्मवाक्य तो कानें
 जीवित-निराश झाला गुरु होउनि तस पुत्र-प्राप्ती २२९
 पांडव साधु तयांचा आपण केवळ कृतघ्न अपराधी
 ऐशी त्या ऋषि-वाक्यें झाली नाहींच त्यास अपराधी १३०
 त्या धृष्टद्युम्नासहि पाहुनि उद्दिग्ध होय परम रणीं
 गेला सरवाहि सोडुनि तो जी उरसाह-हेतु परमरणीं १३१
 तो पार्षत दिव्य-विशिरव तस्यकसा जैत्र-कार्मुकीं योजी
 आपणाचे गुरु विनार्शी कारण तुमच्या मनीं असें योजी १३२
 त्याच्या निवारणीं करि यत्न परि न योग्य राहिलें शस्त्र
 त्या समर्थी एकदि वा कुरु-गुरु-दृष्ट्यांत न स्फुरे अस्त्र १३३
 चारि दिवस एक निशा पंचमदिवस त्रि-रागपर्यंत
 पुरले शर सरले मग गुरुला कैसा घडेल अर्थत १३४
 दुर्ग-रत्नें सोडावा शर तो गुरुनिकट भीम ये राजा
 बोले उक्ति वदवतिल न कधींहि तशा समीप येरा ज्या १३५
 गुरुजी क्षत्रक्षय कां होता जरि न करितां तुम्ही युद्ध
 शत्रु स्वधर्म सोडुनि परधर्मीं न प्रवर्तले शत्रु १३६
 धर्म अहिंसा त्याचें मूल ब्राम्हण तुम्हींच हें कथिलें
 रजतापुटे कसें जी सिरवावे तेज आपुलें कथिलें १३७

१३३, १३४ खीसस्पशंकरणारे, १३०ण, १३१अश्वस्यामा, १३२जयनशील अशाधनुष्यां,
 १३३अरि-अंत-शत्रुताश, १३४इतरास, १३५रुत्यापुटे, १३६कथिलानें (धातुविशेष)

करितां काय ब्राम्हण सुरव्य तुम्हीं ब्रम्हवित्तम रणाते
 मेळवितां पुत्राच्या परिसुनि काशास वित्त मरणाते १३८
 पर-धर्मस्थ तुम्ही कां निज-धर्मस्था जनांसि बुडवीतां
 जे चरणा शरणागत सांशंग-प्रणत त्यांसि तुडवीतां १३९
 ज्या एका पुत्रास्तव अर्थ अनयही करूनि जोडावा
 तो मेला फळ झालें आजुनि तरि हा अधर्म सोडावा १४०
 कोणही सुतादि-नाश-व्यसनीं न करूनि अनैय न बुडाला
 हाटुनि अमृतघटाच्या नुकरिल भवदन्य अनैय न बुडोला १४१
 ज्याच्या वचनीं धरिती बहु सर्बहि सुज्ञ लोक विश्वास
 अनृत वदेल कसा तो सोडीना व्यर्थजो कवि श्वास १४२
 त्या धर्माच्या वचनीं तुमचा नाहीच लेश विश्वास
 होंहि अधर्माचें फळ पाहे स्वसमन्वि रचलेश विश्वास १४३
 एवंबिध भीम-वचन परिसुनि सुनिराश जीवितीं होय
 तो यज्ञसेन-सुत-भय धनु सोडी जीवितासही तोर्य १४४
 गुरु मग म्हणे अहो रूप नृप कर्ण समस्त वीर हो हा मी
 शस्त्रास्त्रांतें खजितों विटलों अत्यंत जीवितीं धामीं १४५
 पांडु-सुतां पासुनि स्वस्ति तुम्हांकारणें असो भटहो
 सखा मार्कंडेया दैव रणेकार्णवांतरीं बट हो १४६
 करि हा अश्वत्थामन् सत्युत्र असें म्हणोनि आक्रोश
 त्या सुत-मृति ब्रजों जसि मोडी क्षण ती पडोनि सौ क्रोश १४७

१ ब्रम्हवित्तम, २ अनैय, ३ नुकरिल, ४ अध, ५ अमृतघटाच्या बुडाला, (जकास) ६ जगास, ७ धृष्ट
 धुमानेभव, ८ पाणी, ९ रणहा, १० अर्णव (समुद्र) त्यांत, ११ गोकुळास, १२ रचल-
 शा, १३ दुष्ट, १४ पतना, १५ सहा.

द्रोणपर्व.

२३९

करुनि परांतें योजुनि परमारंभविधी सभलु भस्म रणीं
 शस्त्रें सोडुनि झाला निरते श्री-प्राणैवल्लभ-स्मरणीं १४८
 तों धनु वेडुनि पार्षत धांवें घेऊनि असि वधा त्याच्या
 आलें मनासि अरिच्या किंवा तें कर्म अशिव धात्याच्या १४९
 कौरव-कटकीं हा हा पांडवकटकींहि होय बहु हा हा
 हा हा दश-दिग्भारीं म्हणति वध न योग्य रुक्मवाहा हा १५०
 निज-योग-धारणेनें द्रोणमुनि करी शरीर-सन्यास
 त्याचें त्याला किंवा तज्जाला तें कळे न अन्यास १५१
 ज्योतिर्भूत द्रोण व्योमीं दुसरा द्युदीपसा गमला
 तो ब्रम्हलोक-गामी दुष्टा दुर्दर्श पार्षत फ्रमला १५२
 अश्वत्थामा अर्जुन कृष्ण युधिष्ठिरहि तेज तें पाहे
 आहे मसाद मुनिचा तद्दर्शन म्हणुनि दास हो लाहे १५३
 धांवें न्यस्तांयुध शिर कापाया धरुनि मति कुंडी लेंजों
 नेणे पार्षत गुरुच्या तो नव्हता स्पर्शला कुडीला जो १५४
 पार्थ रथावरुनि उडी टाकुनि धांवुनि शीघ्रतर वारी
 तहि लाविलीच दुष्टे कंठीं कच धरुनि शीघ्र तरवारी १५५
 न बधावें न बधावें ऐसें म्हणतांहि तो महापापी
 कापी गुरुचें मस्तक तच्छोक सरांसही बहु व्यापी १५६
 तें कौरवांकडे शिर बहु गर्जुनि पार्षतें उडविलें हो
 यश सर्व बुडविलें हो गमलें पंकज पदें तुडविलें हो १५७

१. ब्रम्हास्त्रादिकांचें विधान, २. लंपट, ३. श्रीकृष्णस्मरणीं, ४. निज, ५. द्युष्टिगुणा, ६. तेजोस्वी,
 ७. स्वर्गस्थ दीपसा, ८. व्यासाचा, ९. संजय, १०. शस्त्ररहित, ११. दुष्टमति, १२. लज्जित.

भीम प्रळय-जलदसा गजें पार्षत-गळां मिठी घाली
 भ्याली बहु कुरुसेना शीघ्र पलायन-परायणा झाली १५८
 भीम तसा जैसा हैरि हरिनें वधितांचि कनकेशिपु निवे
 पार्षतचमू म्हणे निज- पतिंच म्हणसि हर्षजनक कशिपुनिवे
 दुःशासन कर्ण शकुनि रूप कृतवर्मा सयोधनहि मानी
 सर्वहि विरे नृपाज्या- परि परितापें सयोधन हिमौनी १६०
 न कळ पडे सकळ पडे व्यसनीं पाहे सयोधन हितरणीं
 झाला गुरु-पात-महा- भय-राहु-मुरवीं सुयोधनहि तरणीं १६१
 सुदतां पळ बळ देउनि बाजो बळजळधे आवरायाचा
 कुरुप-गुरुपतन होतां प्रथमचि त्या जाय आवरायाचा १६२
 कौरव-बळ सकळ पळे त्यांत तुझा पुत्रही असांमकर
 तों ये अश्वत्थामा वीर तो तो तितुख जसा मकर १६३
 करुनि शिरवंडी-प्रमुख- प्रबळ-भटांसीं महासमर फटला
 स्फुट लाजवुनि परांला आला तों कुरुबळाधि हा फुटला १६४
 कुरुपतिस पुसे कां हो पळतां पळत्यांचियाचि सांगातें
 ऐशा पलायनाचें जें काय निमित्त तूर्ण सांगा तें १६५
 गुरु-शोकें गहिंवरला महिंवर लाजे स्वयें कथायास
 पाहे रुपाकडे तों सांगे गुरु-हानिची कथा योंस १६६
 वृत्त सविस्तर सर्व श्रवण करुनि परशुरामसा रचवळे
 कीं मंतुं कैरा तक्षक सर्प कराया डसोनि राख वळे १६७

१ पलायनतसरा, २ इंद्र, ३ हिरण्यकशिपु, ४ आपला स्वामी (चंद्र), ५ असंतयंडी, ६ दुर्योधनाचा, ७ संधीन करणारा, ८ उदक प्रवाहा, ९ याह, १० ससर, ११ स्पष्ट, १२ मूर्धति, १३ अश्वत्थाम्यास, १४ अपराधकर्त्यास, + विश्रांती.

अध्याय. २२

द्रोणि मूणे मदधिक जें केले वात्सल्य नित्य मनाते
 रे धर्मा रे भीमा कैसा रे विसरलासि मना ते १
 गोपीजन ठकवावा रवाया नवनीत साय कनकपटे
 चालों देइल माझा शिरतां अवनीत सायक न कपटे २
 गुरुच्या सफळ कसा रे होइल तव राज्य-काम हा घाते
 हा मंदा संपादुन इत्सावें राज्य का महाघाते ३
 शिवशिव कोण कुलज नर कपटे गुरुच्या करील अहिताते
 पांडव न शिष्य पांजुनि पय केले पुष्ट दुष्ट अहि ताते ४
 परमास्त्ररहस्य नृपा आहे उपदेशिलें मजा ताते
 पांडव काय भजे स्मर - हरनयना तेज जें अलाता ते ५
 समुपेक्षिलें ठकविलें पृतनामहिमानका पित्या सहसा
 म्यां मारावे खळ ते कृतनामहि मानकापित्यासह सौ ६
 नारायणाऽस्त्र योजुनि करितों अहितांसि आजि भस्म रहा
 कुतुक पहा म्हणतिळ स्मर जग खातो काळ परम घस्मर हा
 ऐसी महा प्रतिज्ञा परिस्तुनि कुरुकटक सर्वही परते
 गर्जे सिंह-रथें तो धर्मादि समस्त बचकले पर ते ७
 धर्म पुसे विजयाते सर्व पळाले भिवोनि गुरुपाते
 गर्जति कां हे झाला बा कोण सहाय वीर कुरुपाते ८

१ वात्सल्य, २ अकृष्ण, ३ सर्प, ४ ज्वलितकाष्ठस, ५ पृतना-महिमा-आनर-
 सेने-नामहिमा कळविण्याविषयी नोबदीसारिरवाअशा, ६ पांडव आणि द्रुप
 म्, ७ कौतुक, ८ भक्षक, ९ प्याले.

हारव कोणाचा गा दर-दुंदुभि-सिंहनाद लोपवितो
 वाटे सहाय ल्याला झाला धरितो सदैव जो पैवि तो १०
 जिष्णु म्हणे पळ परबळ - सागर जेणें गमे अनौद रिता
 हा गुरुसूत-रवजैसा भास्कर तेजोवरा अनौद रिता ११
 कुपित गुरुसूत सकळ पर-दाराच्या आजि हरिल टिकल्याला
 जें करिवर-मदहर तें साहजिक न तेज हरि लढिक ल्याला १२
 अनृत सूत-मरण सांगुनि गुरुकरवीं लां धनुष्य सोडविलें
 पार्षत-करें पितृशता १ अधिक-गुरुचें शिर रणांत नोडविलें १३
 लां वधुनि घेतलें यश गति व्हाया कां न देशिकाकरवीं
 जरि हंस काक सत्या अनृत तरितुं कां न देशि कारकरवीं १४
 स्वर्गपद ब्रम्हपदहि किंबहुना मोक्षपदहि सोडावें
 श्रीगुरु-पदचि म्हणति कवि सर्वस्वार्पण करुनि जोडावें १५
 राज्यपद अनर्थास्पद केवळ त्याच्या धरुनि लोभाते
 गुरुपद गमाविलें कीं गेलें घेऊनि सत्य शोभा ते १६
 वालि-वधीं रामाचें द्रोण-वधीं हें तुझे अयश राजा
 तो व्यर्थ असोनि सरवी सत्य नरा ज्या नसे अयश राजा
 पक्षांत हळुच शिरला जेविं भरतनायका पिलें शिरतें
 मद्रुचें निष्करुणें वाळुकसें होय कापिलें शिर तें १७
 गुरुघातकासि आतां रक्षीं सामान्य तूं अजातारी

१ वज्र, २ इंद्र, ३ नादरहित, ४ तेजःश्रेष्ठा, ५ अपमानकर्ता, ६ शत्रूच्या स्त्रिया
 ल्या, ७ कुंकुमतिलकाला, ८ गुरुकडून, ९ काकशब्दी (अनृती), १० अनर्था
 वेंस्थान, ११ लोहाय.

द्रोणपर्व.

२४३

नच पर नर-कुंजर जो त्या हरिपासूनियां अजा तारी १९
 बहु वय सरलें उरलें थोडें तों काय कर्म बोडबळें
 सिंधु बहु तरुनि शोषीं कैसें वा सखी उडुप फोडबळें २०
 हाहा उपेक्षिला गुरु रामाचें पावलोंचि नरका मी
 बुडतो सर्व बुडवितो लोभी क्रोधी तसाचि नर कामी २१
 सर्वाहि उगेचि होते ऐसा गुरुशोक अर्जुनें करितां
 वरितां उदासपण बहु चापलता यजुनि मृदुलता धरितां २२
 भीम म्हणे चालविला वर्षे संन्यासि-धर्म हा तेरा
 क्षत्रिय धरिति कराया समरीं ऐसेंचि कर्म होनेरा २३
 सर्वस्व हरुनि कपटें स्त्रीचीही सोडिली निरी हातें
 क्षमिलें खलकृत-धर्षण दुःसह कपिलो अशा निरी हातें २४
 समय न विलंघिला तर जीवनहि हरावया झगडतात
 सुसहि उगाचि आम्हां- विषयीं झाला खरा दगड तात २५
 खदनुमतें या हिततम- कृष्णाऽनुमतेंचि धर्म वर्ततसे
 तहि खल अति-दुस्तर हे तिमिरीं पथ सर्पगर्भगर्त तसे २६
 सर्व यथाशक्ति रणीं झटतों विजयार्थ धरुनियां सदैसी
 त्या आम्हां अतिदुःसह जेविं ह्यार क्षंतीं असें बंदसी २७
 वर्णुनि गुरुसूत भिवविसि मज खल-बल-ज्ञान-प्रभाव हा काय
 आहे गदा सहाय द्रोणिपुढें धरिल दूर न हा काय २८
 व्यसनीं मद्धूदयातें ऐसें बोलों नको विहराया

१ सत्वरूपनोका, २ शत्पास, ३ नामविशेष, (कृषि) ४ निरिच्छातें, ५ तत्त्वज्ञानाचे पोटीं असेरवळगे, ६ सत्त-असि, ७ व्रणांत, ८ भीती, ९ देह.

व्यसनीं दुखत्रिसि निष्ठुर कैसें बोलोन कोविदा राधा २९
 द्रोणि किती द्रोणान्वल यों मस्मन्नि करिन तो गदाघाते
 भगवत्स्मरणें भगवत्- भक्त जसा नरकभोगेदाघाते ३०
 लज्जुनि भय स्वस्थ रहा म्हणवी धर्मादतासि हा नर बा
 हा नर-वासव देइल न सलोकफ-मृत्युच्याहि मान रवा ३१
 भ्यालासि कृष्ण सारथि असतां वद सत्य पांडवा रवातो
 नरकीं नग पाहेलुनि जरि गिळिलहि नर पांड वारवातो ३२
 पार्षतहि म्हणे होता षट्कर्मीं निरत काय हा नियमें
 केली जेविं करावी बहु-जीवनिकाय-काय हानि यमें ३३
 लज्जुनि स्वधर्म झाला पर-धर्माश्रित अशांत जरि पिकेला
 हा ब्राम्हण-ध्रुव ध्रुव धन घेउनि कौरवां स्वयें विकला ३४
 क्षत्रिय-धर्महि उत्तम परि त्यातें नीट चालवीना कीं
 यनिष्ठा पुरुषातें स्वर्गशी नित्य पालवी नाकीं ३५
 महांधवच स्वपविले इतरांसि नसेचि अवधि लेखाया
 यों अधमापरि वाटे त्या घटकर्णेहि न वधिले खाया ३६
 साक्षा कनककशिपुचा जेसा तेंसाचि हा बध मनातें
 कैचा द्विज कैचा गुरु दुरितं करुनि बुडवितो अधम नातें ३७
 अर्जुनजी सकल नव्हे अरि अति दारुण असा वधाना तें
 खल सावधान न मरे तरि सारावें असावधानातें ३८
 केला लकीनेही खाया तांबूल-कवल आ ज्यास

१ जाणत्या, २ येवी, ३ नरकभोगेद्वेषा-यासापातें, ४ नरेंद्र, ५ वृद्ध, ६ ब्राम्हण, ७ पांड
 पारा, ८ बोलावी, ९ द्रोणा, १० कुंभकर्णे, ११ पाप, १२ पांडवेही.

शर-शयनीं न निजबिलें काय तुवां त्या नशाहि आल्यास :
 बापाचा परम सरवा जो नृप भगदत्त बापसा मान्य
 पोतीं पाडुनि कपटें बधिला तें काय पाप सामान्य ४
 गेलें काय तुझे म्यां जरि पितृघातक हसुनि मद बधिला
 खल जो मवतला जन सकळ वधाया कसुनि गेला ५
 भगिनी-भान्या-करितां आवरुनी चाप रोपे हा साहो
 दुषदस्त-भुज स्तवना योग्य न नीचा परोपेहासा हो ६
 समें रावणसा हा म्यांचि वधावा रणीं असें होतें
 याजोपयाज-मुनि-कृत होइल लुटिकें तुम्हां कसें होतें ७
 धर्माकडे मजकडे नाहीच अधर्म-लेश हा कांहीं
 शिष्यद्रोहें मेला गेला परतल काय हाकांहीं
 पार्षत-कृत गुरु-दूषण बहुतचि मज सर्व वर्णवेना तें
 धिक्कृधिक्र सकळहि म्हणती त्यासम जे सर्व वर्ण वेनाते
 अश्रु-परिपुत-नयनें धृष्टद्युम्नाकडे विजय पाहे
 राहे धर्म अधोमुख भीमहि कोणहासही न तें साहे
 शैनेय म्हणे कैसें बदतो जाणों नव्हेचि पापीसा
 नाहीं कोणी येथें याची जिह्वा स ८ कापीसा
 सत्य रसेजा म्हणतो गुरुनिंदा बोलतां तडकलीला
 करितील दर्शनार्थ प्रिय ९ हे बोल तांतड कलील

१ श्रीप्यास, २ भगदत्त वृद्ध झाल्याने त्याच्या डोळ्यांच्या पापण्याचे केश फार
 झाले होते म्हणून तो त्या प ३ शीमबांधून मुकुटास बांधित असे, ३ म
 बधि-माझ्यापास देला, ४ बाणविशेष, ५ पर-उपेहास-बांधूनी केलेल्या निंदेस
 मविशेष (कृषि) ७ सात्यकी ८ जिह्वा + रोदनोदक युक्त नैवेद्याने.

गीम चिरावी शतधा शिरहि उलावें खळा भुज गळावे
 पच-गृहाला पथिक द्विजसे सोडुनि तुला अस्त पळावे ४९
 तशचु काम-ख हे नरकीं म्हणती अपैत्रपा पड सा
 पडसाया लाविल अहि वृश्चिक भाजशील ५०
 सप्त अबोर परजे त्यातें नरकांत घातलें कानें
 रेसुनि म्हणेल पौर्षत केला द्रोणेन घात लेंकानें ५१
 छे महानुभावे आदरिला तो तसा स्वये स्वांत
 जेविं कृतघ्न तसें मानी वृद्धासही तुझे स्वांत ५२
 प्य-वधीं हि शिरवंडी कारण उत्पादिला तुझ्या बापें
 ण तुम्हां दुपद-सतां- वांचुनि जोडील हीं महापा ५३
 म्हणा जन पाहे तुज स सा आजि पाहुनि रवीला
 न-राजघा बहुधा विधिनें तुजलाचि राहु निरवीला ५४
 लें आयुष्य तरिच निर्दिसि तूं उत्तम गुरुगुरुते
 जर वांचेल कसें करिल व्याघ्रा-समीप गुरुगुरु ते ५५
 हीं उपयोग तुझा कटकीं पळयात्रही नसा ५६
 न-तुरग मृग-मर्दसा तूं अस्तुति-पात्र हीनसा वास ५७
 इन तुझे शत मी एकचि माझा गदा-प्रहार सहा
 पळों नको घे अमृतरस असा नसे महारस हा ५८
 त म्हणे वदेल न दुर्वचनें मत्त अशुभ-जन कां हीं
 क्षमा-रतांचे त्वत्तुल्य मनुष्य-पशु भजन कांहीं ५९

१ आलिकडचे, २ दुपद, ३ स्व-अंत-आपले मरण, ४ अंतःकरण,
 ५ पक्षी चंद्रास घासणाऱ्या, ६ अर्जुनगुरुते, ७ अर्जुन, ८ क
 ९ सारिखा, + सहा, * उत्तम केला, # निर्लज्जा.

हृदयी क्षमा असावी सर्वत्र सदा असों नये यण ती
 म्हणती क्षमितां दुर्बळ न क्षमितां करिति दुर्जन प्रणती ५
 गिळिलासि महादुरितें दुष्टा करिशील काय बध मांजा
 पाहों नये तुजकडे ~~गिळ~~ दृष्टी-पुढोनि अधमा जा ६०
 जो घोळशी तुज जसा स्फुरतीं अतिकामरस कलत्रास
 पाहोनि पावले ज्या नरसिंहा सौमर सकल त्रास ६१
 भूरिश्रवा सिताश्व- छिन्नभुज प्रायः त महातेजा
 बहु धन्य म्हणत होते अमरसम रसिक बुध पहाते ज्या ६२
 त्यातें बधुनि न लाजसि नरकफळा वरुनि वीरहानीच्या
 मिरविशि पुरुषार्थ म्हणसि लोकीं आपणाचि वीर हा नीच्या ६३
 केवळ चांडाळचि तूं झालासि प्रायगत सज्जन-घाते
 पाया तुलाचि घडले कर्म तसें नच घडेल अनघाते ६४
 म्या नसतां छिन्न-भुज प्रायः गत द्रोण मारिला मैदरी
 मैदरी निवेल विप्रा धूम-शमनें सर्व-शांतें धाम-दरी ६५
 द्रोण-शिर कापिलें तें नाक तुझे काय जेविं घटकर्ण
 तैसाचि रणीं मर तूं येणेंचि फिटेल आत्म-कटकर्ण ६६
 दुर्वाक्य पुन्हा बढतां द्रोण-शिर तसें तुझेहि कापीन
 न मथितिल खळा तरि हे भुज केले व्यर्थ काय गापीन ६७
 मृदा केवळ धर्मे राज्य-व्यवहार चालतो काय
 न करी अधर्म ऐसा जो एक तुम्हीं रचाल तो काय ६८
 दुर्योधनें अधर्मे द्यूत-क्रीडेंत बंचिला पार्थ

१ माझा, २ स्त्रियेस, ३ देवासहवर्तमान, ४ द्रोणास, ५ निस्तेज, ६ पातकरहिताते, ७ आ-
 मआणि कटक्यांचे कर्ण, ८ पुष्ट, ९ देह, + प्राणनिरोधकेलेला असा, १० माझा शत्रु (द्रोण)
 * बदरिकाश्रम, + सात्विकतपस्वी

लुटिला कुटिलानें हा चोर-समूहें बनीं जसा सौर्य ६९
 छळिली सती अधर्मे होता फेडीत पापजन बोसा
 पागविले बळक-धर करुनि अधर्मेचि सर्व वनवासा ७०
 धांवोनि येत होता जो मद्रप एक भट कळबळून
 नेला पुजुनि अधर्मे व्हाया याचेंचि फटकळ बळून ७१
 चाधिला बळ अधर्मे कोंडुनि विपिनीं जसा शशक सारें
 झाले एकसे नाही- तरि होता त्यांसि नी वशा कसा रे ७२
 धर्म-प्रभुच्या पातें घडलाचि अधर्म धर्बलतुरगाही
 घुसरवरे कीं रवोदें देतिल देवर्षिसिद्ध सर गाही ७३
 हरिश्चरा अधर्मे संहरिला त्यांहि पैंडितं मन्ये
 देवदुर्म दुर्देवे जेविं मदां धे करीश्वरें वन्ये ७४
 पाहीं तसाचि पाहीं केला आहे अधर्म हा काहीं
 ना काहीं म्हणति बळे होईल तुझ्याहि काय हा काहीं ७५
 ते धर्माधर्माचें तख कळेनाच बालिशमना तें
 पातें नेणुनि निंदिशि तूं पापर जेविं बालि-शमनातें ७६
 घुस परांचे पथ तूं पांचाळ्याचि सोड गावांचे
 भज-शश-मृगांतचि बळी पळहि हरिपुटें न लांडगा वांचे ७७
 कोपें सात्यकि लेउनि शर कार्मुक घे महा-भुज गदे तो
 बाटे गरुडासि शिव्या बहु चक्षुर्विष महाभुजग देतो ७८
 द्वावरि सात्यकि धावे पार्षत टाकी उडी रथावरुनी
 गमले ते अंतकसे अन्योन्य-क्षय-करा पथा वरुनी ७९

१ स-अर्थ-द्वयवान्, २ वस्त्रास, ३ विषम (विपरीत) ४ अतिमन्यु, ५ अरण्योत, ६ ससा, ७ पतना
 ने, ८ अर्जुनालाही, ९ साक्ष, १० आपल्यास पंडित असें मानणारा अशा, ११ कल्पतरु, १२ कोर
 वाणी, १३ पांडवांनी, १४ सैन्ये, १५ रामातें, १६ मेढा, + अरण्यासंबंधी अशा.

प्रभु-वचनें दुते धांवे भीम बळें माधवोसि कवटाळी
 यमुना-हृद गरुडाची वृष्णि-वराची तसीच कंव दाळी ८०
 आवरितां आदोषी त्यासि पदीं भीमसेन तो साव्या
 त्यातें सहदेव म्हणे आम्हाकरितां दुरुक्ति सोसाव्या ८१
 पांचोत्य म्हणे सोडा सोडा धरितां कशास भावोजी
 खल-दहनें हर्षोद्या देखे राघवयशा सभा वो जी ८२
 येवूद्या हो मजवरि हा सात्यकि सत्य बात पर्वत मी
 नुरवीन या वराकीं नुरवीरवि जेविंतिळहि गर्व तमीं ८३
 हे कौरव आले कीं यांचेही मथन हें महाकार्य
 आम्ही गुदित करावा सर्वांनीं मथुनि अहित हा आर्य ८४
 अथवा याच्याकांहीं नाहीं पार्था महातपा लेखा
 म्हणतो काळा दावुनि अरि जेविं गजा महात पाले खा ८५
 जो छिन्न-बाहु बधिला कौरव्य मला तथापरि समजला
 वादेअधिक शतगुणें तेजस्वि अलांत यापरिस मजला ८६
 तेजस्वी धरवेना कळलासि स्पष्ट तूंचि फुसका रे
 हें परिरुक्नि मारुति-भुज- धृत सात्यकि सर्पसावि फुसका ८७
 गुजांतुनि न रुढे संसारांतुनि जसाचि संसारी
 त्यातें धांवुनि यत्नें समजाविति धर्मराज कंसारी ८८
 कोपी ऐकुनि कुरुवर खोवरि ते शीघ्र नरवरा गेले
 तैसे हरिपरिरुनियां मत्तगजांचाहि नख रागेले ८९
 कुड व्याघ्रचि साखत पार्षत ते गेले राक्ष ससे
 पर गमले तदिशुहि असु- लब्ध-मोद राक्षससे ९०

अध्याय. २३

पडले गळांचि धांवुनि सेवुनि बहु रुट्करा सरथ डकले
 अभिमान-डिकें न रुटति कुरु पांडु जसे सरासर थडकले १
 नारायणाऽस्य योजी गुरुपुत्र पराऽबेला-विलापार्थ
 वाटे त्या अकरांच्या दुर्दैवे तो बलाविला पार्थ २
 दृष्टि विविध-शरणांची बहु होऊं लागली अस्सहा ती
 कलि-लीलेला बुधसे नच वीरांचे निला अस्सहाती ३
 जाळी पर-कटकातें ग्रीष्मीं दव-दहन जेविं कक्षातें
 कोणाचीही चाली नेदी नाराणाऽस्य कक्षा तें ४
 पेदे अधिकचि जोंजों वाराया करिति यत्न ते जन गा
 नावी परा जसें रवि-कांताच्या दिवसरल-तेज नगा ५
 धर्म म्हणे क्षत्रिय हो करितां काशास काय-होमातें
 मी मंद-भाग्य केवळ पापी ताराल काय हो मातें ६
 धृष्टद्युम्ना उरले बळ रक्षावें वृथा न भाजावें
 बा विहंगांही सोडुनि दब-परिवृत-पाद नभा जावें ७
 जा शनैचा माझे मामातें सांग नमन मारीतें
 जें केले साह्य तुवां शत-जन्में आवधीन बा मी तें ८
 आहे सुख समर्थ स्व-श्रेय करील हा यदुपदेश
 विषदब्धि-सेवु होउनि लोकालां तारितो यदुपदेश ९
 सानुज मी या अस्स-ज्वलनीं शिरतो अरे अहीन-कुला
 सह देवा मेळाही तो धन्याचि जो न भी अही न कुंला १०

१ कोपसमय, २ तदुत्तरं न विलापार्थ, ३ दुःसहा, ४ गवतातें, ५ कोटी, ६ सूर्यकांताच्या,
 ७ सूर्यतेज, ८ दावानलानें वेष्टित अशा वक्षास, ९ यदु-पद-ईश-कृष्ण, १० यत्न-उपदेश-
 ज्याचा उपदेश, ११ संगसाला, + पक्ष्यानी, + विपत्त-अब्धि-सेत-विषा, + विषयी विन

जननीस शोक बाधे पुत्राचा वेचतां वृथा काय
 रण-मरणें हर्षल प्राकृत-माता तसी पैथा काय ११
 भीष्म-द्रोण-समुद्गी तरलों या द्रौणि-गोष्पदीं बुढतों
 अचल प्रकंपना जें तें व्यर्जनें तुच्छ तूळसें उडतों १२
 जिष्णु-मनीं गुरु पुत्रें पांडव पांचाल शेष आहेत
 हे मारुनि पुरबावा गुरुचा बधिले न सर्व हा हेत १३
 अभिमन्यु बाळ जेणें कथुनि बधाचा उपाय मरावला
 लाजविलें उग्रत्वं दुष्टेसत्त्वं-गुणें यमाराविला १४
 सरसूतें जेणें पुसतां धर्म-घृतांत बदन बारीन
 कृष्णा उपेक्षिली दे हर्ष नमुनि नित्य पद नवा खून १५
 जेणें जयद्रथातें त्या व्यसन-महाऽर्णवांत
 लेबधुनि कवच केला क्षम कुरुपति अर्जुनासि १६
 पांचाळ सत्यजिन्मुख जे होते मज्ज बारी झटत रणीं
 ब्रह्माऽस्त्र राहु करवीं जेणें ते गिळविले सभत-तरणीं १७
 घाया आम्हां सर्वा स्वर्ग-निवास प्रवर्तला होता
 कल्याण-वृत्त-गुरु म्यां मारविला युद्ध-मन्युचा होता १८
 अस्त्राऽग्नींत जळावें हें प्रायश्चित्त सर्वथा युक्त
 उक्त प्रकार जेजे त्यांत बरा शीघ्र करिल हा मुक्त १९
 मभु भुज उभारुनि म्हणे सैनिक हो शीघ्र आयुधें सोडा
 यानावरुनि उतरा कर या अस्त्रासि सर्वही जोडा २०
 भस्म करिल योध-जना बहुतां वेमा शम हो

१ देह, २ कुंती, ३ महाबातास, ४ विजयानें, ५ कापस, ६ पसरून, ७ द्रौपदी, ८ समर्थ
 ९ मत्-जय-अर्थ-माझ्याजवासाठी, १० हवनकर्ता, ११ ब्रह्मास्त्रानल.

न धरिल उरविल कोणा न हुताश रणागता विनाश महा २१
 तों भीम म्हणे कथितो हा हितहि तमालेनील परिसारे
 मानधन कुलज-जन हो मन हो न तस्त वाक्य परिसारे २२
 सोडावे कुलजांहीं जीवित समरीं न शस्त्र सोडावे
 सोडावे आत-वचन अयश शरीराऽर्थ केविं जोडावे २३
 धरितों मी या अस्त्रीं न उराया तिळहि उर गदा हातें
 रे गरुड-संश्रिताच्या विष-दहनें करिल उरग दाहातें २४
 पावेल मजपुढें हा घेउनियां होर विप्र तापातें
 भेडुनि रघुरामा भृगु- राम कसा हारवि प्रतापातें २५
 रे जिष्णो त्वां समरीं भिडुनि परां सख बळ न सोडावे
 करपद्य तुझे उजवे विशोर विगांडीव पळ न सोडावे २६
 जिष्णु म्हणे आर्या मी न करि न अन्यत्र कार्मुक-न्यास
 नारायणाऽस्त्र-गो-द्विज- तेजा द्यावा न मान अन्यास २७
 तेजस-वच परिसरुनि तो अत्यद्भुतमान-सख रागेला
 घनसाचि दौणेरि स्वीकारुनि मान सखरा गेला २८
 हास्य करुनि गुरु-नंदन ताडी अस्त्राऽभिमानित-शरानीं
 वाटे दाव-ग्रस्तीं शिरला तो हिरद काल-वश रानीं २९
 भीमाऽंचलावरिच बा अस्त्र-जलद-पटल तें सकळ बळलें
 कटक कळवळे बहु परि हृदय पवन-सूनुचेन कळवळलें ३०
 क्षितिवरि उतरुनि सर्वाहि करिती तत्काळ आयुध-न्यास
 म्हणती सर नरहि असो देवा या विपुल आयु धन्यास ३१

१ श्रीकृष्ण, २ जिकृष्ण, ३ अर्जुन, ४ करकमल, ५ बाणरहित, ६ अर्जुनचरन, ७ श्री
 मरूपपर्वतावर, ८ श्रीबाचे, ९ शस्त्रआग.

जैय आच्छादी भीमा अस्त्र-ज्वलनांत वारुणों-अस्त्रें
 केशव-रुपाचि झांकी त्या बाळा त्या महातपीं वस्त्रें ३१
 दहनीं मिळोनि कळवी कीं दहन-समान वेगळा मीन
 मजहि गमे तो अस्त्रा प्रथम जसा मानवे गळा मीन ३२
 वारुण-परिचुत ह्याने भस्म न करि दहन-राशि निःस्पृहा
 स्वरवदचि पर-प्रतापा ऽ तप त्या जो हरि-दृष्टा शिशिर त्याला ३३
 भीमावनार्थ धावे ब्रम्ह करी जें चिरां दु धाव्याते
 पद-धावन बहु यश दे विस्मस्तपदा निरायुधा त्या तें ३४
 दीप्ताऽलयांत शिरवी जेविं रुपण-धनिक-मानवास वही
 प्रभुसितसा अस्त्रीं तो पावेना भक्त-मान वासवही ३५
 दोघे नर-न रावण गांठिति भीमासि धरुनि स्वरंथाते
 जरि हा असा दुराऽग्रह बदले बहु धन्य वरुनि स्वर यातें ३६
 झोंबति ते भीमाच्या जैसे याचक करास दात्याच्या
 बंदन दुराग्रहा स्व-दु- राग्रह जाया करा सदा ३७
 घे धनु धनंजय नृपा शौरि शरातें बघेंचि झोंबोनि
 ओढिति रथावरुनि मग घालुनि मिठी भुजासि लोंबोनि ३८
 तों तों गर्जे भीम प्रभु जोंजों बल करुनि आकर्षी
 नारायणाऽस्त्र खवळे प्याले बहु न रदाद नीकर्षी ३९
 रुष्ण म्हणे हें काय खज आग्रह बान उचित हें कविला
 उतर रथावरुनि क्षण अभिमानें कोणकोण न ठकविला ४०
 युद्धें निवारितें तरि कां आम्हीं सर्व न करितों युद्ध

१ अर्जुन, २ वर्जन्यात्मानें, ३ मासा, ४ शत्रुप्रतापरूपसूर्य, ५ शीतल, ६ दीर्घायु, ७ ब्रम्हयाते,
 ८ पावानीप्रोवणे, ९ रुष्णास, १० उत्तमवेगातें, ११ नाक-कृषि-स्वर्गस्य कृषि, १२ उगा-
 ग्रह, १३ उधाराची बही, १४ गेलें आहें वरुन्याचें असा.

कुद नको होऊं बा या अस्त्र-शमीं उपाय हा शकू ४२
 शस्त्र-न्यास करुनि हे वीर तुझे उतरले पहा सारे
 या रेवती-धवाऽनुज- वचना दे मान मानदा बा रे ४३
 दुर्योधन-दुर्दैवं प्रभुकरवीं तो बळेंचि उतरविला
 कीं देणार पवन-सुत शोक तुला जेविं शर्क-स्तन रविला ४४
 ज्या स्मरतां कामाऽरि- षट् काऽहंकार सर्व हरपावे
 भीम बळें बहु-कष्टें पूर्वीं त्या प्रभुसि जेविं हर पावे ४५
 भीम-प्रेम-बळेंचि न पावुनि नारायण ऽस्त्र-हर बळला
 त्या सयशें जेविं तसा स्मरत-कुसुमे न नाक दरबळला ४६
 नारायणाऽस्त्र शमलें जेव्हां तो बाधुचा तनय शमला
 प्रभुचेंसें प्रभुऽच्यांचें सांगों दे दुसरि मात न यश मला ४७
 पुनरपि परं प्रसुदित प्रेक्षुनि पौरवपती अस्तरव पावे
 त्यांसि म्हणे उरल्यांचे याचि महाऽस्थानतें अस्त खपावे ४८
 दौणि म्हणे मृत्युपरिस भंग अधिक शत-गुणें असें आहे
 मृत-मौरण नीचोचित होते पसरित कीं पदर आ हे ४९
 अस्त्र-प्रदीप म्हणसी उजळीं नुरवावयासि परतें तेल
 योजून नये पुन्हा हें योजिन तरि मजबरीच यरतेल ५०
 मज-हरिपुढें उरावें न पळसरिहि शत्रुकटक-कौळविटें
 केला दिव्यास्त्र प्रति-घात खरा गोपदार-बौळविटें ५१
 मूष म्हणे नजय श्री दैशिल तूं बा परंतु कामातें
 देतो सर्वधू साधुनि यलें प्रभु बाध रंतु कामातें ५२

१ अस्त्रशांतीविषयी, २ ह्या वचना, ३ धतराशला, ४ अर्जुन, ५ नारायणाच्याचें प्रय, ६ स्त्र
 वासितेला, ७ मन्त्राचें, ८ शत्रु, ९ दुर्योधन, १० मेलें त्यासमारणें, ११ नीच-उचित-नीचा
 साध्या, १२ शत्रुरूपतेल, १३ हरणानें, १४ ह्यानें १५ जनमस्त्री, १६-

व्यंबक अस्त्रीं कीं तूं न पळों देसील पदहि सुत्रांम्या
 तुजवरि गुरुघ्न-वध हा भार दिला फार न गुरु पुत्रा म्यां ५३
 वृष गुरु-सुता स्तेवें पदु जेविं हया तापवी प्रतोदानें
 धावें परासि द्याया चिंतुनि तें पाप विप्र तो दानें ५४
 शरभ जसा सिंहातें गांतुनि करि भग्न राया
 सात्यकि भेदे व्यसनीं त्या जेविं आर्ष ५५
 द्रौणि म्हणे शेंनेया रक्षिसिल न आपण जा
 रक्षिल न शक्र याचा जरि बा आजाहि करिल आपण जा
 पांचाळ सर्व वधिल्या- वांचुनि पावेल कोप उपशम न
 वेंचुनि वादविसिल तूं ज्वलनाचें करिल काय तुप शमन ५६
 ऐसें गर्जुन अर्जुन- समजो समजोनि करुनि पाव कवी
 पावक विरच्यात जगीं तैशासहि तो वक्रवी ५७
 एकेंचि शरें भेदुनि कवच उर क्षतज ओकवी राया
 सात्यकिला लोळवितां ज्याले बहु सर्व लोक बीरा यां ५८
 गमला झाला तो गुण- सद्गलाचा उबा परेत रणीं
 बदला असेल विधरुनि तेजाची चाड बा परे तरणी ५९
 सूतें शीघ्र पळविला सात्यकि तो सजुनि समरें-महि मागे
 ज्या शूचि गुणा म्हणावें स्व शिरीं तूं शंभर सम रम हिमागे ६०
 पाडी दुपद-सुता शर हाणुनि जें विप्र भोवयां माजी
 पाहे दृष्टि परांरवि- भीतां जेविं प्रभो वयां माजी ६१
 पांचाळ-चमू खवळे स्वर्गाभाते शीघ्र बोळवी तीतें

१ इन्द्रास, २ सुवीर, ३ अश्वकान, ४ वात्सिकिरामायण, ५ वांति, ६ रक्त, ७ अश्वत्थाम्यास, ८ न,
 ९ मृतोद्यापन मंत्रविहीन, १० कुटुम्ब, ११ हिमाचलानें, १२ दिवांघास (धुवडांस), १३ म

रण-मृत्सु नच रुचे जरि बहु हित तरि जेविं बोळ वीतीते ६३
 भीम धनंजय मालव पोरव युवराजनाम चेदिपती
 हे पांच धांवले ज्यां डोळे पाहोनि आमचे दिपती ६४
 बधिला युवराज पळे पोरवाहि पळे पळेंचि मालव तो
 त्या गुरु-सुतापुढें पर वायुपुढें जेविं दीप मालव तो ६५
 नंदावरि हेरि बुडबुनि निज मरव करितां जसा पर-मरव वळे
 शर वृष्टि गुरु-सुतावरि भीमतसा बहु करी परम खवळे ६६
 तेज पर-हृदय-कंपद राम तसें द्रोणिही किमपि ल्याला
 उचितचि जरि हरिणींच्या येइल वृक-दर्शने हिम पित्याला ६७
 एक जगत्पारणात्मज एक महाऽवैर्यराज-कायज गा
 ते कुद बुद करितां कल्यांत-भ्रम न होय काय जगा ६८
 समर-मरवीं कोपविला प्रथमचि आचार्य-पुत्र तो धनुते
 रबुडुनि मुहूर्त मूर्छित केला भीमें स-योध-नुते ६९
 नभ त्याच्या शर-जाळें कोंदे वाहों शके न बात रणीं
 एक कुपित रुद्र गमे एक प्रळयीं जसा नवा तरणीं ७०
 भीमाचेंहि द्रोणि छेदी कोदंड दीनदां देवा
 वाटे गजा महागज भंग महानदचि तो नदा देवा ७१
 सुतासि अलिक भेटुनि पाडी प्रकटुनि अस्त्र-मायेतें
 जेसें देणें धूतितें गुरु-पुत्रीं नुरवि शस्त्र मायेतें ७२
 अश्व स्वेर उधळले मूर्छित होतांचि रश्मि-औवरिता
 पडला भीम गुरु-सुत-क्षोभें समयीं असोनि आव रिता ७३

१ वाक्यनिगीते, २ इंद, ३ हिंव, ४ वायुपुत्र, ५ द्रोणपुत्र, ६ अयवा, ७ लळाद, ८ अस्त्ररूप
 कपवार्ते, ९ कण, १० धैर्याते, ११ सारथि

द्रोणपर्व.

२५७

जैसा करिता झाला दैत्यांसीं धरुनि शक्र संगर जी
 तेसा गुरु-सुत पांडव- पांचालांसीं असीम-संगर जी ७४
 गेली हुपद-सताला पांचाल-चमू तिलाहि सोडुन भा
 तपन-प्रताप-समयीं न मृणाति कोणीहि रोडुं सोडुं नभा ७५
 द्रोणि-पर-चमू मर्दा देवूनि भय-व्यथा पिटी कांही
 मूल-महत्त्व न हरिले मोठ्या झाल्या तथापि टीकांही ७६
 केले भग्न बहुत परि न मनीं तो अजित-सारथि वरमला
 त्या कटकानें न कोणी आढळला अजि तसा रथि-वर मला
 होउनि गुरु-सूनुपुढे श्वेताश्व म्हणे लज्जुनि भीड अरे
 उद्धृता अवकांते कां वधिसी गजसवेचि भीड अरे ७७
 हरितों मी तव दर्श त्याही ज्या माजलासि भांडवले
 या मागे वहु निष्ठुर होउनि तुजसीं मला न भांडवले ७८
 आम्हांवरि जो द्वेष प्रीति तुझी जी सुयोधनावरि ती
 शक्तिहि दावीं समयीं निज-तेजातें सुयोध नावरिती ७९
 नाशिल सर्व तुझा हा मद तोचि द्रोण-पातकर हातें
 सोडुनि साहंकारा अन्य-जनीं कोण पातक रहातें ८०
 पुससि कसें अतिअप्रिय गुरु-सुत-कोपार्थ अर्जुन वदे हें
 कायुरुषत्व असें जरि अर्जिल तो पार्थ अर्जु नव-देहें ८१
 तरि परुष-भाषणाचीं कथि तो तुज कारणें नृपा परिस
 बहु गुरु-पुत्रीं पार्थ- प्रेमा गुरुपरिस त्या कृपापरिस ८२

१ प्रतिज्ञा, २ अजी, ३ कांती, ४ स-रहु-चंद्रावित, ५ स-उडु-तारावित, ६ सूक्ष्मगंधाचे
 महत्त्व, ७ व्याख्यांही, ८ दांडग्या, ९ निर्विकारें, १० युद्धकर, ११ शत्रू, १२ द्रव्यानें, १३ धू-
 वृष्टुम, १४ संघादील, १५ कठोर भाषणाचीं, १६ हे धृतराष्ट्रा, + संयोधनापार्थव्यय.

पार्थाचा विनय कृपीं द्रोणीं भीष्मीं युधिष्ठिरां विदुरीं
 तोचि गुरु-सुतीं लोभहि बहुतचि बाजोविं जिष्णुचा भिदुरीं ८४
 परि भवदैनये पडला विषड तशाही सरव्यांत हा मृगा
 अहित अहि तसा झाला उचित गरुड-विहार रत्न-हारा ज्या ८५
 वधिले मालव पौरव युवराज सुकीर्ति-भाजन तिघे ते
 साखत पार्षत मारुति दगिले जे वीरराज नैति घेते ८६
 पडले होते हृदया धर्मोक्ते धिरडियासि जेविं घरे
 कीं उदके देकुळसें परुषे वचनें पळांत जें विघरे ८७
 देवे पार्षत सात्यकि यांत कळी भेद घातला खोटा
 तो उकलिला मनें जो करिता धृति-दृष्टि-घात लाखोटा ८८
 यास्तव अभूत-पूर्व क्रोध श्वेताश्व-मानसीं पंटे
 कक्षीं जेविं दवाऽनळ वळज्याला घावया सरवा भंटे ८९
 झाला गुरु-सुत-हृदयीं तो बहु कुटु परुष-वाद शर झाला
 निदेंत लाविला मृग-राजानें काय पाद शर झाला ९०
 तोये बहु तो वाटे उन्गूलिल कृष्ण-युग रोपे कैरी
 हरसा दृश्याऽदृश्याऽहित-गण-दाहार्थ सिद्ध रोपे करी ९१
 वरमाऽग्न्यस्त्रे स कळहि शत्रु कराया परांरु रोपाऽस्या
 करुनि प्रदीप्त सोडी तृण मानुनि त्या परी सरांरु ९२
 प्ररु प्रकटी ज्वाला-मालाऽकुल शर अनंत राया ते
 करि सांतराय योगी-श्वर-योगांते अनंतराया ते ९३

इंद्राज्ञा, २ वज्रावर, ३ भवत्-अनय-तुमन्वाअन्यायाने, ४ विरोध, ५ हतवीर्यकेले,
 ६ नमस्कार, ७ कठोरअशा, ८ कलह, ९ पूर्वनिहालेला, १० गवतांत, ११ बालदृष्ट, १२ गज,
 १३ बाण, १४ मृत, १५ बाणसुरवास, १६ कृष्णास, १७ सुत-उपास्य-देवाससेव्यअशा, + कदा
 वागपरीकीडा.

त्यजिती जलौशया गुरु गंभीराही नदी नदा यादें
 गुरुच्या पर-बळ केलें क्षणमात्रें हीन दीन दौयादें ९४
 अहि बाहेर निघाले सोडुनि बहु तापतां महि बिळाला
 कोणासहि अभय-प्रद आश्रय त्या संकटांत न मिळाला ९५
 त्या अग्न्यस्त्रें सहसा सेना अक्षौहिणी-मित जळाली
 बहुत न हुत होणारी जी तीच सुदोनि तैयुनि पळाली ९६
 ऐसा करिता झाला एकचि सोडून बाण विप्र लया
 रुद्राऽधिक ममला तो कीं नसतां समय जाणवि प्रलया ९७
 धरि पर-चमू धृतिजसी श्रुत-सिंह-रवा दवाऽवृता न गजी
 पार्थे सर्वास्त्र-प्रति-पक्ष ब्रम्हास्त्र योजिलें मग जी ९८
 घन शस्त्र-वर्ष शमलें शमतां अग्न्यस्त्र सर्व तमही तें
 सर म्हणति मुख्य कृष्णाचि हे धरति न शेष पर्वत महीतें ९९
 मेलेचि कृष्ण ऐसें वा सर्वोनीहि मानिलें होते
 अक्षत शस्त्र-प्रशमीं पाहुनि बहु तेज मानिलें हो तें १००
 वन-पटल-मुक्त रवि शशि-निभ-कृष्णाहीं स्व शरंव वाजविले
 गाजविले लोक सकळ तावक कुरु-नंदनादि लाजविले १०१
 शोक-ध्यान-परायण अश्वत्थामा करां गुळी मोडी
 जोडी हस्त श्रुतिला दीर्घोष्ण-श्वास चापही सोडी १०२
 तो धिक्कधिक सर्वमिदं मिथ्या ऐसें म्हणे रथापरुना
 वाकुनि उडी पळे हो शीघ्र तपोयोग्य-वन-पथा वरुनी १०३
 तो ज्याच्या उपदेशें बहु जनि मरणाद्यऽनर्थ चुकतात

१ जलाधारअशा २ पुत्रें, ३ कृष्णाऽर्जुन, ४ नाशरहित, ५ तुझे, ६ अश्वत्थामा,
 ७ जन्मरणादिरूपानर्थ.

तो भेटे भोगप्रसे भगवान् भव्य-प्रभाव शक्त-तौत १०४
 ब्हावे धन्य जयाचे तीर्थांचे तीर्थ पद नमुनि पतिने
 त्या वंदी तो चिंता- शोक-परिस्नान-वदन मुनिपतिने १०५
 सविनय पुसे अहो म्यां आग्नेयारत्न-प्रयोग हा केला
 रुद्रेंहि न पावावे यद्भिते-गुहाचियाहि हा केला १०६
 सर्व चमून जळाली कृष्णाऽर्जुन वांचले कसे वाहे
 जे हरचक्षुसि त्यांची प्याले कीं आंच लेकसे वाहे १०७
 हे माया कीं काळे केले विपरीत पूर्व कीं चुकलो
 सांगा कां गायत्री- जप-परमी मंत्र-सिद्धि ला मुकलो १०८
 व्यास म्हणे नारायण होउनि कार्यार्थ धर्म-रुत पाला
 जळहि न सेवुनि पूर्वी करि मेनां कीं अरिक्कन रुतपाला १०९
 सासष्ट-सहस्र समा धृत-यम-नियमासि सर्वदा जपला
 तितुकेचि पुन्हा तप तो ऊर्ध्व-भुज स्थाणु वात-मुक्क तपला ११०
 तो ब्रम्हभूत जेव्हां प्रभुची तेव्हांचि पूर्ण होय दया
 मग दर्शन भगवान् दे भव हर सेवक-मधूर तोचंद या १११
 प्रेयं स्मितां निवविती शशिशत-मद-दलन देव देव-रद
 नमितीं शिरीं करस्तुति करितां शुति चित्त दे वदे वरद ११२
 मद्रक्त मत्प्रसादे हो तूं मत्तुल्य मदधिकहि समरी
 त्वदधिक तेज यश नमो कोणाही योगि-मुनि-जनीं अमरी ११३
 त्या नारिसील वधिसिल म्हणसिल ज्याज्यासि तारिनि वधीन
 शस्त्राऽस्त्रापासूनि भय तुज किमपि नसो असो जय अर्धीन ११४

१ निवसदृश, २ व्यास, ३ ज्या अस्त्रापासून प्याला जो कार्तिकस्थामीत्याच्या, ४ मेनाक
 नामक पूर्ववी, ५ वरद, ६ स्वाधीन, ७ मेघ, ८ कर्ण.

विश्वेश असे पुष्कळ होउनि परम प्रसन्न देवर ज्या
तो हा यदुपति याच्या नमिति पदान्या समस्त देव रजा १
याच्याचि तपापारुनि झाला यासमचि नर महातेजा
तो हा अर्जुन नारायणचि म्हणति कवि बरे पहाते ज्या १
रक्षिति युगीं युगीं हे साधूंतें आदरें अवतरून
यांच्या यद-पद्म-रजः कणहि न होइल शचीधवतरून १
श्रीकृष्ण रुद्र-संप्रवृत्त पृजितसे शंकरासि हा लिंगीं
अहि चंद्रमा तसा तूं मनिं तरि कृष्ण-द्वयासि आलिंगीं
तूंही रोद्र तपस्वी तेजस्वी रुद्र-भक्त पूर्वींचा
ईश्वर-वर-प्रसादें झालासि त्रासक रविपूर्वींचा १
इत्यादि तब ऐकुनि तो कुरुगुरुच्या कुमार बहु मोनी
श्रीशंभुकारणें नति करुनि श्रीकेशवासि बहु मानी १
हृष्टात्मा व्यासानें वंदुनि अवैदार शीघ्र तो करवी
आनरि वीरां स्वर्कसां निबवाया जेविं सर्व लोक रवी १

अध्याय-२४

अर्जुन निज विजयाबद्द मोठें आश्चर्य किमपि पाहोनि
वाहोनि विस्मय-भर ध्यानी होता तदस्य राहोनि
तों व्यासानें पाहे नमुनि म्हणे करुनि आ तपें स्वा मी
पुस्ततों सांगा न तुम्ही उरवाळ तमासि आतप स्वामी

१ शची-धव-तरु-ऊन-दंद्रतरु (कल्पतरु) इतडाणा, २ अलिसानी, ३ सैव्यरामा
४ आपल्याकिरणास, ५ तपो रूपधत्ता.

जेव्हां जेव्हां करितों जिकडेजिकडे शिरोनि परम रणा
 तिकडेतिकडे दिसतो दिव्य पुरुष तोचि हेतु पर-मरणा ३
 वर्णे कृष्ण भयंकर बहु चालतसे त्यजूनि तो धरणी
 मरती तच्छूलोत्थित- शूल-सहस्रेंचि सर्व योध रणीं ४
 दीप-पुरोवर्ति तिमिर वायु-पुरोवर्ति घन-पटल फाटे
 तैसें तयांपुढें पर- बल तें पाहुनि मला नवल वाटे ५
 पाहुनि मी आधीं रवि- शत-संपन्न बल-समुद्र अनेवधि तो
 शूल-विनिःसृत-शूल- प्रकरें मच्छत्रु-योधजन वधितो ६
 जन मानितसे वधितो पार्थ शरांचीं शरोत्करें कटकें
 मृत-मारणाचि मज रणीं घडले दिसतें जनास तें लटकें ७
 वामी तो पुरुषोत्तम कोण बरे हें तुम्हीच सांगाल
 मापण सर्वज्ञ म्हणुनि पर गर्वें फुगविनात कां गाल ८
 यास म्हणे ज्या साहे न शशी न हुताशन रवि शंकर तो
 प्रभु-भाव असा स्व पदीं होउनि असपैल नैर विशंकर तो ९
 धैर्य-वध-पण-समयीं कृष्ण स्वभांत दाविला परवां
 मालासि हेतु वंदुनि ज्या अस्फुरीच्या तदा विलापरवां १०
 चुर प्रसाद तुजवरि म्हणुनि प्रभु चालतो पुढें पार्था
 हु जपतो भक्त-जना भगवान् सार्थपजसा सदा सार्था
 गत्यासि शरण चरण- स्मरणाच रण-मरण-संकटीं तारी
 वरी तोचि खळांतें दासासि पडों न देचि जड भारी १२
 अप-वृष-गुरुकृत-रक्षित- सेनेतें वक्र-दृष्टिनें पाहे

बा हेतिधर असा या प्रभुवांचुनि अन्य कोण गा आहे १३
 नमन त्रिकाल करिती स्वर्गीं शक्रादि सर तरिच वसती
 दारवविती झाली या प्रभुचरिताची जना बरि चव सती १४
 प्रभुवर दक्षा जेविं स- दर्पा सर्पाऽधमा स्रपेर्ण कुटी
 याचा प्रसाद इच्छुनि बरिली कविनीं बनीं स्रपेर्ण कुटी १५
 जें रवेचर लोह-स्नत- कनकमय त्रिपुर पांडवा तें गा
 एकेचि शरें केले भरम उडविलेंहि कांड पातें गा १६
 एके समयीं अंकीं घेउनियां खेळवी कुमार-मणी
 देवांला सांगा हा कोण म्हणे शंभुची उमा रमणी १७
 तेजरवी शिशु दिसतो हा मसद वादतां हरिल याला
 न उपेक्षावें चिंतुनि हें धांवें न्यावया हरि लयाला १८
 तत्काल सवज भुज स्तंभित झाला अगाध बळवाहा १९
 भ्रमले सर्व न कळला कोणालाही अगाध-बळ बा हा १९
 साऽगर शक्र विधिकडे जाय पळत बहु भुजास कळ लागे
 स्व-मनीं उमा म्हणे गुरु- मति तुजही मूढ हा न कळला गे २०
 परिरुनि वृत्त विधि म्हणे रे शक्रा देवदेव अज तो कीं
 हरिहरि हर-परिभाव-बळ तुज आदळलें असेल अज-तोर्व
 प्रेमें तरीच भजली शक्ति-गुण-मणि सरवनिधी उमा पति
 देतां नाना सरव बहु- रूप प्रभु सरवनिधी उमा पति २१
 येतो नचला भ्रमाया संसारीं चाकवत चुकाना कीं

१ शस्त्रधर, २ गड, ३ बाणवायूने, ४ धवळवाहा (अर्जुन) प्रासाक रितां धवळवाहा
 ५ पुच्छळ, ६ चक्रवत्. ॥ आकाशामध्ये संचार करणारे, + पार्वती.

कैचें अमृत मिळेल न चारवाया चाकयेत चुका नाकीं २३
 आळा धांवुनि साऽमर विधि विनवाया प्रभूसि कैलासीं
 काळाचोंहि न चाले वळ ज्याच्या द्वारपाळ-वैलासीं २४
 पसरी विधि करुनि सरां-सह नमन स्तवन दीनपा पदर
 प्रभुपद-युगुली निववी कां हरिल विबुध न दीनपाप-दर २५
 प्रभुनें न शूल धरिला न असि न नाशावया मद पिनीक
 नाक-फ़ट न व्हाया वज्री घांसी पुढें तदपि नाक २६
 ऐसा प्रताप ऐसी लीला ऐसें दयालुपण समज
 बापा पहा प्रभुयशें केले केवळ पळांत पणेंस मज २७
 मातेची सरि येना उपमातेला अगा धर्बळबाहा
 काय तुपाची साजे उपमा तेला अगाध-बळ बा हा २८
 हरिहर सहाय झाले तेव्हां तत्तुल्य तूंहि अजित रणीं
 काम इतर तेजस्वी वत्सा तुजला म्हणेल अजि तरणी २९
 माधव-मित्र-मयूरा मुनि-मुदिर मुदित करुनियां गंला
 कैलाधन्य जयें असा शिविरा-शिविराज-नुत-पदे नेला ३०
 श्रीगुरुराम पदाऽली सावें हे द्रोणयुव वाहून
 झालों प्रसाद-भाजन संचरि होनिल असेचि पाहून ३१

समाप्त

अथसंख्या. २५००.